

Міністерство освіти і науки України
Національний університет „Львівська політехніка“

Мар'яна Долинська

Історична топографія Львова XIV–XIX ст.

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського
національного університету ім. І. Франка (протокол № 2/5 від 31
травня 2006 року.)

Львів

Видавництво Національного університету „Львівська політехніка“

200

ББК

Д

УДК

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського національного університету ім. І. Франка (протокол № 2/5 від 31 травня 2006 року.)

Рецензенти:

Войтович Л. В., д-р. іст.наук, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України (Львів);

Заставецька О. В., д-р. геогр.наук, Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка

Івакін Г. Ю., д-р. іст.наук, Інститут археології НАН України (Київ)

Мицик Ю. А., д-р. іст.наук, національний університет „Києво-Могилянська академія“

Науковий редактор

Крикун М. Г, д-р. іст.наук, Львівський національний університет ім. І. Франка

Долинська М. Л.

Історична топографія Львова XIV–XIX ст. – Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка“, 200. – с.

ISBN

У монографії на підставі порівняння та зіставлення різних типів та видів джерел XIV–XIX ст. досліджуються питання історичної топографії Львова магдебурзького періоду. Вивчаються проблеми адміністративно-територіального поділу, формування і розвитку загальної міської території, історичного ландшафту, зв'язки територіальних утворень із відносинами власності.

ISBN

©

© М. Долинська

Наукове видання

Долинська Мар'яна

Історична топографія Львова XIV–XIX ст.

Художник

Науковий редактор д-р. іст.наук Микола Крикун

Літературний редактор Любов Горбенко

Технічний редактор

Подано до складання. Підписано до друку.

Формат . Папір . Друк.

Умовн. друк. арк. . Обл.-вид. арк.

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Огляд джерел і літератури

Джерела

Література

Розділ 2. Ретроспективна історична топографія як вступ до соціотопографії (Методологічні засади, термінологічна проблема)

Розділ 3. Методика ретроспективного відтворення історичної топографії Львова та містечок Галичини

Аналіз і порівняння писемних документів XVI–XIX ст.

Нагромадження і систематизація урбанонімів

Елементи картографічного аналізу

Використання методів і способів інших наукових і науково-технічних галузей

Розділ 4. Просторово-адміністративний поділ львівських передмість та міських сіл

Міські села

Межі львівських передмість (зовнішня межа і межа з міськими селами)

Межі між частинами передмість

Позначення меж на місцевості

Розділ 5. Міська територія Львова магдебурзького періоду

Поняття (сенси) терміну „передмістя“

Формування загальної території міста

Структура передмість відповідно до мірничого критерію – лану

Організація простору міських сіл

Уточнення первинного просторового формування загальноміських теренів

Розділ 6. Історичний ландшафт львівських передмість

Вплив способу господарювання на формування історичного ландшафту

Неадміністративні утворення

Локалізація деяких об'єктів господарювання

Розділ 7. Риси відносини власності

Юридики

Взаємозв'язки між територіальними утвореннями та стосунками власності

Висновки

Summary

Список джерел і літератури

Додатки

ВСТУП

За роки незалежності України поступово зростає зацікавлення істориків проблемами урбаністики, зокрема з'являються праці, які можна віднести до *Leopolitanae*. Водночас в історії Львова надалі залишається чимало нез'ясованого. До недостатньо вивчених проблем належать кардинальні питання, що стосуються історичної топографії княжого міста Львова та одноіменного магдебурзького міста.

Просторова організація міста є одним із найважливіших чинників, що впливають на його історію¹. Безпорадність історика в розумінні простору є серйозним недоліком у його знаннях і можливостях повноцінно розуміти минуле².

Назагал історія розвитку простору міст і містечок належить до маловивчених аспектів української історичної науки. Якщо про організацію геометрично правильного середмістя Львова та окремих інших міст вже нагромадились певні знання, то формування та використання простору передмість залишається майже *terra incognita* для українських істориків.

Не так давно під містом розуміли тільки колишнє середмістя та порівняно щільно забудовані частини передмість. При територіальному підході до вивчення історії Львова необхідно пам'ятати, що цілі передмістя і міські села були дуже важливими складовими загального міського простору міст і містечок, які функціонували на засадах магдебурзького права.

---

¹ Herbst S. *Ulica Marszałkowska*. – Warszawa: Wyd-wo Veda, 1998. – S. 16.

² Black J. *Maps and History. Constructing the Image of the Past*. – New Haven, London: Yale University Press, 1997. – P. 241.

Зіставлення джерел різних типів та видів (писемних і картографічних) „оживляє“ місто, розкриває його давні таємниці³. Одна з найважливіших перешкод у вивченні територій міст полягає у майже повній відсутності їхніх великомірних історичних карт, старших середини XVIII ст. Опрацювання гіпотетичних історичних схем для пізньосередньовічного та ранньомодерного часу може певною мірою замінити історичні карти і стати в пригоді для студій міського простору.

Суть і завдання студії просторового напрямку в історичній науці розкривається вже через саме поняття „історична топографія“. Небагата кількісно наукова література, що стосується проблем історичної топографії та соціотопографії, спонукає до систематичного опрацювання міського простору урбаністичних утворень в Україні. Наукові дослідження з історичної топографії конкретних урбаністичних утворень на підставі обґрунтованих методик повинні забезпечити в майбутньому якісний характер науково-популярної і популярної літератури в царині поширення відомостей про міський простір.

Об'єктом дослідження є історична топографія пізньосередньовічного та ранньомодерного Львова. Львів як найбільше місто свого регіону в той час мав типову просторову структуру магдебурзьких міст: середмістя, передмістя та міські села.

Предмет дослідження полягає в опрацюванні методики ретроспективного відтворення просторово-адміністративної організації Львова, локалізації складових одиниць урбаністичних утворень, аналізі території, що належала місту, та його історичного ландшафту.

---

³ Mikulski K. Rzeczstrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII wieku. – Toruń, 1999. – S. 6.

Метою роботи є дослідження еволюції просторово-правової і територіальної структури Львова на мікро- та мезорівнях з використанням ретроспективного методу локалізації просторових складових одиниць урбаністичного організму. Взаємопереплетеними і взаємозалежними з проблемою просторової організації магдабурзького передмістя є відносини власності. Відповідно до мети в дослідженні поставлено такі завдання:

1. Визначити суть ретроспективної історичної топографії міських утворень як вступу до соціотопографії.
2. Вибрати групу дисциплін з комплексу історичних і з інших наукових галузей, здатних забезпечити інтердисциплінарне комплексне опрацювання історичної топографії в ретроспекції.
3. Віднайти коло джерел і методи їхнього опрацювання.
4. Опрацювати алгоритм теоретичного відтворення ретроспективної історичної міської топографії.
5. Показати приклад ретроспективного відновлення історичної топографії для великого міста в Галичині на прикладі передмість Львова.

Межі дослідження:

територіальні – визначаються історично сформованою територією міста Львова;

хронологічні – охоплюють XIV–XIX ст. Нижня межа визначається найдавнішими писемними документами, придатними для методу ретроспективної локалізації нерухомості. Верхня відповідає XIX – початку XX ст. – періоду, для якого зберігся значний масив джерел (зокрема картографічних та урбанонімічних), які використовуються як вихідні завдяки застосуванню у студії ретроспекції.

Методологічна основа базується на використанні усталених і нових аналітичних та синтезуючих методів наукових студій.

Застосовано принципи історизму та об'єктивності. Однією з ознак ХХ ст. був розквіт тих наукових напрямів, що розвиваються на стиках різноманітних дисциплін, тож у дослідженні поєднано методи історичної науки з методами дослідження низки самостійних та спеціальних (допоміжних) дисциплін.

Застосовано історично-порівняльний метод, елементи джерелознавчого аналізу. Використано методики студій історичних карт і картографічний аналіз. Запропоновано спосіб нагромадження і використання урбанонімів як історичного джерела. Для критерійного підходу до вивчення елементів міського простору запозичені основи системології та системного аналізу. Запропоновано методику ретроспективної локалізації нерухомої власності для міст та містечок Галичини, яка дозволяє створювати гіпотетичні історичні схеми просторової організації міського простору.

Практична цінність роботи полягає:

1. Для комплексу історичної науки:

1.1. У використанні створених гіпотетичних схем просторової організації міського організму на мікро- чи мезорівнях для здійснення власне соціотопографічного аналізу;

1.2. У виявленні нових фактів з історії міста;

1.3. В уможливленні нової інтерпретації історичного розвитку конкретного міського організму;

1.4. У визначенні достовірності окремих типів і видів джерел.

2. Для реставраційної теорії та практики:

2.1. У створенні теоретичних моделей урбаністичного організму в його історичному розвитку.

Результати дослідження орієнтовані на використання:

1. Для комплексу історичної науки:

- 1.1.В узагальнюючих та спеціальних дослідженнях, науково-популярних працях з історії Львова;
- 1.2.У застосуванні запропонованої методики дослідження при вивченні міської історії Галичини та Буковини в Україні та міст (містечок) інших країн, що до 1918 р. входили до складу Австро-Угорської імперії.
2. Для реставраційної теорії та практики:
  - 2.1.У використанні результатів роботи для опрацювання історико-архітектурних опорних планів;
  - 2.2. Для здійснення практичних робіт щодо збереження історичної планувальної структури історичного міста (містечка) як пам'ятки культурної спадщини.

Можна сподіватися, що дане дослідження і запропонована методика ретроспективної локалізації стане базою для наступного докладнішого опрацювання теренів міст і містечок Галичини. Гіпотетичні історичні схеми є придатними для майбутніх соціотопографічних і націотопографічних студій. Дальшого розвитку вимагають вивчення зарисованих зв'язків між об'єктами та суб'єктами нерухомої власності львівських передмість та спостереження щодо розмитості деяких засадничих понять, які функціонували протягом ранньомодерного періоду.

Проблеми термінології і трактування деяких понять описані далі. Тут варто лише зауважити, що для понять, які несуть неоднозначне (подвійне) смислове навантаження, у тексті вжито різну форму запису (з використанням лапок або без них). Так, лан – це пізньосередньовічна одиниця площі, а „лан“ – великий земельний наділ фізичного чи юридичного власника. Лапки до терміна „вулиця“ вживаються у тому випадку, коли йдеться про неадміністративне

площинне утворення львівських передмість магдебурзького періоду, слово вулиця використовується в традиційно-побутовому значенні.

В дослідженні використано немало цитат, запозичених із низки джерел. Це зумовлене необхідністю демонстрації звучання власних назв, послідовністю опису їхніх атрибутивних компонентів у різних джерелах, що є безпосередньою передумовою для висновків щодо розташування того чи іншого об'єкта – носія назви.

цитати латиною і громіздкі цитати старопольською мовою наведено у перекладі українською мовою. Варто зауважити, що текст Йосифінської метрики для львівських передмість (особливо в її частині для третьої ділянки передмістя) має помітні впливи української мови, тому окремі слова (переважно власні назви й імена) в цитатах передаються без коректування відповідно до сучасних вимог польського правопису.

Хочу якнайщиріше подякувати всім, без кого опрацювання цієї студії було б неможливим. В першу чергу це стосується мого керівника і консультанта проф. Миколи Крикуна за мудрі поради, розуміння і терплячість. Щиро дякую проф. Володимирові Хмельовому за консультації із системології, доц. Євгенові Іванову за комп'ютерне опрацювання графічних схем і працівникові бібліотеки «Statistik Austria» д-ру Йосифу Бучеку за копію літографічної мапи Львова 1841 р. Висловлюю вдячність всім друзям і колегам історикам та архітекторам за поради і моральну підтримку. Опрацювання літератури в бібліотеках Варшави, Відня, Праги і Києва і знайомство з тамтешніми архівами завдячую стипендіям Каси ім. Юзефа Мяновського та Підтримки дослідницьких студій (Research Support Scheme).

Розділ 1. ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Застосовані для гіпотетичного відтворення історичної топографії магдебурзького Львова та містечок Галичини джерела переважно відомі дослідникам і використовувалися для історичних студій інших напрямів. У даному дослідженні писемні документи розглянуті під відповідним кутом зору, методика відбору і аналізу даних показана далі, в цьому розділі подано тільки деякі аспекти зовнішнього і внутрішнього аналізу відібраних для студії документів.

Реєстри шосового податку. Серед масиву писемних джерел основу бази даних складають фіскальні достатистичні документи (податкові реєстри), що мають масовий (серійний) характер. Для методу ретроспективної історичної топографії винятково цінними є реєстри шосового податку, який від моменту виникнення збирався від дому (будинку, кам'яниці, халупи і т.д.) з певним доповненням від комірників, якщо такі були. Залежно від призначення зібраної суми шос вважали і фіксували як міський або королівський. Міський шосовий податок перетворився в усталений при кінці XVI ст. відповідно до рішення Ради сорока мужів (Quadragesimavirat). Шос складався із двох частин – *ab area* (нараховувався від площі, яку займала житлова будівля та прилегла територія, наприклад, внутрішнє подвір'я середміської кам'яниці) і *laudum* (додаток, який нараховували на обіговий капітал). Основна частина шосового податку залежала від величини земельної ділянки, але дослідники не розглядають його як земельний податок і це зумовлене не тільки наявністю додатку до нього з рухомого капіталу. Основна причина полягає у тому, що з моменту просторової локації міста значних змін зазнала сама одиниця земельного податку – *area*, оскільки відбулися деяке перепарцелювання первинних середньоміських наділів, зменшення їх вимірів, поява співвласності на одну ділянку. В середині XVI ст. одиниця оподаткування *area* була замінена на одиницю *chłop* (людина, особа). Спочатку її величина (стосовно площі ділянки) складала одну четверту попередньої одиниці. Але внаслідок різниці в реальній площі середньоміських ділянок метод обчислення податку „*z chłopa*“ ускладнився, причому чіткого пояснення цього немає¹.

З передмість шосовий податок збирали в надзвичайних випадках, що називалися ординаціями. Виконавцями були ландвійт із слугами. Величина цього податку залежала від наявності будинку і доповнювалася при наявності комірників. Деколи розмір шосу

Спробу встановлення арифметичної залежності між кількістю чиншівників і одиницею податку „з хлопа“ зроблено в публікації: Долінська М. Спроба розрахунку кількості чиншівників на львівських передмістях другої половини XVIII ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія історична. – Тернопіль, 2004. – Вип. 2. – С. 9–13.

визначали залежно від віддалі будівлі від „міста в мурах“².

Як впливає із збережених фіскальних документів, найпізніше шосовий податок обидва львівські передмістя сплачували у 1768, 1770 та 1771 рр.³

Усі названі списки шосу належать до корпусу фінансових документів львівського магістрату, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві у Львові. За зовнішніми ознаками екземпляри податкових реєстрів є схожими між собою – це паперові аркуші видовженої форми із чорнильними записами. Аркуші зшиті між собою і оправлені переважно за хронологічним принципом. У кожній із палітурок скріплено по декілька реєстрів⁴. Усі податкові реєстри XVIII ст. написані тогочасною польською мовою із вживанням характерних графічних знаків – *ł, q, e*. Буква *y* – передає звук *i*. Слово, що перекладається як „юрисдикція“, майже щоразу написано за іншою орфографією.

Структура податкових реєстрів є більш-менш типовою незалежно від того, який вид податку збирали, і має такий вигляд:

Міські кам'яниці описані поквартально по чотирьох частинах міста;

Середньоринкові кам'яниці і склепи;

Будинки між мурами;

Цехи;

Міські села („*Wioski Mieyskie podług dawnych Manualow*“⁵), перелічені з певною послідовністю і на кінці списку сіл названі узагальнено Галицьке та Краківське передмістя.

Найціннішими для відтворення історичної топографії є шоси за 1768, 1770 і 1771 рр., які передбачали як виняток „*Podatki zaległe, aby per Judicium Recuperatorium wybrane były obcym ludziom nie mieszczanom, którzy w handlach i propinacjach zagęszczonych mieszczanom pożytki odbierają i szkodzą*“⁶. Вони містять перелік нерухомостей, що розташовувалися на території передмість, але не належали до міської юрисдикції.

У названих реєстрах виступають переліки дворів, палаців та деяких окремих груп чиншівників. У податковому реєстрі за 1768 р. всі міські села об'єднані під № 365, а узагальнений податок із передмість відсутній. Після села Малехів з № 366 розпочинається список „*Czynszownicy*...“, який складається з п'яти позицій. Заголовок „Краківське передмістя“ займає позицію № 370, і в тій же клітинці

Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624–1635. – Lwów, 1930. – S. 174–180.

Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). Ф. 52 (Львівський магістрат), оп. 2, спр. 811, арк. 307–429, 449–566, 567–676.

Для прикладу: в одній палітурці (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811) є списки шести податкових реєстрів: один за 1762 р. (арк. 1–58), податку і додатку до нього за 1764 р. (арк. 59–128, 129–208), одного – від 1766 р. (арк. 209–306), податку і боргів за 1768 р. (арк. 307–429, 430–448), податку 1770 р. (арк. 449–566) і одного за 1771 р. (арк. 567–676).

Для прикладу: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 810, арк. 80–81.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 567.

вписані чиншівники бенедиктинок. Перелік чиншівників Краківського передмістя закінчується на позиції № 393. Далі список власників передміської нерухомості розірваний списком із 31 одиниці єврейських кам'яниць у середмісті („Kamienicy Żydowskie w Mieście“), причому ці кам'яниці подано під власною нумерацією. Після цього переліку з нового аркуша і заголовка „вулиця Постражанська“ починається список нерухомості Галицького передмістя, що теж має окрему нумерацію – від № 1 до № 139 – і ділиться на 9 „вулиць“. Позиції від № 140 до № 161 знову присвячені нерухомості Краківського передмістя⁷.

Структура реєстрів шосового податку за 1768 р. і 1771 р. практично є аналогічною. Щоправда, реєстр 1771 р. починається із заголовка „Predmieście Halickie“⁸, але перелік власників тут повністю співпадає з переліком 1768 р. вулиці Підстражанської до дев'ятої позиції, а далі деякі пункти розташовані перехресно, наприклад, десята і одинадцята позиції за 1768 р. стосуються дворів Віжбіча і Орлевського, а в реєстрі 1771 р. вони переставлені місцями. Списки майже співпадають до п'ятдесятої позиції реєстру 1768 р., але в реєстрі 1771 р. список не розривається заголовками аж до того місця, де анонсує вулицю Шембека, вписану вже після переліку нерухомості, що повинна до неї відноситися. Назва, розташована на самому початку аркуша, підкреслена і безпосередньо після неї йде запис: „За Святою Марією Магдалиною“⁹.

У реєстрі 1771 р. є заголовок „Dworki przed Bernardynami“¹⁰, відсутній у реєстрі 1768 р. Під ним виступає нерухомість, приписана реєстром 1768 р. до інших вулиць: до Стрийської – „Czynszownicy OO . Trynitarzów z pułchłopa“, Зеленої – „Dworek JWJP. Stadnickiego kaszt[elana] Kamie[nickiego] z chłopow № 2“, „Dworek JP. Gadowskiego z chłopa № 1“, „Dworek JP. Łagorzewskiego z chłopa № 1“, до Кампанівської – „Dworek JWJP. Woiewody Mazowieckiego z chłopa № 1“, „Dworek JO Xięcia Lubomirskiego W[ojewo]dy Bracla[wskiego] z chłopa № 1“, „Dworek WJP Dulskiego z chłopa № 1“¹¹. Ще десять реальностей приписаних у 1771 р. до заголовку „Двори перед бернардинами“, співпадають з позиціями „За босяцькою хвірткою“ реєстру 1768 р.

Опис нерухомості Галицького передмістя у цих двох реєстрах закінчується Тембрицькою вулицею з тією тільки різницею, що екзекутор (збирач податків) у 1771 р. включив сюди „Dworek WJP Dzeduszyskiej Star[ości]ny Trembowl[iańskiej] z chłopa № 1“¹², раніше приписаний до вулиці Зеленої.

Там само. – Арк. 399–403, 407–421.

Там само. – Арк. 659.

Там само. – Арк. 659.

Там само. – Арк. 661.

Там само. – Арк. 659, 661, поз. 40, 66–68, 69–71.

Там само. – Арк. 661, поз 89.

Реєстр 1771 р. частіше і повніше використовує назви урядів і аббревіатури шанобливого найменування шляхетних осіб. При аналізі його записів створюється враження більш архаїчного порівняно із старшим на три роки аналогічним реєстром 1768 р. Наприклад, у реєстрі 1768 р. власника двору зафіксовано як покійного – „Dworek śp. JW. Siemińskiego Referendarza Koron[nego] z pułchłopa“¹³, а в реєстрі 1771 р. його вважали живим: „Dworek JWP. Siemińskiego z chłorow № 2“¹⁴. Відсутність гідності уряду при прізвищі Семінського в другому шосі не заважає з абсолютною певністю ототожнювати реальність і особу, на що вказує ідентичність в обох реєстрах попередніх і наступних записів.

Податкові реєстри XVII – першої половини XVIII ст. не відповідають вимогам методики для здійснення ретроспективної локалізації¹⁵. Тому для відтворення історичної топографії Львова початкового періоду Речі Посполитої використовувалися інші фіскальні джерела.

Люстрації та інвентарі. Одним з найстарших відомих документів зазначеного характеру є матеріали (протокол) люстраційної комісії Львівського староства 1570 р. До сучасного дослідника документ дійшов у вигляді витягів із львівських гродських книг¹⁶. Вони ж опубліковані наприкінці XIX ст. Юліушом Геком під назвою „Lustracya starostwa Lwowskiego z r. 1570“¹⁷. Михайло Грушевський у передмові до публікації власне люстрації 1570 р. назвав львівський документ „Актом слідства в ріжних спірних справах Львівського староства“¹⁸. Причиною і підставою для створення протоколу комісії щодо львівської проблематики були постійні територіальні суперечки між райцями самоврядного Львова і тутешніми представниками королівської влади. Львівський староста Миколай Гербурт з Фульштина звернувся до короля і сейму з

Там само. – Арк. 409, поз. 33.

Там само. – Арк. 658, поз. 26.

Для прикладу: реєстр поголовного податку від 1662 р. (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 783) побудований за десятками і сотнями платників, причому номери десятків повторюються. В списку є окремі вкраплення назв вулиць, декілька фільварків і дворів та єдиний Вороблячий млин (Там само. – Арк. 9). Для дослідження можна використати тільки згадку про цей млин і прилеглі до нього нерухомості, зокрема двір якогось пана Копінського, що, можливо, відповідає двору Купінського, згаданого і податковим реєстром 1768 р. (Там само. – Спр. 811, арк. 419) і Йосифінською метрикою 1788 р. (Там само. – Ф. 19 (Йосифінська метрика), оп. 12, спр. 5, арк. 117зв.). Місце розташування двору відповідає сучасній адресі при вул. М. Лисенка, 6. Реєстри шосових податків за 1607, 1612, 1616, 1617, 1618 рр. (Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 773) фіксують платників податків з львівських передмість лише за іменами, що не дозволяє локалізувати їхні домоволодіння.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 1–32. В архівній справі ці матеріали названо Актом люстрації львівського староства.

Heck J. Pomnieszze źródła dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleci. Lustracya starostwa Lwowskiego z r. 1570. – Stryj, 1890. —Zesz. 2. В передмові до публікації Ю. Гек повідомляє, що копія документа була внесена до гродських книг у 1650 р. за розпорядженням тогочасного старости Анджея Мнішека.

Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1900. – Т. 7: Люстрація 1570 р. / Вид. М. Грушевський. – С. II.

проханням призначити люстраційну комісію, котра б з'ясувала справжню ситуацію щодо чиншів і податків, внаслідок чого повинні були б припинитися безпідставні претензії з обох боків¹⁹. Щоб задовольнити прохання львівського високопосадовця, на Любельському сеймі восени 1570 р. були визначені люстратори, наслідком діяльності котрих стали саме названий вище протокол (чи матеріали)[•].

У цьому документі поміж порівняно несистемним і неструктурованим переліком різноманітних прибутків, які повинні були надходити до державної скарбниці (від королівських лазень, суконниць, цегельні, Пекарського млину), зустрічаються цікаві для історичної топографії згадки щодо розташування нерухомості. Зокрема, у тому місці люстрації, що стосується чиншу з ланів міської юрисдикції, йдеться і про взаєморозташування цих ланів. Відповідний фрагмент документа (опис розташування передміських ланів) опублікований Антоном Петрушевичем²⁰. Документ містить і короткий опис міських сіл і теренів, які вони займали, окремі назви та кількість ланів – земельних одиниць площі, з яких склалися села. До змісту королівської люстрації необхідно підходити критично, зважаючи на те, що документ виконаний на замовлення королівської канцелярії і основним його завданням було доведення права володіння на деякі спірні території саме представника короля – львівського старости. Королівська влада Польської держави, володіючи в особі тутешнього старости т. зв. Старостинською юридикою, була зацікавлена у визначенні точних меж між власне міською (в цьому випадку – Львова) і королівською (державною) земельною власністю. Тому не можна беззастережно приймати дані щодо вільних ланів у міських селах (Кульпаркові і Клепарові). Королівським люстраторам не залежало на точності підрахунку території магістратської юрисдикції, тому на підставі документа отримуємо досить вільні і необґрунтовані числа кількості ланів: 31 лан передмість і 50 ланів сіл.

Зі свого боку, львівська міська влада на початку XVII ст. намагалася здійснити докладний облік своєї земельної власності. Матеріальною базою будь-якої влади є отримані нею податки. Одним з основних засобів для існування міського самоврядування (за магдебурзьким правом) середньоевропейських міст протягом пізнього середньовіччя і ранньомодерного періоду були чинші, отримані від землі, якою володіло місто. Система оподаткування була досить складною і заплутаною, зазнавала змін і доповнень. Будь-яка спроба

Heck J. Pomniesz zródła... – S. II.

• Як видно, в історіографії XIX–XX ст. склалася достатньо заплутана ситуація щодо назви матеріалів комісії люстраторів у Львові. Далі в цьому дослідженні названий протокол чи матеріали умовно і традиційно іменуються – люстрація.

Так, 1607 р. внаслідок інвентаризаційної діяльності львівського магістрату появився документ, що називається „Книги меж“ („Księgi granic“)²¹. Це кодекс малого формату в шкіряній палітурці з тисненим заголовком. В останній декаді травня 1607 р. ревізори, вповноважені львівським магістратом, здійснили чотири виїзди, під час яких уточнювали межі: між старостинською юридикою і передмістям (20.05), між передмістям і міським селом Кульпарків (29.05), між передмістям та селами Скнилів, Зимновода і єпископським селом Рясна (30.05). Заночувавши у міському селі Брюховичі, наступного дня (31.05) ревізори описали його зовнішні межі та межі з міським селом Клепарів²². З якихось причин дальшого огляду не відбулося, і тому опису решти зовнішніх меж міської території в документі немає. Найпевніше, їхня ревізія та опис не були здійснені, а як певна компенсацією виступає завершальний фрагмент „Книг...“ під назвою „Summariusz gruntów sąsiedsskich u sassiad miesc[zkich]“²³ з докладним переліком ґрунтів іншої юрисдикції, прилеглих до львівських земель.

У 1608 р. за дорученням магістрату ж Львова райця Станіслав Ансерин виміряв і описав всі лани²⁴, які місто отримало внаслідок його просторової локації[•]. В ЦДІА України у Львові зберігаються відомі на сьогодні два списки цього документа. Аналіз кількісного трактування земельних наділів, структури опису кожного з „ланів“ дозволяють припустити, що один із списків був чернеткою, на підставі якої уклали коротший чистовик (далі вони іменуються саме так).

Публікація чистовика належить Романові Зубикові²⁵. Документ має назву „Sta łanów inwentarz główny z osobna każdego verificatją, na sześć tractatów rozdzielony“ (далі – „Головний інвентар...“). Публікація не повідомляє, що є аркуш, який передує основному тексту документа. Тут зазначені авторство укладача – „Inventar Sta Łanów przez Pana Stanisława Anseryna...“ – і дата інвентаризації земельної власності міста – „spisane Roku 1608“²⁶.

Zubyk R. Gospodarka...

ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 1–7.

Там само. – Арк. 2–5зв.

Там само. – Арк. 7.

Зубицький Д. Хроніка міста Львова. – Львів: Центр Європи, 2002. – С. 216.

Sta łanów inwentarz... // Zubyk R. Gospodarka... – S. 456–462.

Чернетка²⁷ відома дослідникам набагато менше²⁸. Зокрема, її обмежено використав Роман Могитич при своїй інтерпретації територіального устрою львівських передмість²⁹. Назва цього списку переконує, що об'єктом опису в документі є територія „ста ланів“, а завданням – їх інвентаризація, що повністю відповідає спискові, опублікованому Р. Зубиком.

Чернетку складено на 9 аркушах жовтого паперу розміром 18, 6х30 см. Обидві сторони аркушів записані чорнилом коричневого кольору. Мова документа – старопольська. Заголовки (назви передмість, трактів, ланів) виведені великими літерами. Записи густі і щільні. Почерк суттєво відрізняється від почерку чистовика, складеного Ансерином, має більше ознак архаїчності. Зокрема, буква *z* писана як кириличне *з*, буква *s* – витягнена. До індивідуальних особливостей почерку можна віднести своєрідну графіку букви *h*, а буква *k* дуже нагадує загальноприйняте написання букви *h*. У тексті є небагато скорочень, у декількох випадках букву подано зверху слова. Рідко зустрічається характерний для польської мови запис звуків, особливо *ź, ń, ó*. В тексті відсутні будь-які згадки про автора, дату чи мету укладання документа.

Із порівняння обох списків випливає, що вони мають близьку структуру – в обох територія, приналежна Львову поза „містом в мурах“, поділена на шість трактів–частин, причому п'ятій охоплює Краківське передмістя, а шостий – міські села. Кожен із трактів складається з певної кількості ланів. В обох випадках перед укладачами стояло завдання послідовно описати міські землі, що на той момент перебували в різній власності. В обох списках поняття „лан“ використане не як одиниця площі, а як характеристика великого земельного наділу, що на той час мав єдиного власника.

Списки дещо відрізняються між собою в інтерпретації опису Галицького передмістя – є певна різниця у викладі послідовності взаєморозташування трактів і ланів. В обох списках для першого тракту перелік і послідовність перших семи „ланів“ співпадають. Три „лани“ (Валентовський, Тичинський, Мертинський)³⁰ в чистовику включені до першого тракту, укладач іншого списку відніс їх до третього тракту. Ця формально засаднича різниця між списками по суті нічого не змінює в описі послідовності розташування „ланів“. Відомо, що лани оточували середмістя радіально, торкаючись своїми вузькими сторонами міських фортифікацій, а довгими межуючи один

ЦДДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 395, арк. 1.

Там само. – Спр. 108, арк. 10–18.

Публікація чернетки: *Долинська М.* Неопублікований список „Головного інвентаря ста ланів...“ 1608 р. для міста Львова // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Вип. 7. – С. 89–105.

Могитич Р. Передмістя самоврядного Львова у першій половині XVII ст. // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 2003. – Ч. 13. – С. 33–51.

Чернетка містить більше обґрунтувань прав власності і посилян на документи, повніше згадує про зміни господарів земельних наділів, подає більше дат.

Сума площі у чернетці складає 102 лани, чистовик подає „правильну“ цифру в 100 ланів, але ще Р. Зубик зауважив, що фактично в чистовику згадано лише 98 ланів³¹.

Докладний аналіз і порівняння обох списків документа дозволяє зробити детальні уточнення щодо історичної топографії Галицького і Краківського передмість Львова.

Ще одним документом подібного характеру є опублікований Ю. Геком „Inwentarz generalny prowentów szpitala Ducha Świętego“³². Публікатор підкреслює, що названий інвентар є складовою частиною твору авторства Бартолемея Зіморовича „Fundatio et patrimonium hospitalis s. Spiritus Leopoliensis“. У 1653 р. Б. Зіморович (на той час райця) отримав посаду управителя шпиталю св. Духа. Він надзвичайно відповідально поставився до своїх обов'язків, скрупульозно описуючи нерухому власність закладу та прибутки з неї. Інформація шпитального інвентаря 1653 р. підтверджує і розширює відомості, викладені в списках „Генерального інвентаря“ 1608 р.

У окремих поодиноких випадках для студії використані документи актової групи джерела (привілеї), документи правового змісту та інші.

Йосифінська і Францісканська метрики. Як буде показано далі, методика дослідження будується на ретроспекційних засадах порівняння артефактів декількох часових зрізів, а це вимагає нагромадження відповідної бази даних австрійського періоду Галичини. Придатною для порівняння з фіскальними документами доби Речі Посполитої є насамперед Йосифінська метрика.

Метрики як поземельні кадастри були складені в 80-х роках XVIII ст. в рамках фіскальної реформи австрійської влади для кожного з населених пунктів Галичини³³. Йосифінською метрикою документ назвали за іменем тогочасного австрійського монарха Йосифа II, який 12 квітня 1785 р. видав патент про нові засади оподаткування нерухомості, які коротко формулювалися „залежно від ґрунту“. Основним завданням метрики було здійснення тотального

Zubik R. Gospodarka... – S. 459.

Ibid. – S. 72. Ця кількість ланів могла відповідати фактичній за умови, що до загальної площі міської території включали і 2 лани „міста в мурах“; середмістя займає приблизно 50 га, що відповідає саме двом ланам.

Heck J. Pomniesz zródła dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleci. Trzy dzieła Bartołomeja Zimorowicza. – Stryj, 1891. – Zesz. 3. – S. 46–72.

Хоча інколи Йосифінську і створену приблизно на 40 років пізніше Францісканську метрики відносять до описові групи джерел³⁴, вони мають чимало рис, притаманних джерелам достатистичного характеру, і є придатними і для кількісного, і для серіального опрацювання історичних фактів³⁵.

Йосифінська метрика будь-якого населеного пункту Галичини – це зшиток, що складається із аркушів–формулярів, вертикально і горизонтально розкреслених друкарським способом. Формуляри заповнювалися від руки чорнилом. Структура кожного послідовного запису складається із наступних даних: топографічний номер нерухомості, ім'я та прізвище власника будівлі і наділу та номер будинку (конскрипційний номер), площа наділу³⁶, форма і використання наділу (поле, пасовище, ліс, луг), розмір податку. Друковані заголовки колонок – двомовні (німецькі і польські).

Для тогочасного Львова збереглися комплекти Йосифінської метрики, які фіксують земельну власність середмістя та передмість, включених до території власне міста після зміни його політичної належності у 1772 р. Із назв grosbuxів можна зробити висновок, що на момент описування передмістя вже були адміністративно поділені на чотири ділянки[•]. Для кожної такої адміністративно–територіальної одиниці складала стандартний комплект документів. До комплекту

Barwiński E., Waśowicz M. Reformy Józefa II i jego następców i ich pozostałości archiwalne. – Lwów, 1935. – S. 31.

Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. – Львів, 1999. – С. 230.

Furet F. Quantitative Methods in History // Constructing the Past. Essays in historical methodology. – Cambridge, 1987. – P. 16–19. По-перше, за допомогою кількісних (квантативних) методів опрацьовуються кількісні історичні факти, а метрики є саме такими матеріалами; по-друге, метрики є подібними за побудовою до давніших реєстрів нерухомого майна і, отже, дозволяють користуватися так званими серіями документів, близькими за своїм характером.

Кожний з основних зшитків протоколу обліку нерухомої власності має титул: „Excerpt Numerow Topograficznych z Protokołu Pomiarowego...“, далі містить порядковий номер ділянки (частини передмістя), на завершення довгого заголовку – уточнення, в котрому анонсується територія обходу земельних ділянок. Документи Йосифінської метрики для львівських передмість містять: 1108 позицій (топографічних номерів) для першої ділянки Галицького передмістя, 1788 – для другої ділянки Краківського передмістя, 993 – для третьої ділянки Краківського передмістя, 1020 – для четвертої ділянки Галицького передмістя. Терен кожної ділянки умовно поділений на частини, які називалися „нивами“ („Niwa“), перелік нив

Допоміжними джерелами до Йосифінської метрики є синхронні їй „Опис передміських границь“ („Przedmieście miasta Lwowa. Opisanie Granicy“)³⁷, книги міської табулі у Львові та Францісканська метрика 1820 р.³⁸

Табуля була створена відповідно до патенту Йосифа II від 4 лютого 1780 р. при королівському трибуналі у Львові. До її компетенції належав облік нерухомого майна, облік договорів про купівлю-продаж, облік заповітів і т.п. У 1784 р. при судовій реформі, коли було ліквідовано королівський трибунал, цю установу підпорядкували новоствореному Шляхетському судові і перейменували у Галицьку (Крайову) табулю, а в 1792 р. створили окрему міську табулю у Львові. До табулярних книг Львова належать книги запису майнових документів власників, книги документів (*libri instrumentorum*), книги повноважень (*libri plenipotentiarum*), книги постанов (*libri decretorum*)³⁹.

Для методики ретроспективної локалізації нерухомої власності надзвичайно цінними є Індeksi номерів нерухомого майна за частинами міста. У книзі індєксів⁴⁰ для кожного з львівських передмість подано порядковий номер, конскрипційний номер,

прізвище та ім'я власника споруди, далі – посилання на інші документи. Послідовність переліку нерухомої власності співпадає з Йосифінською метрикою, але немає прив'язки до топографічних номерів останньої.

Наративні джерела. Для львів'ян – авторів давніх описів міста його розташування назагал і в деталях було самоочевидним. На цьому тлі вигідно вирізняються записки Мартина Груневега – чужинця з Гданська, котрий у 1582–1602 рр. мешкав у Львові. В його розповіді про заснування міста зустрічаються описи розташування найдавнішої і сучасних автору передміських осель, сакральних споруд і пояснення

Наприклад, у нотатці „Michał Mikitka D[etto] P[ana] Augustynowicza“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 32зв., поз. 419.) з логіки записів „D“ читається як „юристика“.

Із запису „Maciey Michalski DD“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, спр. 4, арк. 34зв., поз. 452) можна зробити висновок, що нерухомість знаходилася на юридикці „Officiale Ruskiego“ (там само. – Поз. 440), бо після цього запису всі наступні містять „D“, а дублювання скорочення вказує, що йдеться про город, що впливає з попередньої нотатки „Ogród tegoż“ (там само. – Поз. 451).

Для прикладу: запис „Ogród tegoż Dett“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 112., поз. 38) означав розташування реальності на юридикці римо-католицької капітули відповідно до попередньої інформації – „Ogród tegoż na Jur. Karitt[ulnej]“ (там само. – Поз. 36).

ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 2.

про особливості рельєфу⁴². М. Груневег нашкіцував схематичний план–схему міста, де позначив перепади рельєфу, основне (нове) русло Полтви, чотирикутник фортифікацій середмістя, основні сакральні споруди і в „місті в мурах“, і на теренах передмість.

До наративних джерел можна зарахувати чималу рукописну спадщину львівського краєзнавця Йосифа Гронського⁴³. В записах і чернетках дослідник з надзвичайною докладністю і точністю локалізує широку низку природних і створених людиною об'єктів Львова XIII–XVIII ст. На жаль, у працях Й. Гронського повністю відсутній опис методики здійснених досліджень; можна тільки здогадуватися на підставі збережених його виписок (зокрема з Йосифінської метрики), що автор порівнював дані XVIII ст. зі старшими документальними згадками.

Дуже важливими для відтворення історичної топографії є джерела інших видів, зокрема картографічні і урбанонімічні[•].

Література

До маловивчених аспектів історії Львова належить історія розвитку та змін його простору. Необхідну інформацію щодо цієї проблематики можна відшукати, паралельно студіюючи декілька напрямів історичних досліджень. Йдеться про студії історичної топографії Львова, праці про історичну топографію інших міст, дослідження соціотопографічного напрямку і близькі до нього опрацювання[•].

Особливе місце в історіографії історичної топографії Львова займає обширна „Хроніка міста Львова“⁴⁴ Дениса Зубрицького – засновника наукового підходу до історичних студій міста. В першій третині XIX ст., базуючись на опрацьованих джерелах, вчений докладно описав терени передмість, наводячи місця їхнього розташування і межування з прилеглими ґрунтами, аналізував заснування і розташування міських маєтків (так він інколи називав села міської юрисдикції маґдебурзького періоду), характеризував мережу вулиць середмістя, подав інші надзвичайно вважливі відомості щодо історичної топографії. Аргументуючи твердження про неавтентичність привілею Казимира III від 1356 р., Д. Зубрицький прийшов до однозначного твердження, що кількість ланів⁴⁵, які сформували загальну площу міста, складала 100 одиниць⁴⁶.

Там само. – Ф. 20 (Францісканська метрика), оп. 12, спр. 76, 77, 78, 79.

Там само – Ф. 166 (Крайова табуля, м. Львів).

Для прикладу: книга індексів для четвертої частини Галицького передмістя під титулом „Numi [ri] Index 4/4 Brodinie suburb“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 166, оп.1, спр.1126).

Ісаєвич Я. „Альтана посеред раю“: Львів у 1582–1602 рр. // Львів: Історичні нариси. – Львів, 1996. – С. 37–41.

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ ім. В. Стефаника). – Відділ рукописів. – Ф. Й. Гронського.

Послідовник Д. Зубрицького Антін Петрушевич, який працював у другій половині XIX ст., студіюючи історію Львова княжого періоду, опирався на чимало джерельних матеріалів магдебурзького часу, тому з його дослідження можна почерпнути відомості про особливості ландшафту, появу та зміну окремих урбанонімів. Цитуючи за документами назви ланів, автор трактував їх як угіддя, не звертаючи уваги на те, що первісно лан був одиницею міри (площі), тому зробив неправильний висновок, що, крім ланів, на передмістях були ще орні поля і сіножаті⁴⁷.

Проблемі формування і розвитку загальної території міста в його магдебурзьку епоху історики XX ст. присвятили не надто багато уваги. Дослідників, які вивчали соціально–економічні стосунки, цікавила – між іншим – зміна власників ланів і ґрунтів, дехто з них принагідно вказував на розташування тих чи інших теренів. Тільки декілька фахівців (істориків та урбаністів) торкнулися питання фактичної площі міста, оскільки це входило в сферу їхнього зацікавлення у контексті інших аспектів львівської історії: Р. Зубик – аналізуючи стуктуру прибутків до міської, королівської та раецької кас Львівського магістрату⁴⁸; Мирон Капраль – теоретично реконструюючи розселення на передмістях національних груп⁴⁹; архітектор Роман Могитич – інтерпретуючи (письмово і графічно) „Головний інвентар ста ланів“⁵⁰.

Території середмістя в історичній науці щонайбільше присвячені описи його забудови. Так, будинки „національних“ кварталів характеризували Ганна Кос⁵¹ та Володимир Меламед⁵².

Проблему розвитку міської території розглядали (виходячи із засад і методики теорії та історії архітектури) історики урбаністики та мистецтвознавці. Піонерським в цьому напрямі щодо середмістя Львова стало дисертаційне дослідження Тетяни Трегубової „Розпланування середньовічного Львова (досвід історико–містобудівного аналізу)“, стисла суть якого викладена в декількох публікаціях. Опираючись на писемні джерела, зокрема

• Картографічні джерела та спосіб нагромадження і використання урбанонімів як джерел описані в розділі 3 комплексно з методикою дослідження.

• Історіографія деяких складових соціотопографічного методу (історичної географії, урбаноніміки) розглядається у розділі 3.

Зубрицький Д. Хроніка...

Лан – одиниця площі, рівна приблизно 25x104 м², територією, виміряною в ланах, наділялися в пізньому середньовіччі магдебурзькі міста. В натурі це була дуже витягнена земельна ділянка довжиною біля 2300 м і шириною понад 100 м. (*Могитич Р.* Передмістя... – С. 33).

Зубрицький Д. Хроніка... – С. 13, 73, 80, 180. Треба зауважити, що висновок про загальну площу міста Д. Зубрицький задекларував без обґрунтування, тому дискусія про кількість ланів міської юрисдикції триває майже два століття (*Капраль М.* Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально–правові взаємини). – Львів, 2003. – С. 300, *Долинська М.* До питання про площу Львова XIV–XVIII ст. (до дискусії про „сто ланів“) (В друці).

Петрушевич А. Лингвистическо-историческая изследованія... – С. 6, 7, 17, 23–25, 28, 30. Для прикладу: автор пояснював походження гороніма Паненьська Вулька (Wólka Panieńska) від власниць юридики – домініканок, описує львівські горби, потоки, що склали ріку Полтву.

Щоб логічно і доступно для читача викласти певні вузькі проблеми, мистецтвознавець Володимир Вуйцик деколи попереджував властиву студію коротким оглядом територіального розвитку Львова⁵³. Окремо звернувшись до цієї проблеми, дослідник зупинився переважно на огляді поступової урбанізації передміських теренів, не надаючи надто великого значення її адміністративно-територіальному поділу⁵⁴.

Найбільше уваги історичній топографії, конкретним місцям розташування окремих існуючих та неіснуючих об'єктів (сакральних та громадських споруд, колишніх осель і вулиць, адміністративних утворень і традиційно відокремлених теренів) присвячено в науково-популярних краєзнавчих розвідках. Авторами деяких з них були відомі вчені. Так, видатний історик Іван Крип'якевич у виданій наприкінці 20-х років ХХ ст. праці під назвою „Історичні проходи по Львові“⁵⁵ локалізував чимало урбаністичних об'єктів, описав окремі частини магдебурзьких передмість Львова, мережу водних артерій та природного терену. Унікальною є науково-популярна розвідка комплексного характеру про Львів, що вийшла з-під пера географа Олени Степанів⁵⁶ під час Другої світової війни. В її окремому розділі описано територіальний розвиток міста, вперше згадані адміністративні межі між Галицьким і Краківським передмістями та т. зв. Старостинською юридикою. До цього видання були залучені схеми і плани, що наочно ілюстрували текст. Добру традицію якісного викладу історико-топографічного матеріалу продовжив у 70–80-их роках ХХ ст. краєзнавець Й. Гронський⁵⁷. Незважаючи на колосальний обсяг фактажу, нариси цього автора мають лише наративний характер

Меламед В. Евреи во Львове (XIII – первая половина XX века): События, общество, люди. – Львов, 1994.

Трегубова Т. А. Планировка средневекового Львова // Строительство и архитектура. – К., 1968. – № 6. – С. 17–19; *Його ж.* Реконструкція розпланування середньовічного Львова за письмовими джерелами // Архітектурна спадщина України. – К, 1996. – № 3. – Част. друга. – С. 17–31.

Могитич Р. Елементи регулярного планування у містах княжої Галичини // Міжнародна наукова конференція „Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції“ (м. Галич, 19–21 серпня 1993 р.). Тези доповідей та повідомлень. – Львів. – С. 90–91; *Його ж.* Планувальна структура львівського середмістя і проблеми його датування // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. 227: Праці секції мистецтвознавства. – С. 279–288. *Його ж.* Проблеми початків Львівського середмістя у світлі документів та історіографії Львова // Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини. Збірник наукових праць. – Львів, 1998. С. 91–93; *Його ж.* Розвиток планувальної структури північно-західної частини львівського середмістя (до кінця XIV ст.) // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 2000. – № 11. – С. 15–22.

Могитич Р. Передмістя...

Його ж. Розвиток міських функцій середньовічного Львова // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1997. – № 8. – С. 49–52.

– у них відсутні спроби структурувати устрій передмість, визначити адміністративно–територіальне межування, форми господарювання тощо.

Питання локалізації окремих міських утворень і особливо оповідки про них останнім часом широко популяризуються у різноманітних нефахових періодичних виданнях, спогадах і т. п. Публікації такого характеру позбавлені наукового апарату, і переважно важко зорієнтуватися, наскільки достовірною є подана в них інформація⁵⁸. Часто трапляються передруки або навіть перекази краєзнавчих есеїв кінця XIX – середини XX ст.⁵⁹ Тим не менше, інколи з популярних періодичних видань можна почерпнути важливі і корисні відомості⁶⁰. Велике зацікавлення широкого кола читачів викликають спогади, які щораз частіше виходять друком⁶¹. Як джерело знань про Львів і про елементи його територіального устрою у цьому жанрі вигідно вирізняються мемуари Олександра Надраги „Серед львівських парків“⁶².

В українській історіографії станом на сьогодні відсутні теоретичні праці історико–топографічного спрямування. Класичним зразком конкретного дослідження історичної топографії великого міста є праця Петра Толочка про території Києва VI–XIII ст.

Диба Ю., Петрик В. Планувальна структура „долокаційного“ Львова // Семінарий „Княжі часи“. – Львів, 2002. – С. 42–58.

; *Вуйцик В.* Фортифікатори Львова XV–XVIII ст. // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1994. – № 2. – С. 18–23; *Його ж.* Будівельний рух у Львові другої половини XVIII століття // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. 241: Праці Комісії архітектури та містобудування. – С. 113–125.

Його ж. Територіальний розвиток міста Львова (до 1939 р.) // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1997. – № 8. – С. 41–48.

Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів, 1991. – 166 с.

Степанів О. Сучасний Львів. Путівник. – Львів, 1992. – 144 с.

Як продовження дослідження історичної топографії Києва можна розглядати монографії Гліба Івакіна⁶³, котрий розвиває тему в хронологічному плані та Олени Попельницької⁶⁴, що є піонерською студією в напрямі історичної регіоналістики. Зрозуміло, що в обох дослідженнях використані впроваджені в науковий обіг після публікації монографії П. Толочка дані нових джерел різних видів. До одного ряду з названими варто зачислити монографію Сергія Климовського⁶⁵, хоча в назві задекларовано студію соціальної (а не історичної) топографії Києва.

В загальноісторичному нарисі Одеси певну увагу присвячено проблемі територіального розвитку і локалізації окремих складових частин цього міста⁶⁶.

Не зовсім відповідне застосування назви щодо змісту дослідження є частковим прикладом відсутності усталеної системи термінології для історичної науки в сучасній Україні⁶⁷. Позірна ідентичність термінів „історична топографія“ та „соціотопографія“ спонукає до перегляду основних українських публікацій, в яких застосоване і навіть внесене у заголовки поняття „соціотопографія“.

Із праць польських дослідників⁶⁸ можна довідатися про засновника і класика соціотопографії Д. Денеке (*D. Deneke*). *Socialtopographische und socialräumlische Gliederung der spätmittelalterlichen Stadt. Problemstellungen, Methoden und Betrachtungsweisen der historischen Wirtschafts- und Socialgeography; Ejusd. Die historische Dimension der Socialtopographie am Beispiel nieders*

У газеті „Ратуша“ відведено окрему сторінку для популяризації історії Львова. Найчастіше автор надрукованих тут есеїв не вказаний. Можна тільки здогадуватися, наприклад, що в основу публікації „Давня львівська ратуша“ (Ратуша. – 2005. – Ч. 26. – С. 22.) покладено науково-популярну студію початку ХХ ст. пера Францішека Яворського (*Jaworski F. Ratusz Lwowski // Biblioteka Lwowska. – Warszawa, 1990. – Т. 1. – S. 1–95.*); його прізвище жодного разу не згадане в газетному тексті.

Щодо проблем розвитку і змін простору міста цінними є, для прикладу, такі публікації: *Вуйцик В.* Львівські хвіртки. Штрих до історії міських фортифікацій // Галицька брама. – Львів, 1996. – № 57–58. – С. 14–15; *Могитич Р.* Стефан Львович, або ж як львів'яни гору перенесли // Там само. – С. 16–17. Із спогадів Андрія Дороша (*Дорош А.* Львів. На південний схід від передмістя // Там само. – 2001. – № 11–12. – С. 12–14) про спільні проходи по Львову з І. Крип'якевичем можна довідатися, як інтерпретував водні артерії відомий дослідник Львова, хоча варто вказати на невдачу назву публікації, оскільки описана територія споконвіку адміністративно належала до Галицького передмістя).

Останнім часом у жанрі мемуаристики виступають і зовсім нестарі люди, котрі не можуть пам'ятати те, що описують. Див.: *Лемко І.* Львів понад усе. – Львів, 2003. – 184 с. Серед іншого автор безапеляційно стверджує, що львівська школа № 8 побудована на місці Руської хвіртки і Полетилівської кам'яниці (С. 53), хоча загальновідомо, що Руська (Босяцька) хвіртка знаходилася на вильоті сучасної вул. Руської, це остаточно підтвердили археологічні розкопки 2003 р.

Надрага О. Серед львівських парків. – Львів, 2004. – 291 с. Майже унікальною є інформація про потік Ортим, водами якого заповнювали східну частину фортифікаційного рову (С. 252); згадка про зміну нумерації на тодішній вул. Городецькій при переписі населення Львова 1900 р. (С. 21, 79) є надзвичайно цінною для локалізації нерухомості на мікрорівні.

Толочко П.П. Історична топографія стародавнього Києва. – К.: Наук. думка, 1972. – 219 с. Там само. – С. 6.

ächsishen Städte) та його послідовників Г-Х. Рубляха (*H.-Ch. Rublach. Probleme der Socialtopographie der Stadt im Mittelalter und in der frühen Neuzeit; Ejustd. Hereditas, area und domus: Bodenrecht, Grundstücksgefüge und Sozialstruktur in Lübeck vom 12, bis 16, Jahrhundert*), Е. Піппера (*E. Pipper. Der Stadtplan als Grunriss der Gesellschaft. Topographie und Sozialstruktur in Augsburg und Florenz um 1500*), Й. Богмаха (*J. Bohmbach. Die Sozialstruktur Braunschweig um 1400*), В. Герборна (*W. Herborn. Socialtopographie des Kölner Kirchspiels St. Kolumbia im ausgehenden 13, Jahrurhunden*). Вже самі назви опублікованих праць Д. Денеке („Соціотопографічна та соціопросторова структура пізньосередньовічного міста“, „Визначення проблеми, методи і спостереження історичних економіки та соціогеографії“; „Історична розмірність соціотопографії на прикладі середньостатистичного міста“) передбачають порівняння та накладання даних, отриманих із класичних студій соціальної історії на топографічну підоснову міста. Як впливає з оглядів польських вчених, інші німецькі дослідники аналізували професійну структуру міст, стратифікували мешканців щодо заможності і на наступному етапі порівнювали ці дані в просторі і часі. Австрійська наука небагата на студії із соціотопографії, методика та завдання їх практично співпадають із німецькими⁶⁹. Деяко відрізняються праці професора географії Елізабет Ліхтенбергер, дослідниці просторової історії Відня. Єдине дослідження соціотопографічного напрямку,

В останні десятиліття ХХ ст. соціотопографічний напрям досліджень набув значної популярності серед польських істориків. Здебільшого їхні студії присвячені аналізу конкретного міста і переважно мають таку будову: просторове вирішення міста, професійна структура його мешканців, структура заможності, власне соціотопографічний аналіз, зміни в часі. Польські вчені здійснили кореляційні дослідження простору та суспільства Свидниці⁷⁰, Торуня, Ельблонга⁷², Вроцлава⁷³, Познані⁷⁴, Серадза⁷⁵.

До перших синхронних із німецькими дослідженнями паростків соціотопографічного напрямку української історичної науки можна віднести студії покутського містечка Кути Миколи Ковалюка⁷⁶. Ярослав Дашкевич дефініював поняття „соціотопографії“ в 1987 р. на конференції в Полтаві⁷⁷, акцентуючи, що вивчення історії міст у соціотопографічному плані є дослідженням урбанізаційних процесів з точки зору взаємозв'язків між соціальною структурою населення та місцем його проживання.

У 1993 р. з ініціативи польських істориків була організована польсько–українська соціотопографічна сесія⁷⁸. Термін „соціотопографія“ використаний у більшості задекларованих і опублікованих текстів. Окремі закиди щодо нерозуміння суті поняття „соціотопографія“ стосуються до представників обох сторін конференції, зокрема до учасників з України.

Herlihy P. Odessa: A History 1794–1914. – Cambridge, 1986. – 411 p.

• Розкриття понять та їхній взаємозв'язок повніше здійснене в розділі 3.

Czaja R. Socjotopografia miasta Elbląga w średniowieczu. – Toruń, 1992. – 191 s.; *Mikulski K.* Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII wieku. – Toruń, 1999. Такий опосередкований перелік авторів зумовлений тим, що не тільки в українських, а й у бібліотеках Польщі, Чехії, Австрії немає праць засновників соціотопографічного методу.

Schoch W. Die Bevölkerung der Stadt St. Gallen im Jahre 1411. Eine sozialgeschichtliche und socialtopographische Untersuchung. – St. Gallen, 1997. – 341 s., Plan; *Reiling M.* Bevölkerung und Socialtopographie Freiburgs im 17. und 18. J. Familien, Gewerbe und socialer Status. – Freiburg, 1989. – 358 s., Plan; *Nemitz J.* Die historische Analyse städtischer Wohn- und Gewerbelagen: die Auswertung socialtopographie. – St. Katharinen, 1989. – 114 s.

Lichtenberger E. Historische Stadtforschung und Kartographie. Die socialräumliche und funktionelle Gliederung von Wien um 1770 // *Daus S.* Kartographie der Gedenwart in Österreich. – Wien, 1984. – S. 170–192; *Ejusd.* Vienna – Bridge between Cultures. – London; New-York, 1993. – 212 p.

Gáčsová A. Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a prvej polovici 16. storočia. – Bratislava, 1972. – 194 s.

Chorowska D., Karst D., Lasota Cz. Organizacja przestrzenna produkcji i sprzedarzy piwa w średniowiecznej Świdnicy // *Archeologia. Historica Polonia / Uniwersytet Mikołaja Kopernika.* – Serial. – Toruń, 1998. – T.7. Materiały z IV Sesji „Życie codzienne w średniowiecznym mieście“ (22–25.10.1996). – S. 157–189; *Goliński M.* Wokół socjotopografii późnośredniowiecznej Świdnicy. – Wrocław: Wydwo uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – Część 1. – Historia 141. – 229 s.

Czacharowski A. Ze studiów nad strukturą społeczną mieszczaństwa toruńskiego na przełomie XIV/XV wieków // *Acta Universitatis Nicolai Copernici* – Toruń, 1973. – Nauki humanistyczno-społeczne. – Zesz. 58. – Historia. IX. – S. 89–97; *Ejusd.* Zagadnienia socjotopograficzne późnośredniowiecznego Torunia // *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne /* Pod red. Al. Giegsztera i T. Roslanowskiego. – Warszawa; Poznań; Toruń: 1976. – S. 137–146; *Jasiński T.* Z zagadnień topografii społecznej średniowiecznego Torunia. – Część 1. – Stare miasto // *Zapiski historyczne.* – Warszawa–Poznań–Toruń, 1983. – T. XLVIII. – Zesz. 3. – S. 5–49.; *Mikulski K.* Op. cit.

Археолог Володимир Петегирич на підставі польових досліджень описав формоутворення Белза, визначив найдавніше ядро цього міста, за археологічними даними локалізував середньовічний Буськ. До публікації додано карту Белза на відповідний період із позначенням поселень, цвинтарів, локалізацією окремих топонімів⁷⁹. Бажання відшукати зазначену в титулі „спробу соціотопографічної реконструкції“ повинна задовольнити фраза, що „формування соціотопографічної структури Белза відбувалося, як і в інших містах“. На жаль, автор не пояснив, що таке „соціотопографічна структура“, котра ще й має властивість формуватися. Якщо згадати, що за допомогою археологічних методів практично неможливо серійно дослідити соціальні явища (професійну структуру, стратифікацію заможності мешканців), а весь виступ автора був присвячений історичній топографії Белза та Буська, то стає зрозуміло, що процитована фраза штучно впроваджена до тексту, щоб виправдати участь у соціотопографічній конференції.

Архівіст, знавець фортифікацій Галичини Орест Мацюк⁸⁰, як завжди цікаво й доступно, змалював історію замків на цій землі. Проте навряд чи можна вважати обґрунтуванням, що його виступ відноситься до соціотопографічної тематики, твердження, що замки були останнім місцем оборони населення.

Найбільш коректно назвав⁸¹ своє повідомлення архітектор–реставратор Сергій Кравцов. На підставі методів історії урбаністики, аналізу історичних карт, поєднаних із загальноісторичними методами, автор робить висновки щодо типового розподілу етнічних груп у межах міського простору. Його дослідження можна назвати етнотопографічним чи націотопографічним, що є складовою частиною соціотопографії.

Goliński M. Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia // Acta Universitatis Wratislaviensi. – Historia. – Wrocław, 1997. – Т. CXXXIV. – № 2010. – 540 s.

Wiesiołowski J. Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania. – Poznań: Wyd. przyjaciół nauki, 1997. – 284 s.

Sowina U. Sieradz. Układ przestrzenny i społeczeństwo miasta w XV – XVI w. – Warszawa; Sieradz, 1991. – 213 s.

Останнє з опублікованих у збірнику повідомлень українських (а фактично, львівських учасників сесії) архітектора Богдана Посацького має виключно урбаністичний характер, оскільки характеризує тільки просторовий розвиток міст Західної України в радянський період⁸³.

Від середини 90-их років захищено декілька дисертаційних досліджень, у назвах котрих безпосередньо використаний термін „соціально-топографічний“⁸⁴. Серед них вирізняється праця, інші публікації і монографічне дослідження Мирона Капраля⁸⁵. Автор задекларував і здійснив на підставі системного аналізу фіскальних документів соціотопографічний аналіз на рівні вулиць і кварталів передмістя, визначивши і соціальний склад населення, і стратифікацію його майнового стану, а також з'ясував на мікрорівні етнічну приналежність кожного власника середньоміського домоволодіння. Для передмість Львова націотопографія здійснена на мезорівні („вулиці“ і оселі). Цінним доповненням до студій М. Капраля є схеми середмістя та передмість, де відображена локалізація етнічного розселення.

Дисертаційна робота С. Климовського і згадана вище монографія цього ж автора із співзвучною до дисертації назвою виконані в Інституті археології і, очевидно, переважно на матеріалах археологічних досліджень із залученням писемних, графічних, нумізматичних та сфрагістичних джерел. Студія є важливим внеском до територіальної чи топографічної історії Києва. Монографія побудована не за класичним принципом соціотопографічних досліджень, що, крім іншого, пояснюється тим, що Київ отримав міське (німецьке) право, модифіковане у Великому князівстві Литовському за зразком Вільна, а переважна кількість об'єктів, до яких застосований соціотопографічний метод, розташовані в Сілезії та на Помор'ї, де німецьке право існувало у своєму класичному зразку.

Rostanowski T. Socjotopografia i urbanistyka Polski i Ukrainy w wiekach XIV–XIX/XX (zagadnienia porównawcze) // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 3–14. Як впливає із програмної статті ширший розвиток досліджень соціотопографічного напрямку в Україні повинен був розпочатися під безпосереднім впливом польської науки. Сесія відбулася 14–15 грудня 1993 р. в рамках VII конференції Комісії історії міст Комітету історичних наук Польської академії наук; матеріали сесії опубліковані в окремому томі кварталника Інституту археології та етнології ПАН (Ibid. S. 3–126).

Broński K. Przemiany socjotopograficzne i przestrzenne Stanisławowa w XIX w. Analiza porównawcza // Ibid. – S. 87–96. Публікація стосується виключно статистики та урбаністики, оскільки підраховано у відсотках представників основних етнічних груп тогочасного Івано-Франківська, що проживали у середмісті та на передмістях, описано вигляд передмість, їхніх окремих будівель. Але відсутнє будь-яке пов'язання цих даних до конкретних частин міського простору. *Zarebska T.* Badania historyczno-urbanistyczne metodą analiz przestrzennych // Ibid. – S. 15–24. Наголошено на необхідності здійснення поряд з просторовим ще й аналізу функціонального використання та композиційної цінності урбаністичних одиниць, проведення передпроектних досліджень. Публікація є цікавою та цінною для архітекторів-реставраторів та істориків урбаністики, проте не має відношення до соціотопографії.

Petehyrycz W. Belz i Busk: proba rekonstrukcji socjotopograficznej w X–XIV ww. // Ibid. – S. 67–69.

Не врахувавши різниці просторового розвитку між класичними магдебурзькими містами і складним організмом Києва, автор механічно робить спробу об'єднати архаїчний (княжий) міський простір із магдебурзькою системою функціонування міста, що появилася аж наприкінці XV ст. Саме тут закладено проблему, котра не дозволяє застосувати соціотопографічний метод у класичному розумінні, а перед автором повинно було виникнути нетипове, цікаве і яскраве завдання – з'ясувати, як і чи всі аспекти правових норм магдебурзького права втілювалися у просторі нелокаційного міста⁸⁶.

Автор простежує місця проживання ранньомодерних киян у межах Києва княжого і робить спробу інтерпретувати цей конгломерат, частково виходячи із просторових засад класичного локаційного міста, але не наголошує, що Поділ перетворився із торгово-ремісничого посаду⁸⁷ у власне місто (середмістя, чи „місто в мурах“). Саме спроба класифікувати поселення зумовила до застосування терміна „юридики“ щодо місцевостей, що юридично належали місту, але розташовувалися поза оборонними укріпленнями (умовно кажучи, поза „містом в мурах“). Ці терени краще класифікувати як передмістя і підміські села, а окремі юридики вже розташовувати на їхній території.

Правильний висновок автора про причину занепаду Подолу внаслідок щільного оточення його конгломератом юридик побудований на несподіваних і незрозумілих твердженнях про неможливість приєднання нових земель до території міста, котрі б мали статус „міста в мурах“, а не передмістя. Практично всі без винятку міста, що існували відповідно до засад магдебурзького права, мали ледве не від моменту правової локації чітко визначені територіальні межі – як „міста в мурах“, так і передмістя із міськими селами. Економічне зростання тут проявлялося в ощадному використанні кожного клаптика землі „міста в мурах“: щільній забудові та багатоповерховості кам'яниць, а не в розширенні власне міста на передміські землі. Якщо роль київського „міста в мурах“ (умовно нехтуючи порівняно пізньою появою фортифікацій) протягом XVI-XVII ст. належала Подолу, то необхідно було дослідити його топографічну ситуацію на рівні забудови ділянок-парцель, їхньої щільності, проаналізувати на території середмістя співвідношення між кількістю нерухомої власності, що належала міщанам, з одного боку, та духовенству і шляхті – з іншого. Далі необхідно б визначити територію, котру займали юридики у співвідношенні до загальної площі київських (подільських) передмість, час та причини виникнення цих юридик, а вже потім вирішувати питання про причини занепаду Києва.

• Тут і далі підкреслення мої. – М. Д.

Maciuk O. Miejsce zamku w socjotopografii miast ruskich // Ibid. – S. 75–76.

Нез'ясованість правових норм, відповідно до яких функціонував Київ, невизначеність статусу його територіальних одиниць зумовили описовий, неструктурований характер відображення соціального життя міста та міщан і повну відсутність аналізу соціальної структури міста.

С. Климовський зробив чималий вклад у ретроспективне відновлення історичної топографії Києва XVI-XVII ст. Подані в монографії схеми структури міського простору та землеволодіння можуть слугувати доброю базою для наступних студій як ретроспективної топографії міста на мікрорівні, так і власне соціотопографічного його аналізу, тобто для накладання результатів вивчення соціальних процесів на синхронні топографічні схеми. Та найбільший недолік закладений у самій назві монографії, оскільки соціальна топографія Києва тут практично відсутня.

Ще одна дисертаційна робота під назвою⁸⁸ „Історична топографія Луцька X-XVIII ст.“, безумовно, є внеском у історичне містознавство Західної України і частково заповнює прогалину, що існує в цьому напрямі української історичної науки. Проте в тексті автореферату можна зустріти зовсім незрозумілі словосполучення і фрази, переважна більшість яких стосується терміну „соціотопографія“. Зокрема, зміст підрозділу „2.3. Соціально-топографічна структура Луцька X-XIV ст. за археологічними джерелами“ полягає в описі урбаністичної структури тогочасного Луцька та деяких фортифікаційних і сакральних споруд. Дослідниця використала виключно археологічну джерельну базу. Оскільки для вивчення історичної топографії необхідні картографічні джерела, а для студій соціальної складової соціотопографічного методу – достатистичні писемні документи, то задеклароване в назві розділу завдання зовсім не розкрито. Так само не отримано кінцевого результату дослідження, що мав би полягати (відповідно до завдань, які поставив перед собою автор) у докладному вивченні на якийсь конкретний часовий зріз і топографії міста (мережа його вулиць та площ, конкретне розташування будівель, в першу чергу мешкальної забудови, бо унікальні споруди – храми, громадські заклади не є цікавими для соціотопографічної методики), і його соціальної структури (кількість та професії ремісників, спеціалізації купців, інші категорії міщан і неміщан, що жили в місті, стратифікація заможності мешканців, національні групи населення).

Підсумовуючи, можна побачити, що на сьогодні маємо небагато досліджень, що стосуються проблем історичної топографії та соціотопографії, практично відсутні наукові опрацювання міського простору Львова. Визріла необхідність систематичного опрацювання

Krawcow S. Topografia wspólnot wyznaniowych w miastach Rusi Czerwonej // Ibid. – S. 77–79.

міського простору урбаністичних утворень в Україні.

**Розділ 2. РЕТРОСПЕКТИВНА ІСТОРИЧНА ТОПОГРАФІЯ ЯК
„ВСТУП ДО СОЦІОТОПОГРАФІЇ“ (Методологічні засади,
термінологічна проблема)**

Терміни „історична топографія“ та усталений в європейській історіографії „соціотопографія“ мають спільну (принаймні з точки зору лінгвістики) складову, тому варто зупинитися на цих термінах та понятті „ретроспективний метод відтворення історичної топографії“, спочатку проаналізувавши їх та їхні взаємозв'язки.

Із студій літератури соціотопографічної тематики випливає питання: що таке соціотопографія? Чи це спеціальна історична дисципліна, чи метод дослідження у системі історичної науки, чи комплексний метод дослідження, що об'єднує в собі, крім низки спеціальних історичних дисциплін, і такі наукові напрями, що вважаються самостійними гуманітарними науками (в першу чергу, історію урбаністики, історичну географію, архітектурну археологію)? Нез'ясованість місця соціотопографії у науковій системі підтверджується її класифікацією (за системою конгресу США) між історичними та соціальними науками¹. Хоча в цілому на теренах Центральної Європи, зокрема Польщі, з'явилося чимало соціотопографічних публікацій, впевнено можна ствердити, що на сьогодні не існує ні однозначного визначення соціотопографії, ні чіткого опису її методу; крім того, не описані методики дослідження, що визнає і один із найбільш визнаних авторитетів польської соціотопографії, дослідник Вроцлава та Свидниці Матеуш

---

¹ У бібліотеці Варшавського університету різні монографічні дослідження, назва яких починається із слів „Соціотопографія міста...“, мають різні класифікаційні номери: *Wiesiołowski J. Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania...* – HN539.P68W54;... *Czaja R. Socjotopografia miasta Elbląga...* – DK4800..., тобто одна з них зарахована до історичної науки, друга – до соціології.

Голіньський². А Тадеуш Рослановський наголошує на необхідності впорядкування „розуміння терміна“³.

Із дефініцій терміна вдалося віднайти такі:

1. Соціотопографія – кореляція громадської морфології міста та змін просторової структури, що розглядається в історичному розвитку⁴.

2. Соціотопографія – дослідження загальних зв'язків між змінами в суспільній та просторовій структурах на конкретний часовий зріз⁵.

3. Соціотопографія – багатогалузеве дослідження, що охоплює історію міст, урбаністику та архітектуру, археологію, географію⁶.

Також варто підкреслити, що вивчення історії міст у соціотопографічному плані є студією урбанізаційних процесів з точки зору взаємозв'язків між соціальною структурою населення та місцем його проживання⁷. Сутність методу соціотопографії як напряму урбаністичних досліджень зводиться до аналізу взаємозалежності суспільно-економічної та просторової структури міста⁸.

На підставі викладеного вище можна зробити таке узагальнення:

---

² *Goliński M.* Archiwalia do badań socjotopograficznych średniowiecznych miast śląskich // Śląsk i Czechy a kultura wielkomorawska. – Wrocław, 1997. – S. 111–115.

³ *Roslanowski T.* Zagadnienia socjotopografji porównawczej na przykładzie wczesnośredniowiecznych miast Europy środkowej // Miasta doby... – S. 9–34.

⁴ *Roslanowski T.* Stan badań... – S. 651–655.

⁵ *Wiesiołowski J.* Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania... – S. 4; *Goliński M.* Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia... – S. 274.

⁶ *Roslanowski T.* Zagadnienia socjotopografji... – S. 10.

⁷ *Дашкевич Я. П.* Социотопография городов... – С. 71–72.

⁸ *Капраль М. М.* Фінансові книги... – С. 6.

Соціотопографія – це міжгалузевий метод дослідження у системі історичних дисциплін, який передбачає нанесення результатів дослідження соціальної історії на топографічну підоснову⁹.

Застосування цього методу передбачає враховування двох рівноправних його складових, існування яких закладене вже у самій двокореневій назві – соціальної (історії) та (історичної) топографії. Польський дослідник Т. Рослановський визнає, що можливе спрощене трактування соціотопографії, коли перевага надається студії соціально-економічних чинників¹⁰. І він же в іншому місці застерігає, що взаємозалежність між соціальною структурою і мережею міських осередків виключає пріоритет якоїсь однієї складової¹¹. Звідси випливає необхідність застосування нових джерел та методів низки допоміжних і самостійних дисциплін.

Соціотопографи визнають, що в ХХ ст. дослідники урбаністичних процесів отримали нові джерела або нове їхнє трактування; на історію наступають, з одного боку, соціологія і культурна антропологія, з другого – історія урбаністики та архітектури¹². У різних студіях ідеться про використання різних джерел. Окрім широкого спектра писемних документів, дослідники, взаємності від власної спеціалізації, наголошують, що:

– Ранній розвиток новозакладених міст повинен студіюватися інтердисциплінарно з використанням комбінації різних джерел. Ономастика, історіографія, історична географія та археологія можуть

---

⁹ Долінська М. До проблеми складових та джерел соціотопографії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2003. – Вип. 7. – С. 422.

¹⁰ Roslanowski T. Stan badań... – S. 652.

¹¹ Roslanowski T. Zagadnienia socjotopografji... – S. 9.

¹² Roslanowski T. Stan badań... – S. 651.

створити багат шаровий образ пізньосередньовічного міста, соціальної історії, господарства та культури¹³.

– Археологічні та урбаністичні дослідження є джерелом для реконструкції топографії міста на періоди, для котрих ще немає писемних джерел¹⁴.

– Джерелами виступають податкові книги і архітектурно-урбаністичне дослідження старої частини міста¹⁵.

– Дослідження за допомогою просторового методу підтверджуються і доповнюються писемними джерелами та археологічним матеріалом¹⁶.

З контексту деяких публікацій випливає, що, крім названих джерел і методів, дослідники використовують історичні карти, зокрема, опубліковані картографічні джерела до історії Познані¹⁷, та карти Торуня зі зламу XVIII–XIX ст., що зберегли образ феодального міста¹⁸, і було б добре скористатися із студії, де б розглядалися назви вулиць у характері історичного джерела¹⁹.

---

¹³ *Brather S.* “Gründungsstädte” oder Ausbau der slavischer Siedlungen? Die Aussagekraft der hochmittelalterlichen Bodenfunde zum Verhältnis von Slaven und Deutschen // *Wratislavia Antiqua. Studia z dziejów Wrocławia. Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa / Pod red. J. Piekalskiego i K. Wachowskiego.* – Wrocław, 2000. – S. 113–126.

¹⁴ *Jasiński T.* *Z zagadnień topografii...* – S. 48.

¹⁵ *Chorowska D., Karst D., Lasota Cz.* *Organizacja przestrzenna produkcji...* – S. 157, 162.

¹⁶ *Goliński M.* *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia...* – S. 507.

¹⁷ *Wiesiołowski J.* *Sołacz średniowieczny i staropolski // Sołacz. Kronika miasta Poznania.* – Poznań, 1999. – 3. – S. 27–52.

¹⁸ *Tomczak A.* *Źródła kartograficzne do dziejów Torunia z przełomu XVIII i XIX wieków // Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki humanistyczno-społeczne.* – Historia. IX. – Toruń, 1973. – Zesz. 58. – S. 175–179.

¹⁹ *Wyrobisz A.* *Nazwy ulic, placów i dzielnic w miastach polskich: nośniki informacji – źródła historyczne – zabytki kultury // Przegląd Historyczny.* – Warszawa, 1999. – T. XC. – Zesz. 4. – S. 511 – 523.

Як видно, перелік джерел та методів їхнього використання є доволі хаотичним, і, можливо, саме тому у соціотопографії внаслідок використання різних типів джерел не вистачає спільного зразка щодо їх опрацювання²⁰.

Очевидно, першим завданням повинна стати спроба класифікації джерельної бази соціотопографії, спеціальних історичних дисциплін, самостійних наукових галузей, використання методик котрих складається у соціотопографічний метод.

У першу чергу, це *соціальна історія* з її класичною джерельною базою писемних джерел та широким спектром методів їхнього аналізу. Дослідники, котрі є професійними істориками, при соціотопографічних студіях передусім використовують писемні джерела. Але й тут використовуються різні види (переважно діловодну документацію, актові матеріали і документи, близькі до статистичних) та типи джерел. Це залежить від того, що саме збереглося для того чи іншого об'єкта вивчення. Відповідно до видової структури соціотопографічної студії для різних міст були застосовані такі види документів:

– стосовно топографічної ситуації, взаєморозташування діляниць, вулиць та домоволодінь – реєстри королівських поборів²¹, шосові книги²², інші податкові книги²³;

---

²⁰ Goliński M. Archiwalia... – S. 111.

²¹ Wiesiołowski J. Sołacz... – S. 28.

²² Jasiński T. Próba nowego spojrzenia na toruńskie księgi szosu // Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu. – Toruń, 1996. – S. 133–139.

²³ Goliński M. Archiwalia... – S. 113; Czacharowski A. Zagadnienia socjotopograficzne późnośredniowiecznego Torunia... – S. 139.

– стосовно професійної стратифікації – фіскальні документи (шосові книги)²⁴, книги хрещень, шлюбів і смертей середміських і передміських парафій²⁵, списки цехів та їхньої старшини²⁶, переліки міщан, зобов'язаних до виставлення озброєних ополченців²⁷, митні книги²⁸;

– стосовно майнової стратифікації – реєстри прибутків костелів, візії з приводу смерті орендарів, котрі містять описи кам'яниць та будинків²⁹, заповіти міщан³⁰, іпотечні книги із записами змін власності, записи про посаг для дружин, списки членів магістрату³¹;

– книги присяги до міського права³², акти костелів і консисторій, судові книги (як допоміжні)³³.

Застосування загальнонаукових, джерелознавчих та історико-порівняльних методик щодо перелічених груп серійних джерел дозволяє отримати більш чи менш повну картину з історії міста на визначений період, оскільки фрагментарні джерела не дозволяють

²⁴ *Kanpral M.* Соціотопографія львівського середмістя... – С. 59 – 72.

²⁵ *Klonder A.* Rec.: Schultz H. Berlin 1650–1800. Socialgeschichte einer Residenz. – Berlin, 1987 // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej.* – 1991. – Rok XXXIX. – № 1. – S. 63 – 71.

²⁶ *Goliński M.* Archiwalia... – S. 112; *Wiesiołowski J.* Poznański katalóg rajców dożywotnych z początku wieku XVI / *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów.* – Poznań, 1997. – S. 513–519.

²⁷ *Goliński M.* Archiwalia... – S. 114.

²⁸ *Czacharowski A.* Ze studiów nad strukturą społeczną... – S. 89 – 97.

²⁹ *Wiesiołowski J.* Sołacz... – S. 29, 34.

³⁰ *Sowina U.* Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczańskie z początku XVI wieku. Analiza źródłoznawcza // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej.* – 1991. – Rok XXXIX. – № 1. – S. 3–25; *Kiryk F.* Mieszkańcy średniowiecznego Przeworska // *Studia Historyczne.* – Kraków, 1999. – Kwartalnik. – Rok XLII. – Zesz. 4 (167). – S. 487–503.

³¹ *Goliński M.* Archiwalia... – S. 111.

³² *Klonder A.* Rec.: na Schultz H. Berlin... – S. 65.

³³ *Samsonowicz H.* Średniowieczne księgi sądowe małych miast w Polsce // *Homines et societas...* – S. 478–484; *Goliński M.* Archiwalia... – S. 112, 115.

повно застосовувати соціотопографічний метод на тривалий часовий відрізок³⁴.

Але соціотопографія вимагає просторового проектування образу, що можливе тільки при використанні джерел інших типів³⁵ та методик, запозичених з інших дисциплін.

Урбаноніміка та урбанонімічні джерела. Сама урбаноніміка належить до сфери філологічних наук, об'єктом студій котрих є називництво; вона охоплює всі власні назви, які утворилися на площі конкретної урбаністичної одиниці, що має характер міста³⁶.

Назви вулиць, площ, проспектів, провулків, районів, парків тощо в наш час у першу чергу виконують інформативну та адміністративну функцію. Крім того, урбаноніми – назви всіх внутрішньоміських топографічних об'єктів – є майже невивченою джерельною базою декількох наукових галузей, передусім лінгвістики та історії. Урбаноніміку можна розглядати як підрозділ топоніміки в системі лінгвістики або як одну із спеціальних історичних дисциплін³⁷. Вона має свою термінологію, яка, проте, досить рідко застосовується у працях українських дослідників і не є кінцево усталеною, так само, як, для прикладу, в польських історичних та історико-урбаністичних студіях³⁸. Тому варто запозичити³⁹

³⁴ Czacharowski A. Zagadnienia socjotopograficzne różnośredniowiecznego Torunia... – S. 146.

³⁵ Тип об'єднує джерела, котрі кодують і зберігають інформацію однаковою способом (*Макарчук С.* Писемні джерела... – С. 9).

³⁶ Bagerová N., Šramek R. Podíl onomastiky při standart i zovānt urbanonymie / Urbanonymia. Zborník prednášok z 2 celoštátneho onomastickeho semināra (Madra–Piesky, 8–10 oktōbra 1986). – Univerzita Komenského v Bratislave. – S. 11–15.

³⁷ Wyrobisz A. Nazwy... – S. 511–523.

³⁸ Wyrobisz A. Nazwy... – S. 513. Найбільш заавансований в дослідженнях називництва в польських містах автор визначає тільки, що термінологія, яка використовується при означенні вулиць, площ та дільниць, відноситься до сфери філологічних наук і може іменуватися – мікротопонімікою, міською топонімікою, платенімікою (s. 511). Інші послуговуються лише терміном годоніміка (що

систематизацію ономастичних термінів, до котрих як вид відносяться міські топоніми. Власні назви будь-якого внутрішньоміського топографічного об'єкта визначаються як урбаноніми (урбоніми)**. Вони поділяються на агороніми – назви площі, майдану, ринку; одоніми – назви лінійних об'єктів у місті (вулиць, проспектів, бульварів, алей, провулків і тощо); гороніми міські – назви будь-якої частини міської території (район, квартал, цвинтар і т.д); назви будівель.

Для використання у студіях історичної топографії міського називництва цікавими є і семантика, і етимологія урбанонімів.

Певну увагу внутрішньоміським назвам як історичному джерелу останнім часом надають польські дослідники. В цьому напрямі семантику урбанонімів опрацював Анджей Виробіш⁴⁰, пов'язуючи її безпосередньо з використанням міських назв як історичного джерела. Для аналізу значення міського називництва цей автор використав виключно урбаноніми, що є носіями фізіографії, зовнішнього вигляду, забудови, комунальних функцій, господарчих стосунків, суспільних відносин. У такому аспекті назви поділяються на декілька категорій, котрі А. Виробіш пов'язує з природою, функціями та людьми. У свою

означає назви вулиць), вважаючи її частиною топоніміки і декларуючи як синонімічні терміни – міська топоніміка, платоніміка, міське називництво, урбаноніміка (*Janeczek A. Ulice etniczne w miastach Rusi Czerwonej w XIV–XVI wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1999. – Rok XLVII. – № 1–2. – S. 131–147.*)

³⁹ *Подольская Н.В.* Словарь русской ономастической терминологии. – Москва, 1978. – С. 7–15, 154, 27, 50, 160–161. В цьому словнику запропоновано термінологічну систематизацію, згідно з якою топоніми є складовою частиною реалонімів (назв та імен всіх реальних об'єктів), котрі в свою чергу, об'єднуються з іншими в оніми (будь-які назви та імена), а сама ономастика є розділом лінгвістики.

** Походження термінів від латинських та грецьких слів: *urbanus* – міський, *αγορα* – площа, зібрання людей, *οδοσ* – дорога, шлях, *οροσς* – межовий знак, межа, кордон, *ονομα* – ім'я.

⁴⁰ *Wyrobisz A. Nazwy...* – S. 511–523.

чергу, ці категорії назв поділяються на групи. Дослідник для кожної категорії і групи використовує назви вулиць і площ усієї території сучасного міста, не виділяючи, де знаходився атрибутивний компонент назви в магдебурзький період – в середмісті, на передмістях чи на території прилеглих сіл. Найбільше уваги він надає назвам середміських вулиць, хоча в дослідженні є окремі зауваги, присвячені назвам, що виникли поза мурами міста. Так, аналізуючи категорію „природа“ (яка охоплює природне середовище, геологію, географію, топографію, фізіо- та гідрографію, світ рослин і тварин), вчений наголошує, що найбільше вулиць із назвами такого типу (Джерельна, Греблі, Жаби, Ставки, Журавлина**) розташовані поза межами колишнього середмістя. Серед назв категорії „функції“, що віддзеркалюють діяльність людини, зустрічаються урбаноніми, пов'язані з планувальною структурою міста, зокрема долокаційного періоду (Старе Місто), часів першої локації (Старий Ринок); сюди ж відносяться і назви оточуючих поселень, що залишаються переважно в назвах діляниць міста, і назви юридик, котрі трансформуються у назви вулиць. Одночасно назви юридик А. Виробіш класифікує як категорію „люди“ та її групу, котра включає назви, що віддзеркалюють стосунки власності⁴¹. Зокрема у Варшаві назви юридик, що існували у XV–XVIII ст., трансформувалися у назви вулиць, а межі юридик в натурі перетворюються у вулиці⁴².

Проблемам етимології назв на слов'янських землях чималу увагу присвятили словацькі дослідники. Зокрема, було наголошено на

** Серед прикладів назв, поданих А. Виробішем, очевидно, як типові, що зустрічалися у багатьох містах, виділено назви, котрі сьогодні функціонують на території „великого“ Львова.

⁴¹ Ibid. – S. 517, 518, 523.

⁴² *Zarebska T.* Ewolucja zasad kształtowania ulic w miastach Polski przedrozbiorowej // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej.* – 1998. – Rok XLVI. – № 3–4. – S. 261.

одній із причин появи урбанонімів, що полягає у необхідності особи орієнтуватися у просторі – в такому випадку урбаноніми несуть комунікативну функцію⁴³. Важливим є висновок про змінність (нестабільність) урбанонімічних об'єктів⁴⁴. Тільки назви, етимологія яких пов'язана з реальними (природними) обставинами (напрям, розташування), не залежать від політичної ситуації і є довготривалими⁴⁵. Зафіксовано також залежність між величиною міста та міським називництвом – що менше місто, то більша залежність назв вулиць від реальної ситуації⁴⁶.

За певними ознаками міські назви можна поділити на стабільні та нестабільні. Співвідношення між першими і другими вивчав польський дослідник Й. Матушевський⁴⁷.

Історія назв львівських вулиць вивчена недостатньо. Чи не першим на міське називництво звернув увагу Д. Зубрицький. У своїй відомій хроніці міста Львова вже під 1405 р. історик подає перелік вулиць та їх назв тогочасного „міста в мурах“, пояснює їх локалізацію. Походження, утворення і зв'язки з іншими слов'янськими мовами львівських власних назв княжого періоду вивчав А. Петрушевич⁴⁸. Вагомий внесок до студій етимології львівських міських назв здійснив І. Крип'якевич⁴⁹. Проаналізувавши

---

⁴³ Bagerová N, Šramek R. Podíl onomatiky... S. 12–13.

⁴⁴ Krajčovič R. Urbanonymia a dejiny / Urbanonymia. Zbornik prednášok... – S. 23.

⁴⁵ Matúšová P. Ke stavu a vývoju urbanonymie měst na česko–německém jazykovém rozmezí // Urbanonymia. Zbornik prednášok... – S. 85–90.

⁴⁶ Ibid. – S. 87.

⁴⁷ Matuszewski J. Nazwy administracyjne osad lokowanych na prawie niemieckim. – Łódź, 1974. – S. 28.

⁴⁸ Петрушевич А. Лингвистическо-историческая изследованія... – С. 6, 7, 17, 23–25, 28, 30.

⁴⁹ Крип'якевич І. Топоніміка старого Львова // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР. – Київ, 1964. – № 5 (67). Вересень–жовтень. – С. 85–87.

походження назв вулиць, вчений довів інформативне значення урбанонімів як історичних джерел. Комунікації він поділяв на гостинці і дороги, які з'єднували місто з зовнішнім світом, та вулиці, що виконували функції внутрішньоміських з'єднань. У його розвідці назви вулиць систематизовано на декілька груп за ознаками (їх розташування щодо географічних об'єктів, виміри, національна і професійна приналежність); перераховано також назви вулиць на передмістях, котрі (назви) утворювалися від прізвищ власників і від поближких сакральних споруд⁵⁰. Проблемам історичної топографії та локалізації окремих давніх об'єктів Львова найбільшу увагу надавали краєзнавці⁵¹. Серед цих праць детальною і скрупульозністю помітно вирізняються розвідки Й. Гронського⁵².

Історією львівських власне вулиць (включно з історією їхніх назв) до недавнього часу займався лише Борис Мельник. Спочатку у співавторстві під грифом „для службового користування“ появився довідник перейменування львівських вулиць⁵³. В 80-х роках ХХ ст. Б. Мельник узагальнив свої пошуки та виклав їх популярно в низці публікацій в „Ленінській молоді“, він потім подав свій матеріал у кількох брошурованих книжечках, і, зрештою, повторив у новому розкішному виданні⁵⁴. Тут, проте, відсутні дефініції самого поняття

---

⁵⁰ Там само. – С. 87.

⁵¹ Для прикладу: *Дорош А.* Львів. На південний схід від передмістя // Галицька брама. – 2001. – № 11–12 (83–84). – С. 12–14.

⁵² ЛНБ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 26, 27 (Будні середньовічного Львова. Автограф), оп. 6, спр. 47 (3 історії топографії стародавнього Львова. Текст доповіді. Автограф), оп. 51 (Історія найменувань вулиць м. Львова), оп. 224 (Матеріали до історії іконографії, топоніміки, топографії та історичної топографії м. Львова).

⁵³ *Грабко Л. Р., Мельник Б. В.* Довідник перейменувань вулиць та площ Львова. – Львів, 1971.

⁵⁴ *Мельник Б. В.* Вулицями старовинного Львова. – Львів, 2001. – 270 с. Аналіз книжки вимагає великої окремої рецензії, наприклад, заохочує до дискусії теза про нерегулярність забудови української дільниці середмістя.

вулиці, її назви, того, чим вона була в свідомості людей конкретного часу.

Набагато більше інформації можна отримати з популярної, довідникової праці І. Крип'якевича⁵⁵ та декількох, переважно урбаністичних, досліджень⁵⁶, присвячених історії окремих або всіх кам'яниць певної вулиці, послідовності процесу будови і перебудови кам'яниць, їхній стильовій характеристиці. В низці публікацій⁵⁷ описані культурні, політичні події, що відбувалися у конкретних спорудах, історія життя особистостей, котрі там мешкали. В цьому ряду багатством джерел і точністю викладу матеріалу вирізняється студія Володимира Вуйцика про Галицьку вулицю⁵⁸. Немало даних щодо історії львівських урбанонімів можна віднайти в довідниках і покажчиках⁵⁹, окремих путівниках⁶⁰, офіційних матеріалах⁶¹, газетних публікаціях⁶². але це радше джерела, ніж дослідження.

При не надто широкій кількості студій про львівські вулиці в історичному та історико-урбаністичному аспектах зовсім скромно виглядають праці, в яких їх (вулиць) назви мали б бути використані в

---

⁵⁵ Крип'якевич І. Історичні проходи...

⁵⁶ Могитич І. Р. Ансамбль вулиці Руської. – Львів: Каменярь, 1982. (Наклад практично знищений ще у видавництві через публікацію фотографій з хрестами Успенської церкви); Липка Р. М. Ансамбль вулиці Вірменської. – Львів: Каменярь, 1983.

⁵⁷ Кос Г., Федина Р. Вулиця Руська у Львові. – Львів: Центр Європи, 1996. – 90 с.

⁵⁸ Вуйцик В. Вулиця Галицька у Львові // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1999. – Ч. 10. – С. 37–61.

⁵⁹ Neu verbesserter Wegweiser der kön. Hauptstadt Lemberg / Verfasst Slezziński. – Lemberg, 1863; Spis domów i ulic c.k. głównego miasta Lwowa, z przedmieściami. – Lwów, 1856; Skorowidz c.k. miasta Lwowa. – Lwów, 1899; Перелічені і подібні довідники швидше можна віднести до джерел, ніж до досліджень.

⁶⁰ Przewodnik po Lwowie / Ułożył Fr. Barański. Z planem i widokami Lwowa. – Lwów, [1902].

⁶¹ Miasto Lwów w okresie samorządu. – Lwów, 1896.

⁶² Для прикладу: Kurjer Lwowski. – 1891, 1895–1896.

характері історичного джерела: проблематики назв вулиць міст Галичини, деколи і Львова, в цьому аспекті торкалися деякі польські дослідники⁶³; зроблено спробу використати одоніміку як складову соціотопографічного методу для ретроспективної локалізації нерухомості в містах⁶⁴.

Тим часом, як видно із праць закордонних істориків, використання назв міських топографічних об'єктів як історичного джерела, аналіз семантики та етимології урбанонімів може дати інформацію щодо фізіографії, зовнішнього вигляду, забудови, комунальних функцій, господарчих стосунків, суспільних відносин, етнічного⁶⁵ та професійного складу⁶⁶ мешканців міста⁶⁷. Не менш цікавою та інформативною є студія етимології назв, що виникали і функціонують на терені історичного міста. Для вивчення історичної

---

⁶³ *Janeczek A.* Ulice... – S. 131–147; *Motylewicz J.* Ulice etniczne w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w XVII i XVIII wieku // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej.* – 1999. – Rok XLVII. – № 1–2. – S. 149–155.

⁶⁴ *Долинська М.* Ретроспективна метода дослідження забудови середмістя Львова // *Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини: Збірник наукових праць.* – Львів, 1996. – С. 56–62; *Її ж.* Приватні і громадські кам'яниці у кварталах Львова біля Успенської церкви у XVIII ст. // *Вісник Львівського університету ім. І. Франка.* – Львів, 1997. – Вип. 32. – С. 206–217; *Її ж.* Українські квартали в часі австрійського періоду Львова. Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві // *Вісник Державного університету „Львівська політехніка“.* – Львів, 1999. – № 379. – С. 199–204; *Її ж.* „Хроніка Ставропігійського братства...“ Дениса Зубрицького як джерело для вивчення нерухомої власності Ставропігії // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних“.* – Львів, 1999. – С. 390–401; *Її ж.* „Вступ до соціотопографії“, як узагальнений метод історико-архівних попередніх досліджень в реставрації архітектурних об'єктів // *Вісник Національного університету „Львівська політехніка“.* Архітектура. – 2001. – № 429. – С. 166–173.

⁶⁵ *Канраль М.* Національні громади... – С. 298–308; *Janeczek A.* Ulice... – S. 131–147; *Motylewicz J.* Ulice... – S. 149–155.

⁶⁶ *Jasiński T.* Z zagadnień topografii... – S. 15.

⁶⁷ *Wyrobisz A.* Nazwy... – S. 513–521.

та соціальної топографії важливими є питання пробігання вулиць, назви вулиць та їхні зміни. Оскільки внутрішньоміські назви до XIX ст. утворювалися спонтанно і часто не мали правового значення⁶⁸, то, використовуючи урбаноніми як джерело, дослідник довідується про час їхньої появи (за умови, що назви отримані з датованих фіскальних документів)⁶⁹, топографію соціальних функцій, тобто розселення ремісників відповідно до професій⁷⁰. Назви вулиць у середмісті підтверджують збереження там соціальних і топографічних функцій⁷¹.

Опрацьованої єдиної методики використання урбанонімів як історичного джерела не існує. Словацький дослідник Р.Крайчович пропонує поетапне евристичне дослідження урбанонімів відповідно до такої схеми: максимальне нагромадження внутрішньоміських власних назв, починаючи від найстарших, за допомогою вивчення всіх доступних писемних та картографічних джерел, складання картотеки урбанонімів у трьох варіантах (хронологічному, ретроспективному і комбінованому), систематизація урбанонімів відповідно до вибраних критеріїв⁷².

Опираючись на позитивний і негативний досвід вчених, що присвятилися вивченню урбанонімів як історичного джерела, можна дійти до висновку, що для системного підходу до вивчення

---

⁶⁸ Ibid. – S. 511.

⁶⁹ Goliński M. Kwartal dawnej zabudowy w świetle badań historycznych / Kompleksowe archeologiczno-architektoniczne badania w kwartale zabudowy we Wrocławiu // Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu. – (Rocznik) – Wrocław, 1998. – T. XXXIX. – S. 211.

⁷⁰ Wojtowicz Z. Z problematyki socjotopografii miasta europejskiego epoki Oświecenia // Miasta doby... – S. 289.

⁷¹ Ibid. – S. 279.

⁷² Krajčovič R. Urbanonymia... – S. 22–27.

урбанонімів у студіях з історичної топографії міста необхідно окремо розглядати урбанонімічні об'єкти за такими двома критеріями :

- вид урбаноніму (агороніми і одоніми, гороніми);
- адміністративно-територіальний поділ міста (місце урбанонімічного об'єкта в просторовій організації міста)⁷³.

При застосуванні такого критерійного підходу можна досить чітко відтворити схему мережі урбанонімічних об'єктів, що є складовою частиною створення гіпотетичної великомірної карти на конкретний часовий зріз⁷⁴: нерідко у фіскальних документах власні назви об'єктів подані з добрими пояснювальними записами, що дозволяє співставляти їх з картографічними документами. Проте можливий зворотний варіант – локалізувати місця, описані одонімами і горонімами, використовуючи метод ретроспективної історичної топографії на мікрорівні⁷⁵.

При послуговуванні урбанонімами як історичними джерелами практично ніхто з дослідників не звертає уваги на атрибутивний компонент. Основний наголос ставиться на походженні назви та її смислового навантаженні. Це має сенс при вивченні найменувань природних об'єктів – при описі рельєфу, який є переважно консервативним. Але назва при таких атрибутивних компонентах, як „лан“, „вулиця“, „воля“ „кам'яниця“, „фільварок“, несе інформацію про стосунки власності, зокрема – приналежність урбанонімічного об'єкта конкретному власнику, що є достатньо динамічним явищем і

---

⁷³ Долинська М. Гороніми історичних передмість Львова кінця XVIII – початку XX ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2005. – Вип.39–40. – С. 413–429.

⁷⁴ Долинська М. Ретроспективна топографія містечка Кути... – С. 259–268; Її ж. Йосифінська метрика Кут... – С. 3–17; Її ж. Історична топографія нерухомої власності містечка Кути (основні точки, шлях обходу) // Народознавчі зошити. – Львів, 2004. – Ч. 1–2. – С. 563–581.

⁷⁵ Її ж. „Вулиці“ львівських передмість у фіскальних документах останньої третини XVIII ст. (В друці).

може зумовити розмитість самих атрибутивних компонентів. Як наслідок, виникає проблема паралельно до студій урбанонімів з'ясувати смисл (значення) самих понять атрибутивних компонентів. Вивчення смислового навантаження низки понять, що вживалися століттями, але дещо змінювали своє значення в залежності від конкретних відносин власності та від того, чи їх використовували як адміністративно–правові, чи як побутово–традиційні, провадить до осмислення цілісності урбаністичного об'єкта, тобто до синтетичного підходу до студій, передумовою чого є використання елементів системного аналізу.

Щодо застосування елементів *системного аналізу*, то слід мати на увазі, що ще в 30-х роках ХХ ст. був заанонсований системний підхід до вирішення проблем історичної науки⁷⁶. Серед тогочасних нових методів вивчення соціальної історії появився напрям, що полягав у студіюванні мережі міста та її ієрархічної та поліцентричної системи⁷⁷. До висновків, що стосуються ієрархічності урбаністичних одиниць, можна зарахувати твердження польського історика Генриха Самсоновича про те, що вулиця є однією з трьох складових поверхні міста (вулиці, ринок, парцелі)⁷⁸. Застосування системного підходу задекларувала у своїх дослідженнях польська історик-урбаніст Марія

---

⁷⁶ Chaunu P. Economic History: Achievements and Future Prospects / Constructing the Past. Essays in historical methodology. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – P. 28–46.

⁷⁷ Roslanowski T. Stan badań... – S. 651–655.

⁷⁸ Samsonowicz H. Ulica w mieście średniowiecznym: szlak, miejsce działań, przekaz informacji // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1998. – Rok XLVI. – № 3–4. – S. 221–225. Під поняттям міста дослідник, очевидно, розумів таку складову середньовічного міста, як середмістя чи „місто в мурах“. Варто теж зауважити, що в ієрархічній залежності (нижчий рівень – вищий рівень) перебувають парцелі і щодо вулиць, і щодо ринкової площі, а вулиця та ринок є рівноправними складовими в системі площинних утворень міста.

Богуцька⁷⁹. М. Рембковський створив моделі (що є невід'ємним елементом системного аналізу) локацій і порівняння їх із ранньосередньовічними міськими схемами⁸⁰.

Із середини 60-их років ХХ ст. почали застосовувати „модерні“ методики щодо історико-географічних студій, зокрема математичні методи вивчення просторових моделей (це було відповіддю на виклик сучасної соціальної географії), а також – використання статистичного аналізу, системного аналізу, створення квантитативних моделей⁸¹.

Окремих методик щодо використання системного аналізу для вивчення соціотопографії та історичної географії на сьогодні не опрацьовано. Найближчою студією до даної проблеми є міркування французького вченого Франсуа Фюре про застосування квантитативних методів в історії. Вище було показано, що серед писемних джерел дослідники історичної топографії (соціотопографії) надають перевагу серійним документам (переважно – фіскальним). Ф. Фюре вважає, що системний аналіз саме хронологічних серій документів єдиного типу є специфічним методом історичного знання, який передбачає еволюцію історичних концепцій і тлумачень та відрізняється від класичних історичних методів, зокрема тим, що аналітична деконструкція реальності на рівні опису піднімає історію до концепцій і методів специфічних соціальних наук. Досліджений

---

⁷⁹ *Bogucka M. Z zagadnień socjotopograficznych większych miast Polski w XVI–XVII wiekach // Miasta doby... – S.147–175.*

⁸⁰ *Rębkowski M. Pierwsze lokacje miast w księstwie zachodniopomorskim. Przemiany przestrzenne i kulturowe. – Kołobrzeg, 2001. – S. 54.* За допомогою графічного моделювання дослідник переконливо продемонстрував, що в просторі долокаційні та локаційні урбаністичні об'єкти можуть мати одне із низки взаєморозташувань (не співпадає, прилягає, перетинається, рідко – співпадає).

⁸¹ *Baker A. R. H. Nekteré aspekty vyvoju britské historické geografie v letech 1966-1986 // Historická geografie. – Praha: Historický ústav, 1986. – Č. 25 – S. 33.*

матеріал викладається перервним (квантовим) способом⁸², що відповідає створенню гіпотетичних схем урбаністичного об'єкта для кількох часових зрізів (розділених між собою).

Для застосування елементів системного аналізу необхідно з'ясувати суть предмета та основні принципи системного підходу. Системний аналіз – це методологія дослідження таких властивостей та відношень в об'єктах, котрі важко спостерігати і розуміти. Дослідження провадиться за допомогою представлення цих об'єктів у вигляді цілеспрямованих систем, а також вивчення властивостей цих систем і взаємних відношень як відношень між цілями і засобами їх реалізації. Система – це множина об'єктів разом з відношеннями між об'єктами та між їх атрибутами (властивостями). Системи класифікуються за призначенням, взаємодією із зовнішнім середовищем, походженням, видом елементів, способом організації⁸³.

Якщо об'єктом дослідження є історична топографія міського утворення, то за допомогою відповідних методів можна проаналізувати взаємозв'язки між соціальними (відносинами власності), урбаністичними, господарськими, урбанонімічними властивостями території, що вивчається. В такий спосіб урбаністичне утворення розглядається як складна фізична (класифікація за видом елементів), ієрархічна (класифікація за способом організації) система, створена людиною (класифікація за походженням). Складна система розглядається одночасно і як одне ціле, і як така, що складається з частин, яку необхідно досліджувати за різними підходами, її структурою, організацією і т.п. Ці вимоги забезпечуються низкою

---

⁸² *Furet F.* Quantitative Methods... – P. 20.

⁸³ *Катренко А.В.* Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації: Навч. посібник. – Львів, 2003. – С.10, 37, 53.

принципів системного підходу⁸⁴. Зокрема у випадку дослідження урбаністичного об'єкта з точки зору його історичної топографії бажано послуговуватися такими принципами:

– принцип єдності – сумісний розгляд системи і як цілого, і як сукупності компонентів (елементів, підсистем, системотворчих відношень);

– принцип зв'язаності – розгляд довільної компоненти системи сумісно з її зв'язками з оточенням;

– принцип модульності – реалізація в системі декомпозиції на складові (модулі) різного ступеня загальності та розгляду системи як сукупності модулів та зв'язків між ними;

– принцип ієрархії – реалізація ієрархічної побудови і впорядкування складових за важливістю;

– принцип розвитку.

Для пізнання складної системи важливим засобом виступає моделювання. Пізнавальне моделювання відображає існуючий стан. Модель є цільовим відображенням, що виявляється у множинності моделей одного й того ж об'єкта; для різних цілей будують різні моделі, кожна з яких відображає не сам об'єкт-оригінал, а те, що цікавить дослідника⁸⁵, тобто: у випадку вивчення урбаністичного об'єкта необхідно будувати його модель відповідно до вибраних критеріїв (наприклад, відносин власності, способу господарювання, способу забудови).

При використанні елементів системного аналізу для студій історичної топографії міського утворення історик виступає у ролі експерта, що володіє достатньою кількістю знань стосовно складових частин дослідження і отриманих результатів.

---

⁸⁴ Там само. – С. 34–37, 55–56.

⁸⁵ Там само. – С. 77.

У жодному разі модель об'єкта не є аналогом схеми урбаністичного об'єкта або його гіпотетичної великомірної карти на конкретний часовий зріз.

Опрацювання теоретичних схем на топогеодезичній підоснові співпадає із завданнями та методикою *історичної картографії*. У відомих соціотопографічних дослідженнях нечасто згадуються картографічні джерела і повністю відсутній опис методик їхнього використання. Так, у першому розділі „Простір“ свого дослідження соціотопографії пізньосередньовічного Вроцлава М. Голінський декларує топографію для XIV–XV ст. без обґрунтування джерельної підстави⁸⁶. Практично у всіх соціотопографічних дослідженнях міст для порівняння джерелознавчих результатів із топографічною ситуацією використано карти молодші на 200–600 років від опрацьованих писемних джерел⁸⁷. Крім вже згаданих вище історичних карт Познані та Торуня, що їх використали відповідно Й. Вєсьоловський та А. Томчак у своїх студіях⁸⁸, чи не єдиною згадкою про використання великомасштабних карт є зауваження того ж таки Й. Вєсьоловського щодо можливості порівняння плану Солача з 1795 р. із писемним описом кінця XVI ст. про розташування граничних із сусідніми селами палей⁸⁹. Ще одна пропозиція щодо порівняння отриманих даних стосується комплексних архітектурно-археологічних досліджень, бо йдеться про результати археологічних

---

⁸⁶ Goliński M. Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia... – S. 27.

⁸⁷ Для прикладу: Goliński M. Wokół socjotopografii... Для просторової демонстрації автор використав великомасштабні плани XX ст.

⁸⁸ Wiesiołowski J. Sołacz... – S. 27; Tomczak A. Źródła kartograficzne do dziejów Torunia... – S. 175.

⁸⁹ Wiesiołowski J. Sołacz... – S. 29.

розкопок на території Вроцлава, що співставлялися з видами і планами XVI і XVIII ст.⁹⁰.

Невикористання історичних мап в соціотопографічних студіях зумовлене переважно їх відсутністю. Відомо, що середньовічна Європа не знала карт⁹¹. Найстарші великі мапи Чехії (Богемії), Моравії та Сілезії датуються XVI ст.⁹². У XVII ст. карти називали по-латині: *descriptio*, *delineatio*, *tabula*, *topographia*⁹³. Спеціальна мапа України Гійома Боплана походить із 1650 р.⁹⁴, великомірні плани населених пунктів Австрійської монархії появилися в час панування Марії-Терези⁹⁵, карта фон Міга, яка є цінним джерелом до містознавства Галичини, датується 1779–1782 р.⁹⁶ Тож розрив між існуючим просторовим зображенням та зрізом періоду соціального дослідження іноді сягає декількох століть⁹⁷.

---

⁹⁰ *Brzezowski W.* Parcelacja i zabudowa w ww. XIII–XVIII: Kompleksowe archeologiczno-architektoniczne badania w kwartale zabudowy ograniczonym we Wrocławiu // *Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu. (Rocznik).* – Wrocław, 1998. – Т. XXXIX. – S. 35–282.

⁹¹ *Biggs M.* Putting the State on the Map: Cartography, Territory and European State Formation // *Comparative studies in Society and History. An International Quarterly.* – Cambridge, 1999. – Vol. 41. – P. 376.

⁹² *Semotanová E.* The Significance of Old Maps and Plans in the Formation and Preservation of the Living Environment in Prague // *Historická geografie.* – 1988. – Č. 27 – S. 42.

⁹³ *Tazbir J.* Literatura Polskiego baroku o znaczeniu map // *Miasto, region, społeczeństwo.* – Białystok, 1992. – S. 278.

⁹⁴ *Вавричин М., Голько О.* Показчик назв об'єктів, відображених на Спеціальній карті України Г. Боплана 1650 р. // *Картографія та історія України: Збірник наукових праць.* – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2000. – С. 258.

⁹⁵ *Kuča K.* Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezku. – Praha, 1996. – Dil. 1. – S. 17.

⁹⁶ *Петришин Г.* Карта фон Міга як джерело до містознавства Галичини // *Картографія та історія України...* – С. 55.

⁹⁷ *Czaja R.* Socjotopografia miasta Elbląga... – S. 9.

Для повнішого і систематичного використання картографічних джерел можна використати методіку, опрацьовану чеською школою *історичної географії*⁹⁸, яка досягла значних результатів у другій половині ХХ ст. Перед тим, до половини 60-их років, історична географія базувалася на емпіризмі і методологічному прагматизмі⁹⁹. Чеські спеціалісти визначили, що предметом дослідження історичної географії як самостійної дисципліни є історична реконструкція країни, локалізація та ідентифікація окремих місць чи місцевостей. У чеській історичній школі розвинулися два напрями історичної географії. Один із них є самостійною наукою та одночасно – допоміжною історичною дисципліною¹⁰⁰, яка передбачає використання історичних карт, по-перше, як безпосереднє історичне джерело, і, по-друге, як методологічну функцію при застосуванні картографічних методів історичного дослідження¹⁰¹. При цьому використовується методіка власне історичної географії та методи інших природничих і суспільних наук. Крім того, при необхідності, що впливає з мети і теми дослідження, використовуються історіографічні методи: історія

---

⁹⁸ *Semotanová E.* Roots and Sources of Contemporary Czech Historical Geography / Czech Historiography in the 1990. To Professor Jaroslav Mezník, a Gentleman and outstanding Historian // *Historica*. – Prague, 2001. – № 7–8 (2000–2001). – S. 229. Історична географія є інтердисциплінарною галуззю, яка зосереджується на Землі та людині, поєднує простір і час, природничі і гуманітарні науки, студіює держави, розвиток і зміни географічного оточення у минулому та причини цих змін, їхні наслідки і закони, що їх зумовили. Вона реконструює зниклі історичні краєвиди з точки зору відповідності між природою і людиною у позитивному і негативному аспектах. Дотичні до неї дисципліни – це історія (особливо соціальна історія та історія міст) і географія.

⁹⁹ *Baker A. R. H.* Nekteré aspekty... – S. 31

¹⁰⁰ *Semotanová E.* Kam směřuje naše historická geografie? // *Historická geografie. Sborník příspěvků k dějinám osídlení*. – Praha, 1995. – Č. 28. – S.11–15.

¹⁰¹ *Bohač Z.* Rec.: *Semotanová E.* The Significance of Old Maps and Plans in the Formation and Preservation of the Living Environment in Prague // *Historická geografie / Miscellanea*. – Praha: Historický ústav, 1997. – S. 396–397.

господарської діяльності, історія міст та сіл, археологія, історична демографія, картографія, історична картографія, історія картографії, історична геодезія, архітектура та урбаністика¹⁰².

Чеські дослідники опрацювали і методику вивчення історичних карт. Картографічний метод дослідження в історії полягає у нанесенні на карту історичних явищ, що дозволяє отримати наочну картину їх просторового поширення і допомагає виявити їхні взаємозв'язки¹⁰³.

На жаль, у доступній літературі немає конкретних прикладів застосування картографічного методу дослідження в історії, зокрема для локалізації нерухомості на теренах міст. Польський дослідник А. Томчак тільки фіксує факт, що карти Торуня зі зламу XVIII-XIX ст. зберегли образ феодального міста, далі описуючи це середньовічне планування, що базувалося на хелмінському праві¹⁰⁴. З окремих згадок випливає, що чеські вчені користалися в окремих випадках з писемних джерел, наближених до реєстрів чи журналів, що зазвичай є супровідними до великомірних планів і карт. Зокрема, за допомогою терезіанських кадастрів* було визначено кількість будинків у містах та містечках окремих районів (котрі, очевидно, на той час входили до складу Австрійської монархії) Чехії¹⁰⁵, злокалізовані місця виробництва скляних виробів у Празі¹⁰⁶.

---

¹⁰² *Semotanová E.* Kam směřuje naše historická geografie... – S. 13.

¹⁰³ *Kašpar J.* Geografická metoda a kartografická metoda v historické práci (Příspěvek terminologický) // *Historická geografie* – 1985. – Č. 24 – S. 214–218.

¹⁰⁴ *Tomczak A.* Źródła kartograficzne do dziejów Torunia... – S. 175–179.

* Терезіанський кадастр не можна однозначно зачислити до картографічної групи джерел, оскільки він виготовлений як опис нерухомої власності, близький до пізніших супровідних до кадастрових карт журналів.

¹⁰⁵ *Kuča K.* Města a městečka v Čechách... – S.17.

¹⁰⁶ *Brozová J.* Sklářské podnikání v topografii barokní Prahy // *Historická geografie / Miscellanea.* – 1997. – S. 51–81.

Видається, що методика використання історичних карт мусить бути опрацьована для конкретної території у прямій залежності від її політичної історії, оскільки в різних країнах картографія у розумінні техніки виготовлення карт появлялася в різний час¹⁰⁷, дещо відрізнялося і практичне картографування.

Для Галичини ця методика може бути спільною стосовно держав та їх частин, які свого часу, як і вона, входили до складу Австрійської монархії та Австро-Угорської імперії та, напевно, відрізнятиметься і від колишньої підросійської України, і від територій північної та західної Польщі, що протягом століть належали німецьким державам.

За допомогою надбань чеської школи історичної географії необхідно напрацювати методику створення ретроспективних гіпотетичних схем міст на різні часові зрізи¹⁰⁸. Щоб відтворити гіпотетичні плани міст для ранньомодерного та пізньосередньовічного періодів у Галичині, треба використовувати сучасні топографічні підоснови та всі відомі історичні карти, застосовуючи в ретроспекції картографічний метод дослідження історії. Використані як джерела в такий спосіб, історичні великомірні карти (плани місцевостей) дають надзвичайно цінні дані щодо історії будівництва міст, вивчення розвитку забудови та мережі комунікацій, просторових співвідношень у межах міста та околиць, а також структури власності земель,

---

¹⁰⁷ *Kudronóvská O.* Josefské mapování českých zemí a jeho topografický popis (s rozбором popisu pražské sekce) // *Historická geografie*. – 1985. – Č. 24. – S. 55–103.

¹⁰⁸ *Долинська М.* Елементи картографічного методу дослідження у вступі до соціотопографії // *Історичне картознавство України: Збірник наукових праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін.* – Львів, Київ, Нью-Йорк, 2004. – С. 44–54.

професійної та майнової структури населення, тобто для соціотопографічних студій¹⁰⁹.

Названі В. Бжезовським¹¹⁰ поряд з історичними картами види міста є єдиною декларацією використання у соціотопографії (історичній топографії) іконографічних джерел. Тим часом, *іконографія* повинна би стати важливою і невід'ємною складовою частиною соціотопографічного методу. Іконографія – це спеціальна історична дисципліна, предметом якої є зображення певної особи, події, сюжету, місцевості і т.п. Іконографічних джерел з'являлося небагато, а збереглося ще менше. Вони порівняно з писемними та картографічними джерелами недостатньо вивчені, зберігаються менш систематизовано, їхній пошук є досить важким і часто випадковим. Усталеної систематизації іконографічних джерел не існує¹¹¹.

Різноманітність іконографічних джерел, способів зображення, матеріалу – носія інформації – дає підстави для систематизації їх за такими критеріями:

- стиль виконання;
- час виконання;
- матеріал, на якому виконане зображення;
- техніка виконання;
- який об'єкт зображено.

Оскільки переважна частина іконографічних зображень є творами образотворчого мистецтва, то для їх класифікації вигідно

---

¹⁰⁹ *Дашкевич Я.* Великомасштабна картографія України XVII – середини XVIII ст. Міські та військові плани // *Картографія та історія України...* – С. 45–47.

¹¹⁰ *Brzezowski W.* Parcelacja... S. 36.

¹¹¹ Основні групи джерел та їхній архівний пошук (іконографічні джерела): Методичні вказівки до курсових проектів для студентів базового напрямку спеціальності 5.12001 „Архітектура“ та спеціальності 7.120101 „Архітектура будівель і споруд“ спеціалізації 7.120 101.01 „Реконструкція та реставрація архітектурних об'єктів“ / Укл. М.Л. Долинська.– Львів, 2003 . – С. 3–8.

використовувати класичний поділ мистецьких образотворчих творів: живопис (акварель, олія, гуаш, пастель), графіка (рисунок, літографія різних типів), стінопис (фреска), мозаїка і т.д.

Іконографічними об'єктами вивчення у контексті історичної топографії є панорамні види міст та будь-які зображення міста і його частин. Іконографічні джерела виступають як база для дослідження зовнішнього вигляду будівлі – кількості поверхів, форми даху, кількості дверей та вікон, конфігурації їхніх викроїв, деталей декоративного вистрою. З панорамних зображень можна довідатися про просторові співвідношення у межах міста та околиць, зміни природного середовища, історичний краєвид, типові риси культурного середовища.

Ще одним джерелом для відтворення топографії міста або, точніше, якоїсь його частинки, є використання результатів *археологічних досліджень*, застосування *архітектурно-археологічних* методів. Німецький дослідник Б. Шолькманн стверджує, що однією із центральних проблем археологічних досліджень міст є реконструкція їхньої середньовічної топографічної структури; причому вивчення проблеми утворення центру міста засобами археології є дуже важливим, особливо для ранніх періодів, для яких не існують інші джерела¹¹². Найяскравіший приклад багатодисциплінарної студії міського кварталу поданий у спеціальному випуску збірника „Silesia Antiqua“, який так і називається: „Комплексні археологічно-архітектурні дослідження...“¹¹³. Через те, що один розділ повністю присвячений історії кварталу на підставі вивчення писемних джерел, а ще два – парцеляції забудови на два періоди (XIII–XVIII ст. і XIX–

---

¹¹² Scholkmann B. Von der Peripherie zum Zentrum. Zum Stand der archäologischen Erforschung südwestdeutscher Städte des Mittelalters // Wratislavia Antiqua... – S. 157–180.

¹¹³ Kompleksowe archeologiczno-architektoniczne badania... – S. 35–282.

XX ст.), цю роботу сміливо можна вважати історико-топографічною, здійсненою на мікрорівні. Хоча загалом археологи впевнені (і мають рацію), що тільки на підставі археологічних досліджень простежуються індивідуальність будівельної і топографічної біографії міста¹¹⁴, і в українських, і в польських публікаціях з археологічної царини (особливо в міській археології та архітектурній археології) нерідко зустрічається зловживання терміном „соціотопографія“.

Археологи силою факту методів своєї науки з абсолютною точністю локалізують топографічні точки дослідження, але соціальну складову показують умовно або вона відсутня повністю¹¹⁵.

Поряд з археологічними, урбаністичні дослідження є джерелом для реконструкції топографії міста на періоди, для яких ще немає писемних джерел¹¹⁶. Одним з об'єктів дослідження *історії урбаністики* є просторова організація¹¹⁷ міського населеного пункту, а предметом у цьому випадку виступає її динаміка в історичному часі. Традиційно історики урбаністики опрацьовують теоретичні моделі розвитку міста певного типу (переважно локаційного, деколи із врахуванням його передлокаційної історії), його частин (ринкової площі, мережі вулиць, системи парцель). Дуже спрощено урбаністичний погляд на утворення і зміни міста, заснованого на німецькому праві, можна звести до такої спрощеної схеми: локаційне місто з наближеною до квадрата ринковою площею і прямокутно–перехресною мережею вулиць традиційно поділялося на чверті –

---

¹¹⁴ Scholkmann B. Von der Peripherie... – S. 180.

¹¹⁵ Wratislavia Antiqua...; Petehyrycz W. Belz i Busk... – S. 67–69.

¹¹⁶ Jasiński T. Z zagadnień topografii... – S. 7.

¹¹⁷ Benevo L. Miasto w dziejach Europy. – Warszawa, 1995. – S. 39 (Tłumaczenie z włoskiego.1993).

чотири офіційні дільниці-квартали¹¹⁸. Момент такого поділу не завжди відомий, і тому його визначення є одним із завдань історії урбаністики. Внаслідок продажу, обмінів, спадкових поділів, „ідеальний“ порядок просторової структури порушується, одночасно зосередження купців навколо ринку і заселення різних вулиць ремісниками різних професій замінюється поселенням людей найрізноманітніших професій на території усього міста¹¹⁹. Останнє твердження, залишаючись предметом вивчення історії урбаністики, однозначно є соціотопографічною категорією і демонструє нерозривний зв'язок між нею та соціотопографічним методом.

Оскільки вивчення історії великих міст вимагає здійснення типологічного аналізу із застосуванням порівняльно-синтетичних методів¹²⁰, то взаємовикористання методів дослідження¹²¹ мало б стати в пригоді для системи архітектурно-урбаністичних та історичних дисциплін. Між істориками і архітекторами на практиці вибудувалася своєрідна непорушна стіна, яка виявляється хоча б у тому, що ні першим, ні другим переважно не відомі результати досліджень, публікації колег із містознавчої тематики.

---

¹¹⁸ *Goliński M.* Praski tyn wobec skutków XIII-wiecznej transformacji miasta // *Wratislavia Antiqua...* – S. 139–146.

¹¹⁹ *Bogucka M., Samsonowicz H.* Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbirowej. – Warszawa, 1986. – Cz. 2: XVI–XVIII w. – S. 489–508.

¹²⁰ *Bogucka M.* Z zagadnień... – S.149.

¹²¹ Ілюстрацією взаємопереплетення дисциплін і методів в урбаністиці в широкому понятті слова є використання урбанонімічної (топонімічної) джерельної бази архітектурною урбаністикою. Для прикладу: *Гвоздик Л.П., Кузьмич О.І., Стародуб І.В.* Проблеми збереження топоніміки містобудування // *Проблеми теорії і історії архітектури України: Сборник научных трудов.* – Одеса, 2001. – Вып. 2. – С. 109–111. Щоправда, при обіцяючій назві в статті, що стосується топоніміки м. Рівне, наслідком дослідження є фіксація тільки двох історичних назв вулиць (Замкова і Шкільна) без жодних висновків і пропозицій.

Прикладом суттєво різного підходу до вивчення міста в істориків та урбаністів при оперуванні тією ж самою термінологією є проблема парцеляції. В обширному огляді архівних джерел для соціотопографії сілезьких середньовічних міст М. Голінський¹²² зауважує, що чиншові списки збережені неповно, а інформація, в них закладена, очевидно, швидко змінювалася, оскільки мінялися власники парцель, а також непостійною була величина ставки чиншу за них внаслідок їхнього поділу або об'єднання. Первісно списки склалися за особами платників і внаслідок певних причин при змінах переставали зберігатися. Ситуація змінилася в той момент, коли межі парцель були офіційно визнані, незалежно від того, хто володів ділянкою, і відтоді книги стали вести за парцелями, а не за власниками.

Така теза заперечує локаційні засади утворення міста на магдебурзькому праві. Проблема, очевидно, в системі провадження книг, які спочатку фіксували нерухому власність за іменем господаря, пізніше за його прізвищем, а ще згодом – за традиційною назвою парцелі¹²³, а не в стабілізації самих ділянок, бо їх постійно і ділили, і об'єднували. Історики допускають „гіпотетичну“ парцеляцію¹²⁴, урбаністи (при неможливості її відновлення за джерелами) використовують обміри¹²⁵, одночасно вважаючи парцелю одиницею виміру чиншу. Саме соціотопографічний метод здатен поєднати

---

¹²² *Goliński M.* Archiwalia... – S. 112.

¹²³ *Долінська М.* Соціотопографічна характеристика Української (Руської) дільниці Львова у XVI–XVIII ст. Загальні уваги / До джерел: Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя / Ред. кол.: І. Гирич, Я. Грицак та ін. – Київ–Львів, 2004. – Т. 1. – С. 766–780.

¹²⁴ *Wiesiowski J.* Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania... – S. 6.

¹²⁵ *Pudelko J.* Zagadnienia urbanistyczne średniowiecznej Legnicy w swietle spisu czynszowego z roku 1451. Proba rekonstrukcji parcelacji // *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki. Teoria i Historia.* – Warszawa, 1971. – Т. XVI. – Zesz. 4. – S. 262.

„ідеальні“ урбаністичні підходи з „реальним“ поглядом історика. В Україні урбаністи та історики архітектури мають набагато більший доробок у вивченні історії міст, ніж історики, а в їхніх працях цього напрямку неодноразово використовувалися методи і джерела спеціальних і самостійних дисциплін (історичної картографії, іконографії, археології).

При опрацюванні картографічного матеріалу з метою вивчення історії забудови і планувальної структури міста в минулому великої ваги набуває інформація про конкретні виміри об'єктів, що досліджуються. Тому застосовуються методи *історичної метрології* – для переведення і недесятиринних мірил мап, і неметричних розмірів до сучасної системи вимірювання. Студії мір та співвідношень між ними необхідні при аналізі геометрично правильних середмість¹²⁶, ланової структури передмість. Українським історикам необхідно переймати цей досвід щодо метрологічних даних мірил історичних карт¹²⁷, тим більше, що урбаністика теж є однією зі складових соціотопографічного методу.

Із викладеного вище випливає, що для втілення в історичних студіях соціотопографічного методу необхідно використовувати чимало спеціальних історичних дисциплін та самостійних наукових галузей і їхніх методів, значну кількість джерел різних типів і видів. При таких дослідженнях методики взаємопереплітаються, а певна самостійна наукова галузь в окремих випадках виступає в ролі допоміжної, тобто різні дисципліни можуть бути взаємодопоміжними, одна стосовно іншої, тоді, коли в інших умовах кожна може виступати

---

¹²⁶ Могитич Р. Планувальна структура львівського середмістя і проблеми його датування // Записки НТШ, 1994. – Т. 227: Праці секції мистецтвознавства. – С. 279–288; Dzieje miasta Nowego Sącza / Pod red. F. Kiryka. – Warszawa–Kraków, 1992. – S. 101.

¹²⁷ Дашкевич Я. Завдання історичного картознавства в Україні // Картографія та історія України... – С. 13–17.

як самостійна наукова галузь із власним предметом та методикою дослідження. У такий спосіб соціотопографічний метод дослідження можна визначити як інтердисциплінарний, що відповідає загальній тенденції розвитку соціальної історії протягом ХХ ст. Для діалектики сучасної історичної науки ключовою виступає проблема інтеграції різногалузевих наукових термінів, фактів, теорій і методів. Такий стан зумовлений, з одного боку, зростанням фактажу у вивченні об'єктивної реальності, а з другого – науковими вимогами до вивчення соціальної природи політичного та економічного життя. Інтеграція різноманітних дисциплін і методів є діалектичним процесом уніфікації базових принципів і переходом науки на базово новий рівень розвитку¹²⁸. Відповідно до засад ретроспективного аналізу і порівняння картографічних та іконографічних джерел з довідковою літературою, міждисциплінарна група працівників Пенсильванського університету протягом 1997–2005 р. створила гіпотетичні схеми міста Саванни на низку часових зрізів, починаючи від 1851 р. Застосування найсучасніших комп'ютерних технологій дозволило виконавцям візуалізувати історичний образ міста в двох варіантах – з польоту птаха та літака¹²⁹.

Появу і розвиток соціотопографії на перший погляд можна пов'язувати з абсолютизацією соціальної історії, що відбулася в європейській історичній науці в 70-их роках ХХ ст., і з популярним тоді ж використанням математичних, зокрема квантитативних, методів. З літератури складається враження, що сьогодні зацікавлення до соціотопографії пригасає.

---

¹²⁸ Puršová J. Dialectic Integration of Science: Some Problems of Methodology / History and Society. Published on the Occasion of the XVIth International Congress of Historical Sciences in Stuttgart 1985. – Prague, 1985. – S. 181–203.

¹²⁹ <http://vsav.scad.edu/vhs/intro/history.html>.

Проте є території, де вона достатньо успішно продовжує розвиватися і сьогодні, незважаючи на нову „моду“ навернення до наративних історичних текстів. Ці території (Сілезія, Помор'я) – стик сучасних Польщі та Німеччини, частково – Моравії. Це є та саме частина Центральної Європи, де вже в XII–XIII ст. (в окремих випадках наприкінці XI ст.) потужно поширювалася локація міст на магдебурзькому праві, звідки воно поширювалося на схід і на південний схід. Міста цих територій можна вважати найбільш класичними зразками магдебурзьких міст в їхньому правовому розумінні. Для багатьох цих міст писемні документи добре збережені, вивчені і досить часто навіть опубліковані з німецькою точністю. Картографічні та іконографічні джерела для історії цих міст є ранніми, в окремих випадках – з XV–XVI ст. Широко здійснюються археологічні дослідження на території їхніх середмість. Збереженість і стан джерельної бази дозволяють якнайповніше застосовувати для названих теренів різні спеціальні дисципліни та їхні методи, що сумарно досить непогано інтерполюється як соціотопографічний інтердисциплінарний метод.

Викладені вище дефініції соціотопографічного методу, вимоги щодо паритетності обох його складових частин приводять до висновку про необхідність поділу соціотопографії на власне соціотопографію та вступ до неї. Завданням „вступу до соціотопографії“ є теоретичне відтворення на підставі аналізу і зіставлення інтердисциплінарних джерел, великомірних схем урбаністичного об'єкта на декілька часових зрізів. Для виконання такого завдання необхідно застосовувати ретроспективний метод з огляду на фрагментарність джерел до історії будь-якого міста. Оскільки джерельна база зростає у перспективному розвитку

суспільства¹³⁰, тобто найбільше інформації збережено для найближчого до дослідника періоду, то застосування ретроспекції дозволяє здійснити найповніший аналіз саме для пізнішого заданого часу, а потім поступово заглиблюватися у щораз давніші історичні зрізи, порівнюючи вже отримані дані з тими, котрі збереглися для кожної епохи.

Первинно опрацьована топографія міста чи його частини, крім власне наукового значення, передбачає далі з інших джерел поступово збирати дані для соціального аналізу, тобто здійснення власне соціотопографічного дослідження.

Виокремлення „вступу до соціотопографії“ дозволяє повніше проаналізувати питання вищих та нижчих просторових елементів¹³¹, що досліджуються за допомогою соціотопографічного методу. Запропонований Я. Дашкевичем та задекларований і здійснений М. Капралем¹³² за допомогою фіскальних документів соціотопографічний аналіз на мікрорівні – це єдині віднайдені прямі згадки щодо багаторівневості соціотопографічного методу¹³³. Генрих Самсонович називає парцелю однією із трьох ієрархічних складових міста (мережа вулиць, ринок, парцеля)¹³⁴. Із контексту окремих

---

¹³⁰ *Bohajlo W.* Amerykańska „nowa historia“ // *Acta Universitatis Wratislaviensi. Prawo. Studia i szkice z dziejów najnowszej politologii i socjologii.* – CCXXX. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994. – S. 257–265.

¹³¹ *Дашкевич Я.Р.* Социотопография городов... – С.71.

¹³² *Капраль М.* Проблеми соціотопографії Львова... – С. 41–46; *Його ж.* Соціотопографія львівського середмістя... – С. 59–72.

¹³³ У вступі до своєї монографії С. Климовський пише про історичні реконструкції для соціальних макросистем і таких мікросистем, як середньовічні міста (*Климовський С.І.* Соціальна топографія... – С. 9.), тобто залучає цілу територію міста до мікрорівня. Складність системи будь-якого міста в будь-який період спонукає до однозначного заперечення цієї тези.

¹³⁴ *Samsonowicz H.* Ulica w mieście... – S. 221–225.

досліджень впливає, що дослідники на практиці використовують три рівні:

– найнижчий – у ньому об’єктом дослідження виступає парцеля або окремих будинок. Мікрорівень – це реконструкція елементарного поділу міського простору, що здійснюється переважно виключно на підставі археологічних джерел¹³⁵. Докладний опис археологічних досліджень окремої парцелі здійснений для польського містечка Глогова і середмістя Вроцлава¹³⁶. Чи не єдиним прикладом фактично здійсненого соціотопографічного аналізу на мікрорівні на підставі писемних джерел є визначення місця знаходження кам’яниці Коперників у Торуні, що фактично є локалізацією одиниці нерухомої власності¹³⁷;

---

¹³⁵ *Buśko C., Piekalski J.* Możliwości poznawcze archeologii w badaniach życia codziennego w średniowiecznym mieście na przykładzie parcel przy ulice Więziennej we Wrocławiu // *Archeologia. Historica Polonia*. – Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998. – Serial. – T.7. Materiały z IV Sesji „Życie codzienne w średniowiecznym mieście“. (22–25.10.1996). – S. 11–32; *Buśko C.* Badania archeologiczne ulic wrocławskich // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – 1999. – № 1–2. – S. 39–50; Scholkmann B. Von der Peripherie... – S. 157–180.

¹³⁶ *Czapla K.* Niektóre zagadnienia wewnętrznego rozplanowania działki mieszczańskiej na Starym Mieście w Głogowie // *Archeologia. Historica Polonia* – Toruń... – S. 127–137; *Buśko C., Piekalski J.* Średniowieczna i nowożytna parcela mieszczańska przy ulice Górskiego, 20 / zaułek Koci, 31 // *Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu*. – (Rocznik). – Wrocław, 1993. – T. XXXV. – S.152–175.

¹³⁷ *Jasiński T.* Dom rodzinny Mikołaja Kopernika. Przyczynek do studijow nad socjotopografią późnośredniowiecznego miasta // *Kwartalnik Historyczny*. – Warszawa, 1985. – Rocznik XCII. – № 4. – S. 861–864. Особа власника кам’яниці є настільки унікальною, що це помітно полегшило завдання локалізації парцелі, яка належала родині Коперників. А. Чахаровський наголосив, що для соціотопографічного аналізу Торуня допоміжною стосовно класичних джерел стала дискусія про будинок Коперників, оскільки його історію можна простежити від XV ст. до XIX ст. (*Czacharowski A.* Sociotopography of Medieval and Late- Medieval Towns in the North-European Zone as Exampifield by Torun // *Acta Poloniae Historica*. – Warszawa, 1976. – T. 34. – S. 121–129. *Ejused.* Zagadnienia socjotopograficzne późnośredniowiecznego Torunia... – S. 138).

– середній – охоплює більші утворення у містах, такі, як вулиця, дільниця, квартал. Цей рівень характерний практично для всіх згаданих тут соціотопографічних студій, а теж притаманний окремим дослідженням, присвяченим історії конкретної вулиці¹³⁸ (за умови, що соціальні характеристики накладаються на просторову схему). Вивчення історії вулиці можна інтерпретувати як щось середнє поміж макро- та мікромірою в соціотопографічному методі і назвати мезорівнем;

– прикладом використання вищого рівня, при якому оперують великими урбанізованими територіями, може бути публікація болгарської дослідниці Цветани Георгієвої про взаємозв'язок природного середовища з системою поселень на болгарських землях у часи раннього Оттоманського панування. Ці поселення вона трактує як індикатор розвитку агрокультури та її освоєння людьми в економічному, соціальному та культурному аспектах, причому здійснює аналіз кількості мешканців на прикладі багатьох населених пунктів – сіл¹³⁹. Так само близьким за своїм характером до соціотопографічної студії на макрорівні є дослідження чеського історика Зденека Гажі щодо заможності (розмірів ґрунтів) та демографічного складу населення (чоловіки, жінки, діти) певного регіону (в селах і містечках) у конкретний проміжок часу¹⁴⁰. Очевидно, що досліджень такого плану існує набагато більше, проте не всі вони наближені до соціотопографічного методу.

---

¹³⁸ *Zieliński J.* Ulica Nowy Świat. – Warszawa, 1998. – 157 s.; *Herbst S.* Ulica Marszałkowska. – Warszawa, 1998. – 414 s.; *Żelichowski R.* Ulica Smolna. – Warszawa, 1998. – 113 s.

¹³⁹ *Георгиева Ц.* Природна среда а модел на селищната система въ българского пространство през XV–XVII век // Исторически преглед. – София, 1996 (2). – Година 53. – С. 31–56.

¹⁴⁰ *Haža Z.* Stav a struktura obyvatel na panství Sovinec ve světle soupisů dané z hlavy pro rok 1691 // Sborník práce filosofické fakulty Brněnské university. Řada historická. – Brno, 1994. – Ročník. – Č. 41. – S. 55–72.

З викладеного вище видно, що існує певна проблема із використанням самих термінів. Одна із засад групи соціальних досліджень¹⁴¹ стверджувала, що надзвичайно важливим в історичних текстах є застосування точної термінології.

Перевага в будь-якому конкретному дослідженні однієї із складових (соціальної чи просторової) соціотопографічного методу дозволяє окремо розглядати студії, присвячені „вступу до соціотопографії“ та власне „соціотопографії“. Виділений вище термін „вступ до соціотопографії“ практично є тотожним до терміна „історична топографія“. Застосування термінів, що включають поняття „соціотопографія“, вписується у європейську традицію, проте неоднозначно трактується в Україні¹⁴². Тому тут варто зупинитися на усталених поняттях „історична топографія“ та „ретроспективний метод відтворення історичної топографії“. Історична топографія – поняття відоме і неодноразово використовувалося в українській історіографії¹⁴³.

---

¹⁴¹ Social Research Council діяла у 1946–63 роках (*Bohajo W.* Amerykańska „nowa historia“... – S. 260).

¹⁴² *Долінська М.* Термінологічні спокуси і пастки для українських „соціотопографів“ // Український гуманітарний огляд. – К., 2003. – Вип. 9. – С. 26–43.

¹⁴³ *Толочко П.* Історична топографія стародавнього Києва... Необхідно нагадати, що термін переважно використовувався для опису територіальної історії і в основному на підставі наслідків археологічних досліджень.

Розділ 3. МЕТОДИКА РЕТРОСПЕКТИВНОГО ВІДТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТОПОГРАФІЇ ЛЬВОВА ТА МІСТЕЧОК ГАЛИЧИНИ

Здійснення ретроспективної реконструкції урбаністичного утворення вимагає аналізу, порівняння і співставлення джерел різних типів і видів та застосування методів деяких допоміжних історичних дисциплін і самостійних наукових галузей. Опрацювання методики ретроспективного відтворення історичної топографії потребує спочатку аналізу цих понять та зв'язків між ними.

Аналіз і порівняння писемних документів XVI–XIX ст.¹ Дослідники, котрі застосовують соціотопографічний метод, зазначають, що якісний соціотопографічний аналіз можливий за наявності добре вивчених джерел, бажано опублікованих². Фрагментарні джерела не дозволяють здійснити повне вивчення соціотопографії протягом тривалого часу³. До застосування ретроспективного методу спонукає повніше забезпечення джерелами в найближчому до дослідника періоді⁴. Зрозуміло, що ця умова є необхідною, проте недостатньою. Враховуючи те, що соціотопографічний метод базується на двох складових – соціальній і топографічній⁵, тому для його успішного використання необхідна база картографічних джерел, а такі для наших теренів переважно не є старшими від XVIII ст. Історики не надто переймаються цією

---

¹ Долинська М. Методика ретроспективного відтворення історичної топографії Львова та містечок Галичини (аналіз і порівняння фіскальних документів XVII–XIX ст.) (В друці).

² Czacharowski A. Zagadnienia socjotopograficzne późnośredniowiecznego Torunia... – S. 137–146; *Ejusz.* Ze studiów nad strukturą społeczną mieszczaństwa... – S. 89–97.

³ Czacharowski A. Zagadnienia socjotopograficzne późnośredniowiecznego Torunia... – S. 146.

⁴ Bohajło W. Amerykańska „nowa historia“... – S. 263.

⁵ Долинська М. Елементи картографічного методу дослідження... – С. 44–54.

проблемою і часто її оминають. Застосування ретроспективного методу за умови порівняння проаналізованих історичних карт із старшими писемними документами дає змогу створювати гіпотетичні схеми міст на історичні зрізи, для яких відсутні картографічні джерела.

Аналіз способів означення нерухомої власності (традиційна назва кам'яниці⁶ – конскрипційний номер – орієнтаційний номер)⁷ у різні історичні періоди дозволяє поступово здійснювати локалізацію одиниці нерухомої власності (парцелі з її забудовою) з точністю до сучасної офіційної адреси.

Для великих міст (таких, як Львів) додаткові труднощі в цьому відношенні полягають у тому, що офіційні назви вулиць неодноразово змінювалися протягом ХХ ст. (довідники, за допомогою яких можна перевести орієнтаційну адресу споруди на її конскрипційний номер, видавалися тільки впродовж останньої третини ХІХ ст.⁸). Значно

---

⁶ У ранньомодерних документах (реєстрових книгах чиншів з кам'яниць та земельних ділянок, люстраціях, актах купівлі-продажу, інвентарях спадкового майна, актах розподілу рухомого та нерухомого майна) нерухома власність найчастіше фігурує під іменем чи прізвищем її господаря. Така назва переносилася на головну кам'яницю парцелі, чільний фасад якої був орієнтований на площу чи вулицю. У ХVІІ ст. і, особливо, ХVІІІ ст. форма та вживання прізвищ міщан стабілізувалися, а нерухома власність (кам'яниця – *lapidea*) називалася від прізвища власника переважно із застосуванням суфікса *-ська*, незалежно від того, яке закінчення мало прізвище. Назви парцель утвердилися і при зміні власника вже не змінювались. Рідко назва утворювалася від характерної деталі вистрою будинку чи його розташування, як, наприклад, кам'яниця „Криве коло“, яка розташовувалася за нинішньою адресою на вул. І. Федорова, 8, навпроти початку кривої вулички, що якийсь час теж побутувала під тією назвою (*Долинська М. Ретроспективна метода... – С. 56–57*).

⁷ *Dolynska M. Preservation Preproject Research Based on Social&Topographical Testimonial // The International Conference on Conservation: Conference Papers. – Kraków, 2000. – P. 380–382; Долинська М. Ретроспективна метода... – С. 56–62; Локалізація львівської історичної забудови на стадії передпроектних досліджень: Методичні вказівки... – 2001. – С. 4–7.*

⁸ Для прикладу: *Skorowidz...*

утруднюють ідентифікацію цих назв об'єднання декількох вулиць⁹ в одну* або поділ однієї вулиці на дві чи більше**. Такі випадки особливо характерні для 40-их років ХХ ст. і рідше – для першої половини того ж віку. Здійснене в такий спосіб перейменування вулиць тягнуло за собою зміну орієнтаційних номерів будинків, а

⁹ Тут поняття вулиці вживається у сучасному розумінні: „обмежений двома рядами будинків простір для їзди і ходіння“ і „два ряди будинків із проїздом, проходом між ними“ (Словник української мови. – К., 1970. – Т. 1. – С. 785).

* Для прикладу: частина теперішньої вул. Городецької під час проведення реформи означення нерухомої власності 1871 р. отримала назву Казимирівської вулиці (від Оперного театру до церкви Св. Анни), а друга частина – Городецької (від церкви Св. Анни далі на захід). При перейменуванні в 40-х роках ХХ ст. Казимирівську назвали вул. Чапаєва, а Городецьку – вул. Першого Травня. У 50-ті роки ці дві вулиці об'єднали під назвою вул. Першого Травня, що зумовило заміну нумерації будинків верхньої частини вулиці. У 60-ті роки нумерація вулиці була ще раз скоректована з врахуванням нових будов у верхній частині вулиці. Так, перед радянською зміною нумерації останній будинок по лівому боці вул. Чапаєва мав № 49, а після об'єднання вулиць наступний, наріжний між колишніми вулицями Зигмунтівською та Городецькою, означався вже не як Першого Травня (Городецька), 1, але як Першого Травня, 51 і, відповідно, тепер його адреса – вул. Городецька, 51. Треба мати на увазі, що будівельні справи зберігаються за адресами австрійського періоду, тому пошук у Державному архіві Львівської області (далі – ДАЛО) слід здійснювати щодо вул. Городецької, 1. Відповідно, якщо дослідника цікавлять сьогоденні кам'яниці при вул. Городецькій вище від церкви Св. Анни, треба від сучасного номера віднімати число 50.

** Приклад: сучасна вул. І. Франка отримала свою назву у 1956 р. і була об'єднана з чотирьох вулиць, які до 1939 р. називалися:

Панська (1871– 1918 рр.) Пілесудського	Від пл. Соборної до наріжника вул. Зеленої
Зіблікевича	Від вул. Зеленої до вул. Стрийської
Св. Софії	Від стику вул. Стрийської та вул. Ш. Руставеллі до наріжника вул. Я. Ярославенка
Понінського	Від вул. Я. Ярославенка до перетину вул. П. Мирного з вул. Козельницькою

документи, в яких повинна бути зафіксована зміна, на сьогодні не відомі. Встановлення нумерації, що відповідає часу видання довідників, і переведення на нумерацію конскрипційну здійснюється найпримітивнішим способом – підрахунком будинків безпосередньо в натурі і наступним порівнянням з справами Будівельного уряду Львівського магістрату¹⁰. Аналіз ситуаційних схем, креслень конкретної споруди¹¹ дозволяє визначити, чи це справді той будинок, що був оглянутий в натурі, а також встановити його орієнтаційний і конскрипційний номери на момент створення даного документа¹², визначити крок у зміні орієнтаційної нумерації¹³.

Наступний етап полягає в ототожненні орієнтаційних адрес споруд з їхніми конскрипційними номерами. Для дослідження з використанням методу ретроспективної локалізації система конскрипційної нумерації є цікавою насамперед тим, що в ній означення одиниць нерухомої власності передбачало площинний, двомірний підхід до реальності. Конскрипційний номер означав не

---

¹⁰ ДАЛО – Ф. 2 (Львівський магістрат), оп. 1–4.

¹¹ *Долинська М.* Ретроспективна метода... – С. 61; Основні групи джерел та їхній архівний пошук (писемні джерела): Методичні вказівки... – 2002. – С. 4–6.

¹² Наприклад, будинок із сучасною адресою вул. І. Франка, 62 мав у кінці XIX ст. орієнтаційний № 28 (Skorowidz... – S. 277) на тогочасній вул. Зіблікевича і конскрипційний № 319 ¹/₄. У 20-і роки XX ст. орієнтаційний номер був змінений на 38. Його наріжна позиція на сучасних вулицях І. Франка та О. Кобилянської (Zybliekiewicza / Sw. Marka) легко дозволяє визначити, що під різними номерами йдеться про ту саму парцелю (ДАЛО. – Ф. 2, оп. 3, спр. 918).

¹³ Приклад: частина сучасної вул. П. Чайковського, що стрімко підіймається вгору після перетину з вул. В. Стефаника, послідовно носила назви вул. Цитаделі (Cytadeli) та вул. Домбчанської (Dąbcańskie) і відповідно мала свою окрему нумерацію. Логічно було б припустити, що орієнтаційний № 1 мав наріжний будинок по непарній стороні, що одночасно реєструвався і за адресою вул. В. Стефаника, 4. З будівельної справи на цю споруду (ДАЛО. – Ф. 2, оп. 2, спр. 4438) випливає, що орієнтаційний № 3 був присвоєний наступному будинкові при вул. Цитаделі з конскрипційним № 290 ¹/₄, що сьогодні має адресу вул. П. Чайковського, 33. Крок у зміні орієнтаційної нумерації становить 30.

тільки чільний будинок, а тим більше – не тільки його вуличний фасад, а площу всієї ділянки, що охоплювала житлові і господарські споруди, внутрішні та прилеглі подвір'я.

Орієнтаційна нумерація для споруд Львова, впроваджена одночасно з набуттям містом статусу гмінної автономії в 1871 р., співіснувала впродовж кількох десятиліть зі старшою конскрипційною системою означення будівель. В той час були видані покажчики¹⁴, що дають змогу переводити орієнтаційні адреси будинків на їх конскрипційні номери і здійснювати зворотну операцію. Розділ покажчиків, присвячений цьому останньому перетворенню, побудований за частинами міста (середмістя, Галицьке–I, Краківське–II, Жовківське–III, Бродівське, або Личаківське–IV передмістя), на які адміністративно був поділений Львів впродовж його австрійського періоду. Кожна з зазначених частин міста мала свій ряд конскрипційних номерів, що починався від „1“. Щоб відрізнити будівлі однієї адміністративної одиниці від іншої, при номері зазначався індекс із дробовим числом, що відповідав дільниці-передмістю: $\frac{1}{4}$ – для Галицького передмістя, $\frac{2}{4}$ – для Краківського, $\frac{3}{4}$ – для Жовківського та $\frac{4}{4}$ – для Личаківського. Дріб означає конкретну дільницю міста, тобто теж є інформативно цінним для локалізації нерухомості.

Визначити конскрипційний номер (за відсутності його в покажчиках) можна і за допомогою комплексу документів до кадастрових карт Галичини середини XIX ст. – власне кадастрових карт і супровідних до них журналів¹⁵. На кадастровій карті

---

¹⁴ Для прикладу: див.: Skorowidz...

¹⁵ Долинська М., Мельник О. Методика використання журналів обліку XIX ст. для локалізації нерухомості в Галичині // Вісник Національного університету „Львівська політехніка“. Архітектура. – Львів, 2000. – № 410. – С. 362–363.

знаходиться план будинку, конскрипційний номер якого треба встановити. Всі споруди, зображені на цій мапі, мають номери, нанесені безпосередньо на їхні ділянки червоним кольором. Перша графа переважної більшості супровідних журналів, призначена для порядкової нумерації, відповідає номерам, що надписані на аркушах карти. У відповідному рядку можна побачити конскрипційний номер будинку – відповідник порядкового номера, що вписаний в супровідний до кадастрової карти журнал¹⁶.

Конскрипційна нумерація у містах і містечках Галичини була впроваджена австрійською адміністрацією незабаром після приєднання її до монархії. На сьогодні документа, що підтверджував би впровадження конскрипційних номерів, не віднайдено. За аналогією з Прагою, це мусив бути двірський (імператорський) декрет¹⁷. Отже, конскрипційна нумерація з великою ймовірністю була впроваджена відразу після приєднання Галичини до Австрійської монархії. В різноманітних документах 80-их років XVIII ст. нерідко зустрічаються конскрипційні номери споруд як такі, що несуть офіційну інформацію щодо означення одиниці нерухомої власності¹⁸.

---

¹⁶ Приклад: конскрипційний номер згаданого вище будинку при вул. Городоцькій, 57 можна визначити, ідентифікувавши його ситуацію на кадастровій карті м. Львова 1849 р. (ЦДІА України у Львові. – Ф. 186 (Краєва земельна податкова комісія), оп. 8, спр. 629, арк. 6), де на його плані проставлено номер 1823. У відповідному „Журналі обліку парцель і їх власників, 1849 р.“ (Там само. – Оп. 1, спр. 3486) у рядку порядкового № 1823 та графі, де зазначені конскрипційні номери, знаходиться конскрипційний номер цієї споруди – 217 ²/₄. Дробовий індекс при номері вказує, що будівля відносилася до другого (Краківського) передмістя.

¹⁷ *Laštůvka M., Ledvinka V. a kol. Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. – Praha, 1997–1998. – Т. 1. – Díl 1. – S. 7, 13.* В кожному з Празьких міст (Нове Місто, Старе Місто, Градчани, Мала Страна) конскрипційна нумерація була впроваджена відповідно до декрету від 1 жовтня 1770 р.

¹⁸ Приклад: у документі від 11 жовтня 1789 р., що стосувався кам'яниці за сучасною адресою вул. І. Федорова, 11, для ідентифікації розташування нерухомої власності сказано: „кам'яниці,

Масово і системно конскрипційні номери застосовані в першому поземельному кадастрі Галичини – Йосифінські метриці¹⁹. Цей документ для передмість Львова укладався в 1788 р. Записи в ньому дають змогу зробити висновок, що на вказаний час конскрипційна нумерація вже зазнала незначних змін²⁰. Наступна корекція конскрипційних номерів для Львова (включаючи середмістя та передмістя) була здійснена в період між складанням Йосифінської (1788 р.) та Францісканської (1820 р.) метрик. Адміністративно-територіальна реформа нової влади щодо поділу передмість, що розпочалася після приєднання Львова до Австрійської монархії, поступова ліквідація фортифікацій прискорили забудову передмість, там поважно зросла кількість будинків, розташованих за вуличною системою. Новобудови необхідно було інтабулювати і присвоювати їм конскрипційні номери. Очевидно, для підтримання певної послідовної системи опису нерухомої власності і були внесені зміни у конскрипційну нумерацію. Конскрипційні номери для тих самих споруд, зафіксовані Йосифінською та Францісканською метриками, практично не співпадають. При укладанні Францісканської метрики цей факт був врахований, і всі гробсбухи молодшої метрики мають графу, куди вносилися „старі“ („йосифінські“) порядкові номери земельних ділянок.

Назагал Йосифінська та Францісканська метрики мають структуру, подібну до супровідних до кадастрових карт журналів.

колись Папарівською званої, на вулиці бічній Домініканській, тут у місті під № 183...“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 430, арк. 20).

¹⁹ Йосифінська (1785–1788) і Францісканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 7.

²⁰ Приклад: в третій частині метрики (для новоствореного Жовківського передмістя) фігурує така інформація: „Probostwo D[etto] kosciółów Sub № dawny 421 a nowych niema 437 y 438 z podworzem“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 57зв., поз. 777).

Кожний послідовний запис будь-якого зшитка метрик складається з таких даних, що відповідають графам: топографічний номер; ім'я та прізвище власника будівлі і наділу та номера будинку (конскрипційний номер); площа наділу; форма і використання наділу (поле, пасовище, ліс, луг); розмір податку. У Францісканській метриці у першій графі подано „старий“ топографічний номер, тобто зафіксовано ту нумерацію, котра використовувалася в Йосифінській метриці. Отже Йосифінська і Францісканська метрики мають погоджену між собою топографічну нумерацію. Топографічні номери фіксують порядок обходу нерухомості міським урядовцем і одночасно виконують функцію порядкового номера записів у кожному із зшитків.

Важливим є той факт, що в обох метриках конскрипційні номери надавалися тільки забудованим ділянкам, а топографічні – всім без винятку земельним наділам включно з неужитками (болотами, зарінками, хащами і т.д.). Особливість старшої Йосифінської метрики полягає у тому, що в другій графі її гробсбухів майже систематичними є уточнення з використанням реліктових даних щодо належності земельних ділянок до різноманітних юридик²¹, які існували впродовж тривалого періоду попередньої доби – за часів пізньої Речі Посполитої. Така інерційність у фіксації нерухомої власності дозволяє простежити окремі традиційно-правові засади адміністративно-правового устрою львівських передмість XVIII ст.

---

²¹ Колишня приналежність домогосподарства до певної юридики зазначалася за допомогою декількох формул, навіть в одній і тій самій частині метрики. Наприклад, для третьої частини (Жовківське) передмістя зустрічаються записи у вигляді заголовка без порядкового (топографічного) номера: „Juridika Starościnska“ (ЦДІА України у Львові. – Ф.19, оп. 12, спр. 4, арк. бзв.) і уточнення у рядку, що стосується нерухомої власності конкретного господаря: „Jędrzey Kroyniwnicki Dom na Juridice S. Mikołaya Ruskiego“ (Там само. – Арк. 12зв., поз. 113).

Методика ретроспективної локалізації нерухомої власності на мікрорівні базується на порівнянні всіх згаданих документів, що дозволяє визначити сучасну адресу об'єкта дослідження. Для кожної позиції нерухомої власності Йосифінської метрики необхідно визначити її конскрипційний номер, котрий побутував у часи укладання Францісканської метрики. За допомогою довідника кінця XIX ст. можна отримати тогочасну орієнтаційну адресу і нарешті – сучасну адресу²². Деяке ускладнення при цьому виникає через те, що забудова передмість не була статичною, окремі будівлі руйнувалися, їх виключали з табулярних книг; окремі конскрипційні номери періоду Францісканської метрики перестали існувати на переломі XIX–XX ст. У подібних випадках точну орієнтаційну адресу визначити неможливо, можна тільки приблизно районувати споруду²³.

У випадках, коли відсутні будь-які списки Францісканської метрики, „нові“ конскрипційні номери для нерухомості, описаної

---

²² Приклад: Йосифінська метрика фіксує кілька неіснуючих сьогодні церков. Зокрема: 1) „Antoni Suchowicz na gruncie zniszoney Cerkwi Woskresenye“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 16зв., поз. 191). На час укладання Францісканської метрики ця нерухомість отримала конскрипційний № 164 (Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр. 78, арк. 18зв., поз. 176), котрий на 1899 р. відповідав адресі „Zamarstynowska, 11A“. До складу цієї орієнтаційної адреси відносилися ще конскрипційні №№ 162, 163 (Skorowidz... S. 369). Отже, церква Воскресення Христового локалізується на ділянці сучасної будівлі за адресою вул. Замарстинівська, 11; 2) „Cerkiew S. Barbary bez №“ – запис Йосифінської метрики (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 38зв., поз. 493). Будівля, що появилася на місці церкви перед 1820 р., належала якомусь Шнайдерові і вже мала конскрипційний № 308 (Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр. 78, арк. 51зв., поз. 495), що відповідав адресі 1899 р. – ul. Żółkiewska, 107; сьогодні – це вул. Б. Хмельницького.

²³ Наприклад, у третій частині Йосифінської метрики зафіксовано власність відомого львівського архітектора („Klemens Fesingier Jur D bez ogrodu“), що на той час мала конскрипційний № 457 (ЦДІА України у Львові. – Ф.19, оп. 12, спр. 4, арк. 59зв., поз. 806). З відповідної частини Францісканської метрики випливає, що конскрипційний номер змінився на № 429 (Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр.78, арк. 85зв., поз. 818). Такого номера не подано в довіднику з кінця XIX ст. (Skorowidz... – S. 376), проте на підставі адрес будинків, поданих поруч в обох метриках, можна зробити висновок, що Фессінгер володів будинком між вул. Б. Хмельницького і пл. Старий Ринок.

Йосифінською метрикою, можна встановити на підставі індексів, що належать до комплексу табулярних книг. Індокси провадилися для кожної адміністративно-територіальної одиниці (у випадку Львова – для середмістя і кожного із чотирьох передмість). Вони побудовані за принципом зростання „старих“ („йосифінських“) конскрипційних номерів, поміщених у другій графі. В третю графу вписували прізвище власника нерухомої власності, далі – „новий“ („францісканський“) конскрипційний номер та дані про документи, в яких йшлося про інтабуляцію нерухомості. Порівняння переліку Йосифінської метрики з відповідною частиною індекса і співставлення їхніх даних за „старими“ конскрипційними номерами дозволяє виявити „новий“ („францісканський“) конскрипційний номер для кожної позиції Йосифінської метрики.

Побудовані таблиці з переліком всієї нерухомої власності, описаної у конкретних частинах Йосифінської метрики, її „старих“ („йосифінських“) та „нових“ („францісканських“) конскрипційних номерів, орієнтаційних адрес станом на 1899 р. і на сьогодні є вихідними для здійснення* ретроспективної локалізації нерухомої власності. Пояснювальні записи Йосифінської метрики, де поряд з топографічно-природними поясненнями, часто виступають записи щодо попередньої правової належності нерухомості і згадуються титули та уряди колишніх власників, дозволяють порівнювати їх з фіскальними документами часів належності Львова до Речі Посполитої.

Описана вище методика ретроспективної локалізації нерухомої власності станом на час укладання Йосифінської метрики з огляду на

---

* Запис відомостей в електронному вигляді з використанням програми Microsoft Excel дозволяє використовувати опцію „пошук“, що надзвичайно полегшує порівняння даних з різних документів. Паперовий варіант таблиць не може бути раціональним у використанні.

ідентичність джерел є однаковою для середмістя і всіх чотирьох передмість Львова.

Для давнішого періоду з'являється різниця в *методах ідентифікації забудови середмістя і передмість*. Насамперед це зумовлено відмінностями в планувальній структурі: середмістя має геометрично правильний прямокутно–перехресний план взаємоперпендикулярних щільно забудованих вулиць, котрі оточують ринкову площу; територія передмість забудовалась за т. зв. садибними засадами. По-друге, фіскальні документи (реєстри шосового податку²⁴, що мали безпосередній стосунок саме до споруд) збереглися переважно для середмістя. Вони дозволяють крок за кроком ідентифікувати власників і традиційну назву²⁵ практично кожної кам'яниці „міста в мурах“.

Методика відтворення традиційних назв кам'яниць львівського середмістя досить повно описана, на її підставі створений гіпотетична великомірна карта „міста в мурах“, що відображає розташування забудови станом на 1767 р.²⁶ Реєстри шосового податку для середмістя протягом XVIII ст. мали практично менш–більш типову структуру, тобто однакову послідовність фіксування нерухомої власності. Опис нерухомої власності здійснювався

---

²⁴ Долинська М. Спроба розрахунку кількості чиншівників... – С. 9–13.

²⁵ Унікальним джерелом для ідентифікації традиційних назв кам'яниць щодо їх пізніших конскрипційних номерів є найпізніший реєстр ліктевого податку (різновид шосу) від 1768 р. (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 813), де поряд із переліком традиційних назв кам'яниць, прізвищ їх господарів, вимірами фасадів у ліктях та іншими даними, внесеними міським урядовцем на момент укладання реєстру, пізніше вписані червоним чорнилом конскрипційні номери австрійського періоду. Втручання, можливо, когось з упорядників архіву, дозволяє безпомилково перевести конскрипційні номери споруд на традиційні назви кам'яниць з топографічною прив'язкою їх до конкретних місць розташування.

²⁶ Долинська М. Ретроспективна метода... – С. 56–62; Локалізація львівської історичної забудови... – С. 4–6, 12–13.

послідовно щодо кожної з чотирьох частин „міста в мурах“, після чого фіксувалися середньоринкові кам'яниці і склепи^{••}, будинки між мурами. (Далі зазначався податок від цехів, міських сіл та суми податку від Галицького і Краківського передмість.) В середині частин середмістя нерухомість описували поквартально вздовж його периметру. Послідовне ретроспективне порівняння податкових реєстрів дозволяє виявити зміни у внутрішньому плануванні кварталу – об'єднання або поділ парцель²⁷. Важливим є виявлення переходу від одного кварталу до іншого, оскільки до кожної частини міста належав один із кварталів, прясло (ряд) будинків якого звернено до площі Ринок, і кілька інших, розташованих поміж першим кварталом та

•• Переважна більшість реєстрів шосового податку розпочинаються саме від записів про середньоринкову забудову.

²⁷ Приклад: третю (західну) частину середмістя було прийнято оподатковувати, починаючи від кам'яниці Робертівської, розташованої на північно-східному наріжнику приринкового кварталу (сьогодні – пл. Ринок, 2). Екзекутор у 1768 р. рухався у південному напрямі, закінчуючи опис прясла кварталу кам'яницями Шимоновичівською і Торошевичівською, котрі були у власності Любомирського. Продовжуючи опис далі вздовж південного прясла кварталу, названі кам'яниці, розташовані вже на об'єднаній в одних руках ділянці, названо вдруге; а втретє вони згадані при описі східного прясла кварталу (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 813, арк. 38). Старші реєстри побудовані за таким самим принципом, послідовність опису названого кварталу співпадає з описаним вище. З тлумачень, що належать до тексту податкового реєстру від 1755 р., можна зробити висновок, що обидві кам'яниці потребували ремонту, а їх власником був Сапега (Там само. – Спр. 810, арк. 221–223). В податковому реєстрі після типового переліку фасадів східного прясла кварталу по фіксації наріжної Торошевичівської кам'яниці в документі появляється запис: „Kamienica Piotra Siemionowicza“ (Там само. – Арк. 138); нею володів знову ж Сапега. З перелічених даних випливає, що до середини XVIII ст. парцеля Торошевичівської кам'яниці не була наскрізною, а вона межувала з іншою, котра традиційно іменувалася Семйоновича. Пізніший т. зв. палац Любомирських об'єднав не дві, як прийнято вважати, а принаймні три старші домоволодіння.

міськими фортифікаціями. В такий спосіб полегшується ідентифікація кам'яниць, зміни традиційних назв котрих часто стають на її заваді²⁸.

Для *ретроспективної локалізації забудови передмість* Львова можна використати ті реєстри шосового податку, в котрих, як виняток, оплата з передмість зафіксована не сумарно, а розписана за окремими платниками (двірки, „вулиці“²⁹, чиншівники різних фізичних і юридичних осіб³⁰ і т.п.). Прикладом таких документів є реєстри шосового податку від 1768 р., 1770 р. та 1771 р.³¹ Порівняння записів шосових реєстрів з відповідними частинами Йосифінської метрики дозволяє локалізувати з точністю до сучасної орієнтаційної адреси окремі домоволодіння та інші будівлі³² кінця другої третини XVIII ст. і з'ясувати місця розташування тогочасних „вулиць“³³,

---

²⁸ Goliński M. Socjotopografia dużego miasta a źródła podatkowe. Wybrane problemy na przykładzie Wrocławia i Świdnicy w XIV–XV wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S.47.

²⁹ Долинська М. „Вулиці“ львівських передмість у фіскальних документах останньої третини XVIII ст. (В друці).

³⁰ Долинська М. Гороніми на територіях колишніх міських сіл Львова // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2004. – Вип. 8. – С. 229–235.

³¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 307–429, 449–566, 567–676.

³² Зі 139 двориків і груп домоволодінь, зафіксованих реєстром шосового податку з 1768 р. (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 407–419) з точністю до сучасних орієнтаційних адрес вдалося встановити близько 40. Приклад: белзький воєвода Ігнацій Цетнер мешкав на розі сучасних вулиць В. Винниченка та Провіти (Долинська М. Гороніми історичних передмість... – С. 426); орден домініканок володів корчмою-їдальнею на розі сучасних вул. М. Коперника, 32 та Ю. Словацького, 2 (І ж. Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість... – С. 52).

³³ Про території, на яких розкидалися домоволодіння, приписані в реєстрах шосових податків до кількох передміських „вулиць“, і про сприйняття самого поняття „вулиця“ у XVIII ст. див.: Долинська М. „Вулиці“ львівських передмість...

деяких юридик³⁴. Важливо, що в записах Йосифінської метрики нерідко зустрічаються титули і уряди власників нерухомості, що полегшує їх порівняння з позиціями шосових реєстрів³⁵.

Деякі записи податкових реєстрів останньої третини XVIII ст. можна порівняти з аналогічними реєстрами першої половини цього ж століття. Прикладом такого документа є реєстр шосового податку з передмість за 1734 р. Структура цього документа базується на адміністративно-територіальних засадах: спершу подано перелік груп платників податку з Краківського передмістя, далі – з Галицького. Після заголовків, що називають передмістя, список побудований за назвою юридик або за допомогою топографічних уточнень. У випадках, коли назви юридик і уточнення співпадають з відповідними відомостями досліджених молодших податкових реєстрів, можлива локалізація груп осель на мезорівні³⁶.

У значно старших фіскальних документах нелегко простежити чітку систему обходу нерухомої власності, переважно у зв'язку з тим,

---

³⁴ Так, чиншівники ордену сакраменток займали ґрунти поміж сучасними спорудами на вул. Тершаківців, 7 і 9 та вул. І. Некрасова, 23 і 25 (Долінська М. „Вулиці“ львівських передмість...).

³⁵ Можна, наприклад, ідентифікувати запис „Dworek JP Kocowey Starościny Romanowskiej z chłó[rów] № 1“, що фігурує у реєстрі шосового податку (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 662, поз. 88), із записом Йосифінської метрики „Rozalia Romanowska Starościna“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 120зв., поз. 157), оскільки в обох документах названо той сам уряд чоловіка власниці. Цей дворик розташовувався при сучасній вул. А. Гротгера.

³⁶ Приклад: у шосовому реєстрі від 1734 р. названо: „Jurisdiction O.O. Franciszkanow pod S. Antonim Chałup № 6...“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 327зв.). Чиншівників того ж ордену францісканів згадують податкові реєстри 1768 р. і 1771 р. у практично ідентичних записах „Czynszownicy WW. OO. Franciszkanów pod Świę[tym] Antonim z trzech cwierci chłopa“ (Там само. – Арк. 399, 652, поз. 366, 363), що не викликає сумніву, що йдеться про ту саму юридику, розташовану в тому ж місці.

що в них вписували тільки ім'я, деколи професію платника податку³⁷. Винятком є реєстр поголовного податку від 1662 р.³⁸ Тут списки імен оподаткованих осіб спочатку поділені лише на десятки, наприкінці – на сотні. Хаотично зустрічаються декілька назв вулиць, згадано фільварки і двори конкретних власників та єдиний млин, названий Вороблячим³⁹. За допомогою податкових реєстрів XVII ст. можна локалізувати дуже незначну кількість об'єктів.

Для цього періоду (XVII ст.) придатнішими є документи, що мають характер інвентарів – описів. З ініціативи верховної (королівської) влади або магістрату Львова було здійснено кілька таких описів (інвентарів) території міста з метою впорядкувати податковий збір⁴⁰. Укладачі інвентарів оперували переважно поняттям ланів (як одиниць мірничої структури передмість), нерідко згадували

---

³⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 773. Це реєстри шосових податків від 1607, 1612, 1616, 1617, 1618 рр. Передмістя у них описані за єдиною системою, котра не дозволяє застосувати метод ретроспективної локалізації. Далі в кожному з податкових реєстрів вписані переліки ремісників і наприкінці – борги за попередні несплачені чинші.

³⁸ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 783.

³⁹ На місці Вороблячого ставу тепер знаходиться басейн при вул. Тершаківців (*Крип'якевич І. Историчні проходи... – С. 107*). Р. Зубик локалізував Вороблячий (wroblecy) млин на фрайборовських (frajborowskich) полях (*Zubik R. Gospodarka... – S. 114–118*). „Головний інвентар...” 1608 р. підтверджує, що обидва автори мали на увазі одне і те саме місце: „Półszosta łanow Freiborkowskich na Rp miasta tego kupione Ulice na nich są Jedna od miasta podle Psiego rynku przed sliakiem którą zapisy stare zową Pałczykowską a gmin pospolity Wroblecą z młynem z sadzawką z łąkami y spólną ku pasiekom P. Wolf Bernatowy y P. Mistr Zyminowy“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк.12).

⁴⁰ До таких документів належать згадувані вище: „Sta łanów inventarz główny którym się ta liczba ich z dziedzictwami obiasnia porzadkiem takim iako mają mieć swoich położenia iedne w Halickim przedmieściu drugie w Krakowskim a trzecie w osadach wieśnych“ (ЦДІА України у Львові.– Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10–18зв., 1608 р.); „Sta łanów inwentarz...” / *Zubik R. Gospodarka...*; „Księgi granic“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 2–7, 1607 р.); Люстрація Львівського староства 1570 р. – витяг з львівських гродських актових книг (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 20–32).

прилегли до міста села та передміські оселі, природні об'єкти (ріки, ліси, пагорби), окремі господарські споруди, зокрема млини. Порівняння інвентарної інформації з фактами, почерпнутими з названих молодших документів, дозволяє з'ясувати взаєморозташування ланів в ареалі львівських передмість⁴¹, визначити площу міста (сумарну кількість ланів)⁴². Співставлення обидвох відомих списків „Головного інвентаря ста ланів“ із згаданими вище податковими реєстрами дозволяє уточнити поняття передміської оселі (osady) і локалізувати її на мезорівні⁴³.

В окремих випадках локалізовані за ретроспективною методикою об'єкти, що називалися у документах XVI–XVII ст., можна ідентифікувати з нерухомістю, що згадується у грамотах чи привілеях XIV ст. і деколи датується навіть кінцем XIII ст.⁴⁴

Подібним до методу локалізації нерухомості передмість Львова є *метод ретроспективного пошуку домоволодінь та інших об'єктів містечок Галичини*, котрі функціонували відповідно до засад магдебурзького права. В центральній-східній Європі малі міста (містечка) кількісно переважали протягом тривалого часу пізньосередньовічної та ранньомодерної епох⁴⁵. В Галичині статус

---

⁴¹ Могитич Р. Передмістя... – С. 33–51.

⁴² Долинська М. До питання про площу Львова...

⁴³ Горонім „Личаків“ протягом XVII–XVIII ст. вживався як поняття і вулиці – дороги, і оселі, і юридики. Територія Личакова визначається досить точно по осі захід–схід (Долинська М. Гороніми історичних передмість... – С. 424–425.).

⁴⁴ Оселі Волиця і Поріччя, що виникли в XV ст., локалізовані на мезорівні. Визначено місце розташування лану костелу Св. Марії, виміряного в часи князя Лева, та млину Штехера, що існував теж у княжу добу. Докладно методика ретроспективної локалізації всіх перелічених об'єктів (осель, лану, млину) описано в: Долинська М. Локалізація млину Бертольда Штехера та деяких інших об'єктів Краківського передмістя пізньосередньовічного Львова. (В друці).

⁴⁵ Hoffman F. Ke vzniku městského zřízení v českých zemích// Český časopis historický. – Praha, 1999. – Ročník. – S. 601.

містечка офіційно існував під час панування тут Австрії⁴⁶ і, можливо, раніше (*oppidium*)⁴⁷. Застосування методу відтворення історичної топографії для містечок Галичини має багато спільного з методикою, котра використовується для великого міста, але має і свої особливості. Майже ідеальним об'єктом для здійснення соціотопографічних студій на мікрорівні є містечко (нині – селище міського типу) Кути на Косівщині⁴⁸. Цей урбаністичний об'єкт є невеликим за площею і населенням⁴⁹, заснований (отримав магдебурзьке право) тільки в 1715 р.; його історія досліджена порівняно добре⁵⁰, зберігся комплекс писемних і картографічних джерел, необхідних для досліджень⁵¹. Містечко локоване на перехресті важливих шляхів, що зокрема

---

⁴⁶ *Петришин Г., Іваночко У.* Еволюція принципів класифікації міст Галичини в австрійський період // Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві / Вісник Державного університету „Львівська політехніка“. – Львів, 1999. – № 379. – С. 68–69.

⁴⁷ *Середжук П.* До генези міст Галицької землі у XIV – XVIII ст. / Книга міст Галичини... – С. 62.

⁴⁸ *Долинська М.* Ретроспективна топографія містечка Кути... – С. 259–268; *Її ж.* Йосифінська метрика Кут... – С. 3–17; *Її ж.* Історична топографія нерухомої власності містечка Кути... – С. 563–581.

⁴⁹ Станом на 1869 р. в містечку було 1104 будинки і 5715 мешканців (*Orts-Repertorium des Königreiches Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau. Auf Grundlage der Volkszählung vom Jahre 1869 bearbeitet von der k. k. Statistischen Central-Commission.* – Wien, 1874. – Р. 98.), за переписом 1900 р. їхня кількість складала 6689 осіб (ЦДІА України у Львові. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), оп. 1, спр. 2550, арк. 12зв.). Протягом XIX ст. Кути були судовим та податковим повітом (*Іваночко У.* Функціональна організація Галичини на основі картографічно-статистичних матеріалів XIXст. // *Картографія та історія України...* – С. 133–142).

⁵⁰ *Ковалюк М.* Кути – антропогеографічна студія... – С. 57–58; *Німець О.* Кути. Сторінки з історії містечка. – Косів, 1998. – 76 с.

⁵¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 6, спр. 121; Ф. 20, оп. 11, спр. 44; *Kriegsarchiv (Wien), Kartensammlung, XIX.* – 390a (*Jozephinische*). – Sect. № 20, 17; 390 (*Franziskanische*). – Sect. № 20, 17.

засвідчують назви чотирьох основних вулиць, котрі носили назви напрямів до місцевостей⁵², неподалік від одноіменного села*.

Для невеликих містечок не існувало покажчиків-довідників переводу орієнтаційної нумерації на конскрипційну, що виключає можливість встановлення сучасної адреси методом, описаним вище для Львова.

Своєрідно і специфічно для різних населених пунктів вживають відповідні зшитки Йосифінської метрики одоніми – назви доріг та вулиць⁵³.

Зазначені особливості зумовлюють необхідність першочергового аналізу уточнювальних записів метрики, в яких, як правило, зазначені природні та унікальні будови. Після визначення місць розташування комунікацій, водних артерій та унікальних споруд⁵⁴ можливо здійснити локалізацію всієї решти маршруту обходу нерухомої власності (переважно – мешкальних будинків), використовуючи так звані топографічні номери (котрі фіксують порядок обходу нерухомості міським урядовцем). Як вже згадувалося, Йосифінська і Францісканська метрики мають погоджену між собою топографічну нумерацію, що дозволяє повністю узгоджувати

---

⁵² *Wyrobisz A. Nazwy...* – S. 519. У напрямі північ – південь в середмісті Кут зустрічалися „Droga Nowa Kossowska“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 6, спр. 121, арк. 42зв., поз. 343) та „Droga czyli ulica od Czeremusza rzeki“ (Там само. – Арк. 27зв., поз. 272). Зі сходу йшла „Droga od Sniatyna w miasto“ (Там само. – Арк. 7зв., поз. 75.) і її продовженням у західному напрямі була „Droga z miasta Tiudowska“ (Там само. – Арк. 6зв., поз. 53).

* Напевно, в зв'язку з появою містечка село почали називати Старими Кутами, як воно іменується і сьогодні.

⁵³ Для прикладу: у метриці для містечка Кути (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 6, спр. 121) укладач вживав одоніми не для того, щоб описати нерухому власність, розташовану при ній, а для характеристики точок перетину на шляху укладача, коли він змінював напрям руху (*Долинська М. Історична топографія нерухомої власності...* – С. 564–565).

⁵⁴ *Долинська М. Йосифінська метрика Кут...* – С. 3–17.

локалізацію нерухомості на історичних картах часових зрізів – другої половини 80-их років XVIII ст. та другої чверті XIX ст.

Суттєвою відмінністю в опрацюванні документів для малого містечка порівняно з містом є графічна інтерпретація опрацьованого матеріалу на кожному етапі студії*.

Методика компаративного опрацювання метрик та історичних карт здійснюється у декілька етапів⁵⁵. Графічно відтворена

---

* Визначення та нанесення на карти існуючих та вже не існуючих сакральних і громадських споруд, водних артерій та інших природних утворень допомагає здійснити подальшу локалізацію інших об'єктів (домоволодінь), оскільки в тексті метрики всі вони взаємопов'язані.

⁵⁵ Для прикладу: відтворення ретроспективної історичної топографії Кут проводилось в такій послідовності:

Порівняння сучасної топографічної підоснови з обома історичними картами дозволяє графічно виконати схему розташування природних (ріка, потоки, урвища) та основних створених людиною (шляхи, вулиці, сакральні споруди, цвинтар) об'єктів. Аналіз допоміжних пояснювальних записів Йосифінської метрики дозволяє відтворити шлях урядника, котрий здійснював перепис нерухомої власності. Локалізація об'єктів, названих у цих записах, на схемі дає можливість нанести на неї домоволодіння з точністю локалізації групи парцель, що вписані в метрику поміж двома пояснювальними записами. В такий спосіб графічно відновлюється система планування містечка на 1785 р.

У метриці, окрім топографічних (практично порядкових для цього документа) номерів подані номери будинків (конскрипційна нумерація). З логіки послідовності номерів випливає, що на момент впровадження вона успадкувала порядок і послідовність опису нерухомої власності від старшої, архаїчної системи фіскальних документів. Не виключено, що послідовний ряд конскрипційних номерів віддзеркалює єдину відому на сьогодні для Кут люстрацію 1765 р. (Słownik geograficzny. – Warszawa, 1884. – Т. 5. – S. 6). Нанесення на схему нижчих конскрипційних номерів (умовний поділ здійснено за конскрипційним № 327, запис про який акцентує, що це новий будинок) дозволяє створити ретроспективний план містечка станом на 50 – 60 рр. XVIII ст.

Аналіз послідовності конскрипційних номерів на терені дає підставу припустити, що ця нумерація також не була первісною. Домоволодіння, розташовані в східній частині містечка, переважно мають послідовні номери. Хоча у 1785 р. урядовець описував їх не послідовно, на схемі видно, що нумерація господарств при дорозі Слобідка – Тюдів має безпосереднє продовження у номерах домоволодінь, розташованих дещо північніше. Виокремлення таких послідовних номерів дозволяє стверджувати, що саме із цих домоволодінь складалося містечко в перші роки після заснування, і, отже, це і є ретроспективна первісна схема Кут;

ретроспективна топографія містечка дає підстави стверджувати, яким було його планування на кілька часових зрізів, отримати картину соціального та етнічного заселення, виявити основні промисли та інші заняття мешканців⁵⁶.

Кожен урядовець, завданням якого було заповнити стандартні бланки Йосифінської метрики, підходив до завдання із власним його розумінням та інтерпретацією записів. Тому для дослідника важливим є виявити такі особливості і використати їх для дослідження⁵⁷. Однією

Етнічний аналіз здійснено за звучанням імен та прізвищ (характерних – вірменських, українських та єврейських) власників нерухомої власності. Графічне порівняння попередньо названих схем та етнічної приналежності домовласників показує, що євреї появилися в містечку не раніше середини XVIII ст., і дозволяє показати частини Кут, заселені переважно представниками того чи іншого етносу (*Долинська М. Йосифінська метрика Кут... – С. 3–17; Її ж. Ретроспективна топографія містечка Кути... – С. 259–268; Її ж. Історична топографія нерухомої власності... – С. 563–581*).

⁵⁶ Наприклад, планування Кут до 60-их років XVIII ст. мало нерегулярний, сільський характер, площа Ринок була забудована тільки з західної сторони, а ратуші не існувало взагалі. Виноградарством та тютюновим промислом займалися вірмени (мешкали в південній периферії містечка) і євреї. Останні появилися в Кутах на початку 80-их років того ж століття і заселили майбутню ринкову площу. Заняттям українців було традиційне землеробство (*Долинська М. Йосифінська метрика Кут... – С. 3–17*).

⁵⁷ Для прикладу: у 2003 р. на кафедрі реставрації і реконструкції архітектурних комплексів Національного університету „Львівська політехніка“ при опрацюванні магістерських робіт студенти проаналізували Йосифінську метрику для міста Стрия (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 16, спр. 1) та містечок Бережани (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 9, спр. 23), Жидачів (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 16, спр. 198), Маріампіль (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 6, спр. 113) та Єзупіль (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 6, спр. 113). Виявлено, що обхід і опис нерухомості укладачі метрики розпочинали неоднаково: в малих містечках – переважно від замку (Бережани, Жидачів, Єзупіль), в містах – від площі Ринок (Львів, Стрий). Винятком є містечко Кути, де перший топографічний номер належить „новому цвинтарю“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 6, спр. 121, арк. 1зв.). Практично відсутні пояснювальні або уточнюючі записи в метриці для Стрия, зате вся територія цього міста поділена на ниви, так само як і в львівських метриках. Найцікавіші уточнення зустрічаються у метриці Єзупіля: записом вперек аркуша укладач вказував, у якому напрямі і по якій вулиці він рухається, при перетині дороги вказував її довжину, ширину та напрям, досить детально описував вали, котрі збереглися до часу укладання метрики.

з типових особливостей пояснювальних записів метрики є вживання укладачами тогочасних власних назв, які функціонували на конкретній території і переважно мали традиційний характер.

Нагромадження і систематизація урбанонімів

Для застосування методу ретроспективної локалізації нерухомості міст і містечок Галичини поряд з вивченням писемних документів та історичних карт необхідно використовувати міське називництво, трактуючи урбаноніми як історичне джерело⁵⁸. З одного боку, традиційні одоніми і гороніми допомагають здійснювати локалізацію на мезорівні, з іншого – визначення місця розташування домоволодінь з точністю до сучасної адреси дозволяє виявити територіальний ареал, що історично охоплювався певною назвою.

Традиційні урбаноніми появлялися і в середмісті, і в передмістях – поза кільцем оборонних мурів. Передміські назви набагато важче локалізувати, оскільки планувальна структура передміських поселень була далекою від ідеальної і бракує даних щодо їхніх назв.

До XIX ст. внутрішньоміські назви утворювалися спонтанічно і основним їхнім завданням було надання інформації щодо взаморозташування міських об'єктів. Тогочасні урбаноніми виконували передусім інформативну функцію. При наданні вулицям офіційних назв під час отримання Львовом статусу гмінної автономії в 1870 р., а також при масовому перейменуванні вулиць у 1991–1994 роках часто використовувалися назви, пов'язані з історією місцевості, зокрема з прізвищами осіб, що там мешкали. Назви цього перейменування можуть створювати враження історичних, хоча їх не використовували протягом XIV–XVIII ст. Тому як історичні джерела

---

⁵⁸Долінська М. Гороніми на територіях колишніх міських сіл... – С. 229–235; Її ж. Гороніми історичних передмість... – С. 413–429.; Її ж. „Вулиці“ львівських передмість...

необхідно використовувати тільки ті урбаноніми, котрі традиційно функціонували до 1871 р. У маленьких містечках спостерігається висока залежність урбанонімів від реальної ситуації, їхній традиційний характер зберігається довше⁵⁹.

Для нагромадження урбанонімів на різні часові зрізи треба користуватися всіма доступними джерелами – від довідників і покажчиків, деяких путівників, газетних публікацій, з котрих можна відібрати офіційні й окремі традиційні назви середини ХІХ – початку ХХ ст. Для попередніх періодів урбаноніми набираються за методикою дослідження опосередкованої відповіді⁶⁰. Із писемних джерел австрійського часу такому завданню відповідають, зокрема, Йосифінська та Францісканська метрики, а для пізнього магдебурзького періоду – податкові реєстри (шоси). Для давніших періодів традиційні назви нагромаджуються із всіх доступних писемних джерел, зокрема таких, що мають інвентаризаційний характер.

Достатньо достовірним джерелом для виявлення та нагромадження урбанонімів і здійснення їхньої ретроспективної локалізації є історичні карти⁶¹. Зокрема, їх можна використати для аналізу горонімів та одонімів. На мапі Desfille'a, датованій 1766 р.⁶², назви вулиць передмість („Principales rues des faubourgs“) подані тільки в легенді. На аркушах карти цифр, що мали б позначати вулиці, немає. Одоніміка має позиції від 65 до 79 з вживанням французького слова „rue“ („вулиця“). Назви, що походять від напрямів і прізвищ,

⁵⁹ *Matúšová P.* Ke stavu a vývoju urbanonymie měst... – S. 88; *Долинська М.* Ретроспективна топографія містечка Кути... – С. 260.

⁶⁰ *Furet F.* Quantitative Methods... – P. 19.

⁶¹ *Долинська М.* Елементи картографічного методу дослідження... – С. 44–54.

⁶² ЦДІА України у Львові. – Ф. 742 (Колекція карт і планів), оп. 1, спр. 980.

подані в польській транскрипції (деколи з помилками, але із вживанням характерного тільки для польської мови запису звуків, наприклад „ł“), деякі фізіографічні назви і назви утворені від професій – у французькому перекладі. Перелік включає: „Rue de Gliniani“, „Rue de Boulagerie“ (Пекарська), „Rue de S. Capucins“, „Rue de Stry“, „Rue large albo Szeroka“, „Rue verte albo Zielona“, „Rue Socctuska“, „Rue de S. George“, „Rue de Cracovie“, „Rue de Zamartinow“, „Rue de Zolkiew“, „Rue Tarnawka“, „Rue Bogdanowska“, „Rue St. Adalbert“, „Rue Bołzaka“.

Майже синхронною до мапи Дефіля (Desfil) є впроваджена в обіг М. Капралем карта Львова 1775 р.⁶³ Цікавою її особливістю є нанесені назви деяких юридик поруч із горонімами та одонімами.

Літографічна карта 1841 р. є значно молодшою від зазначених вище фіскальних документів, але консервативність міської планувальної структури дозволяє залучити її для локалізації урбанонімів. Карта має оригінальну систему умовних позначень вулиць, розташованих переважно в середмісті та найближчому до нього оточенні. В початкову та кінцеву точки кожної вулиці вписані маленькі латинські літери, причому та сама літера є і на початку, і на кінці плану вулиці. В частині легенди, що називається „Namen Gassen und Platze“, при кожній літері стоїть відповідна назва вулиці (Gasse). До колишніх передмість належать такі: „a – Haliczzer“ (її частина, що сьогодні іменується вул. Князя Романа), „f – Herren“ (вул. В. Винниченка), „n – Jesuiten“ (вул. В. Гнатюка), „o – Sixtusken“ (вул. П. Дорошенка), „p – Breite“ (вул. М. Коперника), „q – Ossolinskische“ (вул. В. Стефаніка), „r – Getreide“ (вул. І. Франка – частина від вул. Пекарської до вул. К. Левицького), „s – Bernhardinerplatz“ (пл. Соборна), „t – Backer“ (вул. Пекарська), „u –

⁶³ Капраль М. Національні громади... – Карта 2.

Rossmarkt“ (сьогодні забудована територія на схід від церкви Архистратига Михайла), „v – Krakauer Platz“ (пл. Я. Осьмомисла), „w – Holz-Platz“ (місце, де згодом побудовано Оперний театр).

Зібрані і хронологічно систематизовані урбаноніми можна зіставляти для різних часових зрізів двома способами:

– із врахуванням атрибутивного компонента (наприклад, назви вулиць середини XIX ст. зіставляються з одонімами другої половини XVIII ст та початку XVII ст.);

– без врахування атрибутивного компонента (наприклад, наймення „Личаків“ чи „Зелене“ зіставляються для різних часових зрізів, незалежно від того, до якого поняття віднесені в різних джерелах власні назви).

Безпосереднє застосування компаративної ретроспективної методики щодо урбанонімів буде показано далі на конкретних прикладах.

Елементи картографічного аналізу

Практичне втілення картографічного аналізу великомірних планів міст забезпечує такі функції: використання історичних карт як джерела інформації, нанесення на великомірний план історичних явищ та відтворення гіпотетичної схеми історичної топографії на різні часові зрізи.

Інформативна функція великомірних планів міст здійснюється шляхом візуального порівняння історичних карт⁶⁴. Інформативну функцію використання карт можна проілюструвати на прикладі львівських великомірних кадастрових карт⁶⁵, які входять до комплексу матеріалів поземельних реєстрів і датуються 1849 р. На

⁶⁴ Іваночко У., Лінда С. Карти і плани Львова як джерело для досліджень просторового розвитку міста у півдавстрійський період (1772–1918 рр.) / Історичне картознавство України... – С. 214–265.

⁶⁵ ЦДА України у Львові. – Ф. 186, оп. 8, спр. 629, 630.

мапах виразно позначена забудова різної форми власності. Зображені дороги, вулиці, площі (переважно із зазначенням їхніх назв). За допомогою різних відтінків зеленого кольору та умовних зображень дерев показані різні типи зелених насаджень (сади, парки, городи, рілля). Синій колір означає воду (ріки, потоки, стави). Переважно жовтим кольором позначені мости і містки (очевидно, ці споруди були дерев'яні). Умовні позначення показують місця розташування піскових і кам'яних кар'єрів (серед інших неужиткових земель). Легенд із тлумаченням умовних позначень на самих кадастрових картах немає, оскільки в середині ХІХ ст. з'явилася інструкція, єдина для всієї Австрійської монархії, з 34 типами умовних позначень⁶⁶. Вони були опубліковані як кілька зведених таблиць до карт різних періодів⁶⁷ і як ілюстрація до інструкції⁶⁸.

На мапи, крім урбанонімів, нанесені назви річок і ставів, основних громадських та сакральних закладів. Є тут написи, що інформують про імена колишніх підміських сіл та юридик, котрі на час опрацювання карти вже були включені до складу міста. Шрифти різної величини і форми, можливо, пояснюють ієрархічність внутрішньоміських територій щодо офіційних діляниць та між собою і ще очікують свого окремого дослідження. Всі ділянки земельних володінь позначені чорним та червоними номерами⁶⁹. Отже, крім відомостей про планувальну структуру міста, схему мережі вулиць та водойм, з кадастрової карти можна почерпнути ще інші дані, аж до

---

⁶⁶ Лісовська Є. Кадастрові карти як джерело до історії Галичини // Картографія та історія України... – С. 243–251.

⁶⁷ Гаврилова Э. С. Карта города Львова и ее развитие. – Львов, 1956. – С. 31.

⁶⁸ Лісовська Є. Кадастрові карти... – Таблиця.

⁶⁹ Долинська М. Ретроспективна метода... – С. 60.

планів будівель, будівельного матеріалу споруд, функціональності територій, місць деяких промислів.

Інформативна база кадастрових великомірних карт суттєво розширюється, якщо розглядати їх разом із супровідними до них же описовими документами⁷⁰. У Центральному державному історичному архіві України у Львові зберігається велика кількість цих документів⁷¹, що чисельно переважають кадастрові карти, тобто до однієї карти було декілька супровідних журналів. Спеціалісти поділяють супровідні описові документи до кадастрових карт на п'ять типів⁷². Для ретроспекційного опрацювання історичної топографії найбільше інформативними є журнали парцеляційних протоколів. Журнали між собою дещо відрізняються за змістом: вони реєструють або тільки земельні ділянки, або ділянки та прізвища їхніх власників, деколи до них додані кроки, тобто первісні обмірні креслення ділянок. Проте структура всіх журналів принципово однакова – це зшитки аркушів досить великого формату, у верхній частині яких розташована шапка таблиці, а в нижній – вертикальні графи, послідовно заповнені даними щодо реальностей даного міста чи села. Записи провадилися за певною системою у межах діляниць міста.

Журнали (протоколи) для міст Галичини⁷³ розпочинаються від опису нерухомої власності у середмісті, далі перелічується нерухома власність тієї діляниці, що носила перший номер (у Львові – Галицька), потім – другої (у Львові – Краківська) і т. д. Деякі з цих

---

⁷⁰ Долинська М., Мельник О. Методика використання журналів... С. 362–363.

⁷¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 186, оп. 1–2.

⁷² Лісовська С. Кадастрові карти... – С. 248.

⁷³ Для прикладу: для середмістя Львова: ЦДІА України у Львові. – Ф. 186, оп. 1, спр. 3476–3495, для міста Жовква: Там же. – Оп. 2, спр. 56.

журналів, зокрема львівські⁷⁴, мають графу, до якої у межах діляниць вписані назви колишніх юридик або традиційні гороніми, такі як Вулька, Софіївка, Личаків і т.п. Такий допоміжний поділ міста, зафіксований у супровідних до кадастрової карти журналах, напевно, був внесений просто для полегшення орієнтації при роботі із записами.

Оскільки на самих кадастрових картах не тлумачаться згадані вище чорні та червоні номери, нанесені на різні категорії земельних ділянок, то для їх аналізу дуже важливого значення набувають порядкові номери, проставлені в першій графі кожного журналу. Назва цієї графи – „№ in der Mappen“. І справді, номери чорного кольору на карті і порядкові в журналі співпадають (звичайно, за умови, що обидва документи належать до одного комплексу). Червоні номери є набагато вищі від чорних (на львівських картах – порядку 7000) і певним чином стосуються доріг, вулиць та площ. Чи збереглися супровідні журнали, де вони зафіксовані – наразі не відомо.

Наступні графи журналу містять таку додаткову інформацію: про земельні ділянки⁷⁵, їхні категорії⁷⁶, про ділянки, зайняті будівлями⁷⁷, про ділянки та їхніх власників⁷⁸ – залежно від типу самого журналу. Найцікавішими для дослідника, який збирає дані для ретроспективного відтворення топографічної підоснови, є графи, що стосуються юридичної або фізичної особи власника парцелі, і особливо її конскрипційного номера, оскільки, з одного боку,

---

⁷⁴ Там само. – Оп. 1, спр. 3486.

⁷⁵ Там само. – Оп. 1, спр. 3413 (Куликів).

⁷⁶ Там само. – Оп. 1, спр. 3305 (Замарстинів).

⁷⁷ Там само. – Оп. 1, спр. 3486 (Львів).

⁷⁸ Там само. – Оп. 1, спр. 3484 (Львів).

дозволяє за допомогою довідникових видань 70-их років XIX – 10-их років XX ст. точно локалізувати будівлю чи ділянку за сучасною орієнтаційною адресою та на сучасній топографічній підоснові⁷⁹, а, з іншого боку, допомагає шляхом порівняння з шосовими реєстрами кінця XVIII ст. (в багатьох випадках) співставити конскрипційний номер з традиційною назвою кам'яниці⁸⁰, тобто здійснити локалізацію у ретроспекції на мікрорівні⁸¹.

Ще одну можливість для вивчення забудови дає студіювання карти, поєднане із аналізом величини конскрипційного номеру⁸²; воно є підставою для опосередкованого датування будівель, котрі появилися у XIX ст.⁸³

---

⁷⁹ Долинська М. Локалізація львівської історичної забудови... – С. 8–12; *Dołyńska M. Przedprojektowe konserwatorski badania // Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska. Konferencja Końcowa: Dziedzictwo kulturowe fundamentem rozwoju cywilizacji. Materiały konferencyjne.* – Kraków, 2000. – S. 113.

⁸⁰ Долинська М. Соціотопографічна характеристика... – С. 766–780.

⁸¹ Алгоритм порівняння одиниць нерухомої власності описаний вище. Застосування такої методики з наступним опрацюванням реєстрів нерухомої власності XVIII ст. (ІЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 803, 806, 812, 813) та інших писемних документів для львівського середмістя (Долинська М. Локалізація Ставропігійської друкарні у Львові // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 133–140) дозволило локалізувати чотири місця розташування друкарні Ставропігії від початку XX ст. і до кінця XVI ст., тобто моменту виникнення друкарні.

⁸² Основні групи джерел та їхній архівний пошук (картографічні джерела): Методичні вказівки... – 2002. – С. 7.

⁸³ Наприклад, палацик, що тепер має адресу при вул. Зелений, 24, отримав конскрипційний № 759 $\frac{1}{4}$, а прилеглі парцелі – номери набагато нижчі, з однієї сторони – 600–601 $\frac{1}{4}$ (Зелена, 22) і з другої сторони – 603 $\frac{1}{4}$ ⁸³ (Зелена, 26) (Skorowidz... – S. 237), що дає підстави датувати будівлю (бо вона могла появилися тільки після того, як виділили та інтабулювали ділянку) часом після остаточного впровадження конскрипційної нумерації у Львові та моментом виготовлення кадастрової карти (10-ті рр. XIX ст. – 1849 р.). Необхідно застерегти, що такий спосіб відносного датування в окремих випадках не є адекватним. Порівнюючи, наприклад, конскрипційні номери розташованих послідовно по непарній стороні пр. Свободи будинків з орієнтаційними №№ 3, 5, 7,

Цінну інформацію про обриси і місця пролягання меж міста станом на середину XIX ст. несе літографічна мапа 1841 р.⁸⁴, виконана в мірілі 1:20000. Місто, нанесене на карту в межах його тодішніх адміністративних кордонів, які зображені штрих-пунктирною лінією, територія поза ними залишена чистою або використана для текстів. Написи вздовж периметра Львова інформують про адміністративну належність безпосередньо прилеглих земель. У межах міста виділяються щільною забудовою середмістя і досить інтенсивно забудовані найближчі до нього терени від заходу та півдня (приблизно до лінії, умовно проведеної між перехрестями сучасних вулиць Городоцька – Т. Шевченка, М. Коперника – Ю. Словацького, М. Грушевського – М. Драгоманова). Муровані споруди зображені традиційним червоним кольором, причому всі неприватні (сакральні, адміністративні, громадські) – темнішим відтінком. Чільні фасади будівель підкреслені чорними лініями. Парцеляція кварталів зображена абсолютно умовно і не відповідає дійсності. Де-не-де, переважно на периферіях міста, жовті прямокутники інформують, мабуть, про найважливіші дерев'яні будівлі. Християнські храми позначені хрестиками чорного кольору, хоча деякі однозначно діючі на час створення карти сакральні споруди не мають умовного позначення. Зокрема, це стосується церкви Успення Святої Богородиці, на місці якої на мапі намальовані тільки кам'яниці. На

9, отримуємо відповідно такий ряд конскрипційних №№: 5–6, 585, 2, 1. Здавалось би, ділянка сьогоднішнього будинку при пр. Свободи, 5 є пізнішою від сусідніх, тим часом із Йосифінської метрики випливає, що вказана реальність вже існувала на 1788 р. під конскрипційним № 4 (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 8 зв.), котрий з невідомих причин був змінений на № 585 перед складанням Францісканської метрики (ЦДІА України у Львові. – Ф. 20, оп. 12, спр. 77, арк. 1зв.).

⁸⁴ *Долінська М.* Маловідома літографічна карта Львова першої половини XIX ст. // *Історичне картознавство...* – С. 266–270.

карті дуже гарно зображені природні об'єкти: рельєф нанесений за допомогою штрихування, зелень із зображенням впорядкованих парків, садів, городів, сині ріки, озера і стави (з назвами і функціями цих водойм).

Мапи, опрацьовані в останній чверті XVIII ст., прийнято називати „Йосифінськими“. Частина комплексу цих карт, що охоплювала територію від Сілезії до Буковини (отже, включала етнічно українські землі Галичини), була виконана у 1779–1793 роках на 413 аркушах. Ці мапи в сучасній Україні відомі під назвою карти фон Міґа, зберігаються у Відні⁸⁵ у двох варіантах. Карти кольорові, написи – чорні з використанням латинського скоропису. Картографи при написанні власних назв часто застосовували орфографію польської мови, деколи – традиційне українське звучання. На картах проштриховані нерівності рельєфу, показані водні артерії, ретельно прорисована мережа доріг, зазначено планувальну структуру міст, містечок та сіл, позначено сакральні споруди, цвинтарі. Статус поселень визначений величиною шрифту. Незважаючи на величезну інформаційну вартість карти фон Міґа, її інформацію не можна сприймати беззастережно. Так, на аркуші, де розташоване невеличке покутське містечко Кути, картограф зобразив швидше своє уявлення про місто, локоване на засадах маґдебурзького права, ніж реальну ситуацію. Для критичного аналізу мап фон Міґа можна користуватися Йосифінською метрикою. Комплекси обох документів є практично синхронними. Тому скрупульозне порівняння даних картографічного і писемного джерела дозволяє робити об'єктивні висновки щодо реального існування споруд та їхнього взаєморозташування.

До часу пізньої Речі Посполитої дослідники відносять великомірний план Львова 1766 р., який прийнято називати мапою

---

⁸⁵ Kriegsarchiv in Wien, Kartensammlung, BIXa, 390 (Jozephinische).

Дефіля⁸⁶ (Desfil). На карті позначені мережа вулиць і доріг, сакральні і цивільні будівлі, міські фортифікації, водні артерії і рельєф. Межі території передмість на карті не позначені, ймовірно, що мапа Desfil`а охоплювала невеличку частину території прилеглих сіл – певніше всього тих, що належали до міської юрисдикції.

Відома ще низка карт Львова останніх десятиліть XVIII ст., опублікована польським дослідником Ольгердом Чернером⁸⁷, проте жодна з них не є достатньо інформативною для студій історичної топографії передмість. Володимир Александрович стверджує, що львівські художники XVI–XVII ст. інколи виконували замовлення, які полягали в створенні планів (великомірних карт) певних частин території, що належала Львову⁸⁸. Якщо вдасться віднайти хоча б деякі з цих праць, то значно розширяться хронологічні рамки картографічної джерельної бази.

Ретроспективний компаративний аналіз історичних великомірних карт. Усі названі вище картографічні джерела необхідно порівнювати між собою, застосовуючи ретроспекційний підхід (сучасна топографічна підоснова – великомірні карти зламу XIX/XX ст. – кадастрова карта – карти 30–40-их років XIX ст. – карти другої половини XVIII ст.). Візуальний аналіз дозволяє виявити зміни в розташуванні забудови міста, мережі вулиць і доріг, пробіганні адміністративних меж. Вихідною позицією для опрацювання у ретроспекції топографічних підоснов на декілька часових зрізів для міст і містечок поряд із сучасними топографічними мапами є

---

⁸⁶ Мартинюк А., Тарас Я. Перший детальний план міста Львова // Народознавчі зошити. – 2000. – Зош. 2 (32). – С. 365–372.

⁸⁷ Czerner O. Lwów na dawnej rycinie i planie. – Wrocław: Ossolineum, 1997.

⁸⁸ Aleksandrowycz W. Augustyn Pensel – lwowski malarz pochodzenia polskiego z XVI wieku // Przegląd Wschodni. – Warszawa, 1993 – S. 19.

великомасштабні кадастрові карти Галичини. По-перше, їхня чіткість та система умовних позначень дозволяє використовувати їх як порівняно повне і достовірне джерело інформації; по-друге, вони мають достатньо великі мірила, що дозволяє наносити на них дані щодо змін, отримані з раніших, переважно писемних джерел. Унікальною для порівняння з сучасними великомірними планами є літографічна карта 1841 р., виконана в метричній системі мір. При опрацюванні інших історичних карт необхідно враховувати їхні мірила і деколи переводити їх до спільного масштабу. Для визначення віддалей використовуються найпростіші геометричні інструменти (лінійка, трикутник, циркуль).

Для визначення достовірності мап, окрім взаємного зіставлення їх між собою, варто користуватися окремими ситуаційними схемами одиниць нерухомої власності, котрі викреслювалися з великою точністю⁸⁹ при будь-яких будівельних роботах на цих ділянках⁹⁰.

Графічна інтерпретація ретроспективної локалізації нерухомої власності на мікрорівні на прикладі Львова. Для відтворення гіпотетичної великомірної схеми урбаністичного утворення на конкретний часовий зріз необхідне поєднання аналізу писемних і картографічних джерел. Вище описано алгоритм локалізації одиниці нерухомої власності на момент складання Йосифінської метрики з точністю до сучасної орієнтаційної адреси. Із складної таблиці, в якій зафіксовані всі („старі“ і „нові“) порядкові номери та конскрипційні номери, можна визначити конскрипційний номер, що функціонував протягом ХІХ ст. для конкретної забудованої парцелі на час складання

---

⁸⁹ Основні групи джерел та їхній архівний пошук (графічні джерела): Методичні вказівки... – 2003. – С. 6–7.

⁹⁰ Наприклад, схема 1847 р. (ДАЛО. – Ф. 2, оп. 2, спр. 586, арк. 56), залучена до документа про вимірювання ділянок (Там само. – Арк. 112), засвідчує високу достовірність історичної літографічної карти 1841 р.

Йосифінської метрики. Це дає можливість визначити орієнтаційну адресу на 1899 р.⁹¹ і, відповідно, враховуючи численні перейменування вулиць, сучасну адресу⁹². Складена в такий спосіб таблиця, що будується в порядку, передбаченому Йосифінською метрикою, і здійснене в зворотному порядку (ретроспективно) порівняння картографічних документів (що полягає у відшуканні вулиці з номером будинку на сучасній великомірній карті міста, порівнянні з картою, хронологічно близькою до часу видання Skorowidz'a, визначенні цього місця на карті 1841 р. і аж потім знаходженні його на мапі Desfil'a) дозволяють графічно побудувати:

- шлях обходу укладача метрики;
- схему забудови з конскрипційними номерами старшої метрики на базі карти Desfil'a;
- схему забудови з конскрипційними номерами молодшої метрики на підоснові літографічної карти 1841 р.;
- території різноманітних „вулиць“⁹³, маєтків, підприємств, домоволодінь, які згадуються у Йосифінській метриці;
- терени юридик, котрі були інерційно зафіксовані в Йосифінській метриці за допомогою використання формулюванзю: „... на Jurydyce“⁹⁴ та рівнозначних до нього. (Записи, подібні до таких, як:

---

⁹¹ Skorowidz...

⁹² Локалізація львівської історичної забудови... – С. 3–15.

⁹³ Необхідність паралельного використання і порівняння джерел різних видів впливає з такого, зокрема, способу встановлення місця розташування місцевості чи „вулиці“ „На коритах“, згаданій реєстром шосового податку від 1734 р. Документ подає: „Domów żydowskich na Korytach № 12...“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 806, арк. 326зв.). На карті Львова з околицями 1846 р. (ЛНБ ім. В. Стефаніка, від. картографії, спр. 4906к) є напис „Korytaer Strasse“. Порівняння цієї карти з іншими історичними мапами та сучасною великомірною топогеодезичною схемою приводить до висновку, що йдеться про територію в межах сьогднішньої вул. Жовківської-

⁹⁴ Для прикладу: ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 25 зв., поз. 200.

„Tu skończona Jur[idika] p. Nikor[owicza]“⁹⁵ чи „na tym skończona Jur[idika] Scypiona“⁹⁶, дозволяють визначити окремі точки меж юридик*.

Нанесення на топогеодезичну підоснову висновків щодо адміністративних, господарських, соціальних, національних явищ на різні часові зрізи. Ще одна складова картографічного методу полягає в нанесенні на підоснову соціальних, культурних, релігійних явищ. Таке опрацювання повинно бути наступним етапом після створення або відновлення історико-топографічної ситуації на певний момент часу і вимагає окремого опрацювання. Способи визначення меж адміністративних частин загальної території магдебурзького міста, виокремлення теренів, котрі належали до тогочасних „вулиць“, локалізацію окремих підприємств наведено далі.

Використання методів і способів інших наукових і науково–технічних галузей

Основи системного аналізу. Для дотримання засади доцільності використання аналітичного методу тільки за умови можливості розподілу цілого на взаємно незалежні частини, щоб не втратити не лише суттєві властивості самої системи, але і суттєві властивості частин системи⁹⁷, вибрано ряд критеріїв, що дозволяють розглядати терени передмість як підсистеми складної системи.

Запис даних в електронному вигляді дозволяє використовувати деякі опції програми Windows для систематизації і порівняння серійних історичних писемних джерел.

---

⁹⁵ Там само. – Спр. 5, арк. 136, поз. 384.

⁹⁶ Там само. – Арк. 139, поз. 416.

* Одна з точок межі юридики Нікоровича припадала на сучасний кут вулиць Личаківської і Мучної, що впливає з таблиці, складеної відповідно до описаної методики.

⁹⁷ Катренко А.В. Системний аналіз... – С. 108–109.

В деяких випадках для розрахунків використані елементарні *арифметичні* засади пропорційності.

Розділ 4. ПРОСТОРОВО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ ЛЬВІВСЬКИХ ПЕРЕДМІСТЬ ТА МІСЬКИХ СІЛ

Місто є складною системою, що включає ряд підсистем, причому, залежно від критеріїв, можливо створити низку різних моделей міста. Тільки організація міського простору в магдебурзький період визначалася кількома критеріями, взаємозалежними і взаємопереплетеними. Як основні, можна виділити мірничий, просторово-територіальний, адміністративний, фінансово-податковий, права власності, містобудівний, господарський критерії.

Для попереднього системного підходу до вивчення території необхідно знайти конкретний критерій і будувати модель відповідно до нього. Наразі буде використаний критерій просторово-адміністративного поділу міських теренів.

У найкоротшому викладі територіальний розвиток Львова виглядав так. Від моменту локації і до кінця XVIII ст. „місто в мурах“ (середмістя) було обмежене сучасними вулицями Лесі Українки, Підвальною, Братів Рогатинців та пр. Свободи. Від півночі до нього підходило Краківське передмістя, а від півдня – Галицьке. Навряд чи адміністративні і містобудівні засади освоєння передмість регламентувалися будь-якими документами¹. Міські села не включалися у територію передмість, про що свідчить окреме їх оподаткування, очевидне у XVIII ст.². Після приєднання Галичини до Австрійської монархії передмістя аж по їхні межі з прилеглими селами ввійшли до

---

¹ *Kutrzeba S.* Historja źródeł dawnego prawa polskiego. – Lwów; Warszawa; Kraków, 1926. – Т. 2. – S. 206–208.

² Для прикладу: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 810, арк. 80–81, 177.

складу міста. Кілька цих підміських сіл були зараховані до міської території в останній третині XIX ст., а територія так званого „великого Львова“ була сформована і юридично закріплена аж на початку 30-х рр. XX ст.³ Приєднання до Львова нових земель відбувалося і протягом радянського періоду.

Оскільки територія міста зростала за рахунок включення ґрунтів прилеглих сіл або їх частин протягом кінця XIX – першої половини XX ст., то для дотримання критерію просторового підходу до моделі міста пізньосередньовічного та ранньомодерного часу найкраще скористатися довготривалим територіальним статусом маґдебурзького міста. Протягом періоду функціонування маґдебурзького права (XIV–XVIII ст.) Львів адміністративно поділявся на середмістя („місто в мурах“), передмістя та міські села, що перебували у феодальній залежності від самоврядного міста. Територіально (просторово) такий поділ міста можна зобразити у вигляді трьох концентричних геометричних фігур. Всередині міського простору знаходиться чотирикутник „міста в мурах“, його оточує неправильна геометрична фігура передмість (з анклавом Старостинської юридики на північному сході), до меж передмість прилягають плями теренів міських сіл.

Для гіпотетичного відновлення історичної топографії Львова маґдебурзького періоду та встановлення загальної площі територій, що перебувала під юрисдикцією маґистрату і яку Львів отримав на підставі королівських привілеїв, спочатку необхідно чітко уявити ці території та розмежування між ними. Межі між середмістям і передмістями маґдебурзького періоду є очевидними – вони співпадають з лінією фортифікацій „міста в

---

³ Степанів О. Сучасний Львів... – С. 24, 26.

мурах“. Зовнішні межі загальної міської території частково співпадають із зовнішніми межами передмість, часково – міських сіл. Тому встановлення переліку і просторового розташування феодально залежних від магістрату міста Львова сіл (міських сіл) є необхідним на початковому етапі студії.

Міські села

На карті – додатку до статистичних даних від 1841 р.⁴ – дуже чітко зафіксовані межі між ґрунтами Львова та сіл, що його оточували на той час (починаючи від межі між Личаківським та Галицьким передмістями і за годинниковою стрілкою): Винники, Сихів, Козельники, Зубря, Сокільники, Сигнівка, Білогорщ, Клепарів, Збоїська, Замарстинів, Знесення, Кривчиці, Лисиничі.

Список назв сіл майже співпадає з власними назвами, збереженими в Йосифінській метриці для львівських передмість 1788 р. В усіх чотирьох частинах Йосифінської метрики передмість Львова назви колишніх міських сіл зафіксовані там, де необхідно було показати периферію просторової власності міста. І з цієї самої причини метрика фіксує і назви ще декількох місцевостей, що мали інше адміністративне підпорядкування. В різних контекстах у метриці можна зустріти такі власні назви сіл, що оточували місто:

– для Галицького передмістя – Клепарів („Niwa III Od granicy *Kleparowskiej*“)⁵, Кульпарків („Ten że trzyma gronta OO. Dominikanów Mieyskich od pola Kariego aż do granicy *Kulparkowa*“⁶), Сокільники, Сигнівка („Ugor dworski do drogi

⁴ Долинська М. Маловідома літографічна карта... – С. 266–270.

⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 4зв.

⁶ Там само. – Арк. 38зв., поз. 384.

Stryiskiey ku *Sokolnikom* у границы *Sygnowką* zwaney⁷⁾, Козельники („Pole przy drodze między granicą *Kozielnik* zostająca aż do dworku⁸⁾, Зубра („Zapust lasu ... ku *Zubrzy*“⁹⁾, Винники („Zapust lasu ... do granicy *Winnickiey*“¹⁰⁾, Сихів („Gora mieczyńska ku drodze *Sikowskiego* goścince...“)¹¹⁾;

– для Краківського передмістя – Білогоща („Pole Pa[na] Edera od granicy *Bilohorszczy* do aż do góry gdzie kamień łupią“¹²⁾);

– для Жовківського передмістя – Знесення („Pole Justyny Kamińskiej od granicy *Zniesiensk[iey]* do sołtystwa należące“¹³⁾, Збоїська, Замарстинів („[Łąka] tegoż między gruntem *Zboisk* у *Zamarstynowa* aż do pola tegoż “¹⁴⁾;

– для Бродівського (Личаківського) передмістя – Лисиничі („Krzaki poczynaіaci się od Fed Szewczyka a ciągnionce się aż ku granicy *Lesienieckiey*“¹⁵⁾, Кривчиці („Krzaki tegoż ponad debrzę *Krzywiecką*“¹⁶⁾ і ще раз Винники („Krzaki ... na górze od *Winnickiego* lasu zaczęte, a kończą się pod *Pasiekami*“¹⁷⁾).

У синхронному до Йосифінської метрики „Описі передміських границь“ („Przedmieście miasta Lwowa. Opisanie

---

⁷ Там само. – Арк. 55зв., поз. 608.

⁸ Там само. – Арк. 100, поз. 1287.

⁹ Там само. – Арк. 101зв., поз. 1292.

¹⁰ Там само. – Арк. 101зв., поз. 1293 .

¹¹ Там само. – Арк. 113зв., поз.1512.

¹² Там само. – Спр. 3, арк. 101зв., поз. 1102.

¹³ Там само. – Спр. 4, арк. 47зв., поз. 628.

¹⁴ Там само. – Арк. 44зв., поз. 587.

¹⁵ Там само. – Спр. 5, арк. 141зв., поз. 438–439.

¹⁶ Там само. – Арк. 142 зв., поз. 458.

¹⁷ Там само. – Арк. 148зв., поз. 530.

Granicy.“) зазначено: „Передмістя Львова межує з селами: Кульпарків, Сокільники, Персенківка, Зубря, Козельники, Сихів, Великі Винники, Лисиничі, Кривчиці, Малехів, Збоїська, Замарстинів, Клепарів, Білогорща (Biłohorszcza), Зимновідка¹⁸.

Процитований перелік прилеглих сіл практично співпадає з зазначеними на мапі 1841 р. і наведеними вище назвами сіл, ґрунти котрих межували з передмістями Львова. Різниця в переліку сіл у документі і на мапі полягає у відсутності на ній сіл Персенківка, Малехів та Зимновідка, а замість останнього з них показано землі села Сигнівка.

У документах маґдебурзького періоду виокремлено списки міських сіл. Наприкінці львівських податкових реєстрів протягом цілого XVIII ст. є переліки місцевостей під титулом „міські села“. Усі без винятку списки включають такі назви: Замарстинів, Брюховичі, Голоско Велике, Голоско Мале, Білогорч, Кульпарків, Воля Кампанівська¹⁹. Окремі податки належало сплачувати ще і селам, котрі теж вважалися міськими і мали назви Малехів, Клепарів, Скнилівок та Волька Св. Духа²⁰. Назва „Wola Kampanowska“ у всіх списках має пояснення „do przedmiescia należy“, з чого випливає, що вона стосувалася місцевості, розташованої безпосередньо на території передмість. З якихось причин мешканців цієї оселі оподатковували спільно не з передміщанами, а із залежними від міста селянами.

¹⁸ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 2.

¹⁹ Для прикладу: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 808, арк. 277 (1737 р.); спр. 810, арк. 80–81, 177 (1750–1755 р.).

²⁰ Для прикладу: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, спр. 806, арк. 92зв., 172–173зв., 254зв., 325зв. (1734 р.); спр. 809, арк. 40зв. (1743 р.).

У „Головному інвентарі...“ 1608 р. перераховано села, розташовані на ста міських ланах: „Porzyce y Wola Zomerstyńska*, Cleparow, Hołowsko małe, Hołowsko wielkie, Zamerstynow²¹. Сихів, Кульпарків, що не розташовувалися в межах ста ланів, у цьому ж документі зафіксовані в іншому контексті: „za slakiem po oboiey stronie goścince Wołoskiego ku lasom od Suhowa“, „Takoż tamże las Gotlperkowski obok te oba łany zachodzi“²². Документ також згадує одне з сіл, що, межуючи з містом, не було під його юрисдикцією: „ Za którym łanem iako granice miasto z Kozielnikami skonczyło“²³. Кому належали на той час Козельники, впливає з опису низки сіл, що межували з ланами першого тракту Галицького передмістя: „A te wszystkie długością zściągają się ku granicom Zamku wysokiego. Wzniesienia, Krzywczyc, Młynowiec, Łysienic, Sichowa, aż po granice Kozielnik, ojców Franciszkanów wioski“²⁴.

Майже синхронним до „Головного інвентаря...“ є документ, що називається „Книги меж“ 1607 р. Завершальний його фрагмент під назвою „Summariusz gruntów sąsiedsskich y sassiad miesc[zkich]“²⁵ (далі – „Підсумок...“) містить таку інформацію:

Табл. 1

Od Kamienia	1. P. Hetman Polny względem dworu
	2. P. Starosta względem Podzamcza

* Дві оселі, що, можливо, мали статус сіл, Волиця і Поріччя, виникли на території Краківського передмістя на межі з селом Замарстинів.

²¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18зв.

²² Там само. – Арк. 12, 15.

²³ Там само. – Арк. 14зв.

²⁴ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyc R. Gospodarka...* – S. 457.

²⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 7.

Od Winnicz y Łyczakowa	X. Saporowska względem P.Mrk Kuropatwa względem W. Zniessienia P. Starosta względem Krzywczycz X. Saporowska względem Lyssienicz P. Lahodowski względem Mlynowicz
Od łąnów Merczińskich	PP. Raicze względem Sichowa Patres Franciszkani względem Kozielnik
Od łąnów Wstowskich Handlowskich Wassow[kich] y Kolparkosw[kich]	PP. Raicze względem Zubrzy P. Starosta względem Sokolnik Spital względem Sknilowa Hospitale S. Ducha
Od Bilohosczy	Capitula Lwowska względem Zimnowody X. Arczbiskup względem Rzessnei wielkiej
Od Kleparowa y Brzuchowicz	Tenże względem Rzessnei małej P. Swossowsky względem Borkow P. Starosta względem Lipowec P. Dominicani względem Rokitnei Zawadowa y Jaskowa P. Ozga sędzia względem Grzędy
Od Holowska y Zamarstinowa	P. Constanti Corniacta względem Grzybowicz y Zboisk Hospital S. Ducha względem Malechowa

По горизонталі „Підсумок...“ поділений лініями на графи, щоб полегшити опис прилеглих (сусідських) земель, які межують із певними територіями передмістя. „Камінь“, від котрого починається перелік ґрунтів міста, – це описаний Р. Могитичем межовий знак між передмістям на маґдебурзькому праві та Старостинською юридикою, що знаходився біля підніжжя гори Стефана²⁶. Пронумеровані цифрами 1 та 2 пункти правої колонки в першій графі, що стосуються вказаного запису лівої колонки „Od Kamienia“, описують території, котрі були поза самоврядним управлінням львівського маґистрату*.

У процитованому фрагменті „Підсумку...“ („Summariusz...“) у лівій колонці перелічені всі міські землі, що межували з ґрунтами іншого підпорядкування. Територія передмість, розташована на схід від „міста в мурах“, котра не була оточена міськими селами, в документі названа або оселями (Личаків), або ланами. В спільній горизонтальній графі з переліченими ланами та з атрибутивним додатком „лани“ названо Кульпарків, котрий, як відомо, мав статус міського села і був заснований на т. зв. „обшарах“²⁷. Починаючи від міського села Кульпарків, на північний схід довкола передмістя розкидалися землі інших міських сіл: Білогощі, Клепарова, Брюховичів, Голоска* та Замарстинова. Здивування викликає останній пункт переліку, де зазначено, що Голоско і Замарстинів (як територія міської

---

²⁶ Сьогодні – гора Лева, розташована між вул. О. Довбуша та вул. Опришківською (Могитич Р. Передмістя... – С. 37).

* Про внутрішній територіальний поділ львівського передмістя див. нижче.

²⁷ Долинська М. До питання про площу Львова...

* Напевно, укладач документа в назву Голоско вклав поняття обох сіл – Великого Голоска і Малого Голоска.

юрисдикції) межують, зокрема, з селом Малехів. У контексті викладу документа 1607 р. на підставі цієї графи створюється враження, що село Малехів не перебувало під міською юрисдикцією. Інформація про те, що на той час Малехів належав шпиталю Св. Духа²⁸, пояснює, чому „Книгами меж...“ 1607 р. село Малехів не береться до уваги як територія, що безпосередньо належить місту. Різні за формою та змінні в часі і в просторі оренди великих територій (цілих сіл) ускладнювали розуміння їхньої адміністративної належності.

Подальший перелік правої колонки не вимагає коментаря, оскільки містить названі за годинниковою стрілкою села, що Львову не належали.

В податковому реєстрі (sczosz) від 1579 р.²⁹ названо Zamerstmowana, Kolperkow, Bieloczocza, Brzursowicza, Maliechow і Hołowsko maior. Д. Зубрицький називає ці місцевості під 1576 р., додаючи до них й Клепарів, міськими маєтками³⁰. Збережена у вигляді витягів з львівських гродських актових книг, люстрація Львівського староства від 1570 р. містить такі назви міських сіл, іменуючи їх раецькими: Kolpark wieś radziecka, Wieś Hołowsko Radziecka, Majus Hołowsko, Zamersztynow³¹.

Порівняння різновидів інформації другої половини XVI – середини XIX ст. дозволяє відокремити назви колишніх міських сіл, територія яких порівняно недавно ввійшла до складу „великого“ Львова, від сіл, що теж прилягали до міських меж, але

²⁸ Heck J. Pomniesz źródła... – 1891. – Zesz. 3. – S. 60.

²⁹ Archiwum Główne Aktów Dawnych w Warszawie (далі – AGAD). – Archiwum skarbu Koronnego. – Oddz. 1, sygn. 21, s. 888.

³⁰ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 180.

³¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк.25–26.

перебували під іншою (королівською, шляхетською, духовною) юрисдикцією. Безпосередньо залежними від магістрату міста Львова протягом XV–XVIII ст. були Замарстинів³², Брюховичі³³, Голоско Велике³⁴, Голоско Мале³⁵, Білогорч³⁶, Кульпарків³⁷, Малехів³⁸, Клепарів³⁹, Скнилівок⁴⁰.

---

³² Замарстинів утворений на площі 12 ланів з території ста міських ланів. Назва утворилася від прізвища Зоммерштейн, котрий був львівським міщанином і в кінці XIV ст. заснував тут фільварок, що незабаром переріс у село. Село на початку XVII ст. чиншувало до міської каси (*Степанів О. Сучасний Львів... – С. 13; Зубрицький Д. Хроніка... – С. 27*).

³³ Брюховичі засновані на т. зв. „обшарах“, наданих Львову за привілеєм Владислава III від 21 липня 1444 р. родиною міщанів Гандлів. Назва походить від річки Брюховиці, що протікає у цій місцевості. Чиншували до королівської каси (Привілеї міста Львова. Львівські історичні пам'ятки. – Львів, 1998. – Т. 1. – С. 102–104. – Док. № 36; *Zubuk R. Gospodarka... – S. 96*).

³⁴ Голоско Велике розкидалося на 9 ланах з території ста міських ланів. Фундатором був міщанин Ціммерман наприкінці XIV ст. Первісна назва – Голоско Мале, що походить від ймення урочища Оловсько. Частково чиншувало до міської каси (*Zubuk R. Gospodarka... – S. 461; Степанів О. Сучасний Львів... – С. 13; Зубрицький Д. Хроніка... – С. 27*).

³⁵ Голоско Мале займало 7 ланів зі ста міських ланів. Заснував село міщанин Ганель у XV ст. Назва походить від ймення урочища Оловсько. Частково чиншувало до міської каси (*Zubuk R. Gospodarka... – S. 461; Степанів О. Сучасний Львів... – С. 13; Зубрицький Д. Хроніка... – С. 27*).

³⁶ Білогоща (Білогорща) була заснована в 1423 р. (*Степанів О. Сучасний Львів... – С. 28*) на обшарах, наданих у 1415 р. Владиславом II. Чиншувала до міської каси.

³⁷ Кульпарків виник у 1425 р. „від границі Зубрі біля границі з Сокільниками й до границі села Скнилова“, тобто на обшарах, наданих місту привілеєм Владислава II 18 вересня 1415 р. Назва походить від перекрученого прізвища першого власника Павла Гольтберга. Чиншував до королівської каси (*Zubuk R. Gospodarka... – S. 96, 345; Зубрицький Д. Хроніка... – С. 80*).

³⁸ Малехів – село, що з 1489 р. належало львівському шпиталю Св. Лазаря (*Зіморевич Б. Потрійний Львів. Leopoldis triplex. – Львів, 2002. – С. 84; Зубрицький Д. Хроніка... – С. 57; Dziubiński L. Okolice i dobra miasta Lwowa. Szkic historyczno-etnograficzny // Miasto Lwów w okresie samorządu... – S. 499–501*).

³⁹ Клепарів закладений на площі 12 ланів зі ста міських ланів спочатку як фільварок. Його засновником у 1419 р. був міщанин Львова Кльопер. Від нього й походить назва села.

Переважно ґрунти міських сіл безпосередньо прилягали до меж передмість (за винятком Брюховичів, Великого і Малого Голоска), але не оточували територію передмість щільним нерозривним кільцем. Голоско Мале знаходилося поміж Клепаровом і Голоском Великим, а до останнього від півночі в свою чергу прилягали ґрунти Брюховичів.

Після поступового включення протягом ХХ ст. навколишніх сіл різної юрисдикції до складу міста назви, котрі колись іменували села, перетворилися на внутрішньоміські гороніми. Не маючи сьогодні будь-якого адміністративного навантаження (можливо, за винятком Сихова), ці гороніми традиційно описують конкретну територію кожного із сіл, що безпосередньо оточували місто (і належали або не належали Львову). Визначити сучасний атрибутивний компонент стосовно переважної більшості горонімів колишніх сіл важко. Ярослав Кісь вважав, що ці села є нині вулицями, кварталами, передмістями Львова⁴¹. Проте, коли йдеться про вулиці, то слід мати на увазі, що їхні назви лише перенесені з одного об'єкта на інший (протягом останньої третини ХІХ – початку ХХІ ст.). А квартал чи група кварталів навряд чи можуть мати власне ім'я. Передмістя ж у сучасних умовах взагалі не є адміністративним поняттям. Очевидно тому, до сьогоднішнього дня ці назви традиційно вживаються без застосування атрибутивного

Чиншувало до міської каси. (*Zubuk R. Gospodarka... – S. 90, 461; Степанів О. Сучасний Львів... – С. 13*).

⁴⁰ Скнилівок – село, що від 1607 р. належало львівському міському шпиталю Св. Духа (*Зубрицький Д. Хроніка... – С. 214*).

⁴¹ *Кісь Я.П. Промисловість Львова у період феодалізму (ХІІІ–ХІХ ст.). – Львів, 1968. – С. 25.*

компонента. При урбанонімічному підході назви колишніх підміських сіл необхідно трактувати як типові міські гороніми.

Табл 2. Назви міських сіл за джерелами другої половини XVI–першої половини XIX ст.

1570	Шосовий реєстр 1579 р.	„Книги меж“ 1607 р.	„Головний інвентар...“ 1608 р.	Шосові реєстри XVIII ст.	Йосифінська метрика 1788 р.	Опис передміських границь 1788 р.	Мапа 1841 р.	Сучасний горонім
Zamersztynow	Zamerstmowana	Zamarstinow	Zamerstynow	Zamarstynow	Zamarstynow	Zamarstynow	Zamarstynow	Замарстинів
Kolpark wieś radziecka	Kolpexkow	Kolparkow		Kulparkow	Kulparkow	Kulparkow	Kulparkow	Кульпарків
	Bieloczocza	Bilohosz		Biłohorz	Biłohorzczca	Biłohorseza	Biłohorzczc	Білогорща
	Brzurhowicza	Brzuchowicza		Brzuchowiza				СМТ (Брюховичі)
	Maliechow	Malechow		Malechow		Malechow		Село (Малехів)
Wieś Hołowsko Radziecka	Hołowsko maior	Hołowsko	Hołowsko wielkie	Hołosko wielkie				Голоско
Majus Hołowsko			Hołowsko małe	Hołosko małe				Голоско
Wieś Kleparow Radziecka		Kleparow	Cleparow	Kleparow	Kleparow	Kleparow	Kleparow	Клепарів
			Porzyce y Wola Zamerstynska					
				Skniłowek				Скнилівок

Межі львівських передмість (зовнішня межа і межа з міськими селами)

При співставленні назв колишніх прилеглих до передмість сіл з тими з них, що фіксуються мапами і туристичними схемами ХХ ст., можна помітити, що терени цих сіл протягом двох перших декад ХХ ст. були адміністративно відокремлені (маючи переважно статус гміни). З картографічного аналізу мап 20-х років ХХ ст. та першої половини ХІХ ст.⁴² випливає, що колишні межі передмість зберігали функції меж (кордонів) між адміністративними районами Львова ще в ХХ ст. Характерний обрис меж території Львова з землями, що юридично належали іншим адміністративним утворенням, є ідентичним для цих обох періодів.

У випадку Львова маґдебурзького періоду зовнішній кордон теренів міста умовно можна поділити на дві частини:

– зовнішній кордон міських сіл Білогоці, Брюхович, Голоска Великого, Замарстинова, Малехова, Кульпаркова, Скнилівка з ґрунтами іншої юрисдикції;

– зовнішній кордон передмість з селами іншої юрисдикції.

Упродовж володіння певною територією владу найбільше цікавить її загальна площа, а тим самим зовнішні межі.

За австрійського періоду, як випливає з писемних та картографічних джерел, львівському маґістратові були підпорядковані тільки середмістя та передмістя⁴³, що відповідало новій політиці після відміни маґдебурзького права. У 1788 р.⁴⁴ були юридично закріплені

---

⁴² ЦДІА України у Львові. – Ф.186 (Краєва земельна податкова комісія), оп. 8, справи 629, 630; *Долинська М.* Маловідома літографічна карта... С. 266–270.

⁴³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 1–5; *Долинська М.* Маловідома літографічна карта... С. 266–270.

⁴⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 2–16.

межі між міською територією і всіма без винятку прилеглими селами. У ситуації, коли в джерельній базі верхнього періоду не розрізняються села міської та інших юрисдикцій, доцільно насамперед розглянути межі львівських передмість останньої третини XVIII – середини XIX ст., котрі для попереднього, магдебурзького, періоду частково були зовнішніми межами всієї міської території і частково – внутрішніми міськими межами між передмістями та міськими селами.

Опис меж магдебурзького періоду між львівськими передмістями і прилеглими селами (зовнішньої межі передмість) є у „Хроніці...“ Д. Зубрицького: „За мурами простяглася міська територія, починаючи від Замкової гори, точніше від гори Лева або Стефана, до Кривчиць, а від Кривчиць поза пасіки до Сихова. Від Сихова попри границі Козельників, Зубри, Сокільників, Малого Скнилівка, Скнилова до Зимновідки й Зимної Води, а далі там, де нинішні міські села Білогорща, Брюховичі, Голосько Велике, Голосько Мале, Клепарів і Замарстинів, – усе це була територія міста або ж передмість. Від Замарстинова під границю зі Збоїщами й Знесінням знову до гори Стефана“⁴⁵ Цей опис досить добре співвідноситься з нанесенням меж передмість Львова на літографічну карту 1841 р.⁴⁶ На старших картах межі передмість не зазначені.

Придатними для співставлення з картографічним джерелом середини XIX ст. є два писемні документи, обидва датовані 1788 р. Перший з них відноситься до комплексу Йосифінської метрики і називається: „Cyrkul Lwowski. Dominium. Miasto Królewskie Lwów. Przedmieście Miasta Lwowa. Opisanie Granicy“. Відповідно до

---

⁴⁵ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 13. Д. Зубрицький, опрацьовуючи архіви в першій половині XIX ст., подав опис міської території без врахування теренів міських сіл, очевидно, під впливом існуючої адміністративної системи свого часу.

⁴⁶ *Долинська М.* Маловідома літографічна карта... – С. 266–270.

циркулярного розпорядження комісії щодо врегулювання податків, передмістя, „od robocznuch ścian na gróncie korcami odznaczoney“, межує із селами Кульпарковом, Сокільниками, Персенківкою, Зуброю, Козельниками, Сиховом, Великими Винниками, Лисиничами, Кривчицями, Знесенням, Малеховом, Збоїськами, Замарстиновом, Клепаровом, Білогорщою, Зимновідкою і Великим Скниловом⁴⁷.

Метою складання другого документа був саме опис меж львівських передмість: „Przedmieście miasta Lwowa. Opisanie Granicy“ (далі – „Опис передміських границь“). Документ розпочинається зі вступної інформації, що, згідно з розпорядженням львівської субкомісії (у справах) врегулювання податків, для опису кіпців відделеговані представники, завдання яких полягає у відзначенні на ґрунті (в терені) побічної стіни (меж) львівських передмість⁴⁸. На момент опису кіпців, що фізично зазначували передміський кордон, було 211.

Окремі розбіжності в переліку прилеглих до передмість сіл спонукують до детального співставлення письмових описів меж львівських передмість із доступним картографічним документом, на якому детально замальовані обриси передміського кордону. Опис зміни напряму руху щодо сторін світу дозволяє порівняти письмовий опис з картографічним джерелом – літографічною картою 1841 р. і визначити, чи зберігався характерний обрис львівських передмість з 1788 р. до 1841 р.

Найбільшу частину „Опису передміських границь“ 1788 р. (11 двосторонньо записаних аркушів) займає властивий опис місць розташування межових знаків (кіпців) і змін руху вектора лінії кордону поміж ними. Безпосередній опис передміських меж розпочинається з фрази, в якій ідеться про те, що границя з Кульпарковом починається

---

⁴⁷ ЦДДА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 1, арк. 70–100.

⁴⁸ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 2.

від місця, де біля міських меж сходяться межі Кульпаркова, Великого і Малого Скнилова*»; звідти вона прямує на захід вздовж Згнилого потоку (біля гостинця на Наварію)⁴⁹. На мапі 1841 р. не зазначені ні Скнилів, ні Скнилівок. Відомо, що Кульпарків виник у 1425 р., завдяки дозволу ради міста Павлові Гольтбергові на викорчовування „певної площі корчів від границі Зубрі біля границі з Сокільниками й до границі села Скнилова“⁵⁰. Отже, Скнилів прилягав до Кульпаркова від заходу. Розташований на схід від Скнилова його присілок, що іменувався Скнилівок або Малий Скнилів, відійшов львівському міському шпиталю Св. Духа у 1607 р.⁵¹ В околиці, де підходять межі Скнилова і Скнилівка до Кульпаркова, львівське передмістя виступало значним клином** у формі прямокутника на південь. Це дозволило авторові „Опису передміських границь“ 1788 р. стверджувати, що передмістя межує з трьома названими селами. Саме на південно-східному куті цього клину території передмістя можна локалізувати початкову точку „Опису передміських границь“ і місце знаходження першого межового знаку (кіпця). Правильність цього твердження підтверджують описи наступних кіпців, у котрих ідеться про те, що при 5-му кіпці напрям межі змінюється на південний схід, а 6-й розташований при дорозі зі Львова до Кульпаркова⁵². Різка зміна напрямку межі з північно-східного на південно-східний показана на

---

* Скнилівок

⁴⁹ ЦДІА України у Львові. Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 2зв.

⁵⁰ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 80.

⁵¹ Присілок утворився на прилеглий до Львова території Скнилова у першій половині XVI ст. Власник Станіслав Піруцький заклав цей присілок шпиталю, і дещо пізніше внаслідок несплаченого боргу шпиталь Св. Духа з 1607 р. став повноправним власником Скнилівка (*Dziubiński L. Okolice i dobra... – S. 500*).

** До перехрестя вул. Кульпарківської з вул. Володимира Великого та вул. І. Виговського.

⁵² ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 3.

мапі 1841 р.[•], а дещо далі на схід попри міську межу (котра знову змінила свій напрям на південно-західний) на карті позначено дорогу, що виходить на терени села Кульпарків і називається „Strasse nach Nawaria“^{••}.

Згідно з „Описом передміських границь“ після 10-го кіпця напрям межі змінюється на південний, після чого на схід через Стрийський гостинець починається межа з Сокільниками⁵³. На мапі бачимо межу, що прямує на південний захід[•] попри дорогу на Стрий, де напрям на невеличкому проміжку є дуже близьким до східного[•]; саме цей відрізок слугував межею із Сокільниками.

Далі в „Описі передміських границь“ 1788 р. подано межу з Персенківкою. На мапі 1841 р. така назва відсутня, що виглядає логічним, оскільки Персенківка, названа в „Описі передміських границь“ селом, насправді від магдебурзького періоду мала статус передміського фільварку⁵⁴. Можна допустити, що урядовці на самому початку австрійського періоду Львова допустили помилку, приймаючи великий фільварок за село. Як окрема адміністративна одиниця, згадується Персенківка і в синхронній до „Опису передміських границь“ Йосифінській метриці: „ Pole pod lasem przy granicy Porsengowskim“⁵⁵. На жаль, в „Описі передміських границь“ для пояснення пробігання межі з Персенківкою використані переважно

[•] При підході вул. Гіпсової до залізничної колії.

^{••} Вул. Княгині Ольги; 6-й межовий знак – при перетині з вул. Цегельських.

⁵³ Там само. – Арк. 3–3а.

[•] 10-й межовий знак – між кам'янообробним заводом і видавництвом „Вільна Україна“.

[•] В районі перехрестя вул. Стрийської та вулиць Наукової і Хуторівки.

⁵⁴ Коснарівка (пізніша Персенківка) входила до складу Галицького передмістя (*Zubyk R. Gospodarka... – S. 69*).

⁵⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 100 зв., поз. 1284.

особливості терену і майже не згадуються зміни напрямів вектора межі: від 11-го кіпця межа прямувала ровом попід Персенківський ліс, попри діброву Сушин (Suszyn), 16-й був розташований „przy drożźnie z Persenkowki do Lwowa idącey u polu dworskim Persenkowki“, далі до 17-го кіпця межа повертала на південь і далі йшла попри Персенківський двір, 19-й кіпець знаходився на Качаровському (Kaczarowski) полі передмістя, а 20-й – при Згнилому потоці⁵⁶. На мапі прямокутним клином у територію передмість входить терен села Зубрі, і жодної з названих в „Описі передміських границь“ ознак (лісу, доріжки, потоку) не вдається віднайти.

Задекларований в „Описі передміських границь“ Згнилий потік, котрим до 21-го кіпця йде передміська межа⁵⁷, на мапі 1841 р. відсутній. Але адміністративний кордон села Зубрі, зображений на схемі 20-х років ХХ ст. (що ідеально співпадає за обрисом з межею передмістя з цим же селом карти 1841 р.), дуже добре накладається на лінію русла одного з потоків – приток річки Зубрі. Можна припустити, що саме цей потік, помилково названий Згнилим⁵⁸, мав на увазі укладач „Опису передміських границь“ 1788 р.

Створює труднощі особливість мапи 1841 р., яка полягає в тому, що землі прилеглих до передмість територій сіл переважно подані попарно. Зокрема, не зазначено кордону між ґрунтами сіл Зубрі та Козельників. Натомість в „Описі передміських границь“ 1788 р. зазначено, що межа з Козельниками починається від 25-го кіпця

---

⁵⁶ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 4.

⁵⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 4зв.

⁵⁸ За Й. Гронським, Гнилий (Згнилий) потік починався в межах сучасної вул. Стрийської і тік на захід до р. Старої та ріки Верещиці (ЛНБ ім. В. Стефаніка. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 27, арк. 10). А згадана безіменна притока ріки Зубрі, беручи початок зовсім неподалік від Гнилого потоку, тече в протилежному напрямі на схід.

навпроти двору Жабінського (Żabinskiego)⁵⁹. Нерухомість цього власника можна відшукати в Йосифінській метриці від 1788 р. для Галицького передмістя Львова: „Żabiński Dom“⁶⁰. Крім будинку, Жабінському належала й інша нерухома власність: три городи, дві луки, три поля, п'ять лісів. Очевидно, що такий маєток розкидався на чималій території, про що свідчать уточнюючі записи метрики. Якщо сам будинок на сьогодні мав би адресу при вул. Снопківській, 19 з прилеглою територією, то поля та ліси тягнулися б далі: „Pole pod lasem przy granicy Porsengowskim“, „Pole przy drodze między granicą Kozielnik zostające aż do dworku“, „Zapust lasu brzozowego ku Persengowce“, „Zapust lasu ... ku Kozielnikom“, „Zapust lasu ... ku Zubrzy“, „Zapust lasu do granicy Winnickiey opalanka zwany“⁶¹. Цікаво, що тут згадано і якийсь дворик. Крім того, ще кілька будинків Жабінський орендував іншим особам. Найцікавішим з огляду уточнення границь львівських передмість є запис: „Kaczmian. Dom Żabińskiego“⁶², оскільки цей будинок розташовувався безпосередньо при межі передмістя та Козельників. Поміж території сіл Зубрі та Козельників, як випливає з мапи 1841 р., передмістя вклинювалося чималим прямокутником, тому точку „навпроти“ нерухомості Жабінського можна розташувати десь на західній стороні цього прямокутника, котра і буде початковою точкою межі передмістя з Козельниками. Така її локалізація підтверджується продовженням

---

⁵⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 4зв.

⁶⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 100зв., поз. 1280.

⁶¹ Там само. – Поз. 1284, 1287, 1290–1293. Уся нерухомість Жабінського займає в метриці 15 позицій.

⁶² Там само. – Арк. 101зв., поз. 1303. Конскрипційний № 532 Йосифінської метрики відповідає цьому ж номеру Францісканської метрики (Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр. 76, арк. 71). Станом на 1899 р. разом з №№ 533, 535 цей номер входив до маєтку (фільварку) Красушин (Krasuszyn) (Przewodnik... – S. 80). Сьогодні ця територія охоплена вулицями О. Мишуги та В. Стуса.

опису 1788 р., де йдеться про те, що 31-й кіпець є при доріжці зі Львова до Козельник, після чого межа прямує на південний схід, від 33-го – на північний схід, від 34-го – на схід. Зазначені зміни вектора лінії передміської межі співпадають з її ламаною лінією, нанесеною на мапу 1841 р.⁶³ Згідно з „Описом передміських границь“, 35-й копець розташований біля Бібрецького гостинця⁶⁴; це так само зображено на карті. Дуже цікавим є запис 1788 р., де йдеться про 40-й, останній з межових знаків, між передмістям та селом Козельники: „Przy drodze zwanej Łuczakowska naprzeciwko chałup u pasiek W[ielmożneg]o Dziakowskiego“⁶³. Личаківська дорога в цьому записі не співпадає з вулицею (гостинцем) Личаківською. В Йосифінській метриці можна віднайти п'ять записів однотипних з таким: „Filipowicz. Dom na Pasiekach Dziakowskiego“⁶⁴. Метод ретроспективної локалізації⁶⁵ дозволяє розташувати ці житла при нинішній вул. Пасіки Галицькі, на початку якої і закінчувалася передміська межа з Козельниками.

І в писемному, і в картографічному джерелах наступним селом, що прилягає до межі міста, є Сихів. Так само співпадає східний напрям

---

* Сьогодні межові знаки розташовувалися б у таких місцях: 31-й – на стику вул. В. Стуса та пр. Червоної Калини, 33-й – на перехресті вул. В. Навроцького і вул. Червоноградської, 34-й – у східному кварталі, утвореному цими ж вулицями.

* Бібрецьким гостинцем називалася верхня частина (після Сихівської рогачки) теперішньої вул. Зеленої; передміська границя перетинала Бібрецький гостинець приблизно посередині між сучасними вул. Дж. Вашингтона та вул. Пасічною.

⁶³ ЦДДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 4зв.

⁶⁴ Там само. – Ф 19, оп. 12, спр. 2, арк. 115зв., поз. 1545.

* Після віднайдення францісканських відповідників йосифінським конскрипційним номерам можна стверджувати, що станом на 1899 р. всі будинки, що відносилися у 1788 р. до пасіки Дзяковського, мали б таку орієнтаційну адресу: Pasieki Halickie, 20, 23, 24, 25, 27. Сьогодні це відповідає одноіменній вулиці, що є бічною від вул. Пасічної. Напевно, під кінець XVIII ст. дорога, що тут проходила, мала традиційну назву Личаківської, оскільки разом з вул. Пасічною (котра теж могла носити назву Личаківської дороги) вона з'єднувала Личаків з південною частиною передмість.

просування границі⁶⁵. Довжина межі з селом Сихів була незначною і складала близько 800 м.

На схід від Сихова відповідно до обох документів передмістя межувало з Винниками Великими. Вектор межі рухався від 47-го кіпця під лісом „Wuralanka zwany“ і від 48-го – „Idąc po pod las Klekuczka ponad debrę Złotnika zwaną rozu Młyn“⁶⁶. У згаданих вище відомостях щодо нерухомості Жабінського йшлося про ліс, що називався „Опалянка“ і підходив до межі Винників. І. Крип’якевич виводить назву від згадки про спалений (опалений, випалений) ліс⁶⁷. Територію з цією назвою можна ототожнити з сучасною Погулянкою⁶⁸. Розташування лісу Клекучка уточнює Йосифінська метрика: „Krzaki do Miasta należące Klekuczka zwane na górze od Winnickiego lasu zaczęte, a kończą się pod Pasiekami“⁶⁹. Очевидно, діброва Злотника і млин розташовувалися вже на території, що належала Винникам: на це натякає граматична конструкція уточнюючого запису метрики, де сказано, що межа йде під лісом і понад дібровою.

Як впливає з мапи 1841 р., у місці, де при передміській межі сходилися ґрунти сіл Винники Великі та Лисиничі, лінія міської межі

⁶⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 5зв.

⁶⁶ Там само. – Арк. 5зв–6.

⁶⁷ Крип’якевич І. Топоніміка старого Львова... – С. 85.

⁶⁸ Долінська М. Гороніми історичних передмість... – С. 421. Територія сучасного парку під іменем „Погулянка“ є значно меншою від лісу, зазначеного зеленим кольором на мапі 1841 р., котрий неперервано тягнувся саме до межі передмістя з селом Винники. Сьогодні ця межа пролягала б теж у лісовому масиві на південний схід від згаданого парку по інший бік вул. Пасічної.

⁶⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 148, поз. 530. Найближче до названого лісу чи кушів у переведенні на орієнтаційні адреси станом на 1899 р. є ul. Cetnerowska, 39 і ul. Cetnerowska, 30. Сьогодні це вул. М. Черемшини. Аналогічно до попередньо описаної ситуації, передміська межа пролягала досить далеко, теж в південно-східному напрямі, куди, як впливає з тексту опису, дотягався ліс. Сьогодні ця межа була б також на незабудованій території на південний схід від вул. Медова Печера.

повертала під гострим кутом на північний схід. Підтвердження цьому немає у писемному документі, де лише згадано, що при 54-му кіпці є доріжка, за якою починаються землі села Кривчиці⁷⁰. 56-й кіпець знаходився „przy drodze z Lwowa do Pasiek tak zwanych Folwarku“, 59-й – при дорозі, після 60-го межа прямувала тією ж дорогою на північ, біля 64-го треба було повернути праворуч при роздоріжжі гостинців на Виники та Яричів (Jaruczowski), від 68-го кіпця межа йшла на північний схід, 69-й був при поперечній дорозі зі Львова до Кривчиць, а від 70-го лінія межі прямувала на північ при горбі⁷¹. За даними Йосифінської метрики, саме в цій частині передміської території, званій Пасіками, знаходився фільварок вірменських бенедектинок⁷², біля котрого можна локалізувати 56-й кіпець. Описані нижче зміни напряму лінії межі ідеально співпадають з її обрисом, нанесеним на мапу 1841 р., де також можна віднайти заанонсовані в „Описі передміських границь“ 1788 р. гостинці на Виники та Яричів*.

Дещо північніше починалася межа передмістя із селом Знесіння. Протяжність її лінії значно довша порівняно з попередньо описаними границями, а конфігурація досить складна. Тому їй присвячено немало місця в „Описі передміських границь“ 1788 р. Від 72-го кіпця лінія межі прямувала „поміж кам’янисті гори“, після 74-го – ровом „po rod pola Paulinów z Łaszana“, біля 76-го – повертала на захід вниз при „Gronce zwanym Zamkowy“, 77-й кіпець був при дорозі зі Знесіння до

⁷⁰ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. бзв.

⁷¹ Там само. – Арк. бзв.–7.

⁷² Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 180, поз. 959. Відповідно до Йосифінської метрики ця нерухомість мала конскрипційний № 423, що не змінився в часі францісканського кадастрування земель (ЦДІА України у Львові. Ф.166, оп.1, спр. 1126, арк. 51), і станом на 1899 р. відповідав орієнтаційній адресі Pasieki Łyszakowski, 1 (Skorowidz... – S. 165).

* Сьогодні – Глинянський тракт та вул. Личаківська, котру межа передмістя перетинала дещо східніше від їхнього роздоріжжя.

Львова, біля 78-го лінія повертала на північ, 80-й розташовувався дещо правіше „koło drogi z Zniesienia na przedmieście Tarnawka idącej“, 82-й – по лівій стороні мостика і цісарської дороги на Збоїська, 83-й – через цю дорогу на північ, 84-й – на старому гостинці при полі Officialskim, 85-й – між полями бенедиктинок і ровом при Цісарській дорозі, 86-й – через дорогу на схід, 87-й – дещо далі на південь, 88-й – більше на схід⁷³. Далі міська межа від 90-го кіпця змінювала напрям на східний, біля 91-го – на північний, від 92-го йшла на схід біля дороги від Знесінського млина, від 98-го рухалася „ku Wschodowi Zimowemu...“, біля 99-го прямувала на північ, від 103-го – на схід „potokiem od rzeki Połtwy wychodzącym, u ro pod łąki Zamkowe“ і після 105-го – на північ за Полтву, куди доходять луки села Ляшки⁷⁴.

Межа, що тягнулася від 74-го кіпця, повинна була пролягати під східною частиною схилів сучасного Шевченківського гаю, бо Йосифінська метрика уточнює, що розташоване „Pole Paulinskie za Laszanowskim Polem...“⁷⁵ (воно займало західну частину названих горбів⁷⁶). З мапи 1841 р. випливає, що в цій частині лінія межі прямувала на північний захід, а далі можна простежити описані в документі зміни її напрямку біля 76-го, 77-го, 78-го межових знаків. Згаданий ґрунт, що звався Замковий, ототожнюється з Замковою юридикою, про котру згадує Йосифінська метрика: „Ogród tegoż na jur[idice]Zamkowej“⁷⁷. На мапі 1841 р. зображена дорога, біля котрої

⁷³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 7зв.

⁷⁴ Там само. – Арк. 8–8зв.

⁷⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 140, поз. 435, 436.

⁷⁶ Долинська М. Гороніми львівських передмість...

⁷⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 111, поз. 34. Найближчими адресами до вказаного в метриці городу наприкінці XIX ст. були б – ul. Zniesienia, 1 та ul. Sw. Wojciecha, 11. Сьогодні це вулиці В. Липківського та О. Довбуша, котрі підходять одна до одної (правда, зі значним перепадом висоти) біля гори Лева, тобто, як випливає з різночасових мап, у районі 80-го

стояв 77-й межовий знак^{*}. 82-й копець на мапі можна розташувати в точці, де сходяться межа, нова „цісарська“ дорога та потік, що впливав чи впливав з водоймища^{*}. На цій же карті 1841 р. добре прочитується широка дорога, котра саме на межі робить поворот під 45°, міняючи напрям захід – схід на північно-східний⁷⁸ у напрямі на Збоїська; на північному її боці стояв 83-й копець. З мапи випливає, що „стара“^{**} дорога підходила до передміської межі в тому місці, де остання різко міняла напрям на західний; саме на цьому повороті був 84-й копець. Місця розташування 87-го, 88-го, 90-го, 91-го та 92-го межових знаків, біля котрих напрям лінії межі передмістя різко змінювався, легко прочитуються на мапі. Крім того, у місці 92-го кіпця, де описом 1788 р., проанонсовано якусь дорогу, на карті 1841 р. зображено відрізок досить значної дороги^{*}, що йде в напрямі південний-захід – північний-схід паралельно до межі із Знесінням. 98-й, 99-й, і 103-й

кіпця. Зважаючи, що кожна юридика охоплювала чималу територію, згадка про „Замковий ґрунт“ при описі 76-го кіпця є підтвердженням правильної локалізації межі передмістя із Знесінням.

* На мапі 1841 р. дорогу зображено як продовження сучасної вул. М. Лисенка, що більш-менш відповідає поєднанню вул. Піскової, частини вул. Ніжинської та вул. Чернеча гора.

* Сьогодні водозбірник на території заводу „Галичфарм“.

⁷⁸ Це вул. Б. Хмельницького та її поворот неподалік від вул. Волинської. Нові дороги, що будувалися за розпорядженням австрійської влади, характеризувалися прямими лініями, що їх відрізняє від „старих“ звивистих доріг. Переважно їх називали цісарськими. Підтвердження того, що в описі 1788 р. йдеться саме про таку дорогу, можна знайти в Йосифінській метриці, де є такий заголовок: „*toy ulicą nazad do drogi Cessars[kiey]...*“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. арк. 22зв.). У метриці після заголовка описується нерухомість при сучасних вул. Заводській, вул. Лобачевського та вул. Гайдамацькій, що є бічними та поперечними при магістральній трасі – вул. Б. Хмельницького (тодішній „цісарській“ дорозі).

* Ця дорога починалася на схід від середміських фортифікацій і, звиваючись поміж горбами Високого замку та гори Лева, простувала на північний схід, тобто на Збоїська і далі на Жовкву. Трасу „старої“ дороги сьогодні приблизно можна ототожнити з вулицями М. Кривоноса, Опришківською і Промисловою.

* Сьогодні – це частина вул. Ковельської і її умовне продовження в північно-східному напрямі.

межові знаки можна локалізувати на карті завдяки вказівкам опису 1788 р. про зміну напрямів лінії межі передмістя.

Межа між передмістям і селом Малехів була надзвичайно короткою: починалася на певній віддалі від 105-го кіпця і йшла тільки до 106-го на захід вздовж Полтви⁷⁹. З аналізу теоретичних картографічних схем⁸⁰ і сучасних великомірних карт випливає, що землі села Малехів торкалися львівських передмість тільки гострим клином, що, мабуть, завадило картографові нанести їх на мапу 1841 р.

Від 106-го кіпця з передмістям поміж луки на захід межувало село Збоїська*. Межа після 111-го кіпця повертала наліво, після 114-го – направо, біля 119-го – на захід, при 125-му – на північ, біля 127-го – на захід, а 129-й копець розташовувався при річці Замарстинівці (Zamarstynowce)⁸¹.

Лінія передміської межі на карті 1841 р. більш-менш відповідає поворотам, описаним вище. Починаючи від 129-го кіпця* вектор межі рухається у південно-західному напрямі вздовж ріки, котра на мапі названа „Peltew bach“. З карти Львова 1766 р. випливає, що на північ від середмістя ріка Полтва утворювала два русла, південніше з котрих співпадає на певному відрізку за своїм обрисом* з лінією передміської межі, що зображена на мапі 1841 р. В місці, де передміська межа

⁷⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 8зв.

⁸⁰ Степанів О. Сучасний Львів... – С. 143.

* Межа між Замарстиновом і Збоїськами, згідно з картографічним аналізом, розпочинається у північному напрямі приблизно від перетину сучасних вулиць В. Липинського і Б. Хмельницького.

⁸¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 8зв.–9.

* Приблизно на повороті сучасної вул. Шкіряної.

* Дане русло змінювало північний напрям на північно-східний десь на перехресті пр. В. Чорновола та вул. Хімічної. Далі ріка пливла по лінії сучасних вул. Комунальної та вул. Жовківської, північної частини вул. Промислової.

розходилася з руслом ріки, стояв 129-й копець – останній для межі із селом Збоїська.

Із селом Замарстинів межа передмістя розпочиналася при 130-му межовому знаку („Przy rzece wspomnianej u obeysciu młyna wsi Zamarstynowa u gościncu starym Żółkiewskim“), від 131-го повертала на південь, від 132-го – на південний захід до Полтви⁸² і від 133-го тягнулася на захід вздовж Полтви „у przy rzece z opustu młyna Kapitulnego płynącey, wciągu tey linij iest młyn przy drodze zwanej Cessarska z ogrodem, ten iest w ograniczeniu Zamarstynowa, należy iednak do Przeswietney Capituli Lwowskiej“⁸³. Описана в такий спосіб межа повністю відповідає її обрисові, що зображений на мапах 1766 р. та 1841 р., і йде вздовж південнішого русла Полтви, названому в описі 1788 р. річкою Замарстинівкою.

Між 133-м та 134-м кіпцями* межа із селом Замарстинів закінчувалася і розпочиналася межа з селом Клепарів. В „Описі передміських границь“ 1788 р. наголошено на таких характерних місцях, де пробігала межа передмістя: від 134-го вона прямувала на захід попри потік, після 136-го відходила на південь від потоку аж до єврейського окописька (кладовища), при 137-му знову йшла на захід при дорозі з міста до Клепарова, 138-й розташовувався при старому Янівському гостинці, „koło szubienicy murowanej“, після 139-го звертала на північний захід по гостинці, котрий іде горою, після 140-го дорога та межа розходились і остання змінювала напрям на південний, при 141-му – на західний, 142-й копець був при дорозі до „Sgo Kryża

⁸² ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 9зв.

⁸³ Там само. – Арк. 9зв.–10.

* Перехрестя вул. Хімічної та пр. В. Чорновола. На мапі 1841 р. зображено роздвоєння русла Полтви, а карта 1766 р. показує, що в цьому місці обидва русла ріки тільки підходили одне до одного на мінімальну віддаль.

Ко́сціо́лка“, 143-й – за дорогою на горбі, від 144-го межа йшла на південь попри гостинець зі Львова до Янова, 145-й стояв на протилежному боці цього гостинця біля дороги від Св. Юра і 147-й – в кінці „Łanu Xiężu Augustianów u w rogu łanu pańskiego Wilochorskiego Klin zwanego“⁸⁴.

Опис передміської межі з Клепаровом не співпадає з межами львівських передмість, що зображені на картографічних документах. Зокрема, на мапі 1841 р. лінія кордону з Клепаровом східчасто рухається в північно-західному напрямі до перетину з вулицею Клепарівською*, а далі – до вулиці Янівської (Т. Шевченка)* – практично в західному. Згідно з „Описом передміських границь“ територія предмістя в цій частині була дещо меншою, межа проходила південніше, оскільки в описі згадані такі характерні місця, як єврейське окописько* і мурована шибениця⁸⁵. Дорогою, що йде горою (по хребту), мабуть, названо дорогу*, котра зображена на обох мапах (1766 р. і 1841 р.), яка тягнеться на північний захід від ділянки з шибеницею. 142-й – 144-й межові знаки розташовувалися в околиці костела Знайдення Святого Хреста*, а від 145-го, що був при дорозі* до

---

⁸⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 10–10зв.

* На початку сучасної вул. Варшавської, що є продовженням вул. Клепарівської у північному напрямі.

* Дещо західніше від сучасного Янівського кладовища.

* Територія сучасного ринку „Центральний“ між вулицями Клепарівською, Я. Рапопорта та Базарною.

⁸⁵ У кінці XVIII ст. була при вул. Клепарівській, сьогодні там – сквер і початок вул. Золотої (Долинська М. Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість... – С. 51).

* Більш-менш співпадає з трасою сьогоденної вул. Золотої.

* На території поміж сучасними вул. Левандівською та вул. Д. Бортнянського.

церкви Св. Юра, межа прямувала на захід, де в місці, названому Клин, виходила на лінію межі, зафіксовану картографічними документами. Грунти села Білогоща, як зображено на мапі 1841 р., справді вриваються у територію передмістя прямокутним клином, витягнутим із заходу на схід. До цього місця підходили і землі ордену монахів августинців, що зафіксовано в Йосифінській метриці: „Pole XX. Augustianów przy Janowskim Gościncu“⁸⁶.

Після Клепарова передмістя межувало з селом Білогоща. В „Описі передміських границь“ 1788 р. зафіксовані такі зміни в напрямі вектора межі: після 148-го кіпця вона прямувала на південний захід, від 149-го – на захід, при 150-му повертала на південний захід „przy krzakach do Bogdanówki folwarku należących“, від 150-го йшла на захід, від 154-го – на південь, при 157-му – далі на захід Городецьким гостинцем, від 159-го – на захід поміж полями і міським пасовищем Болоньми (Włonie) недалеко від Городецького гостинця, коло 163-го – на північний захід біля Болонь, при 167-му повертала на право, при 169-му – на захід, 171-й кіпець знаходився при Козловому потоці (Kozłowym potoku)⁸⁷.

Всі зазначені в описі 1788 р. зміни напрямів передміської межі можна простежити на мапі 1841 р. Згаданий фільварок Богданівка

---

* Приблизно співпадає з проляганням нинішньої вул. Залізничної, котра ще (під назвою „На Блонях“) у першій половині ХХ ст. безпосередньо виходила на вул. Т. Шевченка (Янівську).

⁸⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 48зв., поз. 544. На початок ХХ ст. частина цієї нерухомості мала б орієнтаційні адреси ul. Janowska, 100 і ul. Janowska, 98 (Skorowidz... – S. 326, 333). Внаслідок зміни вуличної нумерації в радянський час лан прилягав би до сучасної вул. Т. Шевченка на рівні 150-х номерів будинків.

⁸⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 11–11зв. Козловий потік не вдалося виявити на мапах ХІХ ст.

дійсно розкидався обабіч межі з селом Клепарів⁸⁸. Частину території, названої в „Описі передміських границь“ Болоньми, австрійська влада відвела під тогочасний Городецький цвинтар*, що засвідчує Йосифінська метрика⁸⁹, а самі Болоні, очевидно, тягнулися далі на захід.

Відповідно до опису 1788 р. після села Білогоща починалася межа передмістя із селом Зимновідка, далі – з селом Скнилів Великий. Після 212-го кіпця* межа знову доходить до села Кульпарків, тобто обрис передміської межі закривається. Як вже згадувалося, на мапі 1841 р. до передмість підступає село Сигнівка, а написів, котрі б декларували Скнилів та Зимновідку, тут немає. З великомірних планів Львова та околиць ХІХ–ХХ ст. випливає, що два названі села та село (присілок) Скнилівок межують із Сигнівкою на захід від неї. Тому залишається тільки припустити, що станом на 1788 р. з якоїсь причини Сигнівку вважали територією передмістя⁹⁰, і в „Описі передміських границь“ 1788 р. було зафіксовано її зовнішній кордон.

---

⁸⁸ Долинська М. Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість... – С. 50. Ще у 30-х роках ХХ ст. фільварок був у межах сьгоднішніх вул. Сяйво, вул. Широкої та залізничної колії.

* Сьогодні територія цвинтаря тягнулася б паралельно до вул. Городецької дещо південніше від неї і була б обмежена вул. А. Горської та вул. Я. Пастернака.

⁸⁹ Долинська М. Гороніми історичних передмість... – С. 422.

* У вступній частині „Опису передміських границь“ зазначено, що сумарна кількість кіпців – 211. Згаданий безпосередньо в описовій частині 212-ий кіпець, певніше всього, відповідає 1-му і збігається з ним.

⁹⁰ Наприкінці ХІХ ст. Сигнівка мала статус села, населеного переважно німецькими колоністами. Опис її меж (на північ від неї розташована Білогоща, на північний схід – Львів, на схід – Кульпарків, на південь – Скнилівок та Скнилів, на захід – Зимновідка (Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod red. Chlebowskiego B. i innych. – Warszawa, 1890. – Т. 11. –S. 738.) і наявність у ній німецьких поселенців підтверджують припущення, що перед австрійським періодом це була частина передмістя.

Певніше всього, назва Сигнівка використовувалася як передміський горонім, оскільки в метриці 1788 р. це наймення вжито з досить незрозумілим атрибутивним компонентом: „Ugor* dworski do drogi Stryiskiey ku Sokolnikom y granicy Sygnowką zwaney“⁹¹. На жаль, описані в 1788 р. місця розташування межових знаків попри села Зимновідку та Скнилів Великий не дозволяють підтвердити чи спростувати це припущення. Для верифікації тези, що терени села Сигнівка в магдебурзький період Львова належали до території його передмість, необхідно проаналізувати джерела відповідного періоду.

Встановлені на кінець XVIII ст. межі передмістя можна порівняти з даними початку XVII ст. З правої колонки* вже згаданого завершального фрагменту „Книг меж“ 1607 р., який називається „Summariusz...“⁹², можна вибрати перелік сіл, котрі не підпорядковувалися львівському магістрату і прилягали до зовнішньої межі загальної території міста; це – Zniessienie, Krzywczycze, Lyssienicze, Mlynowicze, Sichów, Kozielniki, Zubrza, Sokolniki, Sknilów,

---

* Ugor – переліг.

⁹¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 55зв., поз. 608. Прийнято вважати, що горонім утворився від прізвища родини Сігніо (ЛНБ ім. В. Стефаніка. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 5, спр. 31, арк. 31). Ця патриціанська родина зафіксована у Львові з XVIII ст. і теоретично могла мати маєток на території пізнішого села. Проте Юзеф Бялиня-Холодецький називає засновником Сигнівки Мар'яна Сігніо, котрий народився аж після 1892 р. (*Białynia-Chołodecki J. Smentarz Stryjski we Lwowie // Biblioteka Lwowska. – Warszawa, 1990. – Т. 2. – S. 46*). Саме слово „Сигнівка“ може походити від латинського „signo“ – визначаю, позначаю. Такий сенс топоніма в поєднанні з наведеною цитатою підводять до тлумачення, що місцевість чи місце „Сигнівка“ первісно означало фізичне позначення межі передмістя. В такому разі тільки в XIX ст. після заселення прилеглої місцевості німецькими колоністами назву перенесли на новоутворене село.

* Не беручи до уваги першу графу, де названо непідвладну магістратові територію Старостинської юридики.

⁹² ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 7.

Zimnowoda, Rzessna wielkia, Rzessna mała, Borki, Lipowece, Rokitna, Zawadów, Jaśków, Grzęda, Grzybowicze, Zboiska.

Порівняння даних „Підсумку... “ „Книг меж“ 1607 р., „Опису передміських границь“ 1788 р. та літографічної карти 1841 р. щодо сіл і ґрунтів, які оточували Львів, подано в таблиці:

Табл 3.

Мапа 1841 р.	„Опис передміських границь“ 1788 р.	„Книги меж“ 1607р.
Знесіння	Знесіння	Знесіння Велике
Кривчиці	Кривчиці	Кривчиці
Лисиничі	Лисиничі	Лисиничі
Винники	Винники Великі	Млиновичі
Сихів	Сихів	Сихів
Козельники	Козельники	Козельники
Зубря	Зубря	Зубря
	Персенківка	
Сокільники	Сокільники	Сокільники
Кульпарків	Кульпарків	
Сигнівка		
	Скнилів Великий	Скнилів
	Зимновідка	Зимновода
Білогоща	Білогоща	
Клепарів	Клепарів	
		Рясна Велика
		Рясна Мала
		Бірки
		Липовець
		Рокитне
		Завадів

		Яськів
		Гряда
		Грибовичі
Замарстинів	Замарстинів	
Збоїська	Збоїська	Збоїська
	Малехів	Малехів

Різниця у переліку сіл в різночасових джерелах полягає у тому, що 1607 р. було описано загальну зовнішню межу території, що була підпорядкована міській владі. Відсутність у „Підсумку...“ „Книг меж“ сіл Білогощі, Клепарова та Замарстинова можна вивести з умоглядного реставрування шляху міських ревізорів, котрий вони здійснили 30 і 31 травня 1607 р., зупиняючись на нічліг в селі Брюховичі⁹³. Зафіксувавши межу єпископського села Рясна з міським селом Білогощею (по білогоських болотах)⁹⁴ та міським селом Клепарів (попри Клепарівський вигін⁹⁵), ревізори пішли в північному напрямі до Брюхович (від Клепарівського „skotnika“• тилами клепарівських і початками головецьких ланів на північ, де кіпці приводять на брюховицькі поля, потім на схід до Ясницького потоку (Jesiencza Potoka), котрий тече з Ясницьк)⁹⁶. В описі меж Брюхович фігурують безіменний ліс, гора Середня, село Рокитне⁹⁷ та інші репери. Описана межа міської території сягає досить далеко на північ навіть від сучасної

---

⁹³ Там само. — Арк. 5зв.

⁹⁴ Там само. — Арк. 5.

⁹⁵ Там само.

• skotnik – пасовище.

⁹⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 5зв.

⁹⁷ Там само.

забудованої території смт. Брюховичі. Звідси зрозуміло, чому в правій графі „Підсумку...“ „Книг меж“ 1607 р. між селом Зимновідка та селом Збоїська появився чималий список межуючих із міською територією сіл (Рясна Велика, Рясна Мала, Бірки, Липовець, Рокитне, Завадів, Яськів, Гряда, Грибовичі).

З аналізу „Підсумку...“ „Книг меж“ випливає, що порівнювати опис 1788 р. з самим документом „Книг меж“ доцільно лише для тієї частини передміської межі, де передмістя межувало з селами іншої юрисдикції. Винятком є тільки опис межі передмістя з міським селом Кульпарків. Вибрані з обох документів фрагменти описів зовнішньої передміської межі, які придатні для порівняння, подані в таблиці:

Табл 4.

„Книги меж“, 1607 р. (Ф. 52, оп. 2, спр. 702)		„Опис передміських границь“, 1788 р. (Ф. 52, оп. 1, спр. 523).	
Арк	Записи	Арк	Записи
Пал і тура	Księgi granic	2	Cyrkuł Lwowski Dominium Miasto Krolewskie Lwów Przedmieście Miasta Lwowa Opisanie Granicy
4зв.	Zgniły potok dzieli y dzielny ma Skniłow od Kolparkowa... Od tego Zgniłego Potoka niemass granicz postanowionych między Skniłowem i Kolparkowem	2зв.	З Кульпарковом починається від місця, де біля міських меж сходяться границі Кульпаркова, Великого і Малого Скнилова*. Звідси межа прямує на захід вздовж Згнилого потоку

* Малий Скнилів – Скнилівок.

5	В тилах Сикстівського лану пролягає межа між містом та Кульпарковом, Юзеф Вольфович надав книгу із записами про виміри цього лану... тому межу міста встановили „wziąwszy sie goscinczem Skniłowskiem do Potoku onego ktorym sie Skniłow od miasta dzieli y nad Potokiem tym bioracz sie do Narożniku Zimnowodzkie[go]“, оскільки Скнилів завдає місту шкоди, щороку займаючи його ґрунти	3	При 5-му кіпці напрям на південний схід, 6-й біля хати Jozefa Powroźnika при дорозі зі Львова до Кульпаркова
		16	Протест від Великого Скнилова щодо несправедливого тлумачення межі на користь передмістя
4	„Łany Wassowskie które bieży droga do Sokolnik są dwa między Handlowskimi a Kolparkowskimi gruntami...“ Від Вассовських ланів йшли Кульпарківською „стіною“ між Сокільниками [та передмістям]	Ззв.	Від 10-го кіпця прямує на південь межею Wąsowicz[skiego] лану, далі починається межа зі Сокільниками, прямує на схід, перетинаючи Стрийський гостинець

---

* Стіна – межа між містом і передмістями: так само тлумачиться у документі 1788 р.

5	<p>od miasta są trzy kopce naróżne jako ieden Skiłowsky drugi Zimnowodzky trzeci Mieszczky...“ потік, над котрим є липа, ділить Зимноводу „у Stadniczkie iakoby narożnikiem od ktorei lipy prosto k blotam za Staczlowe łąky u polko Woinarowskie przyssewszy do łąky P Golińskiego daley PP Revisorowie przebycz nie mogli dla błota bagniste bardzo</p>	12	<p>Із Зимновідкою... після 177- го кіпця, перейшовши дорогу, громади показали три старі кіпці, що належали селу Зимновідці, передмістю і селу Скнулову</p>
---	---	----	---

Про внутрішню межу села Кульпарків і передмістя у документі 1607 р. сказано, що в тилах Сикстівського лану⁹⁸ пролягає межа між містом та Кульпарковом, а Юзеф Вольфович надав книгу із записами про виміри цього лану, тому межу міста встановили, „wziąwszy się goscinczem Skiłowskiem do Potoku onego którym się Skiłow od miasta dzieli y nad Potokiem tym bioracz się do Naróżniku Zimnowodzkie[go]“⁹⁹ Очевидно, ревізори поставили перед собою завдання описати не тільки

⁹⁸ Сикстівський лан тягнувся від східного прясла передмістя поміж сучасними вулицями П. Дорошенка і С. Крушельницької та лініями, що є їхніми умовними продовженнями у південно-східному напрямі (*Могутич Р.* Передмістя... – С. 45). При інтерполяції на мапу 1841 р. Сикстівського лану, можна побачити, що він закінчувався приблизно на рівні сучасної вул. Партизанської. Площа лану (лан з чвертю) більш-менш відповідає площі описаної вище території.

⁹⁹ ЦДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 5.

заанонсовану межу між міським селом Кульпарковом та селом Скниловом, але і встановити точку, де закінчувалися ґрунти Кульпаркова і починався Скнилів. Характерною ознакою для цього місця були потік (Згнилий, як впливає з попереднього пункту „Книг меж“) та гостинець до Скнилова. Обидві названі позиції фігурують і в „Описі передміських границь“ 1788 р.: межа зі Скниловом починалася після 177-го кіпця, йшла на південний схід у напрямі до гостинця зі Львова до Скнилова, від 192-го до 193-го кіпців – попри згаданий гостинець; 212-й межовий знак був розташований на південь щодо попереднього у напрямі до Згнилого потоку¹⁰⁰. Дорога (гостинець), що прямує у напрямі до Скнилова, зображена на планах Львова з околицями XIX–XX ст., її відповідник можна віднайти на великомірних картах 1841 р. та 1766 р. • Й. Гронський так локалізував названу водну артерію: „В кінці вул. Стрийської з багон через Сокільники, Скнилів, Рудно тече Гнилий потік до Старої ріки, а з нею теж у Верещицю“.¹⁰¹ На мапі Львова з передмістями (їхні межі не зображені) 1836 р.¹⁰² між написами, що анонсують Скнилів і Скнилівок, викреслений розгалужений потік, що є лівою притокою Згнилого потоку; ймовірно, саме про цю притоку йдеться у документах XVII–XVIII ст. Таке припущення підтверджується порівнянням низки мап львівських передмість із гіпотетичною схемою авторства Ігнація Дрекслера, на котрій зображені межі між землями Львова і підміських

---

¹⁰⁰ Там само. – Арк. 12зв. –13зв.

• Відповідає сьгоднішній вул. Любінській і її умовному продовженню через аеропорт на захід. У такий спосіб ця дорога зображена ще на мапах 30-х років XX ст.

¹⁰¹ ЛНБ НАН ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 26, арк. 10. На карті Генштабу СРСР потік, що відповідає опису, називається Водяне.

¹⁰² ЛНБ ім. В. Стефаника. – Каб. картографії. – Од. зб. 350к, 9590к (Lemberg mit seinem Umgebungen, 1836).

сіл станом на 1920 р.¹⁰³ Обрис території Львова на схемі відповідає характерному обрисові на мапі 1841 р. Лінії потоків співпадають з лініями меж між селами Скниловом і Сигнівкою на інших картах XIX ст.¹⁰⁴ і напрямом руху вектора межі передмістя станом на 1788 р. Звідси випливає, що до кінця XVIII ст. територія, котра пізніше набула статусу села Сигнівка, належала до Галицького передмістя Львова.

Необхідно зауважити, що „Опис передміських границь“ 1788 р. здійснювався проти годинникової стрілки, починаючись від межі зі селом Скнилів* у південно-східному напрямі попри межу з міським селом Кульпарків*. Здійснена 29 травня 1607 р. ревізія меж стосувалася виключно села Кульпарків, тому рух ревізорів був довільним і не співпадав зі специфікою „Опису передміських границь“ 1788 р. З іншого фрагмента „Книг меж“ випливає, що станом на 1607 р. межа між Кульпарковом і Скниловом була чітко фіксована тільки вздовж течії потоку („Zgniły potok dzieli y dzielny ma Skniłow od Kolparkowa... Od tego Zgniłego Potoka niemass granicz postanowionych między Skniłowem i Kolparkowem“¹⁰⁵). Аналогічно описана межа передмістя і в документі 1788 р.: на захід вздовж Згнилого потоку від місця, де сходяться межі Скнилова, Скнилівка, Кульпаркова та Львівського передмістя¹⁰⁶. Повністю співпадає інформація на два часові зрізи про

¹⁰³ Wielki Lwów. Le grand Leopold. Uwagi i cyfry opracował I. Drexler. –Lwów, 1920. – S. 13.

¹⁰⁴ ЛНБ ім. В. Стефаніка- – Каб. картографії. – Од. зб. 9590к; Biblioteka Narodowa w Warszawie. – Kartografia, sygn. 54, W-260, 24244.

* Ця точка, яка була умовним початком межі, позначалася кіпцем, що одночасно вважався і1-им, і 212-м.

* Початок і кінець обходу передміської межі в „Описі передміських границь“ 1788 р. позначений 1-им кіпцем, що одночасно нумерується як 212-ий кіпець.

¹⁰⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 4зв.

¹⁰⁶ Там само. – Оп. 1, спр. 523, арк. 2зв.

послідовно розташовані три „старі кіпці“, що свідчили про приналежність ґрунтів передмістю та селам Зимновідці і Скнилову¹⁰⁷. Порівняння обох документів підтверджує припущення (зроблене вище), що Сигнівка набула статусу села в австрійський період, а протягом маґдебурзького періоду її територія належала до передмістя.

Однаково тлумачать обидва документи і межу передмістя зі селом Сокільники, згадуючи про ті самі лани (у різному написанні¹⁰⁸) та дорогу до Сокільник чи Стрийський гостинець.

Незавершеність „Книг меж“ не дозволяє однозначно стверджувати, що передміські межі були незмінними протягом відрізка часу, до якого відносяться документи. Але збіг описів для одного з найпроблематичніших місць (Сигнівки, що отримала свій статус в австрійський час і тому зображена на карті 1841 р. як село) з великою ймовірністю дозволяють допускати консервативність пролягання меж львівських передмість.

Порівняння і співставлення трьох різночасових документів („Книг меж“ 1607 р., „Опису передміських границь“ 1788 р. та мапи 1841 р.) у ретроспекції дозволяє зробити такі висновки. Кордони львівських передмість, зображені на мапі 1841 р., з незначними винятками співпадають з „Описом передміських границь“ 1788 р., у

---

¹⁰⁷ Там само. — Оп. 2, спр. 702, арк. 5; оп. 1, спр. 523, арк. 5.

¹⁰⁸ В документі 1607 р. лани названо „Wassowskie“ (ЦДІА України у Львові — Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 4), у 1788 р. йдеться про „Wąsowicz[ski]“ лан (Там само. — Оп. 1, спр. 523, арк. 3зв.). Варто зауважити, що в двох копіях „Головного інвентаря...“ 1608 р. цей же земельний наділ іменується „Waszowskie albo Pierzyncyńskie“ (Sta łąnów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* S. 459) та „Wąsowskie abo Pierzynczynskie“ (Sta łąnów inwentarz główny, którym się ta liczba ich z dziedzictwami objaśnia porządkiem takim, iako maią mieć swoich położenia. iedne w halickim przedmieściu, drugie w krakowskim, a trzecie w osadach wieśnych // *Долинська М. Неопублікований список...* — С. 99.

* Обриси меж міста на мапі 1841 р. співпадають з їх лінією на карті 1930-х років і з сучасною межею міста при Лисиничах.

якому було зафіксоване адміністративне підпорядкування ґрунтів часів Речі Посполитої. Всі місця, де опис не відповідає мапі 1841 р. (Персенківка, Сигнівка, Малехів, Клепарів), стосуються земель міської юрисдикції, що в підсумку не могло мати надто великого значення. Спостерігається чітка відповідність між описом 1788 р. та існуючими фрагментами „Книг меж“ 1607 р., а це дозволяє допустити, що межі львівських передмість від початку XVII ст. до кінця XVIII ст. залишалися незмінними. Площа передмість станом на 1608 р. відповідала площі тих ланів, на котрих не виникли міські села після другої земельної донації 1372 р.¹⁰⁹ Отже, міські межі проіснували в законсервованому стані впродовж XIV–XVIII ст.

Частину межі львівських передмість, де до неї прилягали міські села, можна вважати внутрішньою межею земель міської юрисдикції*. Від моменту третьої земельної донації (1415 р.) безпосередньо до передмістя прилягали (починаючи від заходу, в північно-східному напрямі): Білогоща, Клепарів, Замарстинів, Збоїська і Малехів. Від 1507 р. (після того, як райці придбали села Зубрю та Сихів) частина південної та південно-східної межі перетворилася на межу з раецькими селами. І, нарешті, в 1607 р., коли Львів отримав село Скнилівок, ще невелика лінія західної межі набула статусу внутрішньої. Як було показано вище, частина межі між передмістям та міськими селами не була настільки консервативною, як кордони між ґрунтами Львова та землями іншої юрисдикції.

Декілька прикладів зміни щодо адміністративної приналежності території описав Р. Зубик. Зокрема, в межах раецького села Зубря за

---

¹⁰⁹ *Долинська М.* До питання про площу Львова...

* Межі між колишнім передмістям та міськими селами та поміж цими селами у функції меж (кордонів) між адміністративними районами Львова простежуються на мапах двох перших декад XX ст.

незрозумілих обставин (за формулюванням автора фінансового дослідження) наприкінці XVI ст. опинилася машталірна лука* площею в півтора лану, котру вдалося віднайти і повернути місту завдяки збереженій ще на початок XVII ст. старій назві¹¹⁰. Крім того, в першій–другій декадах XVII ст. місто викупило частину ґрунтів шпиталів Св. Духа і Св. Станіслава (мабуть, розташованих на передміських теренах) і приєднало їх до Білогощі¹¹¹.

Межі між частинами передмість

Для здійснення ретроспективної локалізації адміністративно-територіальних утворень львівських передмість необхідно встановити відповідність меж між передмістями австрійського і маґдебурзького періодів міста.

Адміністративно-територіальний поділ міста впродовж австрійського періоду є відомим. У виданні міської ради Львова, присвяченому 15-й річниці самоврядування¹¹², стверджується, що в часі опрацювання статусу гмінної автономії (1867–1870 рр.) Львів був поділений на середмістя і 4 передмістя. Очевидно, після 2 травня 1867 р.* назви передмість набули офіційного характеру, бо поділ передмість на чотири частини відомий з часів Йосифінської метрики*. В супровідних до кадастрової карти журналах¹¹³, що заповнювалися 1849 р., передмістя мають назви – Стрийське, Городецьке, Янівське та

---

* Машталірна лука – лука для випасання коней, що належали місту.

¹¹⁰ *Zubik R. Gospodarka...* – S. 347.

¹¹¹ *Ibid.* – S. 312.

¹¹² *Kowalczyk M. Rozwój terytoryalny miasta // Miasto Lwów...* – Lwów, 1896. – S. 322.

* Тоді була створена комісія для впровадження орієнтаційної нумерації будинків у Львові.

* Див. розд. 1.

¹¹³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 186, оп. 1, спр. 3484 (журнал обліку земельних ділянок, їхніх розмірів та власників).

Бродівське, а на літографічній мапі 1841 р. порядковим номерам передмість (частин передмістя) відповідають такі назви: I – Галицьке, II – Краківське, III – Жовківське; IV – Бродівське.

На карті 1841 р. межі між чотирма передмістями графічно доведені до точок, наближених до колишнього „міста в мурах“, проте границі самого середмістя не нанесені. Межа між Галицьким та Краківським передмістями тягнулася вздовж вулиць М. Коперника, С. Бандери і дещо південніше від вул. Городоцької на захід до кордону з селом Сигнівка; між Краківським і Жовківським – по течії Полтви на північ до села Замарстинів, між Жовківським і Бродівським – попри південні схили Високого Замку на захід до села Знесіння, між Бродівським та Галицьким – по вул. К. Левицького проти течії потоку Пасіка на південний захід до ґрунтів села Винники.

Зіставлення записів Йосифінської метрики з історичними картами, зокрема з літографічною мапою з 1841 р. дозволяє стверджувати, що поділ львівських передмість на чотири частини був здійснений австрійською владою до 1778 р. У кожному з чотирьох гробсбухів метрики описана територія називається частиною і має свій номер від першого до четвертого, хоча традиційно використовувалися тільки дві назви: Галицьке передмістя (включало першу і четверту частину-дільницю) та Краківське передмістя (друга і третя частини-дільниці). Уточнення на початку книги для кожної частини передмістя, в котрому анонсується територія обходу земельних ділянок, дозволяє співставити ці дані з картографічним джерелом 1841 р. і прийти до висновку, що наступних змін у територіальному поділі передмість протягом австрійського періоду Львова не відбувалося. Початкові описи території для всіх частин передмістя мають вигляд: „№ 1mo przedmieścia Lwowskiego Halickie zwanego części pierwszey ogrody u pola. Części 1wszey Halickiego Przedmiescia od Bramy Halickiey przez

ulicę Szeroką do muru seminarji Łacińskiego a ztamtąd przez Choroszczyznę po iedney stronie drogi aż na Halickie¹¹⁴; „Domy, ogrody, łąki, y pola w drugiey części Krakowskiego przedmiescia, poczynaiecy się od Sgo Jura a ciągnący się aż ku S. Maryi Magdaleni¹¹⁵; „№ro mo część trzecia Krakowskiego Przedmieścia w Lwowie. Pola, łąki, ogrody y domy. Domy y ogrody od jatek żydowskich aż ku kasarni nowey¹¹⁶; „Domy y ogrody od jatek żydowskich az ku kasarni nowey części czwartey Halickiego Przedmiescia za furta Bosacką – zacząwszy od targowicy końskiej aż do Zniesinia a potym nazad ku Tyatynom¹¹⁷. Дільниці традиційно продовжували називати передмістями, що може внести термінологічну плутанину, оскільки в австрійський період ці дільниці не відігравали тієї ролі, що притаманна передмістям міст, локованих на магдебурзьких засадах.

Назагал відомо, що в пізньосередньовічний та ранньомодерний час передмістя Львова поділялося на Галицьке та Краківське (до XV ст. – Татарське), межа між котрими пролягала від сучасного парку ім. І. Франка¹¹⁸ на захід. Терени передмість розривала т. зв. Старостинська юридика, котра перебувала під королівською юрисдикцією і межувала з Краківським передмістям вздовж північної частини русла Полтви, а з Галицьким – починаючи від Замкової гори на схід¹¹⁹.

Наскільки австрійська влада при встановленні меж між передміськими частинами – дільницями дотримувалася традицій адміністративно-територіального поділу львівських передмість

---

¹¹⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 9, 9зв.

¹¹⁵ Там само. – Спр. 3, арк. 1.

¹¹⁶ Там само – Спр. 4, арк. 6.

¹¹⁷ Там само. – Спр. 5, арк. 109 зв.

¹¹⁸ Степанів О. Сучасний Львів... – С. 12.

¹¹⁹ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 13.

попереднього, магдебурзького, періоду, можна виявити при порівнянні Йосифінської метрики 1788 р. з фіскальними та іншими документами часів Речі Посполитої.

Локалізація на мікрорівні окремих домоволодінь, які в реєстрах шосового податку XVIII ст. віднесені до низки „вулиць“ Галицького передмістя або, узагальнено, до Краківського передмістя, дозволяє з'ясувати, до котрої частини передмістя належали ці місця в австрійський час.

*Західна межа між Галицьким та Краківським передмістями
(Межа між I і II частинами передмістя •)*

Відповідно до реєстру шосового податку 1771 р. „Dworek JP. Ziętkiewicza ad prasens ... będącego u JWP Xię[zia] Biskupa Ruskiego w służbie z ćwierci chłopa“¹²⁰ був розташований на Галицькому передмісті. Ця нерухомість, котрою в 1788 р. володіла „Ziętkiewiczowa“¹²¹, згадується в Йосифінській метриці для другої частини передмістя, а під кінець XIX ст. мала б орієнтаційну адресу при пл. Св. Юра, 1. Те, що йдеться про ту саму власність, підтверджує шосовий реєстр 1768 р.: „Dworek Jm. P. Tomasza Ziętkiewicza pod S. Jurem, z puł chłopa“¹²². Звідси випливає, що територія поблизу собору Св. Юра в магдебурзький період належала до Галицького передмістя, а після приєднання Львова до Австрійської монархії була віднесена до новоутвореної другої частини Краківського передмістя. Так само до Галицького передмістя, згідно з реєстрами шосового податку 1768 та 1771 років, належала „вулиця“ „Za S. Maryą Magdaleną“¹²³ і „Dworek

---

• Використано адміністративно-територіальний поділ останньої третини XVIII ст.

¹²⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 663, поз. 107.

¹²¹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр 3, арк. 12зв., поз. 53.

¹²² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 138.

¹²³ Там само. – Арк. 411, 659.

WW. OO. Dominikanów za Maryą Magdaleną z pułtora chłopa¹²⁴. На мапі 1841 р. видно, що костел Марії Магдалини знаходився на другій частині Краківського передмістя. Їхній маєток „Dominikanie Świętey Maryi Magdaleny“¹²⁵ – зафіксований Йосифінською метрикою теж у другій частині передмістя між сучасними вулицями С. Бандери, Бібліотечною та Професорською.

Нерухомість „Pusty plac № 3 należy do JW kasztelanowej Kossakowskiej“ і „Kasztelanowej Kosakowskiej dom“¹²⁶, котра в часи Йосифінської метрики описувалася в другій частині передмість, іменувалася за Речі Посполитої „Pałac Jw. Kossakowskiej Kasztelanowy Kaminskiej z chłorów 2“¹²⁷ і належала до Галицького передмістя. Позиції метрики відповідають сучасним адресам вул. Банківська, 6 і пр. Свободи, 3. З наведених окремих прикладів випливає, що австрійська влада, прокладаючи межу між першою і другою частинами передмістя, відділила північно-західну ділянку маґдебурзького Галицького передмістя, приєднуючи її до Краківського.

До Краківського передмістя ранньомодерного часу згаданий реєстр 1768 р. приписує „Dworek WW. OO. Trynitarzów za S. Anną z chłopa“ та „Pałac Xięcia Radziwiła z chłorów trzech“¹²⁸. У Йосифінській метриці зазначені „Folwark XX. Extrynitarzy“ і „Xięcia Radziwiła Dom“¹²⁹, що були розташовані на другій частині Краківського

---

¹²⁴ Там само. – Арк. 419, поз. 137.

¹²⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр 3, арк. 10зв., поз. 25.

¹²⁶ Там само. – Арк. 8 зв., поз. 3, 5.

¹²⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415 зв., поз. 85, 86.

¹²⁸ Там само. – Арк. 419, поз. 140, 141.

¹²⁹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр 3, арк. 30зв., 24зв., поз. 308, 228.

передмістя. Сьогодні ці нерухомості мали б адреси при вул. Городоцькій, 43¹³⁰ та вул. Листопадового чину, 3*.

Локалізація окремих реальностей, зафіксованих пізніми реєстрами шосового податку, доводить, що в магдебурзький період західна межа між Галицьким та Краківським передмістями починалася поблизу північно-східного рогу сучасного парку ім. І. Франка і прямувала в північно-західному напрямі, залишаючи південний схил пагорба собору Св. Юра на Галицькому передмісті, а костел Св. Анни – на Краківському.

Уточнити розташування західної межі між передмістями магдебурзького періоду Львова можна завдяки аналізу чистовика та чернетки „Головного інвентаря...“ 1608 р. Автор інвентаря послідовно за годинниковою стрілкою описував радіально розташовані навколо „міста в мурах“ лани, починаючи від прилеглого до Галицького передмістя анклаву Старостинської юридики. В такий спосіб останній „лан“ останнього четвертого тракту Галицького передмістя прилягав до Краківського магдебурзького передмістя, котре повністю відповідало п'ятому трактові.

Обидва списки „Головного інвентаря...“ останнім для Галицького передмістя описують „лани“ Жешовського (Rzeszowskiego)*. Чистовик

---

¹³⁰ Фільварок тринітаріїв у Йосифінській метриці має конскрипційний № 216, що відповідає №№ 211, 212 Францісканської метрики (ЦДІА України у Львові – Ф.20, оп. 12, спр. 77, арк. 28звв.), для котрих довідник 1899 р. (Skorowidz... – S. 323) подає орієнтаційну адресу ul. Kazimierzowska, 37. Враховуючи зміни, що відбулися в нумерації будинків цієї вулиці в 1900 р. під час перепису населення, так що, наприклад, № 16 переписали на № 22 (*Надрага О. Серед львівських парків... – С. 21, 79*), дану адресу на сьогодні можна скоригувати як вул. Городоцька, 43.

* Інтерполюючи сучасні адреси палацу Радзивілла та дворику тринітаріїв на мапи Львова 1766 р. та 1841 р., можна припустити, що маєтності межували між собою тильними частинами своїх територій.

* Різниця між списками інвентаря полягає у тому, що чистовик називає півлану Яна Жешовського, а чернетка стверджує, що він володів нерухомістю площею в три чверті лану.

документа стверджує: „A tak po ten łąn Rzeszowskiego zawiera się podle samej cerkwi S. Jerzego Halickie przedmieście“¹³¹. Деякі уточнення випливають з чернетки: „łąnów p. Jana Rzeszowskiego miały tyż czoło swoje za fortą tego miasta, to iest ogród z łąku między p. Mistrza Simonowym a oicow dominicanów ogrodami aż wzgóre podle samy cerkwie S. Gierzego... przedał ... nakoniec y ogród oicom dominikanom, którzy wpuscili go w iedno z dawnym ogrodem albo folwarkiem swoim“¹³². Названі на початку XVII ст. орієнтири (церква Св. Юра та городи згромадження домініканців¹³³) підтверджують приблизно описану лінію межі між магдебурзькими передмістями на підставі податкових реєстрів XVIII ст.

У стислому описі Краківського передмістя у чорновому списку „Головного інвентаря...“ 1608 р. сказано, що одна з його меж прилягала до „лану“ Жешовського, а територія від сходу однозначно обмежувалася лівим берегом Полтви: „Cracowskie predmieście ... wzdłuż – po iedney stronie Połtwie na zachód słońca, zaimuiąc naprzód góre S. Gerzego przed łąnym Rzeszowskiego, a poczynaia od łąnów szpitala S. Stanisława ku Biłohoszczyny y zaś ku kościołowi S. Krzyża“¹³⁴. Згадка в описах обидвох передмість про церкву Св. Юра дозволяє припустити, що на певному проміжку межа між Галицьким та Краківським

---

¹³¹ Sta łąnów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 461.

¹³² ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 17зв.

¹³³ Йосифінська метрика реєструє два городи, власниками яких станом на 1788 р. були „Dominikanie Świętey Maryi Magdaleny“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 10зв., поз. 25, 26). На 1899 р. ця нерухомість локалізувалася між вулицями Sapiehy, 4, Ujejskiego, 1, Nikorowicza, 1, що сьогодні відповідає вулицям С. Бандери, М. Устияновича та Професорській, тобто приблизно території, на якій розташований головний корпус Національного університету „Львівська політехніка“.

¹³⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18.

передмістями пролягала по або паралельно до хребта Святоюрського пагорба.

Якщо автор „Головного інвентаря...“ при характеристиці протяжності Краківського передмістя у напрямі схід – захід за допомогою Білогощі і костелу Знайдення Св. Хреста[•] позначає західні його межі, то „лани“ шпиталю Св. Станіслава є репером для східної межі. Станом на час укладання Йосифінської метрики шпиталь Св. Станіслава мав ще досить значні земельні володіння, котрі винаймав чиншівникам. Певна група останніх (11 домогосподарств) займала ділянки „Na grącie szpitalu S. Stanisława“¹³⁵, котрі б сьогодні розташовувалися між початком лівої сторони вул. Городоцької та вул. І. Наливайка[•]. В часи Речі Посполитої територія юридики шпиталю Св. Станіслава могла тягнутися трохи далі на південь. Якщо інтерполювати цю вказівку „Головного інвентаря...“ 1608 р. та подану там же інформацію, що „лани“ Жешовського „miały tyż czoło swoje za fortą tego miasta“¹³⁶, на дані реєстру шосового податку 1768 р. про розташування палацу Радзивілла на Краківському передмісті, то можна дійти висновку, що межа між передмістями розпочиналася навпроти західного прясла міських мурів, дещо північніше від Єзуїтської хвіртки¹³⁷.

[•] Див. вище.

¹³⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 25зв., поз. 239–245, 247–250.

[•] Адреси цих домоволодінь станом на 1899. р. були: вулиці Jagiellońska, 16–18 / Rzeźnicka, 1, Rzeźnicka, 5, Rzeźnicka, 9, Rzeźnicka, 15, Rzeźnicka, 16 Rzeźnicka, 14, Rzeźnicka, 10 (Skorowidz... – S. 102, 186).

¹³⁶ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 17зв.

¹³⁷ Станом на 1608 р. „стара“ Єзуїтська хвіртка була приблизно на осі вул. Шевської. Її слід помітний у збереженому пряслі муру поруч з відреставрованою Крамарською вежею (Вуйцик В. Львівські хвіртки... – С. 14–15). Початок межі варто встановити на парній стороні сучасного пр. Свободи між вулицями В. Гнатюка та І. Тиктора.

Чіткіше уявити лінію західної межі між Галицьким і Краківським передмістями дозволяє аналіз люстрації 1570 р. Ця межа, як відомо з „Головного інвентаря...“, співпадала з межею лану Жешовського. В документі 1570 р. підкреслено, що „lan ieden Rzeszowskiego leży przy skotniku; przeciwko niemu niemasz osady, tylko przy gościncu leży Królewskim“¹³⁸. В контексті люстрації 1570 р. Королівським міг називатися гостинець, що провадив до міста Городка і далі – на Краків (котрий до 1609 р. був столицею Польського королівства і Речі Посполитої). Очевидно, цей гостинець, що тягнувся паралельно до Святоюрського пагорба, і розмежовував обидві частини Львівського передмістя магістратської юрисдикції.

*Північна межа між Краківським передмістям і Старостинською
юридикою*

(Межа між II і III частинами)

У фіскальних документах двох перших третин XVIII ст. цієї межі взагалі не можна помітити. Шос 1768 р. після заголовку „Krakowskie Przedmieście“ називає такі групи чиншівників з уточненням місця їх проживання: „Czynszownicy WW PP. Benedyktynek pod klasztorem mieszkaiący z chłopów 3“, „Czynszownicy WW Panien Benedyktynek, pod S. Marcinem mieszkaiący, z pułtora chłopa“, „Czynszownicy WW. OO. Bazylianów pod S. Krzyżem¹³⁹ mieszkaiący, z chłopa“, „Czynszownicy WW. OO. Augustyanów, na okopisku mieszkaiący z cwierci chłopa“¹⁴⁰.

¹³⁸ Там само. – Арк. 24.

¹³⁹ З формулювання „pod S. Krzyżem“ реєстру шосового податку не випливає, про яку сакральну споруду, іменовану Св. Хрестом, йдеться в документі. Здійснена локалізація нерухомої власності, описаної в Йосифінській метриці, дозволяє стверджувати, що юридика ордену василіянів розкидалася у верхній частині нинішньої вул. Т. Шевченка, отже, їхні чиншівники, названі шосом 1768 р., мешкали поблизу костелу Знайдення Св. Хреста (Долинська М. Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість... – С. 52).

¹⁴⁰ ЦДІА України у Львові – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 652, 657, поз. 370, 381, 386, 391.

Монастир бенедиктинок і костел Св. Мартина[•] розташовані на правому березі Полтви, а костел Знайдення Св. Хреста та єврейське кладовище (окописько)[•] були на лівому її березі. В переліку юридик, внесених у „Regestr Podatku podymnego...“¹⁴¹ 1734 р., безпосередньо один за одним вписані: „Jurisdictia S. Teodora Chalup № 6 aktel Dymu“, „Czynczownicy na Probostwie S. Stanisława Chalup № 5 aktel Dymu“¹⁴², а названі церква Св. Теодора та костел Св. Станіслава[•] знову ж знаходилися по різні сторони русла Полтви. З проаналізованих документів випливає, що протягом двох третин XVIII ст. (найпізніше від 30-х років) північна частина львівських передмість вважалася територією єдиного Краківського передмістя без наголошування на окремішності Старостинської юридики.

Натомість, у фрагменті чистовика „Головного інвентаря...“, що стосується Краківського передмістя, чітко описана межа із Старостинською юридиком: „Poczynamy za furtą tego miasta po prawej stronie ulicy nad upustem[•] rzeki. Wszakże czoło łąnów tego tractu w szerokość bierze się przed samą furtą przy samej Połtwi, jako schodzi pod groblą na północy i spada na młyn Zimnowódzki Królewski, który wymińawszy między Żydy, a trochę dalej przez mostek, na drugą stronę tejże rzeki przeszedłszy, onymże jednym brzegiem po lewej, stronie

---

[•] Сьогоднішні адреси цих сакральних споруд відповідно: пл. Вічева, 2 та вул. Жовківська, 8.

[•] Костел Знайдення Св. Хреста сьогодні б стояв на непарній стороні вул. Т. Шевченка, недалеко від Янівського кладовища; переважну частину єврейського цвинтаря сьогодні займає ринок „Центральний“ між вулицями Клепарівською та Базарною.

¹⁴¹ Там само. – Арк. 261.

¹⁴² Там само. – Арк. 32бзв.

[•] Церква Св. Теодора була в межах сьогоднішньої пл. Св. Теодора, костел Св. Станіслава – на початку нинішньої вул. Городоцької.

[•] Upust – водовідвід, загата, шлюз

zachodzimy Żydy i Podgrodzie. A przyszedłszy przez ogrody (gdzie się zajmuje sadzawka Donowakowicza) aż pod Czerkiew Ormieńską przy kącie. Tamże zawrotem poniżej grobli ubocznej przychodzimy do Piekarskiego królewskiego młyna, wedle którego jest też młyn drugi P. Bohdana Donowakowicza, którego dostał i z folwarkiem od potomków P. Frydrycha Gallusa. Za którymi obiema młynami tenże tract ciągnie się jeszcze dalej aż gdzie Połtew ma upust abo przyrwę, spadając na młyn Kanonicy przy Porzeczcu Woli Zamarstynowskiej. Który młyn spomina przywilej, że był na onczas Gregra Stechera mieszczanina. Od onego tedy upustu, abo od przyrwy po tamtej stronie długość biorą łany ku zachodowi słońca, to jest przy brzegu Błonia Kleparowskiego, a potem podle samych łanów tegoż Kleparowa aż po grunty Biłohoskie. A zaś od furty miasta i od Cerkwi S. Jerzego, jako padnie koniec miary trzech ćwierci łanowych Jana Rzeszowskiego¹⁴³. („Починаємо за міською хвірткою на правому боці вулиці над загатою ріки. Чола (вузькі сторони) ланів цього тракту починаються перед самою хвірткою при самій Полтві, там, де вона прямує на греблю на північ і спадає на Зимноводський королівський млин, далі, проминувши жидів і дещо далі перейшовши через місток на другий бік тієї ж ріки, тим самим берегом з лівої сторони приходимо до жидів і на Підгороддя. А, прийшовши через городи (де розташована саджавка Доноваковича), – під вірменську церкву в куті. Повернувши там нижче від бічної греблі, приходимо до Пекарського королівського млина, поряд з котрим є інший млин пана Богдана Доноваковича, який він отримав з фільварком від нащадків пана Фрідріха Галлюса. За тими обидвома млинами цей же тракт простягається ще далі аж туди, де Полтва утворює водовідвід (відногу), спадаючи на Канонічий млин при Поріччі Замарстинівської Волі. Цей млин згаданий у привілеї, що належав на той час міщанину Грегру Штехеру. Від згаданого

---

¹⁴³ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 461.

водовідводу з протилежного боку [ріки] починаються лани в довжину до заходу сонця, тобто при березі Клепарівської Оболоні, а потім попри самі лани того ж Клепарова аж до ґрунтів Білогощі. А [на місця] від міської хвіртки і від церкви Св. Юра потрапляє кінець виміру трьох чвертей ланів Яна Жешовського.“) Зі змісту наведеного опису однозначно випливає, що русло Полтви розмежовувало міське Краківське передмістя із Старостинською юридикою.

При описі межі між Старостинською юридикою та Краківським передмістям міської юрисдикції в люстрації Львівського староства від 1570 р. спочатку сказано, „które przedmieyscie Zamkowe ma granicę u brzegu Połtwie od miasta...“¹⁴⁴, а далі наголошено, що вона йде попри „Starego rzeczyska Połtwie, które rzeczysko idzie mimo kościół Świętego Stanisława, u mimo studnie Krolewską...“¹⁴⁵. Як випливає з локалізації розташованих поруч костелу та шпиталю Св. Станіслава („Szpital S. Stanisława“¹⁴⁶) на розі сьгоднішніх вул. Городоцької і вул. Фурманської, русло Полтви було скориговане в східному напрямі, тобто зменшилася територія Старостинської юрики. Це дало підставу для королівському люстраторові Миколеві Гербуртові наполягати на тому, що межа між передмістями різних юрисдикцій повинна пролягати саме по старому руслу¹⁴⁷.

*Північно–східна межа Галицького передмістя із
Старостинською юридикою
(Межа між III і IV частинами)*

Вдалося виявити, що перед австрійським періодом неподалік від північно-східної межі території Галицького передмістя знаходилися

¹⁴⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 26.

¹⁴⁵ Там само. – Арк. 32.

¹⁴⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 29зв., поз. 292.

¹⁴⁷ Могитич Р. Передмістя... – С. 37.

домоволодіння, котрі сьогодні мали б адреси: вул. М. Лисенка, 12 („Dworek JW. Kickiego Starosty Lwow[skiego] z chłopa 1“¹⁴⁸), в межах вул. В. Винниченка („Dworek Jm. Pana Filimonowicza z Świerci“¹⁴⁹), на розі вулиць Просвіти, 2 та В. Винниченка, 20 („Dworek JW. Cetnera Woiewody Bełzkiego z chłopa 1“¹⁵⁰), при вул. М. Лисенка, 6 („Dworek Jm P. Kupińskiego z Świerci“¹⁵¹) і при вул. М. Лисенка, 33 („Dworek WJm P. Bogusza Podkomorzego Podolskiego z puł chłopa“¹⁵²). Отже, межа магдебурзького періоду між Галицьким передмістям і Старостинською юридикою більш-менш співпадала з межею, встановленою австрійською владою між третьою та четвертою частинами передмістя.

Одним із безпосередніх завдань „Головного інвентаря...“, укладеного за дорученням магістрату міста Львова райцем Станіславом Ансерином¹⁵³, було чітко простежити межі між Старостинською юридикою та передмістями, що перебували під юрисдикцією магістрату. Місце, звідки прямувала північно-східна межа із Старостинською юридикою, вказане на початку чернетки „Головного інвентаря...“: „Rozczynamy sposobem w przywilejajaihi* podanym, to iest od

¹⁴⁸ Там само. – Арк. 415, поз. 104. Відповідає запису Йосифінської метрики: „Ferdynand Kicki Arcybiskup Lwow[ski]“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 114, поз. 77).

¹⁴⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 136. Відповідає нотатці Йосифінської метрики: „Teodor Filimanowicz“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 131зв., поз. 1787).

¹⁵⁰ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 105. станом на 1788 р. трансформувався у три реальності з окремими конскрипційними номерами: „Cetnera Dom bez Ogrodu“, „Cetnera Dom 2gi“ і „Cetnera....Dom“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 120–121, поз. 163, 165, 167).

¹⁵¹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 128. Є майже аналогічний метрикальний запис – „Pa[na] Kupińskiego Dworek“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 117, поз. 115).

¹⁵² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 127. Має відповідник у Йосифінській метриці: „Bogusz Dom“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 115, поз. 91).

¹⁵³ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 216; *Долинська М.* Неопублікований список... – С. 89.

* przywilejach

częła murów miasta tego, od gury, którą Stefanową zową“¹⁵⁴. Далі Ансерин обґрунтовує, чому саме гора Стефана розмежовує терени міської юрисдикції та королівщини і описує так протяжність межі: „Początek ma brać od strzelnicy, dla tego iż podle gróntow zamkowych przed górą Stephanową prawie iest na czele y poblizu murom mieiskim. Do tego że iey miasto od wieków wżywa spokoinie, a trzecia przyczyna że tyż insze łany nad samym wałem swoje także czoła maią. Przeto słusznie odtą pierwszy łan ma się poczęć z górnego zaraz gościńca, którym te Strzelniczą górę obieżdżamy aż do kamienia graniczne[g]o, iako iest z dawna postanowiony pod górą Stephanową w rogu ogroda na ten czas Senrпка Ormienina. A iako od niego wchodzimy na przerzeczoną Stephanową górę, tak iuż tam wierzchem góry kopcy są stan* y znaczne aż na dół y zaś przez drógą górę, którą Płoską zowią, do drugiego dołu, gdzie granica od Zamku Wysokiego y od winnic mieiskich ma się kończyć“. („Починати необхідно від стрільниці, тому що замкові ґрунти є близько біля Стефанової гори і поблизу міських murів. Крім того, місто використовує її споконвіків, а третя причина – що й інші лани розпочинаються над самим валом. Тому справді звідти повинен початися перший лан – відразу ж з верхнього гостинця, яким обїжджаємо цю Стрільничу гору аж до граничного каменя, який здавна поставлений під Стефановою горою в куті городу, що на той час належав Сенрпку вірменину. А як від нього виходимо на названу Стефанову гору, то вже там стоять кіпці [вздовж] хребта гори і позначено аж вниз і через іншу гору, що називається Плоска, до іншої долини, де повинна закінчуватися межа Високого замку і міських виноградників.“). Подібно описана ця межа і в чистовику „Головного інвентаря...“: „Łan pierwszy tego tractu początek swój mając od czoła murów, jako jest góra miejska, Strzelnica, granicę swą jednak zaczyna od

¹⁵⁴ ЦДІА України у Львові – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10.

* Наприкінці слова зверху дописано: „о“.

góry, którą zowią w przywilejach Stefanową, gdzie osobliwie winnice są odgraniczone od zamku wysokiego wierzchem tej góry, aż na dół, jako o tej granicy świadczy list stary pergaminowy Przysiężników tego miasta de actu de data in vigilia S. Urbani Papae, Anno 1413^{•••155}. („Перший лан цього тракту починається від чола мурів, як є міська гора Стрільниця, межа його однак починається від гори, котру в привілеях називають Стефановою, де зокрема виноградники є відділені від Високого замку по хребту тієї гори аж вниз, так як про цю межу свідчить старий пергаментний лист присяжних того міста...“). Так само міські ревізори 20 травня 1607 р., уточнюючи межі між Старостинською юридикою і передмістям „dla obezrzenia granicz y gruntow mieszczkych“, ставши за містом безпосередньо під мурами, йшли від Стрільничої прямо до Стефанової гори¹⁵⁶.

Локалізація Стрільничої гори впливає з відповідних уточнюючих записів Йосифінської метрики: „Za ogrodem tychże Strzelców Góra od rowu ExTyatt[ynów]* ciągnąca się, ta należy do Strzelców, pisze się na 8 część łąki“ та „Strzelców mieyskich dom pod Karuscunami^{•••}“.¹⁵⁷ Адреса колишнього дому стрільців відповідає сьогоднішній вул. М. Лисенка, 21–23.

• 24 квітня 1413 р., четвер.

¹⁵⁵ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 457.

¹⁵⁶ ЦДДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 703, арк. 2.

• Приміщення колишнього монастиря і колегії згромадження театинів до сьогодні збереглися при вул. М. Кривоноса, 6.

• Монастир згромадження капуцинів (пізніше – францисканців) розташований на розі сучасної вул. М. Лисенка та вул. В. Короленка.

¹⁵⁷ ЦДДА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 115, поз. 84, 86. Польський історик Александр Чоловський локалізував Стрільничу гору там, де в його часи (початок ХХ ст.) була латинська семінарія (сьогодні – вул. В. Винниченка, 30–32) (Czołowski A. Jan III i miasto Lwów. Wspomnienia w trzechsetną rocznicę urodzin króla. – Lwów, 1929. – S. 5).

Місце розташування Стефанової гори вказав Р. Могитич¹⁵⁸. Спираючись на містобудівний аналіз та порівняння низки писемних документів, зокрема люстрації Львівського староства 1570 р., він визначив, що горою Стефана первісно називалася саме гора біля будівлі стрілецького братства, а пізніше (на початку XV ст.) цією назвою нарекли гору Лева*, розташовану північніше.

Отже, межа між передмістями міської та Старостинської юрисдикції станом на початок XVII ст. пролягала трохи північніше від лінії сучасної вул. М. Лисенка і тягнулася вздовж пагорбів нинішнього Шевченківського гаю.

В люстрації 1570 р. Старостинську юридику названо замковим Краківським передмістям або просто Краківським передмістям. Про межу між королівщиною і Галицьким передмістям там сказано: „i dąc gościncem wielkim z przedmieścia Krakowskiego do Glinian na lewą stronę a z prawey strony tegoż goścince z przedmieścia rzeczzonego Halickiego nad którem gościncem mons Stephani* poczyna się nad folwarkiem Pawła Jelonka kusznerza mieszczanina lwowskiego“¹⁵⁹. Межа описана дуже подібно до інтерпретації „Головного інвентаря...“ 1608 р. – з посиланням на Стефанову гору та уточненням, що межа співпадає з Глинянським гостинцем. Р. Могитич, виходячи з урбаністичного аналізу, вважає, що на період XVI–XVII ст. траса Глинянського гостинця пролягала від сьогоднішньої пл. Вічевої по вулицях М. Лисенка та М. Заньковецької і щойно далі по вул. Личаківській¹⁶⁰.

---

¹⁵⁸ Могитич Р. Стефан Львович... – С. 16–17.

* Сьгодні іменується гора Лева, височить неподалік від вул. М. Кривоноса та вул. О. Довбуша.

* гора Стефана

¹⁵⁹ Там само. – Арк. 22.

¹⁶⁰ Могитич Р. Передмістя... – С. 38.

Межі між IV і I частинами в період Речі Посполитої і раніше не існувало, бо міське передмістя поділялося тільки на два терени.

Нечітке визначення меж між обома львівськими передмістями та Старостинською юридикою у реєстрах шосового податку XVIII ст. пояснюється фіскальним характером цих документів та фактом, що шосом обкладали виключно будівлі: для ексекуторів, що в надзвичайних випадках збирали шосовий податок з львівських передмість, було очевидним, до котрого (Галицького чи Краківського) передмістя належить конкретне домоволодіння, очевидним для них було й розташування домоволодіння на терені королівщини, яка не перебувала в юрисдикції магістрату.

Підставою для такого традиційного сприймання меж поміж частинами передмістя протягом XVIII ст. була незмінність фіскальної системи від зламу XVI–XVII ст., коли її впорядкування зумовило інвентаризацію земель, що належали місту, та фіксацію меж між міською земельною власністю і прилеглими теренами іншої юрисдикції. Широко використаний вище текст „Головного інвентаря...” був створений на замовлення та в інтересах львівського магістрату¹⁶¹. Зі свого боку, королівська влада, володіючи Старостинською юридикою, була зацікавлена у визначенні її точних меж. Одним із найстарших відомих документів такого характеру є протокол (матеріали) комісії люстраторів у Львові, котрий традиційно іменують люстрацією Львівського староства 1570 р.¹⁶².

Самовільне перенесення межового каменя та захоплення ділянок території Старостинського анклаву львівськими міщаними вздовж усєї лінії меж зафіксувала старостинська канцелярія ще в 1413 р.¹⁶³ Тим не

¹⁶¹ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 216; *Долинська М.* Неопублікований список... – С. 89–94.

¹⁶² *Жерела до історії...* – С. II; *Heck J.* *Pomniesze źródła...* – S. I–VII.

¹⁶³ ЦДІА України у Львові. – С. 36.

менше обидва списки „Головного інвентаря...” містять обґрунтування законності описаних меж із посиланням на документ магістрату від 24 квітня (четвер) 1413 р.: „jako o tej granicy świadczy list stary pergaminowy Przysiężników tego miasta de actu de data in vigilia S. Urbani Parae, Anno 1413”¹⁶⁴.

Якщо погодитися з Р. Могитичем, що ще на зламі XIV–XV ст.¹⁶⁵ львівські міщани перенесли назву гори Стефана, щоб змінити на свою користь пролягання південно-східної межі, і пригадати суперечки між королівською і міською владою щодо старого русла Полтви, то треба визнати, що на початок XVII ст. існували суперечні моменти щодо обох кордонів магдебурзьких передмість із королівщиною.

Ретроспективне порівняння документів доводить, що встановлені в часі просторової локації межі між передмістями були незмінними у правовому сенсі до кінця магдебурзького періоду Львова, тобто впродовж кінця XIV – останньої третини XVIII ст. Довготривалі суперечки між старостинською адміністрацією та магістратом міста Львова щодо пробігання меж між їхніми ґрунтами стосувалися

---

¹⁶⁴ Sta łąnow inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 457. В чернетці цього документа навіть описано і спростовано з точки зору магістрату претензії старости – воєводи „Temu łąnowi służy list stary pargaminowy PP. Przysiężników Miasta tego przez których sądem wytoczonem nieiaki Hanko woit z Lubomle zaniósł listi króla Je M. Władysława Jagiella na zliczone sobie granic y pomiarow łąnow odprawowania po Miesckich od których listów moczy z Consensem Je M. P. Starosty którym na ten czas był Jw przy Je M P Włodku Woiewodzie y z wolą PP Radziec w sprawie granice między wysokim zamkiem a winnicą Jana Trawtfrawelein Prysiężnika Jego miasta na łąnach miesckich według miary łąnowy – gdzie tyż kamień graniczny mianuia być postanowiony y kopcem wierzchem gory y nadoł posypane feria 4 in vigilia S. Urbani Para Anno 1413” (ЦДІА України у Львові – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10). Публікацію латиномовного свідчення львівських лавників про те, що Ганко, вийт з Любомлі, на підставі королівських уповноважень розмежував більший замок від виноградника пана Травтфрайеліна, див.: *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie* (далі – *Akta Grodzkie i Ziemskie*). – Lwów, 1873. – Т. 4. – S. 83–84.

¹⁶⁵ *Могитич Р. Передмістя...* – С. 36–37.

невеликих земельних площ і були зумовлені природними та рукотворними змінами в топографії природних об'єктів (ріка, гора).

Позначення меж на місцевості

Практично у всіх використаних вище документах згадуються межові знаки, призначення котрих полягало у фізичному розмежуванні земель різної юрисдикції. У львівському „Описі передміських границь“ 1788 р. вони іменуються кіпцями (корієс¹⁶⁶) і фігурують впродовж усього документа. З чернетки „Головного інвентаря...“ випливає технологія встановлення межових знаків: „według miary łanowy – gdzie tyż kamień graniczny mianuia być postanowiony u korcem wierzchem góry u nadół posupane“¹⁶⁷.

У „Книгах меж“ 1607 р. вказаний „перший“ межовий камінь між двором польного гетьмана і фільварком Серепковича¹⁶⁸, а в „Підсумку...“ („Summariusz...“) цього ж документа графа, що описує зовнішні межі земельної власності міста, має вигляд „Od Kamienia“¹⁶⁹.

„Головний інвентар...“ межові знаки в місцях, де до межі передмістя підходили землі двох прилеглих до себе сіл, називає наріжниками: „Za tymi łanami są trzy narożniki graniczne pod Oswięcą Zubrzecką: ieden od Kozielnik, drugi od łanów miesckich, a trzeci od Zubrzy“¹⁷⁰. Крім згаданої вище ситуації біля меж передмістя із селами Козельники і Зубря, про три „korcze narożne“ при межі передмістя із селами Скнилів та Зимновідка згадують „Книги меж“ 1607 р., причому

---

¹⁶⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 2–13зв.

¹⁶⁷ Там само. – Спр. 108, арк. 10.

¹⁶⁸ Там само. – Оп. 2, спр. 702, арк. 2.

¹⁶⁹ Там само. – Арк. 7. Розташування цього каменя визначив Р. Могитич на розі вул. Гуцульської та вул. М. Кривоноса (*Могитич Р. Передмістя...* – С. 49).

¹⁷⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 14зв.

в її іншому абзаці це місце названо „Naróźnik Zimnowodzki“¹⁷¹. Так само в місці, де села Скнилів і Сокільники межують між собою та міським селом Кульпарків, „przy końcu pola P. Jozera [Wolflowicza] są trzy kopce naróźniku Mieszczky Sokolniczky u Sknilowsky“¹⁷². Там само є свідчення про три кіпці на межі сіл Кривчиці і Знесіння та передмістя¹⁷³. В цих обох випадках ідеться про зовнішню межу загальної міської території.

Підтвердженням фізичної лімітації території передмість протягом тривалого періоду є згадки про старі межові знаки в описі меж 1788 р. Звичайно в його тексті до поняття „копець“ додано тільки його порядковий номер, проте в окремих місцях підкреслено вік межового знаку: „koło Sianożęci Mieyskiey Smygruszczyna zwaney stary kopiec...“¹⁷⁴ (цей копець в „Описі передміських границь“ 1788 р. був 97-м за порядком і розташовувався при межі передмістя із селом Знесінням), „Przy tym rowie pokazały gromady kopiec stary...“¹⁷⁵ (копець мав № 173 і відділяв передміські терени від села Зимновідки). Звідси випливає, що знищені межові знаки періодично поновлювали на старій лінії, бо названі „старими“ межові знаки розташовувалися поміж „нових“. Іншу форму лімітації передмістя зафіксувала Йосифінська метрика: „Pole do okorów granicznych“¹⁷⁶.

Напевно, на невеликих проміжках межі на терені не були точно встановлені. Там, де були надто вологі ґрунти, болота, непрохідні лісові хащі, поставити кіпці було неможливо. Прикладом цього є межа

---

¹⁷¹ Там само. – Оп. 2, спр. 702, арк. 5.

¹⁷² Там само. – Оп.1, спр. 523, арк. 4зв.

¹⁷³ ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 5, спр. 31, арк. 14.

¹⁷⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 8.

¹⁷⁵ Там само. – Арк. 12.

¹⁷⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 57зв., поз. 57зв.

між міським селом Кульпарків та селом Скнилів, про котру комісія в 1607 р. сповіщала: „przyssedszy do łąky P Golinskiego daleyi PP Revisorowie przebycz nie mogli dla błota bagniste bardzo“¹⁷⁷. Та сама комісія зазначила, що Скнилів завдає місту^{*} шкоди, щороку займаючи його ґрунти¹⁷⁸. „Опис передміських границь“ 1788 р. завершується протестом громади того ж села Скнилів Великий щодо несправедливого тлумачення межі на користь передмістя¹⁷⁹. Це підтверджує невизначеність межової лінії у цьому місці впродовж періоду 1607–1788 років.

На сьогодні не виявлено жодної згадки про фізичну чи юридичну лімітацію між Галицьким і Краківським передмістями магдебурзького періоду. Це можна пояснити тим, що обидва передмістя перебували у віданні львівського магістрату і мали однаковий статус. Поділ їхніх територій можна до певної міри вважати умовним чи традиційним.

---

¹⁷⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702, арк. 5.

* Село Скнилів межувало з міським селом Кульпарків та безпосередньо з передмістям (тут в австрійський час надали статус села німецькому поселенню Сигнівка).

¹⁷⁸ Там само.

¹⁷⁹ Там само. – Оп. 1, спр. 523, арк. 16.

Розділ 5. МІСЬКА ТЕРИТОРІЯ ЛЬВОВА МАГДЕБУРЗЬКОГО ПЕРІОДУ

В юридичній залежності від магістрату магдебурзького міста перебували всі три складові його загальної території: середмістя („місто в мурах“), передмістя та міські села. Поняття „місто в мурах“ та міське село щодо просторово-територіального критерію є самоочевидними.

Поняття (сенс) терміну „передмістя“

Відсутність даних про адміністративний та фізичний поділ львівського магдебурзького передмістя на дві частини (Краківське та Галицьке) спричиняє необхідність встановити, який сенс вкладали в поняття „передмістя“ урядовці міської ради, королівські чиновники та загалом поспільство в різні часові зрізи.

На початку австрійського періоду, як впливає з гробсбухів Йосифінської метрики¹ та з „Опису передміських границь“² 1788 р., під „передмістям“ розуміли ту частину теренів, юридично закріплених за містом, що територіально не належала ні до середмістя, ні до міських сіл. Записи Йосифінської метрики несуть архаїчне нашарування господарського та адміністративного устрою попередньої польської доби, тож слід вважати, що саме таке тлумачення поняття „передмістя“ побутувало і в пізній Речі Посполитій. Це тлумачення засвідчують, зокрема, і записи податкових реєстрів XVIII ст., де завжди названі Галицьке і Краківське

---

¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, 3, 4, 5.

² Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523.

передмістя³. У фіскальних документах початку XVII ст. теж фігурують обидві назви з атрибутивним компонентом „передмістя“⁴

Водночас і у фіскальних, і в синхронних документах іншого характеру вживання поняття „передмістя“ почасти має розмитий характер. Зокрема, у львівському „Описі передміських границь“ 1788 р. є таке уточнення розташування межового знаку: „koło drogi z Zniesienia na przedmieście Tarnawka idące“⁵. В реєстрі шосового податку за 1768 р. власна назва Тарнавка фігурує без атрибутивного компонента і вписана після заголовка „Krakowskie przedmieście“: „Czynszownicy WW. OO. Dominikanów w mieście zostających z Tarnawki, z pułtora chłopa“⁶. Проте в цьому ж фрагменті документа (через шість позицій) сформульовано такий запис із застосуванням поняття „передмістя“ щодо іншої власної назви : „Czynszownicy na przedmieściu Porzucze zwanym mieszkający z puł chłopa“⁷. Відомо, що Поріччя станом на початок XVII ст. мало статус села, оскільки в „Головному інвентарі...“ 1608 р. воно включене в „Ś[z]osty tract na wioski, które do stu łanów należą“⁸. Разом з тим воно територіально належало до Краківського передмістя⁹. Яку територію розуміли під назвою Тарнавка¹⁰, можна визначити за допомогою Йосифінської

³ Там само. – Оп. 2, спр. 806 (1732–1734 рр.), 811 (податки за 1762 р., 1764 р., 1766 р., 1768 р., 1770 р., 1771 р.).

⁴ Там само. – Спр. 773 (податки за 1607 р., 1612 р., 1616 р., 1617р., 1618 р.).

⁵ Там само. – Оп. 1, спр. 523, арк. 7зв.

⁶ Там само. – Оп. 2, спр. 811, поз. 374.

⁷ Там само. – Спр 811, арк. 652, поз. 380.

⁸ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 461.

⁹ *Долинська М.* Локалізація млину Бертольда Штехера...

¹⁰ Й. Гронський вважав, що одним з топонімів, за котрими можна локалізувати посад міста Львова княжої доби є саме назва Тарнавка (ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 27, арк. 11.

метрики, де зазначена „Jur[isdykcja] Tarnaws[ka]“¹¹. Домоволодіння вказаної юридики сьогодні б знаходилися по правій стороні вул. Б. Хмельницького від орієнтаційного № 82 до № 98, включаючи непарний № 137¹². Наведене вище формулювання з „Опису...“ стосується місця розташування 80-го кіпця, що знаходився приблизно на сучасному стикові вулиць Б. Хмельницького та Волинської, тобто зовсім близько від місця, визначеного за допомогою Йосифінської метрики. Порівняння отриманих даних дозволяє зробити висновок, що синхронний до метрики „Опис передміських границь“ 1788 р. називає юридику передмістям.

Вживання терміна „передмістя“ у контексті якогось меншого утворення (юридики) на території офіційного передмістя можна зустріти і в Д. Зубрицького. Він пише, що в 1704 р. Францішек Йордан захопив міський маєток на Зеленому передмісті¹³. Д. Зубрицький, вживаючи атрибутивний компонент, спирався на формулювання оригіналу документа. У гродській львівській книзі під 1739 р. виявлений запис, що, як вказує прізвище власниці, мусить стосуватися цієї ж території: „Ichomościów Panów Józefa Strzemeśkiego u Karoliny Jordanowey Małzonków Starostów...Jurisdykcyą Jordanowską Zielona nazwaną na przedmieściu Halickim leżącą“¹⁴. Які терени розуміли під Зеленим передмістям, впливає з дещо пізнішого документа – шосового реєстру 1768 р., де записано: „Czynszowników 3 do Jeym[ości] pani Kucharskiey na Zielonym należący, z ćwierci

---

¹¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 48зв. поз. 641.

¹² Локалізація здійснена згідно з ретроспективною методикою (Долінська М. Методика ретроспективного відтворення історичної топографії Львова та містечок Галичини (аналіз і порівняння фіскальних документів XVII–XIX ст.))

¹³ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 404.

¹⁴ ЦДІА України у Львові – Ф. 9 (Львівський гродський суд), оп. 1, спр. 518, арк. 2233.

[chłopa]“¹⁵. За Йосифінською метрикою названі чиншівники мешкали по непарній стороні від середньої частини сучасної вул. Снопківської і початку вул. В. Стуса¹⁶. На карті 1841 р. приблизно в цьому місці розташований напис „Zielona“, нанесений впоперек ліній вулиць, тобто в такий спосіб, що сприймається як горонім, а не одонім.

Власна назва „Зелене“ / „Зелена“ двічі вжита з різними атрибутивними компонентами (передмістя, юридика) і один раз взагалі без нього. Це може свідчити, що автор останнього запису не знав, який атрибутивний компонент приставити до власної назви, і вказує на нестабільність атрибутивного компонента. Це ж стосується і плутанини з атрибутивним компонентом щодо назви Тарнавка. Термін „передмістя“, вжитий при назві Поріччя, можна пояснити не до кінця з’ясованим правовим статусом села на території передмістя. Неадекватне застосування атрибутивного компонента „передмістя“ до власних назв у документах XVIII ст. зумовлене певною окремішністю (правовою чи територіальною) деяких груп домоволодінь, є швидше винятком, ніж правилом.

В документах початку XVII ст. (обох списках „Головного інвентаря...“ та „Книгах меж“) атрибутивний компонент „передмістя“ застосований виключно до власних назв „Галицьке“ та „Краківське“. В старшій від них люстрації Львівського староства 1570 р. один раз поєднано термін „передмістя“ з назвою „Сокільницьке“: „Sixtustow łan ieden przeciwko niemu część przedmieścia Sokolnickiego“¹⁷. В цьому ж документі власна назва „Сокільницьке“ / „Сокільницька“ / „Сокільницький“ вжита ще три

¹⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 413, поз. 74.

¹⁶ Долинська М. „Вулиці“ львівських передмість... Приблизно там, де локалізуються господарства чиншівників „на Зеленім“, донедавна існувало озерце, яке називалося Зелене око.

¹⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 24.

рази із застосуванням різних атрибутивних компонентів (місто, вулиця, гостинець): „łan ieden Piotra Hand[l]a poczyna się z drugą stroną miasta sokolnickiego od forty mieyskiej“, „Pełczynski łan ieden, przeciwko niemu ulica Sokolnicka przedmiescia Halickiego“, „od Łanu Syxtusowego który iuż poszdł pod cegielnią na gościniec Sokolnicki“¹⁸. Якщо для опису одного і того ж терену з однією і тією ж власною назвою використано розмаїття атрибутивних компонентів, то можна говорити про невизначеність чи розмитість останніх. Крім поняття „передмістя“ це особливо стосується трактування понять „вулиця“ та „лан“.

Для ілюстрації такого твердження необхідно процитувати низку уточнень, вжитих в люстрації Львівського староства 1570 р. щодо розташування деяких із ста міських ланів: „treci łan pana Doktorów y cwierć Temwrowskiey, przeciwko niemu część Halickiego przedmieścia ... czwarty podle niego szpitalny łan, przeciwko niemu tegoż przedmieścia Halickiego część... Podle szpitalnego Frayborkowskie pułszosta łanu przeciwko nim przedmieście Halickie... za temi łany iest łan Temryczowski, przeciwko niemu sztuka przedmiescia Halickiego residet ... Po tych łaniech są łanow pułczwarta Justowych ma folwarczek; przeciwko tym łanom niemasz przedmieścia, ale zaszli góry Swinoryie rzecone... Podle niego łanow Tłustego Marcina trzy bez cwierci, przeciwko nim osada, młyn, staw y ulice dwie na przedmieściu Halickiem, a tu się dotykaią tę łany Połtwie... Podle nich Bracki łan mieyskiego Altarzysty, przeciwko niemu część przedmiescia Halickiego, młyn prochowny y stawik na tey rzece Połtwi ... Podle tego Harbkowski łan ieden, na przeciwko niemu ulica przedmieścia Halickiego, miszczanin Handeł trzyma Pełczynski łan ieden, przeciwko niemu ulica Sokolnicka przedmiescia Halickiego, staw, cegielnia“¹⁹ („третій лан панів Докторів і

---

¹⁸ Там само. – Арк. 24–25.

¹⁹ Там само. – Арк. 22–24.

чверть Темровського, навпроти них – частина Галицького передмістя...біля нього – четвертий Шпитальний лан, навпроти якого – частина того ж Галицького передмістя... Біля Шпитального [лану] – п'ять з половиною Фрайборковських ланів, навпроти яких – Галицьке передмістя...за тими ланами є Темричівський лан, навпроти нього розташувалася частина Галицького передмістя...Після тих ланів є три з половиною Юстові лани, [він] має фільварочок, навпроти тих ланів немає передмістя, а підходять гори, звані Свинорійськими...Біля них – три без чверті лани Мартина Тлустого, навпроти них оселя, млин, став і дві вулиці на Галицькому передмісті, а тут торкаються ці лани Полтви...Біля них – Братський лан міського вівтариста, навпроти нього – частина Галицького передмістя, млин для помолу пороху і ставок на тій ріці Полтві... Біля того – один Гарбковський лан, навпроти нього – вулиця Галицького передмістя, міщанин Гандль тримає один Пелчинський лан, навпроти нього – вулиця Сокольницька Галицького передмістя, став, цегельня). При некритичній інтерпретації тексту люстрації може створитися враження, що Галицьке передмістя Львова утворювало окремі анклавні розкидані поміж ланами. Аналогічно автор цього документа 1570 р. трактує всі інші утворення (оселі, вулиці, фільварки, цегельню, млини, пасіку, вигін), розташовані на передміському терені: „przeciwko łanu w osadzie przedmieyskiey iest ulica Pretermementowska, a wyszedszy z ulicę są zagrodnicy... przeciwko tym łanom tylko ich folwarki są... Podle nich Handlowskich łanow pułpięta przeciwko nim iest folwark z sadzawkami, wygon mieyski przeciwko nim y dla tego osydy* niemasz... przeciwko nim* cegielnia mieyska, a wygon od miasta iest

---

* osady

* лану Пірушинського

mieyski... przeciwko niemu[•] ulica Czarna Hanuszowska^{“20} („навпроти лану в передміській оселі є Претерменментовська вулиця, вийшовши з вулиці є загородники... навпроти цих ланів є тільки їхні фільварки... Біля них – чотири з половиною Гандльовські лани, навпроти них є фільварки із саджавками, навпроти котрих [є] міський вигін і тому немає оселі... навпроти них – міська цегельня і від [сторони] міста є міський вигін... навпроти нього – вулиця Чорна Ганушовська“).

З одного боку, поняття „передмістя“ з власними назвами („przedmieścia Halickiego u części Krakowskiego...“²¹) ніби однозначно стосується відповідних теренів, з іншого – спостерігається протиставлення заселених територій угіддям. Різано-кластерне сприймання автором Люстрації території передмістя, умовний перекрій передміського терену, крім його адміністративної невизначеності, пояснюється і розмитим трактуванням поняття „лан“. Первісно „лан“ означав виключно одиницю площі, а в процесі формування загального міського простору поступово перетворився у характеристику великого земельного наділу єдиного власника.

Формування загальної території міста

Для вивчення просторової еволюції Львова основними є два привілеї: короля Казимира III про надання 70 франконських ланів від 1356 р.²² та князя Владислава Опольського про надання 100

[•] лану Петра Гандля

²⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391 – арк. 22–24.

²¹ Там само.

²² Привілеї міста Львова... – С. 27–30. – Док. № 1.

франконських ланів у 1372 р.²³ Завдяки ще двом привілеям, від 1415 р. і 1444 р., ця площа була дещо збільшена за рахунок того, що до неї були приєднані „кінці або залишки, звані обшарами, які знаходяться, простягаються, розростаються і відновлюються далі віддавна помірних і нарізаних ланів для згаданого міста без помірвання їх у довжину і ширину аж до меж і кордонів усіх і кожного села, як нашого*, так і духовного та світського, що місто навколо оточують, і зі всіма пустирями між межами вищезгаданих сіл і навколо згаданого міста...і особливо лісі, званому „Кривий ліс“²⁴, та „надлишки ланів, по-іншому звані обшарами, які простягаються далі вимірних ланів згаданого міста Львова, прилягають до річки, що зветься Брюховиця, і перед містом Львовом розташовані“²⁵. На відміну від двох перших привілеїв, у документах про збільшення міської території через приєднання обшарів відсутні будь-які згадки про площу приєднаних земель.

У свою чергу, привілеї щодо надання „ланів“ у 1356 р. і 1372 р. не містять опису їх розташування, за винятком окремих згадок про певні місцевості, котрі, без сумніву, складала мізерну частку в загальному обсязі. Так, у „магдебурзькому“ привілеї Казимира III щодо території написано лишень таке: „встановлюємо згаданому містові для його поліпшення 70 франконських ланів у лісах і виноградниках, луках і пасовищах, відповідно до чого зможуть їх відрахувати або відміряти. Хочемо, щоб з них 60 ланів підлягали оплаті чиншу... А після того, як будуть викорчовані решта 10 ланів по сусідству з вищезгаданим містом у місцевості, що зветься Білогоща,

---

²³ Там само. – С. 37–39. – Док. № 4.

* королівського

²⁴ Там само. – С. 64. – Док. № 19.

²⁵ Там само. – С. 103. – Док. № 36.

визначаємо їх на пасовища без будь-якої грошової сплати“²⁶. Дещо повнішу інформацію про розташування 100 ланів містить привілей 1372 р. князя Владислава Опольського: „відтепер даємо, даруємо і дозволяємо у повне і всіляке застосування цим міщанам... 100 франконських ланів на німецькому магдебурзькому праві зі всіма користями, луками, пасовищами, болотами, лісами, дібровами, чагарниками, орною землею й облогом, млинами, ставками, рибними місцями, водами, проточними річками, що в межах і розмірах згаданих 100 ланів знаходилися або на той час знаходяться, для викорчовування, оброблення, покращення, доброчинного використання, почавши від „чола“ мурів згаданого міста, від гори, що називають горою Стефана, і так вниз по обох берегах річки Полтви і звідтам від окружності згаданого міста Львова аж до млина парафіяльного костелу святої Діви Марії включно, який розташований внизу згаданого міста. Крім того, млин згаданого костелу святої Діви Марії, що з давніх часів і навічно до цього костелу приєднаний, разом з одним ланом, що також цьому костелові належить, до згаданих 100 ланів приєднуємо. І млин пана Григорія Штехера, львівського міщанина, в розмірах вищезгаданих 100 ланів чи мансів також хочемо залишити“²⁷.

Історії відомі різні форми локаційних привілеїв²⁸. Обидва львівські привілеї (про 70 ланів і про 100 ланів), в яких не була описана надана територія, не були винятком. Розмір площі (кількість ланів), дарованих володарем місту, не був регламентованою

---

²⁶ Там само. – С. 29–30. – Док. № 1.

²⁷ Там само С. 38–39. – Док. № 4.

²⁸ *Гошко Т.* Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XIV–поч. XVII ст.) – Львів, 2002. – С. 115–118.

величиною, але нерідко сума ланів складала саме 100²⁹. Це є однією з причин того, що з тексту перших двох привілеїв не можна чітко витлумачити, чи спочатку Львову надали 70 ланів, а потім ще 100, чи 100 ланів – це вже сумарна величина, до котрої була збільшена територія міста за рахунок розширення її лише на 30 ланів.

Однозначно з тексту цих привілеїв випливає, що в часі просторової локації місто Львів отримало певну територію, частина котрої була невиміряна (обшари) і частина – виміряна (лани). Поняття поділу на лани виникло як наслідок використання мірничого критерію, що первісно використовувався для натурального наділу території міста поза мурами. Первісно поняття „лан“ означало одиницю площі, а збірна форма „лани“ – сумарну площу, що перебувала під юрисдикцією магдебурзького міста. Саме в такому сенсі використано поняття „лан“ у привілеях 1356 та 1372 рр.

Фізично „лан“ (франконський) являв собою прямокутну дуже витягнуту земельну ділянку довжиною біля 2300 м і шириною понад 100 м³⁰. Лани оточували середмістя („місто в мурах“) вузькими сторонами і радіально тяглися до периферії загальної міської території³¹, тобто починалися від зовнішнього „чола“ (прясла) оборонних мурів, що служили одночасно і межею між середмістям та передмістями.

За нижній часовий зріз формування межі між загальною міською територією (сумарною площею передмість і майбутніх міських сіл) і земельними наділами інших юрисдикцій можна прийняти середину XV ст., коли Владислав III востаннє у 1444 р.

---

²⁹ Гошко Т. Нариси... – С. 117.

³⁰ Могитич Р. Передмістя... – С. 34.

³¹ Там само.

дозволив місту заселяти неужиткові терени³². Зважаючи на консервативність існування міста, що жило відповідно до засад магдебурзького права, ця межа залишалася незмінною від середини XV ст. щонайменше до 1786 р.³³ – моменту ліквідації австрійською владою магдебурзького права у Львові.

Протягом усього періоду функціонування міста на магдебурзьких засадах проблема величини міської території повинна була б мати практичне значення – магістрат мусив володіти інформацією, якою площею він розпоряджається, і відповідно „планувати“ розмір можливих чиншів. Проте чотириразове надання місту ланів і обшарів (причому останніх зовсім без вимірів) і нечітке тлумачення привілеями кількості ланів зумовили плутанину вже принаймні в ранньомодерному періоді. Міські владці беззаперечно вірили, що з ласки королів отримали в сумі 170 ланів. Так, у акті спеціального карного суду, що відбувся 14 квітня 1643 р., у вступній частині записано: „Згаданому місту Львову були щедро віддані приділені найяснішими польськими королями сто сімдесят ланів під оселю і для збільшення міських доходів разом з зазначеним і доданим застереженням того, що тих сто сімдесят ланів з своїм пожитком, юрисдикцією і з усім управлінням підлягатимуть місту і підлягають міському магістратові. Щоб підтвердити це, для меншої витрати часу він подає один, але особливої ваги привілей найяснішого Сигізмунда I, з дати – в Кракові на генеральному сеймі, в понеділок після неділі юдіка [27. III] 1542 р.*, щоб його прочитати і сюди внести. Ті сто сімдесят ланів перебували до цього часу і перебувають під

---

³² Привілеї міста Львова... – С. 64. – Док. № 19.

³³ Кульчицький В., Бойко І., Натасяк І., Мікула О. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. – Львів, 2002. – С. 20.

*Цей привілей не опублікований – очевидно, не зберігся.

юрисдикцією і управлінням міста на підставі підтвердження і скріплення всіх привілеїв з нагоди ... коронації ... Владислава IV...³⁴

Майже одночасно в документі, що вийшов за розпорядженням королівської канцелярії, люстрації Львівського староства від 1570 р., однозначно йдеться про 100 ланів, які місто в особі райців „maia opisane lany u grunt ku miastu należący...“³⁵

Для з'ясування питання про величину загальної площі ланів, отриманих містом відповідно до королівських привілеїв, виняткове значення має документ початку XVII ст. „Головний інвентар ста ланів“³⁶ 1608 р. Міський урядовець досить докладно описав розташування 45 міських ланів Галицького передмістя, з меншою точністю – 9 ланів Краківського передмістя і згадав про 46 ланів*, на котрих розташовувалися міські села Поріччя, Воля Замарстинівська, Клепарів, Голоско Мале, Голоско Велике і Замарстинів. У вступі до опису ланів Галицького передмістя писар подає такі загальні відомості про їхнє розташування, які практично співпадають із формулюванням привілею 1372 р.: „Poczynamy sposobem to Przywilejiahі podanym to iest od czoła murów Miasta tego od gury którą Stefanową zową zwierchu aż na dół i zaś na obie stronie rzeki Połtwie “³⁷ (Починаємо способом, котрий подано у привілеях, тобто від чола мурів цього міста від гори, яку називають Стефановою, зверху аж донизу по обидва боки ріки Полтви) або дещо точніше: „Poczynamy

³⁴ Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст. Збірник документів / Під ред. Я.П.Кіся. Львів: Вид-во Львівського університету, 1961. – С. 267, 273. – Док. № 88; ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 1104, арк. 72 зв.

³⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 26.

³⁶ *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 457–462.

* До цієї суми належить 1 лан, що тягнувся в кінці села Замарстинів біля меж із селом іншої юрисдикції Збоїськами і був призначений чиншувати костелові Діви Марії.

³⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10.

wedle granicy dawnej zamku wysokiego, rzędem jedne wedle drugich od czoła murów miejskich, to jest, od strzelnicy góry nad wałem mimo dwie bascie wielkie, aż do szlaku wołoskiego mostu. I stamtąd górą po jednej stronie Połtvi nad młyn Radziecky, wyszedłszy wierzchem onej góry nad doliną, która Swinioryią zowią, drugich łanów czoła zachodzimy samą ich tilko szerokością. A te wszystkie długością zściągają się ku granicom Zamku wysokiego, Wzniesienia, Krzywczyc, Młynowiec, Łysienic, Sichowa, aż po granice Kozielnik, ojców Franciszkanów wioski“³⁸ („Починаємо біля давньої межі Високого замку, [лани тягнуться] рядами один попри одний від чола міських мурів, тобто від гори Стрільниці понад вал попри дві великі башти аж до шляху Волоського моста. Звідти – верхом по одному боці Полтви над Раєцьким млином, [далі] вийшовши хребтом цієї гори над долину, котру називають Свинория, доходимо до початків інших ланів тільки вздовж ширини [попередніх]. А ті всі довжиною стягаються до меж Високого замку, Знесення, Кривчиць, Млиновиць, Лисинич, Сихова аж до меж сільця отців францисканців – Козельник“). З цього випливає, що територія львівського Галицького передмістя безпосередньо межувала з переліченими селами (міськими та інших власників). Як було показано вище, на кінець XVI ст. Львів як самоврядне місто у безпосередньому власному володінні** мав села Замарстинів, Клепарів, Кульпарків, Голоско Велике, Голоско Мале, Білогоща, Брюховичі, Малехів, Скнилівок³⁹. В інвентарі 1608 р. перераховано розташовані на ста міських ланах села Поріччя і Воля

---

³⁸ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 457.

** До іншої форми власності належали села Зубря і Сихів, придбані міськими райцями у приватну (корпоративну) власність.

³⁹ *Долинська М.* Гороніми на територіях колишніх міських сіл... – С. 229–235.

Замарстинівська, Клепарів, Голоско Велике та Мале, Замарстинів⁴⁰. Села Кульпарків⁴¹, Брюховичі, Малехів і Скнилівок, що належали Львову, не були включені в „Головний інвентар ста ланів“.

Р. Зубик дотично торкнувся проблеми площі земельних донацій Львова, аналізуючи питання про надання місту території, де згодом виникло село Білогоща. Дослідник як аксіому сприймав тезу, що Львів сумарно володів 170 ланами внаслідок першого і другого надань. Порівняння привілею Казимира III, в якому фігурує місцевість Білогоща, та „Головного інвентаря...“, де Білогоща не включена в обсяг 100 ланів, дала підставу дослідникові дійти до висновку, що Білогоща розкидалась на 70 ланах першого надання земель від 1356 р.⁴² При беззаперечній, на перший погляд, логіці⁴³ Р. Зубика, дещо дивує, що він не звертає увагу на те, що в „Головному

---

⁴⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18зв.

⁴¹ Назва міського села Кульпарків (яке не розташовувалося в межах ста ланів) у цьому ж документі зафіксована в іншому контексті – „Takož tamže las Gotlperkowski obok te oba lany zachodzi...“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, – арк. 15).

⁴² *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 69.

⁴³ На перший погляд, два видатні дослідники історії Львова з розривом у століття, на підставі тих самих джерел дійшли діаметрально протилежного висновку. При глибших роздумах впливає, що вони ставили перед собою різні завдання. Д. Зубрицькому залежало на доведенні фальсифікації локаційного привілею Казимира III, для чого він використав дату найдавнішої згадки про Білогощу, що є пізнішою від 1356 р. Не зовсім переконливим місцем у твердженнях Д. Зубрицького може бути нехтування атрибутивним компонентом при власній назві. Якщо в тексті привілею 1356 р. йдеться про місцевість (locum), то сам Д. Зубрицький називає Білогощу середини XIV ст. селом. Виникає сумнів: чи не могло село утворитися на цій території після 1356 р., але перейняти („отримати в спадок“) назву місцевості?. Р. Зубик беззастережно сприймав і автентичність найстаршого відомого привілею і, як зазначено вище, факт, що місто мало у власності 170 ланів. При аналізі податково-фінансових засад функціонування передміської території, зокрема на підставі „Головного інвентаря ста ланів“, вчений побачив, що з „найстарших сімдесяти ланів“ практично не надходять прибутки в жодну з кас (міську, королівську, раєцьку). Щоб вийти з такої ситуації, він приписав Білогощу до ареалу 70 ланів, оскільки з інших документів впливало, що це міське село станом на першу третину XVII ст. сплачувало чинші в міську касу (*Zubyk R. Gospodarka...* – S. 90).

інвентарі...“ 1608 р. відсутні будь-які згадки і про деякі інші міські села (Кульпарків, Брюховичі, Малехів та Скнилівок), а не тільки про Білогощу.

Р. Зубик (в іншій частині дослідження) стверджує, що Брюховичі і Кульпарків виникли на т. зв. обшарах, на рівнині на північний захід від міста⁴⁴. Дослідник дотримувався тієї думки, що переважна частина обшарів, дарованих Львову завдяки третьому наданню 1415 р., залишалася незаселеною, оскільки складалася з лісистих, горбистих ґрунтів, що не надавалися до рільництва.

Д. Зубрицький з факту відсутності Білогощі в переліку „Головного інвентаря...“ робить висновок про фальшивість першого привілею, наголошуючи, що село „було осаджене на цій території неужитків“⁴⁵ дещо пізніше і тому місцевість з назвою Білогоща аж ніяк не могла згадуватися у привілеї 1356 р. за умови, якби він був автентичним, а не підробленим у кінці XV ст.⁴⁶

Причину того, чому низка міських сіл не була внесена в „Головний інвентар...“, можна з'ясувати, розглядаючи послідовність їх утворення та аналізуючи, на землях котрої донації їх закладали.

Кульпарків заснований 1425 р. завдяки дозволу ради міста Павлові Гольтбергові на викорчовування „певної площі корчів від границі Зубрі біля границі з Сокільниками й до границі села Скнилова“⁴⁷. Вказана дата є на 10 років пізнішою від третього земельного надання (обшарів) Владиславом II. Процитоване Д. Зубрицьким місце документа львівського магістрату про необхідність освоєння території (корчування) дозволило всім

---

⁴⁴ Zubyk R. Gospodarka... – S. 339.

⁴⁵ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 73.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 80.

дослідникам погодитися, що назване село постало саме на немірних обшарах.

Брюховичі засновані внаслідок діяльності власників сусідніх сіл, Гандлів⁴⁸, у 1444 р.⁴⁹ Текст привілею Владислава III з того ж 1444 р. і вжитий у ньому гідронім „Брюховиця“ не залишають підстав для сумніву, що Брюховичі розбудувалися на терені обшарів четвертого надання⁵⁰.

Історію міського села Малехів, що його обійшли увагою і укладачі „Головного інвентаря ста ланів“, і Р. Зубик у своєму дослідженні фінансової діяльності Львова, згадав Д. Зубрицький. Хроніст вперше згадує його під кінцем XIV ст. у такому контексті: „Цього ж 1392 р. пан Бльоротц, львівський громадянин (*Dominus Blorots Civis Lemburgensis*), продав свій маєток Малехів Михайлові Ламбацькому...“⁵¹. Першою писемною згадкою про Малехів можна вважати інформацію від 1377 р., коли вірменин Мандрус продав свій фільварок Мальоха русинові Янові Махевічові. У 1392 р. фільварок перетворився у приватне село львівського громадянина Бльоротца, яке пізніше належало якомусь Михайлові Ламбацькому, далі – Янові Юрі з Острова, від 1480 р. – Павлові Юрковському з Чорторії. Від 1469 р. назва Мальоха трансформується у Малехів. У 1489 р. король Казимир IV декретом від 16 квітня дозволив заміну трьох сіл,

---

⁴⁸ Zubyk R. Gospodarka... – S. 94.

⁴⁹ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 93.

⁵⁰ В люстрації Львівського староства 1570 р. про приналежність земель села сказано: „posadzili radce wieś Brzuchowice... на własnym gruncie króla...“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 26.). Поставлена в такий спосіб проблема в документі, виконаному на замовлення державних чинників, не повинна дивувати, оскільки в декількох його місцях, що стосуються підпорядкування територій, перевага надається королівській власності над юрисдикцією магістрату.

⁵¹ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 57.

розташованих далі від міста, на село Малехів як власність шпиталю Св. Лазаря⁵². Б. Зіморевич пояснював, що Малехів як село, близько розташоване до Львова, виміняли за три інші села (Большів, Могилище та Лучани), котрі 1456 р. (1427 р.⁵³) „Ян Ходоровський з Бжоздовіц, щоб щось земного в землю живих з собою взяти, шляхетну частку своєї дідиччини... наказав віддати старим і німичним старцям“⁵⁴. Наступна згадка Д. Зубрицького про Малехів відноситься до 1491 р.: „В оренду віддали шпитальне село Малехів, за винятком корчми й чиншу готівкою“⁵⁵. З цього випливає, що Малехів належав шпиталеві Св. Лазаря. Це село безпосередньо не було міською власністю і ще в першій половині ХХ ст. вважалось маєтком фундації калік ім. Св. Лазаря⁵⁶. Важливими є наступна згадка Д. Зубрицького від 1576 р. про села (з Малеховом включно), котрі він називає міськими маєтками⁵⁷, і перелік міських сіл в податковому реєстрі (sczosz) від 1579 р.⁵⁸, де фігурує Maliechow. Відсутність Малехова в інвентарі 1608 р. підтверджує припущення, що його територія не входила до обсягу ста ланів. До „Головного інвентаря...“ Малехів не внесли на тій самій підставі, що й інші території, котрі безпосередньо чи посередньо належали місту, але знаходились поза ареалом ста ланів.

---

⁵² *Dziubiński L.* Okolice i dobra... // *Miasto Lwów w okresie samorządu...* – S. 499

⁵³ Остання дата подана в примітках до „Хроніки“ Д. Зубрицького видання 2002 р. (с. 301) з посиланням на: *Krętosz J.* Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV wieku do 1772 r. – Lublin, 1986. – S. 270.

⁵⁴ *Зіморевич Б.* Потрійний Львів... – С. 84. Благодійне призначення передачі села пояснює означення „шпитальне“ щодо нього.

⁵⁵ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 114.

⁵⁶ *Wielki Lwów...* – S. 24.

⁵⁷ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 180.

⁵⁸ AGAD. – Archiwum skarbu Koronnego. – Oddz. 1, sygn. 21, s. 888.

Скнилівок подарував львівському міському шпиталю Св. Духа король Сигізмунд III у 1607 р.⁵⁹, тому це село не могло бути включене до переліку „Головного інвентаря...“ 1608 р.

Згідно з дослідженням Р. Зубика, у першій третині XVII ст. Брюховичі і Кульпарків чиншували до королівської каси⁶⁰, а Білогоща – до міської⁶¹. Цей факт не можна пов'язувати з розташуванням перших двох сіл на обшарах, а Білогощі – на сімдесяти ланах першого надання. Ситуація з поділом сплати чиншу до тієї чи іншої каси протягом магдебурзького періоду міста була дуже складною і заплутаною. Наприклад, до міської каси платили, крім інших, фільварок, розташований на 5,5 Коснерівських ланах⁶², село Клепарів⁶³, тобто маєтки, котрі Р. Зубик без сумніву відносить до „станів другого надання“. Разом з тим він стверджує, що частина підгороддя біля мурів і 1/3 міри зимноводського млина, що були теж розташовані на „станів другого надання“, чиншували до королівської каси⁶⁴. А протягом XVIII ст. до податкових реєстрів міста Львова під назвою „міські села“ без винятку входили Брюховичі, Білогоща, Кульпарків⁶⁵ і дуже часто – Малехів⁶⁶. Отже, для визначення послідовності надбання містом своїх земель не має

---

⁵⁹ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 214.

⁶⁰ *Zubyk R.* Gospodarka... – S. 96, 97.

⁶¹ *Ibid.* – S. 90, 96.

⁶² *Ibid.* – S. 90.

⁶³ *Ibid.* – S. 97.

⁶⁴ *Zubyk R.* Gospodarka... – S. 340.

⁶⁵ Приклад: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 808, арк. 277 (1737 р.); спр. 810, арк. 80–81, 177 (1750–1755 р.).

⁶⁶ Приклад: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, спр. 806, арк. 92зв., 172–173зв., 254зв., 325зв. (1734 р.); спр. 809, арк. 40зв. (1743 р.).

значення, коли в котрійсь із конкретних місцевостей осіли поселенці і в котру з кас вони сплачували податки.

Детальний аналіз „Головного інвентаря ста ланів“ (обох відомих списків) провів Р. Могитич⁶⁷. Поряд з описом локалізації кожної позиції документа він здійснив графічну реконструкцію розпланування ланів на топогеодезичній підоснові Львова⁶⁸. З цієї студії випливає, що описані „Головним інвентарем...“ лани щільним нерозривним кільцем оточували „місто в мурах“, беручи звідси початок своїми вузькими сторонами (завширшки близько 100 м). Довжина ланів сягала понад 2300 м⁶⁹. Як випливає з тексту самого „Головного інвентаря...“, лани найчастіше закінчувалися там, де вони впиралися у межі з селами, що оточували місто. Наприклад: „Drugi łan Zapaliński albo Melcher Hazowski... A tak prawą stroną podle tegoż goścince ma tyż iedne swoje strone Łyczakowa y role za niąu ku ogrodzi Jana Mularza Octoty który osadzony w polu przy granicy od Krzywczych Miastu czynszuie“⁷⁰ (Другий лан Запалінський або Мельхер Газовський...Правою стороною попри той же гостинець [цей лан] з одного боку має Личаків і ріллю за нею (оселею) до городу Яна Муляра Оцтоти, котрий осів у полі при межі від Кривчиць; чиншує місту); „A tam już stanął pierwszy tract przy samej granicy od Kozielnik“⁷¹ („А там вже закінчився перший тракт при самій межі від Козельник“); „Trzeci tract Łanow ma 14 ¼ od wsi Kozielnik Zubrzey y Oswiczy granice iuz zawarte obeszły a wszystkie biorą czoła swoje nad potokiem rzyczki Srybrny s Kozielnik przez Swinoryią do Połwi

⁶⁷ Могитич Р. Передмістя... – С. 33–51.

⁶⁸ Там само. – С. 41.

⁶⁹ Там само. – С. 34.

⁷⁰ ЦДДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 11, 11 зв.

⁷¹ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 459.

wpadający Jedne z południa na północy aż do Debrzy którą Delhą zową albo gdzie mi koniec miara pokaże. A drugi II od północy na południe ku kopcom od Zubrzy pod Oswicy Dumbrową iako ie stroną Gotperkowski las zachodzi⁷². („Третій тракт має 14 ¼ ланів. Від сіл Козельники, Зубрі та Освиці проходять [їхні] кінцеві межі. Всі починаються над течією річки Срібної, що [тече] з Козельник і разом із Свинориєю впадає у Полтву. Одні [лани тягнуться] з півдня на північ аж до діброви, що називається Дельга або [туди], де міра кінець [ланів] покаже. А інші [лани] – від півночі на південь до кіпців, що [знаходяться] від Зубрі при Освицькій діброві там, де підходить збоку Кульпарківський ліс “); „Protensia tych łanów iako u drugich w ty[m] traktie do granic Zubrzickich sciąża sie iako są w koncu tych ze łanów nan...• ieden od Zubrzy drugi od łanów miesckich a trzeci od Sokolnik⁷³“ („Протяжність тих та інших ланів у цьому тракті сягає до меж Зубрі, так як є наприкінці цих ланів... один від Зубрі, другий від міських ланів, а третій від Сокольник“).

Отже, площа п'ятдесяти чотирьох* ланів, описаних „Головним інвентарем...“ на Галицькому та Краківському передмістях Львова, повністю охоплювала територію передмість, визначену вище. Сорок п'ять ланів припадало на села, котрі виникли на території „ста ланів“.

---

⁷² ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 13зв., 14.

* В тексті пошкоджено слово.

⁷³ Там само. – Арк. 14зв., 15.

* Підрахунок зроблений на підставі опублікованого Р. Зубиком списку „Головного інвентаря ста ланів“. Незначні розбіжності в числах між обома списками не впливають на загальну логіку підрахунку.

Ще три села розкинулися на обшарах і одне – на землі, що належала міському шпиталю*.

В такому разі виникає питання: що саме з урбаністичних утворень (осель, фільварків, сіл, сільськогосподарських угідь і т.п.) розташовувалося на „сімдесяти ланах першого надання“ і де розташовувалися ці лани т. зв. „першої донації“?

Р. Зубик вважав, що з сімдесяти ланів першої земельної донації на початок XVII ст. тільки 13 ланів були в прямій власності міста; причому з них на 10 – розташувалася Білогоща, а три Белзькі лани були приєднані до Клепарова. Про решту ланів, на думку цього автора, відомо тільки, що вони належали до обшарів, на яких архієпископ Григорій заклав село Рясне⁷⁴.

При аналізі наведеного вище трактування локалізації сімдесяти ланів (наданих місту ще 1356 р.) насамперед впадає в очі та обставина, що всі території, перелічені Р. Зубиком (Білогоща, частина Клепарова і Рясне), значно віддалені від „міста в мурах“. Така обставина викликає подив, оскільки суперечить традиції просторової локації міста на магдебурзькому праві, відповідно до якої передмістя щільним кільцем оточували „місто в мурах“, беручи свій початок від „чола“ тих самих мурів.

Щодо конкретних територій, віднесених вченим до „сімдесяти ланів“, то вище вже було зроблене припущення, що Білогоща розкинулася на обшарах, подарованих місту в 1415 р. або в 1444 р.⁷⁵

---

* Скнулівок як село, набуле на особливих умовах щойно в 1607 р. при аналізі „Головного інвентаря...“ 1608 р. враховувати не варто.

⁷⁴ Zubyk R. Gospodarka... – S. 70.

⁷⁵ Останню з цих дат спонукає назвати порівняння географічного розташування Білогощі, від котрої по прямій лінії у північному напрямі розкинулися Брюховичі, з розташуванням, зафіксованим у привілеї 1444 р.: „...надлишки ланів, по-іншому звані обшарами, які простягаються

Про Рясне – єпископську власність – необхідно зауважити, що, перше, обшари не входили до територій, подарованих Казимиром III в 1356 р., а були надані місту пізніше від двох основних надань земельної території (ланів) – для її „заокруглення“. По-друге, Рясне ніколи (до кінця XX ст.) територіально і адміністративно не належало Львову, а за умови належності його території до „сімдесяти ланів“ міська юрисдикція мусила б поширюватися на це село ще від 1356 р.

Щодо трьох ланів, які, за Р. Зубиком, ввійшли до території села Клепарів, то вони, швидше за все, входили в загальну суму площі села, тобто у 12 ланів, названих „Головним інвентарем...“ 1608 р.

Отже, Р. Зубик не обґрунтував переконливо приналежності до „сімдесяти ланів“ жодної з названих ним місцевостей. Звідси випливає, що й стосовно інших територій (обох передмість і решти сіл) у „Головному інвентарі...“ описано сумарну кількість ланів – сімдесят першого надання і тридцять, подарованих Владиславом Опольським, щоб Львів мав у власності більш-менш прийняту для локаційних міст кількість ланів, тобто – сто. Остаточо в твердженні, що Львів протягом свого маґдебурзького періоду володів площею, яка вимірювалася тільки ста ланами, переконує гіпотеза самого ж Р. Зубика, за якою він і територію середмістя („міста в мурах“) відніс до другого надання⁷⁶ (1372 р.). Таке припущення не відповідає загальноприйнятим засадам і послідовності правової і просторової локації маґдебурзьких міст⁷⁷.

Якщо передміські лани закінчувалися тим, що впиралися в межі між передмістями та селами, й водночас декілька міських сіл мали

далі виміряних ланів згаданого міста Львова, прилягають до річки, що зветься Брюховиця, і перед містом Львовом розташовані“ (Привілеї міста Львова... – С. 103. – Док № 36).

⁷⁶ *Zubyk R. Gospodarka... – S. 72.*

⁷⁷ *Rębkowski M. Pierwsze lokacje miast... – S. 54.*

поділ на лани, а села, що не були включені в „Головний інвентар...“, розташовувалися на обшарах, то однозначно можна стверджувати, що загальний міський простір складався зі 100 ланів і якоїсь площі невимірної території (обшарів).

З викладеного вище вимальовуються два варіанти гіпотетичної картини первинної просторової організації загального міського простору:

Перше надання „сімдесяти ланів“ відбулося в 1356 р. (могло підтверджувати статус кво княжих часів). На практиці це виглядало як фізичне вимірювання геометрично правильних (з певними натурними відхиленнями, спричиненими природними факторами) витягнутих прямокутників земельних наділів від чола мурів. У 1372 р. Владислав Опольський замість видати підтверджуючий привілей на „сімдесят ланів“ і фундаційний – на 30 ланів, „дарує“ місту сто ланів, включивши до „дару“ й ту площу, котрою місто вже володіло. Цей факт посередньо підтверджує текст привілею з описом розташування „початків“ ланів.

Можна прийняти версію Д. Зубрицького про неавтентичність привілею Казимира III від 1356 р.⁷⁸ В такому випадку, початок процесу правового локування міста треба віднести до 1372 р., що відповідає і тезі Р. Зубика про розташування середмістя на землях, дарованих місту тільки цього року. Суперечності з відомими археологічними та історичними фактами, які дозволяють датувати північну частину середмістя принаймні другою половиною XIII ст., вирішуються за умови, що в 1356–1372 рр. відбулася тільки релокація,

---

⁷⁸ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 73. В сучасній українській історіографії поширений погляд про повторне надання Львову магдебурзького права після приєднання міста до Польського королівства, а дискусію про автентичність привілею Казимира III не можна вважати вичерпаною (Капраль М. Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. (Історико-джерелознавчий огляд) // Привілеї міста Львова... – С. 14–16).

а початки набуття рис магдебурзького міста Львів набув ще в часи князя Лева. Від Владислава Опольського місто отримало сто ланів, котрі 1608 р. й були описані „Головним інвентарем...“.

Однозначно слід твердити, що місто володіло територією, яка складала сто ланів, та „заокругленнями“ – обшарами від 1415 р. і 1444 р., на яких утворилися села Кульпарків, Білогоща і Брюховичі. Малехів став шпитальним надбанням. Крім того на особливих засадах як приватна власність міських райців до території Львова від 1507 р. належали села Зубря і Сихів⁷⁹, а також Скнилівок – власність шпиталю Св. Духа від 1607р.

Зазначене вище вимагає відповідей на низку конкретних запитань. Зокрема на питання, чи „лан“, будучи одиницею площі, в стуктуруванні передміських і сільських ґрунтів, відігравав виключно мірничу функцію, не пов’язану ні з адміністративною, ні з фінансово-господарською.

Структура передмість відповідно до мірничого критерію – „лану“

Фізичний поділ передмість на лани детально описаний в обох списках „Головного інвентаря...“. Галицьке передмістя поділялося на чотири тракти, кожен з яких об’єднував певну кількість ланів. Менше Краківське передмістя формувало п’ятий тракт⁸⁰. Сума площі передмістя у чернетці та чистовику „Головного інвентаря...“ відрізняється на незначну суму в 2 або 4 лани.

Спроба підрахунку суми площі ланів, названих автором чернетки, натрапляє на труднощі на самому початку тексту. При описі першого тракту Галицького передмістя йдеться про „два спадкові

⁷⁹ Капраль М. Національні громади... – С. 300.

⁸⁰ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 457–461; ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10–18зв.

міста лани“, а безпосередньо після них – про „другий Запалинський лан“. Незрозуміло, отже, яке число тут (один чи два) використовувати при додаванні ланів чернетки. Чистовик, розпочинаючись з аналогічного опису, називає проте тільки один „Łan pierwszy tego tractu“⁸¹. Додавання кількості ланів першого тракту за чернеткою дає число 15,75 ланів (за умови, якщо „перших“ ланів було два) або 14,75 (якщо це був один лан). В той же час укладач цього списку анонсує, що тракт містив 16,5 лану. Далі в чернетці всі величини ідеально співпадають. Винятком є тільки підрахована укладачем кількість ланів цілого Галицького передмістя в сумі 46. Навіть якщо не враховувати похибки підрахунку ланів для першого тракту, то подані укладачем цифри кількості ланів в чотирьох трактах цього передмістя (16,5+2+14,75+13) дають сумарну величину – 46,25.

Проівняння обидвох списків дозволяє виявити різницю щодо ланової площі одиниць земельної власності для таких позицій:

Табл 5.

Назва лану	Чистовик	Чернетка
Перший лан	1	2
Лан Темрцізової	1,25	1,75
Ольпнерівський лан	0,75	0,5
Лан Яна Жешовського	0,5	0,75
Краківське передмістя	9	10
Сума	11,25	13,75

Плутанина з кількістю ланів у межах Галицького передмістя не повинна надто дивувати. Первинна процедура вимірювання земельних

⁸¹ Ibid. S. – 457.

наділів з використанням одиниці площі „лан“ не могла бути абсолютно точною. Після моменту просторової локації відбувався довготривалий процес перерозподілу ґрунтів (купівля–продаж, оренда, успадкування), не можна виключати спроби махінацій – документального запису меншої площі, ніж фактично її мав певний власник. Все це зумовило, що в 1608 р. не можна було здійснити абсолютно точну інвентаризацію на підставі документів, які були на той час у магістрату та власників. Автор чернетки при кінці документа без жодних застережень нотує, що фактична площа „ста ланів“ становить 102 лани. Неточності, виявлені на початку цього ж списку інвентаря, можна пояснити просто арифметичною помилкою. Інший підхід в укладача чистовика: правильно підраховуючи суми площ для трьох перших трактів, для четвертого він змінює цифру з 13 на 15 так, щоб подані числа кількості ланів для кожного з шести трактів у підсумку давали „необхідну“ суму в 100 ланів.

Атрибутний компонент „лан“, вжитий з власною назвою в списках інвентаря, передає поняття земельної власності одного господаря. При здійсненні торговельних операцій з нерухомістю виникала необхідність якось означати частину території, що продавалася чи винаймалася. Очевидно, за аналогією з середміською нерухомістю (кам'яницями), на земельну власність передмість перенесли прізвища її перших володарів. Атрибутним компонентом до таких назв виступало поняття „лан“, бо вимірювали ділянку, використовуючи саме цю одиницю площі та її похідні (половину, чверть, три чверті і т.п.). Зрозуміло, що при такому трактуванні поняття „лан“ повністю втратило мірничу функцію, тому до кожної позиції додавали кількісну характеристику.

Хоча основним завданням „Головного інвентаря...“ була інвентаризація приналежних місту територій з поданням кількісних

характеристик щодо площі їхніх складових, в обох списках цього інвентаря поняття „лан“ використане не як одиниця площі, а як опис великого земельного наділу, що на той час мав єдиного власника. Тим не менше з документа однозначно випливає, що в мірничому аспекті вся територія передмість Львова складалася з ланів.

Обидва списки (чистовик і чернетку) „Головного інвентаря“ варто порівняти між собою та зі старшим подібним документом, яким є люстрація Львівського староства 1570 р. де поряд з фіксацією різноманітних прибутків та нерухомості магістрату Львова є опис розташування ста міських ланів⁸². В люстрації від 1570 р. поняття „лан“ теж вживається як атрибутивний компонент до власної назви. Всього перелічено 19 прізвищ, вжитих у формі найменувань „ланів“. З них у шести випадках подано кількісні характеристики.

В останній третині XVI – початку XVII ст. у різній власності перебували не цілі лани, а їх суми або частини. Поняття „лан“, що вживався як атрибутивний компонент до прізвища власника, не означав, що саме цей господар володів ґрунтом на конкретний часовий зріз. Із чернетки „Головного інвентаря...“ 1608 р. випливає, що земельна нерухома власність змінювала назву, змінюючи господарів до середини XVI ст. Пізніше назви „ланів“ стабілізувалися і при зміні власника назва зберігалася. Таку тенденцію ілюструє, для прикладу, перелік власників „Запалинського або Мельхер Газовського лану“, який станом на 1608 р. належав Урбанові Убальдіні. Цей земельний наділ перед 1483 р. був послідовно у власності Якуба Зиндріха та Петера Німанта, від 1485 р. – зятя останнього Станіслава Мальдничова, який у свою чергу в 1510 р. залишив „лан“ своєму зятеві Станіславові Лямелю. Після смерті Лямеля землю передали Запалія, а одна з доньок покійного, вийшовши заміж за Мальхера

---

⁸² ЦДІА України у Львові – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 22–24.

Газа*, зробила його спадкоємцем усієї нерухомості. Маєток був закладений за борги Костянтинові Корнякту, а вже він продав його Урбанові Убальдіні⁸³.

Взаєморозташування „ланів“, їхні назви та власники співпадають у двох варіантах „Головного інвентаря...“ 1608 р. та Люстрації 1570 р. Порівнюючи ці три документи, можна загалом ствердити правдоподібність графічної реконструкції пролягання „ланів“ на схемі Р. Могитича. Проте, опираючись переважно на чистовик „Головного інвентаря...“ 1608 р., дослідник помістив на території передмістя обшари⁸⁴ між Вашовським* „ланом“ та „ланом“ Калічої гори⁸⁵. Він не звернув уваги, що в чистовику та чернетці „Головного інвентаря...“ другий і третій тракти переставлені. Люстрація підтверджує справедливість варіанта, поданого в чернетці, оскільки стверджує, що біля Піручинського „лану“ (Piruczyński, що пізніше іменувався Waszowski) розташовані лани Мартина Тлустого (Tłustego Marcina). З чернетки „Головного інвентаря...“ випливає, що ще 1549 р. Піручинський „лан“ був об'єднаний із Вашовським „ланом“ (Dwa łany Wąsowskie або Pierzynczyńskie), а прилеглі до них лани змінили назву на „лан“ Калічої гори* (Półtrzecia łanów Kaliczey górgy po panu doctorze Nouicamprianie). Особливо цікавим є зауваження

---

* Саме від прізвищ двох передостанніх власників закріпилася назва „лану“.

⁸³ ЦДІА України у Львові – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 11.

⁸⁴ Обшари в жодному випадку не могли входити до складу теренів передмістя, оскільки були надані Львову аж у першій половині XIV ст. і використані для заснування міських сіл Кульпарків, Білогоща та Брюховичі (Долинська М. До питання про площу Львова...).

* Про транскрипцію написання найменування цього „лану“ див. вище.

⁸⁵ Могитич Р. Передмістя... – С. 43–44. Автор локалізує обшари приблизно на території сьогоденішнього парку Культури та відпочинку.

* Сучасна Цитадель.

чернетки про те, що „лани“ Калічої гори тягнуться не прямо, а наперекіс (że nieaprost, ale na śmige idą iako drugie łany) в напрямі до Зубрівського гостинця. Локалізувати Вашовський „лан“ можна за допомогою „Опису передміських границь“ 1788 р., де сказано, що межа передмістя із селом Кульпарків від 10-го копця йде на південь, співпадаючи з межею „Wąsowicz[skiego] łanu“⁸⁶. При визначенні кордону передмістя було показано, що це лінія паралельна від сходу до сучасної вул. Стрийської. В околиці сьогоднішнього кам'янообробного заводу кордон передмістя змінював напрям на північно-східний, межуючи далі зі селом Кульпарків. Саме в цьому місці до кульпарківської границі підходили вузькі кінці (тили) двох з половиною ланів, що називалися „ланами“ Калічої гори.

Локалізація Піручинського (Вашовських) та Мартина Тлустого (Калічої гори) „ланів“ пов'язана з проблемою розташування „особливого“ тракту, названого чистовиком „Головного інвентаря...“ третім, а чернеткою – другим.

Винятки в лановій структурі львівських передмість. Особливість цього тракту полягає в нетиповому щодо решти трактів розташуванні ланів на місцевості. Докладно межі останніх подані в неопублікованому списку. Територія обох ланів в натурі творила близьку до трикутника геометричну фігуру, сторони якої тягнулися від Галицької брами вздовж східних схилів Калічої гори, далі – на південь до злиття річки Свинорії і Срібного потоку* з Полтвою, звідки – дещо східніше назад на північ до південного прясла міських фортифікацій та вздовж нього. Про будь-яку межу поміж двома

⁸⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 523, арк. 3.

* З картографічного аналізу випливає, що ріка Свинорія брала початок у верхній частині сучасної вул. Зеленої, протікала вздовж вул. В. Стуса, де в районі вул. І. Свенцицького до неї впадала Срібна річка; поблизу вул. Ш. Руставеллі Свинорія з'єднувалася з одним із двох основних рукавів Полтви – потоком Сорокою.

ланами цього окремого тракту жоден із списків не згадує (очевидно, на початок XVII ст. вже було неможливо її описати). В межах цих ланів розкидалася реміснича оселя Під Сторожею. Згадка про чинші із згаданої оселі, які почали надходити до міської каси від 1404 р.⁸⁷ (одна з найстарших дат обох списків), спонукає до гіпотези, що дивна нетипова конфігурація ланів окремого тракту була зумовлена тим, що вони вже були вимірними на момент першої відомої земельної донації (1356 р.) і тоді їх просто включили в загальний ареал.

Припущення, що лани окремого тракту були надані місту раніше від просторової локації львівських передмість або що їхня топографія була зумовлена давнішим ремісничим поселенням, посередньо підтверджується ще одним постулатом неопублікованого списку „Головного інвентаря...“. Наприкінці цього документа після переліку міських сіл згадується „останній зі ста ланів“, що належав костелу Діви Марії. Люстрація Львівського староства 1570 р. описує розташування цього лану: „Tu konkluduią* się łany mieyskie z łanem Panny Maryi, ktory się począł od Łanów Zamersztynowskich a kończy się u Zboisk“⁸⁸. Фактично цей лан належав до території Краківського передмістя, тягнувся вздовж течії Полтви в напрямі південний захід – північний схід паралельно до межі між передмістям і селом Замарстинів. Ймовірно, він був вимірний наприкінці княжої доби, що можна довести наступним ретроспективним порівнянням писемних та картографічних джерел.

Ріка Полтва біля Штехерівського млина⁸⁹ при загаті досить різко змінювала напрям течії з північного на північно-східний, її русло тут

---

⁸⁷ Zubyk R. Gospodarka... – S. 75.

* concludio – включати, сходитися, закінчуватися

⁸⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 26.

⁸⁹ Долинська М. Локалізація млину Бертольда Штехера...

служило природною межею між передмістям та селами Замарстиновом і Збоїськами. Порівняння історичних та сучасної карт дозволяє прив'язати цей відтинок русла Полтви до частини вул. Хімічної (від її перетину з пр. В. Чорновола) і вул. Комунальної; при стикові останньої з вул. Жовківською русло Полтви повертало різкіше на північ, практично співпадаючи з лінією вул. Жовківської.

У „Головному інвентарі...“ 1608 р. при описі Краківського передмістя після переліку сіл, що входили в ареал ста ланів, є декілька рядків, присвячених „одному останньому лану“. В чорновому варіанті – „Za którym Zamerstynowem od zbczu iest ieszcze ieden łan ze stu ostateczny z przywileiu stolonowego kościołowi P. Mariey należący którego są possesormi toy M. PP. Aręza prałaci“⁹⁰ („Від схилів Замарстинова є ще один лан, останній зі ста, за столоновим привілеєм [наданий] костелові Діви Марії, власниками якого є прелати того [костелу]“) і в чистовику – „Po których ostaje w końcu Zamerstinowa o granicę Zboiskami na kościół Panny Marjej przywilejmi głównemi stołanowemi wyłączony i darowany z młynem tamże ostatni łan I“⁹¹ („Після яких залишається в кінці Замарстинова біля межі із Збоїськами останній лан з млином, виключений столоновим привілеєм і дарований костелу Діви Марії“). Формулювання чистового варіанту „Головного інвентаря...“ дуже нагадує перекладений з латини фрагмент тексту локаційного привілею Владислава Опольського 1372 р.: „Крім того, млин згаданого костелу святої Діви Марії, що з давніх часів і навічно до цього костелу приєднаний, разом з одним ланом, що також цьому костелові належить, до згаданих 100 ланів приєднуємо“⁹².

⁹⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18зв.

⁹¹ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 461.

⁹² Привілеї міста Львова... – С. 38–39. – Док. № 4.

Межа між Замарстиновом і Збоїськами, згідно з картографічним аналізом, розпочинається приблизно від перетину сучасних вулиць В. Липинського та Б. Хмельницького і прямує далі в північному напрямі. На південь від цієї точки можна розташовувати найстарший львівський лан, що був вимірний і подарований, очевидно, костелу Марії Сніжної за якийсь час перед просторовою локацією магдебурзького Львова. Вказівок про форму і напрям протяжності цього лану на сьогодні немає, проте його розміри повинні були відповідати тогочасним стандартам, тобто його площа складала близько 250000 м² (це число ймовірне при вимірах лану 103,68 м x 2332,8 м⁹³). Логічно припустити, що цей найдавніший лан тягнувся вздовж течії ріки по її правому березі. На протилежний берег костельний лан поширюватися не міг, бо там відповідно до привілею 1372 р. були наміряні лани, які не могли ні співпадати, ні частково перекриватися з найдавнішим ланом. Не міг цей первинний лан довжиною прямувати і в південному напрямі, щоб не потрапити на територію княжого пригороддя. Після локації міста на магдебурзьких засадах „марійський“ лан опинився між Старостинською юридикою та селом Замарстинів, що опосередковано пояснює, чому в „Головному інвентарі“ його названо аж після переліку сіл з лановою структурою. Смуга цього лану завдовжки 2 км, тягнучись у напрямі південний захід – північний схід, охоплювала місця, де на кінець XVIII ст. збереглися два розташовані майже поруч млини, і, отже, котрийсь із них міг відповідати млинові костелу Діви Марії, згаданому привілеєм Владислава Опольського. Непрямим підтвердженням такого припущення є згадка в Йосифінській метриці про луку, що належала

---

⁹³ *Могитич Р.* Передмістя... – С. 48.

костелу Діви Марії, яка станом на 1788 р. межувала з лукою господаря млина Шорачинського⁹⁴.

Організація простору міських сіл

Міські села, засновані на території ста ланів, компактно зосереджувалися на північній околиці загальної міської території. До межі Краківського передмістя міської юрисдикції від півночі прилягали терени Клепарова, далі на північ послідовно тягнулися ґрунти сіл Голоско Мале і Голоско Велике. На сході всі три перелічені села межували із землями села Замарстинів, південний кордон якого підходив до Старостинської юридики (або Краківського передмістя королівської юрисдикції). Обидва списки „Головного інвентаря...“ 1608 р. називають тільки кількість ланів, що займало кожне з цих сіл: „ Cleparow 12. Hołowsko małe № 7. Hołowsko wielkie № 9. Zamerstynow № 12“⁹⁵. Кількісні характеристики не у всіх випадках співпадають із числами, названими для відповідних сіл у 1570 р. люстрацією Львівського староства. В останньому написано: „Łany Kleparowskie, które się poczynaia od dziesięciu łanów wolnych. Dwanaście w szerz, co kmiecie tam mieszkaiący zeznali, przeciwko tym łanom przedmieyscie ciągnie się od Połtwi pod Kleparow“; „Podle Kleparowa łany Hołowska mnieyszego, łanow dziesięc...poczynaia się od Kleparowskich łanow przeciwko Przedmieysciu Krakowskiem“; „Wieś Hołowsko Radziecka... Łanów podle mnieyszego Hołowska dziewietnaście “; „Zamersztynow...Łany iego poczynaia się od mnieyszego Hołowska, Łanow dziewięc w tey wsi... przeciwko nim przedmieyscie zamkowe

⁹⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 44зв., поз. 581, 582. Для істини варто нагадати, що і до згадки про млин, і після неї перелік Йосифінської метрики майже суцільно містить луки, що належали різним власникам, зокрема багатьом сакральним закладам.

⁹⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18.

Krakowskie pod nie podeszło⁹⁶“. Загальна сума ланів, що відповідно до люстрації складає 50 (12+10+19+9), не надто відрізняється від суми в 46 ланів, яку називає „Головний інвентар...“. За допомогою пояснень люстрації можна уявити протяжність ланів на території названих сіл. У міському селі Клепарів лани довгими сторонами тягнулися в напрямі схід – захід. Територія сіл Голоско Мале і Голоско Велике була поділена ланами з півдня на північ. Лани села Замарстинів, починаючись вузькими сторонами від межі Голоска Малого, мали північно-західний напрям своїх довгих сторін.

До списку сіл, розташованих на території ста ланів, „Головний інвентар...“ відносить, об’єднуючи в одне ціле, села Поріччя і Волицю: „Porzyce y Wola Zamerstyńska, iako z nich dziedzc zowie p. Marcin syn Grygier[a] y po niem zięc iego Zebult Worcel płacili miastu z każdego łanu g 12 kopę, maią mieć łanów 5“⁹⁷.

Історики переважно зараховують Поріччя і Волицю до категорії міських сіл Львова⁹⁸ або вважають, що вони були присілками Замарстинова, заснованими на самому початку XVI ст.⁹⁹ Обидва села (присілки, оселі) чиншували до міської каси¹⁰⁰ з сумарної площі 5 ланів. З огляду на чиншування до міської каси і села Замарстинів Р. Зубик Волицю і Поріччя зараховував до села Замарстинів, чим збільшував його площу до 17 ланів¹⁰¹, що документально не

---

⁹⁶ Там само. – Оп. 1, спр. 391, арк. 25–26.

⁹⁷ Там само. – Спр. 108, арк. 18зв.

⁹⁸ *Zubyc R. Gospodarka...* – S. 69.

⁹⁹ *Капраль М. Національні громади...* – С. 251.

¹⁰⁰ *Zubyc R. Gospodarka...* – S. 90, 96.

¹⁰¹ *Ibid.* – S. 90, 96.

підтверджується. Не обґрунтовуючи, цей автор декларує також, що Волиця і Поріччя виникли на ланах другого надання¹⁰².

Для визначення, на території Замарстинова чи передмістя знаходилися ці оселі, цікавим є такий запис реєстру шосового податку від 1768 р.: „Czynszownicy na przedmieściu Porzyse zwanym mieszkaiący z pułtora chłorów“¹⁰³. Вжитий тут атрибутивний компонент „передмістя“ до назви „Поріччя“ схиляє до думки, що воно було в межах передмістя. Нарахування сумарного податку від обох поселень підказує, що вони розташовувалися поруч себе і між ними не було чіткої межі. Поріччя і Волиця (Замарстинівська Воля) не могли розкидатися поблизу зовнішніх меж села Замарстинів, що випливає з підсумкового фрагмента „Книг меж“ 1607 р., де зазначено, що „Od Holowska u Zamarstinowa“ межі представляють „P Constanti Corniacta względem Grzybowicz u Zboisk“ та „Hospital S. Ducha względem Malechowa“¹⁰⁴.

Так само Волиця і Поріччя не могли тягнутися вздовж межі між селом Замарстинів і передмістям, бо Замарстинів межував не з Краківським магдебурзьким передмістям, а з Старостинською юридиком (що вже не надто наголошувалося протягом XVIII ст.).

В „Описі передміських границь“ 1788 р. при визначенні меж між передмістями і селом Замарстинів зафіксовано, що вони тягнуться на захід вздовж Полтви, починаючись „przy rzese z opustu młyna Kapitulnego plinącey. W ciągu tey linij iest młyn przy drodze zwaney Cessarska z ogrodem, ten iest w ograniczeniu Zamarstynowa, należy

---

¹⁰² Ibid. – S. 102.

¹⁰³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 401, поз. 380.

¹⁰⁴ Там само. – Спр. 702, арк. 7.

jednak do Prześwietney Capitulii Lwowskiej¹⁰⁵ („при ріці, що впливає із загати Капітульного млина. На цій лінії є млин при дорозі, названій Цісарською, з городом, цей є на території Замарстинова, але належить Пресвітлій Львівській Капітулі). Подібно виглядає текст чистовика „Головного інвентаря...“ 1608 р.: „gdzie Połtew ma upust abo przygwę, spadając na młyn Kanonicy przy Porzeczcu Woli Zamarstynowskiej¹⁰⁶ („де Полтва має загату або розрив, спадаючи на Канонічий млин при Поріччі Замарстинівської Волі “).

Подібні назви і поняття (млин капітули, загата-упуст) підказують, що саме біля цього млина сходилися межі Краківського передмістя, Старостинської юридики та сіл Клепарова і Замарстинова. Саме звідси починалися (в напрямі протилежному від Замарстинова, тобто на захід) оселі, звані Замарстинівська Воля та Поріччя.

Розв’язок проблеми локалізації осель Поріччя і Волиці допомагає здійснити королівська люстрація від 1570 р. Тут зазначено: „Tamże na łaniech osadzili wieś Zamersztynow y wieś Kleparow; między któremi wsiami poczyna się Palus intra Limites Octuaginta Novum Laneorum situatt^{*} a ciągnie się ku przedmieściu Zamkowym, które przedmieście Zamkowe ma granicę u brzegu Połtwie od miasta to iest Zamkowe. A co z drugą stronę Połtwi, to do miasta, okrom tego Paludem które iest wolne tak miastu, iako też y Zamkowi... osadzili ususzywszy błoto tak rok dwa domy, a predtym kilkadziesiąt, y nazwali to wsią Wolica,

---

¹⁰⁵ Там само. – Оп. 1, спр. 523, арк. 10. До нього йдеться проти течії Полтви на захід до Цісарської дороги.

¹⁰⁶ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 461. Перерахунок величини податку в „півтора хлопа“ вказує, що наприкінці другої третини XVIII ст. в Поріччі було 12–18 чиншівників (домогосподарств). Див.: *Долинська М. Спроба розрахунку кількості чиншівників...* – С. 9–13.

* Palus intra Limites Octuaginta Novum Laneorum situatt – Болото, що лежить у межах нових вісімдесяти ланів.

tak ze ludziom odieli zamkowym u pospolstwu mieyskiemu“¹⁰⁷ („Там само на ланах осадили село Замарстинів і село Клепарів, від яких починається болото, що лежить в межах нових вісімдесяти ланів, а тягнеться до Замкового передмістя, котре має межі з містом по березі Полтви. А щодо другого боку Полтви, то [він належить] до міста, крім згаданого болота, що не підлягає ні місту, ні замкові. ... осушивши болото, поставили за рік два будинки, а перед тим – декілька десятків [будинків] і назвали то селом Волиця, оскільки не підпорядковувалося замкові і міському поспільству). Отже, обидві оселі виникли на меліорованому за розпорядженням райців болотистому ґрунті лівого берега Полтви, який входив в ареал ста ланів, але первинно не оподатковувався, що пізніше в XVI ст. дозволило представникам львівського старости піддати сумнівові приналежність терену цих присілків (сіл) до території передмістя Львова міської юрисдикції і спричинило деяку плутанину у визначенні їхнього статусу. Згадка люстрації 1570 р. про пасовище, осушення (освоєння) неугідь перекликається з цитатою з привілею 1356 р.: „А після того, як будуть викорчовані решта 10 ланів по сусідству з вищезгаданим містом у місцевості, що зветься Білогоща, визначаємо їх на пасовища без будь-якої грошової сплати“¹⁰⁸. Село Білогоща прилягало від заходу до північної частини Краківського передмістя і було засноване аж 1423 р. Можна припустити, що назва Білогоща в XIV ст. поширювалася на місцевість значно більшої площі і охоплювала болотисті ґрунти, на яких після осушення постали присілки Волиця і Поріччя.

Саме в цьому місці Краківського передмістя (між селами Білогощею і Клепаровом) межа передмістя не співпадає в „Описі

---

¹⁰⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 26–27.

¹⁰⁸ Привілеї міста Львова... – С.29–30. – Док. № 1.

передміських границь“ 1788 р. та на літографічній карті 1841 р.[•] Цей факт дозволяє розташувати присілки Поріччя і Волицю між Клепаровом і Краківським передмістям магістратської юрисдикції. Й. Гронський згадує про старий гостинець, що колись був межею між передмістям і селом Клепарів¹⁰⁹. Його можна віднайти на картах Львова 1766 та 1841 рр. і прийняти за південну межу присілків.

Остаточо прив'язати Волицю і Поріччя до сучасної топогеодезичної підоснови допоможе картографічний аналіз, при якому необхідно „відтворити“ обидва (старе і нове – штучне) русла Полтви і заболочену територію поміж ними, що на початку XVI ст. була перетворена на оселі Краківського передмістя.

Крім чотирьох сіл та двох присілків, що входили в ареал ста міських ланів, під юрисдикцією магістрату Львова перебували і села Кульпарків, Білогоща та Брюховичі, розташовані на обшарах. Р. Зубик наголошував, що ареал третього наділу 1415 р. не був виміряний ні в час донації, ні на момент складання „Головного інвентаря...“ у 1608 р., оскільки складався з лісистих, горбистих ґрунтів, що не надавалися до рільництва. Александр Чоловський назвав цифру в 17000 моргів¹¹⁰, що, на його думку, складала площу третього надання. Можливо, цей дослідник опирався на дані люстрації Львівського староства 1570 р., де сказано: „Kolpark[ów] wieś radziecka. Na tych łaniech mianowanych poczowwszy od łanu Syxtusowego, który iuż poszdł pod cegielnią na gościniec Sokolnicki do mieysca, gdzie ią Połtew rzeka mieyska poczyna Kulparkow wieś mieyska osadzona w niey kmieci dwanaście, stawik, a ma

---

[•] Див. вище.

¹⁰⁹ ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 5, спр. 36, арк 26.

¹¹⁰ *Człowski A. Obraz dziejowy Lwowa // Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895. – Lwów, 1896. – S. V. A. Чоловський задекларував обсяг площі земельного надання в частині колективної передмови до названої збірної праці без посилання на джерела.*

w sobie łąnów wykoranych siedm, a osmy niewykorany“ („Кульпарків раецьке село. На згаданих ланах, починаючи від Сикстусового лану, який вже підходить під цегельню на Сокольницькому гостинцеві в тому місці, де [за] міською рікою Полтвою починається міське село Кульпарків. Посаджено в ньому дванадцять кметів, [є] ставок; містить в собі сім обкопаних ланів, а восьмий – необкопаний“). Закінчується опис села Кульпарків фразою: „includuie się wieś Białohorszcz...mieyska ... konkluduie w nie dziesięć łąnów wolnych¹¹¹“. Там само щодо Голоска Великого згадано: „za temi trzema wsiami* posadzili radce wieś Brzuchowice... na własnym gruncie króla...“¹¹². Якщо вірити люстрації, то ґрунти третьої земельної донації, на котрих утворилися села Кульпарків і Білогоща, все ж були виміряні. Відтворити напрям пролягання ланів на підставі цієї згадки неможливо, але цікавість викликає зауваження про „викопані“ та „невикопані“ лани. Очевидно, це означає, що сім кульпарківських ланів мали якісь фізичні позначення на своїх межах. Ці знаки могли бути викопані або обкопані, що є співзвучним з „копець“ (kopiec), котрим впродовж XVII–XVIII ст. характеризували межовий знак.

Уточнення первинного просторового формування загальноміських теренів

Після розгляду просторової структури передмість та міських сіл та вирішення питання про розташовування присілків Поріччя і Волиця та лану костелу Діви Марії, можливо повернутися до названого вище першого варіанту гіпотетичної картини первинної просторової організації загального міського простору, згідно з яким у часі першої

---

¹¹¹ ЦДДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 25.

* села Клепарів, Голоско Мале і Голоско Велике.

¹¹² Там само. – Арк. 26.

земельної донації Львів отримав 70 ланів (решту 30 ланів було даровано місту другою донацією).

У 1356 р. до ареалу 70 ланів, зазначених у привілеї Казимира III, очевидно, повторно зарахували 1 лан костелу Діви Марії і 2 лани „особливого тракту“, які вже фізично існували. (Пізніше цей лан костелу Діви Марії дораховували до сіл, мабуть, через його територіальну близькість до села Замарстинів.)

Територія присілків Волиця і Поріччя враховувалася до передмістя.

Тому територію Краківського передмістя необхідно збільшити на величину 1 лану і 5 ланів. За відсутності опису території, наданої місту в 1356 р., логічно припустити, що вона розташовувалася компактно. Тоді б у склад першої донації (1356 р.) ввійшли б 4 тракти Галицького передмістя, Краківське передмістя з присілками, 1 лан костелу Діви Марії. В такому випадку сума ланів складала б (варіанти відповідно до чистовика і чернетки „Головного інвентаря...“):

Табл 6.

	Лани 4 трактів Галицького передмістя	Лани Краківського передмістя із селами Поріччя та Волиця	1 лан костелу діви Марії	Сума ланів
Чистовик	$17+11+2+15=45$	$9+5=14$	1	60
Чернетка	$16,75+2+14,25+13=46$	$10+5=15$	1	62

Не можна виключати, що до ареалу першої донації, крім вище названих 60 / 62 ланів, належали ґрунти котрогось із майбутніх міських сіл ланової структури. Найімовірніше, це була територія майбутнього села Клепарів. Лани цього села, розташовані паралельно до ланів Краківського передмістя міської юрисдикції, тягнуться

вздовж його північної межі, а їх кількість складає 12^{*}. У такому випадку Львів отримав у 1356 р. фактично 72 / 74 лани, що дуже близько до задекларованого привілеєм числа в 70 ланів.

Тоді б друга донація (1372 р.) включала терени майбутніх сіл Голоско Мале, Голоско Велике і Замарстинів, що кількісно складає $7+9+12=28$ ланів (за обома списками „Головного інвентаря...“ 1608 р.), а загальна сума ланів, які місто мало у власності впродовж магдебурзького періоду, становила б 100 (за чистовиком інвентаря 1608 р.) або 102 (за чернеткою інвентаря 1608 р.).

---

* Цифра співпадає в обох списках „Головного інвентаря...“ 1608 р. та в люстрації Львівського староства 1570 р.

Розділ 6. ІСТОРИЧНИЙ ЛАНДШАФТ ЛЬВІВСЬКИХ ПЕРЕДМІСТЬ

Подвійне трактування поняття „лан“ зумовило немалі труднощі у вивченні господарської та адміністративної структури передмість Львова маґдебурзького періоду. Сприймаючи „лан“ як категорію, що означає право власності конкретної фізичної особи на велику земельну ділянку, Р. Зубик вважав, що стосовно міста за правом власності лани поділялися на нечиншівні (залежні виключно від міської юрисдикції), емфітевтичні (надані у вічну оренду, навіть з правом продажу і успадкування) та власні міські лани¹.

Я. Кісь поділяв міські землі на чотири групи:

1. Залежні від міста або міського управління. Управляли ними міські господарі, їх орендарі або адміністратори, що сплачували місту податки. До них належали землі міських сіл.
2. Багатіїв, нечиншівні. Вони були приватною власністю, залежною лише від міської юрисдикції.
3. Юридики.

• У хартії „Краків 2000“ подано таке визначення історичного ландшафту: „Ландшафти як культурна спадщина віддзеркалюють перманентну взаємодію, що відбувається між людиною, природою і фізичним середовищем і є свідченням еволюційного зв'язку людини і суспільства з довкіллям. У цьому контексті їх збереження, охорона і розвиток фокусуються на людських і природних рисах, що інтегрують культурні цінності: матеріальні і нематеріальні“ (Міжнародна хартія з охорони та реставрації архітектурно-містобудівної спадщини (Краківська хартія. 2000 р.) // Охорона культурної спадщини: Збірник міжнародних документів. – К., 2002. – С. 95). Студії історичного ландшафту зумовлюються необхідністю виховання сприйняття міста в сукупності всіх його елементів (Долінська М. Пам'ятник Королю Данилу в контексті історичної топографії Львова // Пам'ятки України. – 2005. – Ч. 1. – С. 133).

¹ Zubyk R. Gospodarka... – S. 70, 74–75.

4. Міщан і передміщан на емфітевтичному праві. Невеликі чинші і шарварки (міські повинності)².

Я. Кісь не вказав чітко критерію, за яким здійснено систематизацію земель міста. Очевидно, він опирався одночасно на форми чиншування та на право власності. В цьому випадку не враховано, що право власності на цілу територію передмість і міських сіл місто мало в особі магістрату. Не можна погодитися з Р. Зубиком, що в залежності від міської влади перебували саме лани, оскільки аналогічні засади відносин власності поширювалися і на обшари. Міська і емфітевтична власність виникла і на ареалі в 100 ланів, і на невимірних обшарах³. Якщо послуговуватися критерієм права власності виключно на території передмість Львова, то відповідною моделлю є показана вище юридична залежність земельних наділів у інтерпретації Р. Зубика. Добре простудійована фінансова діяльність магістрату міста Львова щодо своєї нерухомості⁴ є лише однією компонентою чи однією підсистемою у складній системі львівських передмість та міських сіл. Для отримання повнішої картини необхідно розглянути передмістя й відповідно до інших критеріїв, зокрема господарського і урбаністичного.

Вплив способу господарювання на формування історичного ландшафту

Образно „ланову“ структуру можна розглядати як базовий нижній шар, на який накладаються інші. Тобто на умовно поділених на лани – одиниці площі – передмістях ведеться господарська діяльність, виникають оселі людей; все це перебуває в

---

² Кісь Я.П. Промисловість Львова... – С.17.

³ Долинська М. Гороніми на територіях колишніх міських сіл... – С. 229–235.

⁴ Zubyk R. Gospodarka... – 496 s.

адміністративній та фінансовій залежності від магістрату. Існує ще безліч інших зв'язків, взаємозалежностей та підпорядкувань.

Внаслідок тривалих у часі операцій з купівлі-продажу та оренди землі, виникнення щораз нових осель, фільварків, сіл відбувся значний перерозподіл первинної „ланової“ структури передмість. За господарським призначенням земля використовувалася під угіддя (поля, городи, пасовища і т.п.), на ній закладали підприємства (млини, цегельні, кар'єри).

Спосіб господарювання на передмістях, що дотривав до останньої третини XVIII ст., видно з Йосифінської метрики. Типове домогосподарство переважно складалося з будинку, одного чи більше городів. Часто до такої господарської одиниці належали ще поле чи поля („Antoni Majewski Dom 2gi. Ogrod tegoż. Pole tegoż“⁵), лука („Woyciech Gnus D[etto] D[etto]*. Ogrod tegoż. Łąka tegoż Gnusa za rzeką Połtwią od Zamarstynowa“⁶), пасовище, ліс („Wrubel Dom do S. Stanisława. Ogrod tegoż... Pole tegoż. Pastwisko tegoż. Zapust lasu...“⁷), рідше – сад („Karkulewski. Dom. Sad tegoż“⁸), рибний ставок

---

⁵ ЦДДА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 130, поз. 287–289. Домоволодіння відповідає сьогоднішній адресі при вул. Личаківській, 91 з прилеглою територією.

* У цій частині Йосифінської метрики дуже часто писар використовував позначення „Detto“ чи скорочено „D“ в сенсі „там само“, „те саме“. В конкретному записі перше „Detto“ означає „Dom“, друге – „Juridika Arcybiskupa Ormiańskiego“.

⁶ Там само. – Спр. 4, арк. 30–31зв., поз. 399–401. Домоволодіння сьогодні б знаходилося при вул. Жовківській, 57.

⁷ Там само – Спр. 2, арк. 114зв., поз. 1527–1538. Сам будинок Врубеля (що належав до юридики шпиталю Св. Станіслава) нині мав би адресу при вул. Зеленій, 18, а угіддя вузькою смугою тягнулися б до межі передмістя.

⁸ Там само. – Арк. 72зв., поз. 843, 844. Сьогодні це домоволодіння мало б адресу при вул. М. Драгоманова, 12.

(„Pidawski. Dom. Ogród tegoż. Sadzawka tegoż....“⁹), землі під перелогом („Ugor“¹⁰).

Крім того, в усіх чотирьох частинах Йосифінської метрики для передмість Львова можна відслідкувати низку таких підприємств, як цегельні і млини (cegielnia; młyn); кар’єри для видобутку каміння („Łysa Góra ta żadnego pożytku nie czyni inocz co piasek z kamyczi drobne biorą, iednak na 8 części rachowana“¹¹) та піску для випалювання цегли („Góra do Cegielni“¹²). Було декілька закладів харчування, названих корчмами і аустеріями* (karczma; austerya). Зафіксовано декілька фільварків (folwark): „Folwark XX. Dominikanów Mieyskich. Dom“¹³, „Folwark OO. Karmelitów Trzewiczkowych z Halickiego przedmiescia“¹⁴, „Folwark XX. Extrynitarzy“¹⁵, „Folwark P. Stetkiewicza pod tym Szpital Alumnatik zwany albo Zbor“¹⁶, „Folwark Justyny Kamińskiej. Sołtystwo“¹⁷, „Folwark tegoż [Alexandra Zielkiewicza] też Jur[idika] Tarnaws[ka]“¹⁸, „Folwark ExTyatt[ynów] bez Numeru“¹⁹, „Jan

⁹ Там само. – Спр. 3, арк. 61зв., поз. 736 – 738. Нині будинок з угіддями був би приписаний до вул. Шпитальної.

¹⁰ Там само. – Спр. 2, арк. 108зв., поз. 1426.

¹¹ Там само. – Спр. 4, арк. 57зв., поз. 783.

¹² Там само. – Спр. 2, арк. 113зв., поз. 1508.

* корчма, ресторан, заїжджий двір

¹³ Там само. – Арк. 23 зв., поз. 181. Розташовувався між сучасними вулицями Глибокою і Київською.

¹⁴ Там само. – Арк. 66зв., поз. 751. Сьогодні знаходився б при вул. М. Драгоманова.

¹⁵ Там само. – Спр. 3, арк. 30зв., поз. 308. Адреса станом на 1899 р.: ul. Kazimierzowska, 37.

¹⁶ Там само. – Спр. 4, арк. 36зв., поз. 475. При вул. Жовківській.

¹⁷ Там само. – Арк. 42зв., поз. 553. Сьогоднішня адреса вул. Б. Хмельницького, 137.

¹⁸ Там само. – Арк. 48зв., поз. 641. Теж при верхній частині вул. Б. Хмельницького.

¹⁹ Там само. – Спр. 5, арк. 113, поз. 68. Вул. М. Кривоноса, 6 і прилегла територія.

Ratyński. Folwark tegoż bez Numeru“²⁰, „Folwark tychże [P.P. Ormienskich]”²¹“. Було також немало специфічних домогосподарських утворень, що в той час іменувалися дворами (dworek)²².

Перед тим як порівнювати в ретроспекції дані Йосифінської метрики з документами часів Речі Посполитої, необхідно пригадати, що зі зміною державної належності Львова було здійснено кардинальні зміни в податковій політиці і системі оподаткування. Для ретроспективного порівняння даних Йосифінської метрики придатними є реєстри шосового податку, котрий від моменту виникнення збирався від дому (будинку, кам'яниці, халупи і т.д.) у тому числі від комірників, якщо такі були. Деколи, при надзвичайних обставинах, шосовий податок збирали з передмість. Р. Зубик стверджує, що земельні податок і чинш від домогосподарств сплачували власники фільварків та інших великих господарських одиниць, а міський та королівський шоси і шарварковий чинш – безпосередньо орендарі.²³ У всі три реєстри 1768 р., 1770 р. та 1771 р.²⁴ внесені, крім іншого, чиншівники різних фізичних і юридичних осіб. Податок накладався сумарно на таку об'єднану групу, що в правовому розумінні відповідала юридиці або лібертації. Очевидно, що величина податку повинна була залежати і від кількості чиншівників одного власника за умови, що їхні господарства були

²⁰ Там само. – Арк. 147, поз. 524. При вул. М. Черемшини.

²¹ Там само. – Арк. 180, поз. 959. Pasięki Łyszakowski, 1.

²² Там само. – Спр. 2, 3, 4, 5.

²³ Zubyk R. Gospodarka... – S. 174–181. Р. Зубик цитує з ординації 1634 р.: „z domów około miasta po 8 gr dupla jedna, z dalszych po gr 6, jeszcze z odleglejszych po gr 4, na ostatek uboższy i mniejszych pożytków zużywający jeszcze mniej będą powinni dać według rozsądku i uważenia Panów Radzic...” (Ibid. – S. 180).

²⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 307–429, 449–566, 567–676.

більш-менш рівноцінними²⁵. Необхідно наголосити, що в реєстрах шосового податку зафіксовані тільки групи чиншівників, що не дозволяє відстежити складові їхньої господарської діяльності.

Найдрібнішим зафіксованим у реєстрах шосового податку утворенням є двір / дворик („dwór“ / „dworek“) Деякі з цих двірків ідентифікуються з даними Йосифінської метрики, що в свою чергу дозволяє визначити їх місце розташування з точністю до сучасної вулиці. Зокрема:

Табл 7.

шос 1768 р.			Шос 1771 р.			Йосифінська метрика 1788 р.			Ко нс. № Фр	Сучасна адреса
По з	Записи	Ар ку ші	По з.	Записи	Ар ку ші	По з	Записи	Арк		
43	Czynszown ikow 2. WW OO. Karmelitów Trzewikow ych, z Cwierci chł[opa]	40 9	35	Dworek JWP.P. Dzieduszyc kich ad prasens WW OO. Karmelitów Trzewikowy ch z pułchłopa Tamże dwoch czynszowni kow z	65 8	7 5 1	Folwark OO. Karmel itow Trzewiczko wych z Halickiego Przedmiesci a	2, 66з в.	-	Вул. М . Драго ма- нова

²⁵ Долинська М. Спроба розрахунку кількості чиншівників... – С. 9–13.

				pułchłopa						
14	Dworek	41				3	Folwark	3,30	21	Вул.
0	WW.	9				0	XX. Extryni	зв.	1	Город
	OO.Trynita					8	tarzy		21	оцька
	rzów za								2	
	S. Anną z									
	chłopa									

Як видно з таблиці, господарські утворення, названі Йосифінською метрикою фільварками, в реєстрах шосового податку іменувалися інакше (двориком або навіть домоволодіннями чиншівників). Переважна частина дворів другої третини XVIII ст. належала власникам – шляхтичам, що не було типовим для ранішого періоду і не дозволяє порівняти на мікрорівні шосові реєстри з документами XVI – початку XVII ст.

Вибірка інформації з „Головного інвентаря...“ 1608 р., що стосується способу господарювання і забудови на передмістях Львова, дає змогу уявити як використовувалися угіддя („ogród, ... winnica miejska, ... pole, ... role za nią ku ogrodzi Jana Mularza Octoty, ... pola ku pasiece Grzeška Liska, ... Bigosowa pasieka, ... góra lasem zapuszczona, ... łąka na ieden łan długa“), які підприємства закладали („młyn miescki, ... cegielnia miescka, młynek Swinoryiscy starego Marcina młynarza“), які існували і як називалися поселення передміщан („miesckiego Łyczakowa osada, ... osady y ogródow ulice, ... wola Stączlowa nazwana“²⁶).

Розташування угідь впливає з окремих уточнюючих фрагментів „Головного інвентаря...“ 1608 р., зокрема такого: „mistrz

²⁶ ЦДІА України у Львові. – ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк 10–18.

Simon otrzymał ogród z lasku na samym czele tego półłanku... A ta łąka miała leżeć między rolami na obie stronie folwarku p. Miohelkunczy“²⁷.

Цікавим є опис порівняно щільної забудови на терені другого тракту*, де переважно мешкали ремісники: „Przy tym domu rzemieśnikami osadzone y gościnne, iak w iednym okręgu wszakze z ulicami y przycznicami przy drogach, gościńcach różnych“²⁸. Сукупність цих будинків у пізніших документах називалася оселею або вулицею Під Сторожею, котру Р. Зубик трактує як „продовження міста поза мурами“²⁹. Відповідно до реєстру контрибуції 1569–1583 рр. у цьому місці оподатковувалося 123 будинки³⁰.

Фільварки в „Головному інвентарі...“ згадуються неодноразово, причому з елементами опису їхньої структури, розташування чи форми власності: „łan albo folwark, ... folwark szpitalny, ... dwa folwarki, ieden – Na Skałce D. Marcina Rottendorfa złotnika. A drugi za nim nad Swinoryią p. Tomaszów Karczów, którzy do tegoż szpitala czynszuiący... folwark iest z lasem y s polem przy samy Kozielnickiey granicy, ... folwark bez osady, ... folwark miał łąke na ieden łan długą, ... ogród albo folwark...“³¹.

---

²⁷ Там само. – Арк. 17–17зв.

* Другим особливий тракт іменується у чернетці, в чистовику „Головного інвентаря...“ його подано як третій.

²⁸ Там само. – Арк. 12.

²⁹ *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 75.

³⁰ ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 26, арк. 56–57. З будинків цього ареалу розпочинається перелік платників Галицького передмістя. Домоволодіння та їх групи були розташовані компактно, що впливає з уточнюючих записів локалізації будинків: Перед Галицькою брамою – 36, вулиця гончарів – 29, вулиця ковалів і слюсарів – 14; вулиця гарбарів – 44. Виписки зроблені Й. Гронським на підставі документа, що зберігається в ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 770.

³¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 12–17.

„Книги меж“ 1607 р. (як випливає з її назви і призначення) містять мізерні відомості щодо господарського використання угідь, прилеглих до загальноміських меж: „ wygon Kleparowski, ... Staczlowe łąky u polko Woinarowskie, ... skotnik• Kleparowski“³².

За Люстрацією 1570 р. на Галицькому передмісті Львова були: угіддя („sadzawki ... wygon mieyski“), підприємства („cegielnia mieyska, ... młyn, staw, ... młyn prochowny u stawik na tey rzece Połtwi“), забудова („w osadzie przedmieyskiej iest ulica Pretermętowska a wyszedzsy z ulicę są zagrodnicy które oni mianowali przedmieszczany ... w osadzie przedmieyskiej ulica szpitalna... osada ... ulica Czarna Hanuszowska“³³).

Для Краківського передмістя люстрація 1570 р. подає узагальнений опис його забудови: „у на tey wywiedzioney rzecce iest młyn zimnowodzki Króla Jmci y domy młynarskie y dwie sadzawce. A teraz in ostio interstitio rzeczyska tey nowey rzeki okupuią ulice przedmieścia circiter centum• domos y ogrody. ... na tym rzeczysku została tama gdzie wyparło wodę na młyn y na staw“³⁴. („і на тій відведеній річці є королівський Зимноводський млин і млинарські будинки і дві саджавки. А зараз місце злиття течії цієї нової ріки займають вулиці передмістя, близько сотні будинків і городів... на тій течії поставлено греблю, де вода відходить на млин і на став“). Там само при переліку розташування ланів Галицького передмістя декілька разів у різній редакції згадуються фільварки: „folwark Pawła Jelonka kusznerza mieszczanina lwowskiego, ... folwarczek, ... folwark“³⁵.

• пасовище

³² Там само. – Оп. 2, спр. 702, арк. 5, 5зв.

³³ Там само. – Оп. 1, спр. 391, арк. 23.

• circiter centum (лат.) – близько сотні

³⁴ Там само. – Арк. 32.

³⁵ Там само. – Арк. 23.

Порівняння вибраних з документів XVI–XVIII ст. даних про форми господарювання і забудову львівських передмість переконує, що спосіб використання земельних угідь, сільськогосподарське підприємництво та поселення мешканців (передміщан та інших власників передміських ґрунтів) залишалися незмінними. Протягом усього цього часу угіддя переважно використовувалися для рільництва та городництва. Де-не-де траплялися сади, збереглося обмаль виноградників*. Пасовища і луки, призначені для сінокошу, свідчать про тваринництво. Часто ліси висаджували спеціально (шкілки чи запуски), причиною чого було розвинене використання деревини, в першу чергу для будівництва. Для цієї ж мети провадився видобуток каміння та піску. На численних потоках, з яких складається Полтва, і на самій цій ріці було немало млинів та рибних ставків. Поселення передміщан творили окремі скупчення у цьому історичному ландшафті. Домогосподарство складалося з будинку з подвір'ям та господарськими приміщеннями, до нього прилягали город, сад, поле. Така господарська одиниця творила видовжену смугу, периферія котрої часто губилася в лісі чи нетрях. Поселення називали оселями (osada) або вулицями, можливо, останні мали щільнішу, більш наближену до міського типу забудову, як, наприклад „вулиця“ Під сторожею.

Описана картина передмість Львова є дуже близькою до історичного пейзажу тогочасного села. Різниця полягає у значній кількості передміських монастирів³⁶ (переважна більшість яких виникла протягом XVII ст.) та фільварків.

---

* На південних схилах сучасного Шевченківського гаю.

³⁶ Вуйцик В. Територіальний розвиток міста... – С. 43.

Фільварки. Фільварок[•] – господарство фізичної чи юридичної особи (феодала, духовного ієрарха, міста, патриція і т.д.), невід’ємна частина функціонування пізньосередньовічного та ранньомодерного села в Центральній Європі. В Польському королівстві така форма господарської діяльності різко зросла протягом XIV–XV ст.³⁷; для утримання фільварку використовувалася наймана і підневільна праця феодално залежних людей. О. Степанів вважала, що декілька міських сіл (Замарстинів, Голоско Мале, Клепарів) на етапі заснування мали соціально-економічну форму фільварків³⁸, а пізніше набули статусу сіл. Інші фільварки, що виникли одночасно з першими, продовжували розвиватися на території передмість, не міняючи своєї назви і господарсько-економічної суті. Очевидно, на передмістях впродовж усього магдебурзького періоду виникали, розвивалися і занепадали нові фільварки.

Структуру львівського фільварку Р. Зубик описав на прикладі фільварків, що займали частини міських сіл. Площа такого фільварку складала приблизно 0,25% від загальної площі села (зайнятої домогосподарствами підданих землевласника). До фільварку належали: рілля, луки, городи, сади, стави, ліси, млини, корчми, гуральні і т.п.³⁹. Так, у міському селі Кульпаркові з 1602 р. був емфітевтичний фільварок на двох ланах[•] і обшарах нащадків засновника цього села Вольфовича. Тоді ж Еразм Сікст заклав

[•] Vorwerk (німец.) – господарство, підприємство.

³⁷ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. – Львів, 2002. – С. 78.

³⁸ Степанів О. Сучасний Львів... – С. 13.

³⁹ Zubyk R. Gospodarka... – S. 345.

[•] Названі кількісні характеристики площі фільварків у ланах підтверджують припущення про вимірювання території сіл, заснованих на обшарах.

фільварок на одному лані⁴⁰. В Брюховичах до 1616 р. існував власний фільварок міста, який не окупився і був переданий в оренду якомусь Познаньчику⁴¹.

Фільварки на передмістях (особливо, на їхніх окраїнах), певніше всього, були дуже подібними до сільських. Територія фільварків була різна за величиною, про що свідчить люстрація 1570 р., де вжито зменшену форму „фільварочок“ (folwarczek)⁴². Р. Зубик згадує про передміські фільварки, що станом на 1607 р. перебували у приватній власності міщан, сумарно займаючи площу у сім з половиною ланів⁴³. Цей же автор аналізує відомості „Головного інвентаря...“ про фільварок на Гандльовських (Коснарівських) ланах*, який впродовж 38 років був власністю шляхтича („Zophia Stanisławowa Handlowa... Anno 1575 w tym zaś wszystkie ten folwark y z cegielnią pradła⁴⁴ р. Dumbrowskiemu pod protestacją pp. radziec A[nn]o 1586 fer[ia] 4 ante Laere⁴⁵ “)⁴⁶. У 1613 р. Мартин Кампіан (на той час лавник) відкупив цей фільварок від шляхтича Домбровського (Dąbrowskiego) і у 1614 за ту ж ціну відпродав місту. Фільварок розпарцелювали, парцелі були надані міщанам в оренду різної форми, двір розібрали і перенесли до Зубрі⁴⁷.

---

⁴⁰ Zubyk R. Gospodarka... – S. 345.

⁴¹ Ibid. – S. 94.

⁴² ЦДІА України у Львові. – ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 23.

⁴³ Zubyk R. Gospodarka... – S. 69. Міщанські фільварки були на Биліновському, Тичинському, Мертинському (Мерті), Коховському, Ольпнерівському і Жешовському ланах.

* Пізніша назва –Персенківка (Див. далі).

⁴⁴ sprzedała

⁴⁵ 12 квітня 1586 р, середа.

⁴⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 14зв.–15.

⁴⁷ Zubyk R. Gospodarka... – S. 105.

Звідси випливає, що двір (дворик) міг бути складовою частиною фільваркового господарства на міській території. Він представляв собою будинок з відповідною інфраструктурою, де мешкав власник фільварку. В документах XVI–XVII ст. (люстрації Львівського староства 1570 р. „Книгах меж“ 1607 р., „Головному інвентарі...“ 1608 р.) двори не згадуються, що можна пояснити характером цих документів. Частина дворів, названих у реєстрах шосового податку XVIII ст., можливо, належала власникам фільварків. Розмитість понять, характерна для документів магдебурзького періоду, не дозволяє беззастережно витлумачити, що магістратський урядовець вкладав у сенс слова „двір“ / „дворик“.

І двори, і фільварки зафіксовані лише в реєстрі поголовного податку 1662 р.⁴⁸ Відсутність будь-якої згадки про фільварки у фіскальних документах перших двох третин XVIII ст. дозволяє принаймні поставити питання, чи не були в той час тотожними поняття „двір“ та „фільварок“. Термін „фільварок“ знову появляється в документах в останній третині XVIII ст. після приєднання Галичини до Австрійської монархії. Проте жоден із дев'яти фільварків, названих Йосифінською метрикою 1778 р., не ідентифікується з вісьмома фільварками „Головного інвентаря...“ 1608 р., або з п'ятьма, що згадуються люстрацією 1570 р. Своєю чергою, документи середини XVI ст. і початку XVII ст. описують зовсім різні фільварки. Це означає, що при стабільній формі господарювання (збереженні фільварку як соціально-економічної категорії) перманентно відбувалася динаміка приналежності одиниць власності. Очевидно, нерухомість (чим був фільварок) на передмістях, подібно до

---

⁴⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 783, арк. 9.

середміських реальностей⁴⁹, недовго зберігалася в одного і того ж власника.

Розмитість понять, що описують господарські і забудівні складові львівських передмість, нестабільність атрибутних компонентів до власних назв господарських одиниць спонукує до розгляду самих власних назв як історичного джерела.

Неадміністративні утворення

Неадміністративні територіальні утворення

(Гороніми історичних передмість Львова)

Якщо львівську середміську урбаноніміку можна студіювати і використовувати згідно з відомими методиками, опрацьованими для інших міст⁵⁰, а вживані донині назви колишніх підміських сіл трактувати як типові гороніми, то міські топоніми пізньосередньовічно-ранньомодерних передмість спричинюють немало труднощів, навіть щодо визначення їхнього виду та тлумачення юридичного статусу⁵¹.

Назви осель, ділянок і територій утворювалися протягом усього часу існування львівських передмість, немало з них виникло наприкінці XVIII ст. і упродовж наступного XIX ст. Аби відокремити пізніші назви від найменувань попередньої епохи і визначити зв'язки між передміськими горонімами і адміністративно-правовим устроєм передмість доби магдебургії, назви варто розглянути в ретроспекції.

Виникає проблема терміна (атрибутного компонента), за допомогою якого можна б було означувати зазначені території. Йдеться про гороніми, що не означали ні вулиць, ні площ (майданів) в

---

⁴⁹ Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали // Львівські історичні праці. Джерела. – Львів, 1994. – Вип. 2. – С. 34.

⁵⁰ Напр.: Mikulski K. Przestrzeń i społeczeństwo Torunia... – 464 s.

⁵¹ Долинська М., Мельник О. Методика використання журналів... – С. 362.

урбаністичному розумінні слова. В супровідних до кадастрових карт журналах обліку земельних ділянок та їхніх власників використовується поняття „Riedes“, що в дослівному перекладі означає „земельна ділянка“. Запозичення цього поняття як терміна є неприйнятним з того погляду, що в літературі (особливо історико-урбаністичній) терміни „ділянка“, „земельна ділянка“ є усталеними синонімами до поняття „парцеля“. В середині ХХ ст. О. Степанів, автор єдиного узагальненого україномовного путівника Львова, називає „міщанські двірки, звані вульками, як Камп’янівська Вулька, Сикстівка, Юстглянцівка, Личаків, Песій Ринок і ін.“⁵². На туристичній карті 30-х рр. ХХ ст. нанесено низку горонімів (Lasek Węgliński, Pohulanka, Snopków, Krasuczyn, Żelazna Woda, Zofjówka, Persenkówka, Wulka, Bogdanówka, Lewandówka, Włonie Janowskie, Frydrychówka, Grunta Pilichowskie, Lonszanówka, Jałowiec, Cetnerówka, Mazurówka) без визначення їхніх атрибутивних компонентів.

В одному з львівських путівників початку ХХ ст.⁵³, побудованому за алфавітним принципом, є 19 назв щодо колишніх передмість, котрі не належать ні вулицям, ні площам, але мають пояснення свого походження:

Табл 8.

Сто р.	Назва, ділянка	Атрибуція	Пояснення щодо походження назви
35	Bielosko, I	фільварок	від Belli Tomasz, міського райці, котрий був власником в кінці XVII ст.
37	Włonie Janowskie, II	-	місце, що давніше призначалося для кінних перегонів

⁵² Степанів О. Сучасний Львів... – С. 12–13.

⁵³ Przewodnik...

37	Bodnarówka, I	фільварок	спотворене від Bednarowka
37	Bogdanowka , II	фільварок, (оселя)	за Городецькою рогаткою; від прізвища вірменської родини Богдановичів, що мала фільварок на початку XVII ст.
39	Cetnerówka,I	фільварок	за Личаківським цвинтарем; від Ігнація Цетнера, белзького воєводи, котрий заснував це господарство в кінці XVIII ст.
64	Jałowiec	передмістя	народна назва від ялового (неродючого) ґрунту
67	Justgłacówka , I	передмістя	за Стрийською рогаткою; від Юста Гляца, що володів цим фільварком в кінці XVI ст.
72	Kastelówka,II	частина міста	біля Вулецької дороги; від Кастеллів (Castelli), котрі володіли тут маєтком
80	Krasuczyn, I	фільварок	при вул. Снопківській (колишня Кратерівка); від Миколая Красуцького – колишнього тутешнього власника
84	Lonszanówk a	лісок	від колишніх власників Лшоншанів (Lonszanowie); з 1780 р. – Кайзервальд
88	Majerówka, IV	фільварок	за Личаківською рогаткою; заклав Юзеф Майєр
92	Mazurówka, II	(оселя)	за Личаківським цвинтарем; від оселі мазурів, заснованої в середині XIX ст.
107	Pasieki Halickie, I	–	від Сихівської дороги до Пасічної дороги; від численних міщанських пасік XVI ст.

108	Pasieki Lyczakowski e,IV	—	від Пасічної дороги до Майорівки; обидві пасіки до 1871 р. називалися Пасіками міськими
112	Pohulanka,I	—	від вул. Кохановського до вул. Зеленої; від назви палацику початку XIX ст.
114	Przemiarki, I	—	народна назва міського ґрунту, де побудована кадетська школа*
130	Snopków, I	фільварок	при вул. Снопківській, за акцизною(?) лінією; від власників міщан Снопків з XVII ст.
147	Węglińskiego Lasek,I	ліс	між вул. Погулянкою і вул. Зеленою; від прізвища власника Венглінського
150	Wulka,I	частина міста	між вул. Стрийською і Вулецькою дорогою; колишня передміська оселя XVII ст.

У деяких супровідних до кадастрових карт журналах обліку⁵⁴, старших від зазначеного путівника на півстоліття, є окрема графа "Benennung des Riedes" („Назва земельної ділянки“), де вписані топоніми. Ті ж назви написані на аркушах самої львівської кадастрової карти 1849 р.⁵⁵, причому аналогічним курсивом, що й назви дільниць-передмість, але меншим кеглем (назви установ, сакральних споруд і т.п. виконані прямим шрифтом). Із звучання назв випливає, що йдеться про певні обмежені території, що входять до складу передмість-дільниць.

* Нині приміщення Інституту сухопутних військ Національного університету „Львівська політехніка“ поміж вулицями Стрийською та Гвардійською.

⁵⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 186., оп. 1, спр. 3484, 3485.

⁵⁵ Там само. – Оп. 8, спр. 629, арк. 1–17.

Але ці окремі території перелічені після півтисячі номерів реальностей Стрийського (Галицького) передмістя, а Городецьке (Краківське?) та Янівське (Жовківське?) передмістя такого розширеного поділу не мали. На карті і в журналах є певна відмінність в переліку цих назв. Список горонімів львівських передмість, складений на підставі кадастрової карти 1849 р. і супровідних до неї журналів, має такий вигляд:

Табл 9.

Журнали 1849 р.		Кадастрова карта 1849 р.	
Горонім	Топографічні №№	Гороніми	Аркуші
Stryer Vorstadt	19-536		
Pohulanka	537-592	Pohulanka	11
Sobolewkische	593-788	Sobolewkisch Gründe	10
Snopkow	789-995	Snopkow	11
Pasieki mieskie	996-1227		
Bielosko	1228-1322		
Jusgladowka	1323-1435		
Sofiowka	1436-1788	Sofiowka	10
Bednarowka	1789-1865		
Wulka	1866-2481	Wulka	10
Castellowka	2482-2620		
Stadowska	2621-2753	Stadowska	9
Neue Welt	2754-3244	Neue Welt	9
Bogdanowka	3245-3713	Bogdanowka	6, 9
Grodeker Vorstadt	3714-4314		
Janower Vorstatd	4315-4721		
		Zolkiewer Vorstatd	3

		Lyczakow	8, 11
		Friedrychowka	2
		Blonia Mühle*	2
		Zamkowe	2
		Cetnerówka	11

Невелика за розмірами літографічна мапа 1841 р.⁵⁶ несе інформацію лише про гороніми Getnerowka* (Цетнерівка?), Wiglinski, Eisenbrund (Залізна Вода), Wulka, Neue Welt (Новий Світ). Обмежена кількість назв у цьому джерелі свідчить про суб'єктивний їхній відбір його автором, зумовлений, можливо, фізичною можливістю їх розташування на мапі.

З великою ймовірністю можна припустити, що у названих вище джерелах перелічені не всі гороніми, що ними користувалися в той чи інший період. Найменше це б мало стосуватися супровідних до кадастрової карти журналів, в котрих систематично описували усю нерухому власність тодішнього міста. Але окремі особливості записів згаданих журналів викликають сумнів щодо повного переліку в них всіх територій, які були складовими передмість того часу. Наприклад, в обох журналах 1849 р. з графою „Benennung des Riedes“ з якихось причин не виділене заанонсоване в заголовках Бродівське (Личаківське) передмістя, а з території середмістя описано тільки 18 позицій – топографічних номерів*.

---

* Млинська оболонь (болоня)

⁵⁶ Долинська М. Маловідома літографічна карта... – С. 266–270.

* Так на мапі.

* Топографічні номери відповідають окремим конскрипційним номерам (№№ 109, 330, 335, 101, 102, 105, 106, 107, 354, 372, 182). Реальності, за якими вони визначалися, розташовані доволі некомпактно.

Зведена на підставі перелічених джерел таблиця передміських горонімів, що функціонували із середини XIX ст. до середини XX ст., має такий вигляд:

Табл 10

№п/п	Карта 30-х років XX ст.	Довідник 1902 р.	Супровідний журнал 1849 р.	Кадастрова карта 1849 р.	Літографічна карта 1841 р.
1	Cetnerówka	Cetnerówka I		Cetnerówka	Getnerowka
2	Lasek Węgliński	Lasek Węgliński go, I			Wiglinski
3	Pohulanka	Pohulanka, I	Pohulanka		
4		Pasieki Halickie, I	Pasieki mieskie		
5			Sobolewkische	Sobolewkisch Gründe	
6	Snopków	Snopków, I	Snopkow	Snopkow	
7	Krasuczyn	Krasuczyn, I			
8		Bielosko, I	Bielosko		
9	Zelazna Woda	–			Eisenbrund
10	Zofjówka	–	Sofiowka	Sofiowka	
11	Persenkówka	–			
12		Bodnarówka, I	Bednarowka		
13		Justgłacówk	Jusgladowk		

		a, I	a		
14		Przemiarki, I			
15	Wulka	Wulka,I	Wulka	Wulka	Wulka
16		Kastelówka, II	Castellowka		
17			Neue Welt	Neue Welt	Neue Welt
18			Stadowska	Stadowska	
19	Bogdanów ka	Bogdanowk a, II	Bogdanowk a	Bogdanowka	
20	Lewandów ka				
21	Błonie Janowskie	Błonie Janowskie, II		Blonia Mühle	
22	Frydrychó wka			Friedrychowk a	
23	Grunta Pilichowsk ie				
24				Zamkowe	
25	Lonszanó wka	Lonszanów ka, IV			
26	Jałowiec	Jałowiec			
27		Majerówka, IV			
28	Mazurówk a	Mazurówka , IV			
29				Lyczakow	Liczakon

30		Pasieki Łyczakows kie, IV			
----	--	---------------------------------	--	--	--

Автор використаного у щойно наведеній таблиці довідника (путівника) початку ХХ ст. визначає означені горонімами території як „передмістя“(?), частину міста, фільварок, оселю (osada) і навіть лісок. Декілька територій не мають жодного окреслення щодо їхнього статусу (призначення, форми використання), з чого випливає, що автор цього довідника не знав, як означити ці ділянки.

З усіх чотирьох частин Йосифінської метрики для передмість Львова можна вибрати записи, що містять власні назви, і послідовно порівняти їх із списком горонімів, що побутували протягом кінця ХVІІІ – ХІХ ст. Гороніми зустрічаються:

У назвах юридик*:

Вулька (Wulka) За І. Крип'якевичем, назва „Вулька“ походить від слова „воля“ (wola) та його зменшувальної форми „волька“, що спотворилося як „вулька“ (wólka, wulka). Первісно ця назва означала оселю, закладену на окремих вільностях⁵⁷.

Для першої частини Галицького передмістя* назва Вулька збереглася у 33 записах Йосифінської метрики⁵⁸, аналогічних до нотатки „Jozef Wartzarzynski Dom nalezy do Wulki kameralney

* Про юридики як соціально-економічну категорію див. далі.

⁵⁷ Крип'якевич І. Історичні проходи... – С. 132.

* У розділі використовується адміністративно-територіальний поділ львівських передмість станом на час укладання Йосифінської метрики (остання третина ХVІІІ ст.).

⁵⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 19 зв., 49зв.–53зв., 55зв.–58зв., 60зв., 63зв., поз. 127, 526, 531, 537, 540, 544, 549, 554, 560, 565, 568, 570, 575, 580, 584, 588, 597, 615, 617, 623, 630, 634, 639, 645, 657, 662, 665, 669, 672, 675, 677, 710.

Exdominikanek⁵⁹, котра містить прізвище чиншівника і стандартну формулу щодо адміністративної належності господарства. Прикметник „камеральна“ щодо власної назви колишньої юридики дозволяє говорити про передачу нерухомості духовної юридики в державну власність після касації монастиря (звідси латинський префікс „ex“, доданий укладачем метрики до назви ордену черниць–домініканок^{*}). А. Петрушевич подав ще одне ймення цієї ж Вульки – Wólka Panieńska, пояснюючи, що вона названа від власниць домініканок.⁶⁰ Територія цієї юридики Вулька доходила до меж міста, про що свідчить запис „ Pole na Łanie Pańskim do Okopów Granicznych Wulki Exdominikanek ku Stryiskiemu gościncowi ku Dębry“⁶¹, і простягалася на території обабіч сучасних вулиць Лукіяновича (Boguslawskiego), Сахарова (ulica Wulka i droga Wulecka), що стає очевидним при використанні ретроспективної методики локалізації львівської нерухомої власності⁶². Ще два записи – „Góra do Wulki należąca, na ktorej Pastwisko“, „Góra pod Wulką Kameralną Exdominikanek...“⁶³ – переконують, що колишня юридика охоплювала і схили горбів між сучасними вулицями Сахарова, Гвардійською і Стрийською, які (горби) традиційно і сьогодні дехто називає Вулькою.

Інша Вулька була на четвертій частині Галицького передмістя, що засвідчує, для прикладу, запис „Gora Mieyska Przy Wulce

⁵⁹ Там само. – Арк. 19 зв., поз. 125.

* Сам монастир був розташований у приміщенні при теперішній вул. М. Коперника, яке австрійський уряд передав у користування греко-католицькій семінарії; після другої світової війни залишилася тільки дзвіниця церкви Св. Духа.

⁶⁰ *Петрушевич А.* Лингвистическо-историческая изследованія... – С. 6.

⁶¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 63зв., поз. 716.

⁶² *Долинська М.* Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість... – С. 48–49.

⁶³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 62зв., поз. 681, 682.

Kampianowskiey wedle Grontow Paparuwka zwanych, na ktorey Pastwisko pisze się na 8 Częsc Łąki⁶⁴. Всі найближче розташовані до згаданого місця (пагорбу) домоволодіння в записах пізнішої Францісканської метрики теж мають уточнення „Wola Kampanowska⁶⁵. На початку ХХ ст. їх територія була вже приєднана до Личаківського цвинтаря⁶⁶.

У „Головному інвентарі ста ланів “ 1608 р. до назви Суха Воля застосовано атрибутивний компонент „вулиця“: „ulice jedna stroną jedną lewą górę pod winnicami, druga za szlakiem Gliniańskim Suchą Wolą nazwana “. Як оселю там само згадано Станцьльовську (Стенцьльовську) Волю: „Potym jako tam osadził wolą, którą nazwano Stenczłowską “⁶⁷.

В інших ранньомодерних документах поняття „вуйка“ – „волька“ – „воля“ для визначення певної території (господарської одиниці) зустрічається не раз, зокрема „Суха Воля“ – в реєстрі шосового податку за 1583 р. і чиншового податку від 1607 р., „Воля Богданова“ – 1618 р., „Воля костелу Св. Станіслава“, „Воля п. Пшездецького та воля костелу Св. Духа“, „Волі Станцьльовська, Єзуїтська, Домініканська“ – 1662 р.⁶⁸ „Воля Кампанова“ фігурує в 1618 р. в реєстрі шосового податку, у 1662 р. у реєстрі поголовного податку – як „Кампановська Воля“. В реєстрі від 1662 р. є формулювання „вулиця Воля Кампанівська в міській юрисдикції“⁶⁹, яке вказує, що територія перестала належати Кампанам і втратила свій статус поселення з податковими пільгами.

⁶⁴ Там само. – Спр. 5, арк. 164, поз. 744.

⁶⁵ Там само. – Ф. 166, оп.1, спр. 1126, арк. 41.

⁶⁶ Skorowidz... – S. 339, 403.

⁶⁷ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 457–458.

⁶⁸ Капраль М. Національні громади... – С. 332, 335, 340, 352, 358.

⁶⁹ Там само. – С. 339, 351, 358.

Протягом XVIII ст. у львівських податкових реєстрах у переліку міських сіл майже завжди був запис „Wola Kampanowska do przedmiescia nalezy“, а також фігурує „Wolka S. Ducha“⁷⁰. Уточнення щодо місця розташування Кампановської Волі на території передмістя дозволяє ототожнити її з Кампанівською Вулькою, що згадувалася у Йосифінській метриці і розкидалася на місці та поблизу нинішнього Личаківського цвинтаря. А Вольку Св. Духа можна трактувати і як ґрунти шпиталю при костелі Св. Духа в середмісті – юридика з такою назвою є, наприклад, у податковому реєстрі 1662 р.⁷¹

Можливо, що через приєднання більшості ділянок Кампановської Вульки до території Личаківського цвинтаря старший горонім поступово зник. Із назв численних вульок і воль після втрати містом маґдебурзького права збереглася тільки одна. Колишню Вульку ексдомініканок протягом XIX ст. називали просто Вулькою; в цій назві втрапилися будь-яка згадка про її колишню приналежність і місця розташування.

У назвах територіальних одиниць:

Погулянка (Pohulanka). У зшитку Йосифінської метрики для четвертої частини Галицького передмістя Львова є запис, що фіксує межі лісу приватного власника: „Zapust lasu... do granicy Winnickiey Oralancka zwany“⁷². З послідовності записів метрики та тлумачення про межування з ґрунтами Винник впливає, що названа територія може бути сьгоднішньою Погулянкою. І. Крип’якевич виводить назву від згадки про спалений (опалений) ліс⁷³. Можливо, з часом назва

⁷⁰ Для прикладу: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 808, арк. 277. (1737 р.); спр. 810, арк. 80–81, 177 (1750–1755 р.).

⁷¹ *Капраль М.* Національні громади... – С. 352.

⁷² ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 101зв, поз. 1293.

⁷³ *Крип’якевич І.* Топоніміка старого Львова... – С. 85.

трансформувалася у співзвучну сучасну назву, що вже і у XIX ст. була зрозумілішою для львів'ян.

Окремо варто проаналізувати назву **Болоня, Блоні (Błonie)**. Саме слово в перекладі з польської означає „луг, пасовище“, давнім українським відповідником є слово „оболонь“⁷⁴, що має спільний корінь і значення з польським варіантом. Поняття „błonie“ декілька разів зустрічається в трьох частинах Йосифінської метрики. Стосовно першої частини Галицького передмістя поняття вживалося для характеристики місцевості неподалік від початку вул. Стрийської: „Góra mieyska u błonie ku Wulce Kameralney“⁷⁵. На другій частині Краківського передмістя були два луги: „Błonie Mieskie“⁷⁶ (тут заклали Городецький цвинтар: „Сmentarz nowy na tym Błoniu zawiera sążni □• 2462“⁷⁷) і „Pastwisko do miasta należący przy Błonie Kleparowskiey“⁷⁸, розташоване поблизу будівель із сьогоднішніми адресами Джерельна, 33 та 36. Третя частина Краківського передмістя (колишня Старостинська юридика) мала „Pastwisko Błonie zwane też piaskiem zamulone na 8mu część rachui się“⁷⁹, „Ogród tegoż ponad rzekę Połtew aż do błonia“⁸⁰. Очевидно, в обох записах йдеться про те саме пасовище, що розкидалося поміж сучасними вул. Жовківською (ближче до вул. Промислової), самою вул. Промисловою, вул. Волинською і вул. Б. Хмельницького. На четвертій частині

---

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 89зв., поз. 1105.

⁷⁶ Там само. – Спр. 3, арк. 37зв., поз. 393.

• квадратних

⁷⁷ Там само. – Поз. 393½.

⁷⁸ Там само. – Арк. 73зв., поз. 906.

⁷⁹ Там само. – Спр. 4, арк. 31зв., поз. 412.

⁸⁰ Там само. – Арк. 30зв., поз. 396.

Галицького передмістя, напевно, через розташування його на незаболочених схилах, термін „пасовище“ не супроводжується поняттям „błonie“.

Горонім „Błonie Kleparowskie“ зафіксований в обох списках „Головного інвентаря...“ 1608 р., де він вжитий для уточнення локалізації ланів п'ятого тракту Краківського магдебурзького передмістя. В опублікованому Р. Зубиком варіанті сказано: „Od onego tedy upustu, abo od przyrwu po tamtej stronie długość biorą łany ku zachodowi słońca, to jest przy brzegu Błonia Kleparowskiego, a potem podle samych łanów tegoż Kleparowa aż po grunty Biłohoskie“⁸¹. Неопублікований варіант інвентаря локалізує Болоня докладніше: „у zaś ku kościołowi Ś. Krzyza, a potem у przy błoniu Kleperowskim aż do łanow [?] do samego Kleparowa należ[ą]cy“⁸². Згадка про костел Знайдення Св. Хреста, що стояв при теперішній вул. Т. Шевченка, не суперечить локалізації частини Клепарівської Болоні при вул. Джерельній, оскільки автор тексту „Головного інвентаря...“ описує немалу територію, називаючи зрозумілі його сучасникам об'єкти. Виникає припущення, що гороніми XVI–XVIII ст. „Błonie Kleparowskie“ і пізніший „Błonie Janowskie“ стосуються однієї і тієї ж території. Збережений до початку XX ст. горонім „Błonie Janowskie“ втратив смислове навантаження, а інші перестали існувати (можливо, через те, що втратили певісну функцію).

Замкове (Zamkowe). У джерелах XIX – початку XX ст. цей горонім зустрічається тільки один раз – на кадастровій карті 1849 р.⁸³ Лука (можливо, релікт юридики) з такою назвою є у Йосифінській

⁸¹ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 461.

⁸² ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18.

⁸³ Там само. – Ф. 186, оп. 8, спр. 629, арк. 2.

метриці – „D [Łąka] Zamkowa od Alexandra Kassiana u Demka“⁸⁴. До неї відносилася нерухома власність із топографічними (порядковими) номерами 596–599, що розташовувалася між вулицями поблизу Жовківської рогачки XIX ст. (розгалуження вул. Б. Хмельницького і вул. Волинської).

У визначенні меж господарських одиниць:

Пасіки Галицькі, або Пасіки міські (Pasieki Halickie або Pasieki miejskie). Запис Йосифінської метрики свідчить про „Pole tegoż [Kaczurskiego] ku Pasiekom mieyskim“⁸⁵. Будівлі, що межували з полем (згадані в метриці до і після запису про поле Качурського), на початку XX ст. мали б адреси при вул. Снопківській, 19 та 28. Отже, поле починалося у цих межах і тягнулося на південний схід, де неподалік починалася територія Пасік міських. Перша частина Галицького передмістя по осі північ–південь межувала з четвертою (Бродівською) частиною, тому ті ж Пасіки зустрічаються і в тексті відповідного зшитка метрики: „Krzaki do miasta należące, Klekuczka, zwane na górze od Winnickiego lasu zaczęte, a kończą się pod Pasiakami rachuią się na ósmą część łąki“; „Jtem krzaki, do miasta należące, na Pasiakach między sołtysem u Stan. Trybułą, pisza się na 8 część łąki“; „Pastwisko publiczne przedmieszczan Lwowskich pod Pasiakami rachuię się na ósmą część łąki“⁸⁶. Усі записи є майже послідовними в метриці, а початок території Пасік локалізується на захід від Личаківського кладовища. Горонім зберігається до наших днів, його етимологія прозора, проте пояснює тільки господарську функцію.

⁸⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 45зв., поз. 596.

⁸⁵ Там само. – Спр. 2, арк. 100зв., поз. 1275.

⁸⁶ Там само. – Спр. 5, арк. 148, поз. 530, 532, 533.

Персенківка (Persenkówka). „Zapust lasu brzozowego ku Persengowce“⁸⁷, „ Pole pod lasem przy Granicy Porsengowskim“⁸⁸ – це записи метрики для першої частини Галицького передмістя, які допомагали зорієнтуватися, де розташовувалася земельна приватна власність. Джерело не дозволяє зробити висновки щодо виду (адміністративного, господарського чи іншого) території, названої Персенківкою, оскільки її назва згадується лише у зв'язку з тим, що „Персенківка“ (назва без атрибутивного компонента) межує з конкретними господарствами. Як і у випадку з горонімом Пасіки, можливо допустити, що це назви осель, котрі не мали окремої адміністративної функції, не були юридиками і тому зафіксовані у метриці тільки як допоміжні уточнюючі записи⁸⁹.

Личаків згадується у четвертій частині метрики у двох варіантах: як горонім, що уточнює місце розташування топографічної одиниці (гори) – „Góra Scypiona ... ciągnie się na koniec Łyczakowa, to

---

⁸⁷ Там само. – Спр. 2, арк. 100зв., поз. 1290.

⁸⁸ Там само. – Поз. 1284.

⁸⁸ Там само. – Арк. 100зв., поз. 1284.

⁸⁹ Горонім походить від прізвища Якова Персінга, котрий придбав цю землю в 1687 р. До того ця територія була власністю міщанина Коснера, тому йменувалася Коснерівкою (*Крип'якевич І. Історичні проходи... – С. 113*) або Коснерівським ланом і належала до території Галицького передмістя: „Pólszosta łanow P. Andrzeia Dąbrowskiego Sambora zdawna zwano Kosnarowskie y zaś kupno przez p. Marcina y przez p. Stanisława Handla od p. Todora Glaca Raicy Cracowskiego fer 4 an Purifu Anno 1548 A od P. Stanisława Maleczkońskiego Sabbo an Pentec Ao 1562 Do tych P. Zophia Stanisławowa Handlowa będąc po mężu swym paniu dożywotnią a potym i od dziedziców prawa dostawszy dziedzicznego zapisała miastu cegielniu nie zachodząc o nie z miastem w trudność A sobie tylko vzywanie iey do śmierci zostawiła fer 4 ante S. Adalberti Anno 1575 w tym zaś wszystkich ten folwark y z cegielniey pradła P. Dumbrowskiemu pod Protestacy PP Radziec Ao 1586 fer 4 ante Ldtare Protensia tych łanów iako y drugie w ty trakcie do granic Zubrzickich sciąża się iako jei w końcu tych ze łanow nan ... ieden od Zubrzy drugi od łanow miesckich a trzeci od Sokolnik“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр.108, арк. 14зв.–15).

tylko iedynie na pastwisko, pisze się na 8 części łąki⁹⁰; як уточнюючий одонім – назва дороги „Dworek do tegoż klasztoru należący koło drogi Łuczakowskiej bez num[eru]“⁹¹. Місце розташування двору на розі вулиць М. Некрасова, 2 та Чернігівської показує, що територія розглядалася ширше, ніж лінійне поняття дороги. Місця знаходження домоволодінь, що були найближчими до гори Сціпіона, дозволяють локалізувати „Koniec Łuczakowa“ при початку вул. Кривчицької. В такий спосіб більш-менш визначається територія Личакова, принаймні по осі захід – схід. Назва „Личаків“ тут вжита як поняття і дороги, і оселі. Це поняття для урядовця було самоочевидним. Напевно, це теж була оселя чи група осель, об'єднаних спільною назвою, але без адміністративного виділення. Тільки в середині ХІХ ст. горонім набув допоміжно-адміністративного значення, про що йшлося вище при характеристиці супровідних до кадастрових карт журналів. І. Крип'якевич саму назву оселі Личаків датує ХVІІІ ст. і виводить від українських поселенців, що називалися Личаки⁹², або від німецького „Lützenhof“ (двір Лютців)⁹³, а заснування оселі відносить до ХV ст. У податковому реєстрі від 1734 р. Личаків згадано в контексті оселі – лібертації фізичної особи: „Łuczakow Slachetnego Jm Pana Piotra Kurińskiego chałup № 20 puł dymu“⁹⁴. Горонім „Личаків“ вже вживався на початку ХVІІ ст. в „Головному інвентарі ста ланів“, причому теж для означення різних атрибутивних компонентів: „Ten łąn jest samego miasta dziedziczny, na którym są ulice jedna stroną jedną lewą góry pod winnicami, druga za szlakiem Gliniańskim Suchą Wolą nazwana. A trzecia

⁹⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 140, поз. 429.

⁹¹ Там само. – Арк. 157, поз. 659.

⁹² Крип'якевич І. Топоніміка старого Львова... – С. 86.

⁹³ Його ж. Історичні проходи... – С. 93,

⁹⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 327зв.

tamże w końcu przedmieścia Łyczaków po stronie gościńca wielkiego Glinianskiego“, „i stamtąd osadę swą dalszą pociąga po prawej stronie Łyczakowa“;⁹⁵, „I tak ten gościnniec przez Łyczakow po prawei ręce P. Urbanowe łany“, „miesckiego Łyczakowa osada społem ciągnie się aż ku górom kamiennym y ku kopcom az do slaku Łyczakowskiego pierwszego“. „A tak prawey stroną podle tegoż gościńca ma tyż iednę swoię stronę Łyczakowa y role za nią“, „w końcu przedmieścia Łyczaków po stronie gościńca wielkiego Gliniańskiego“, „a trzeci Łyczakow po lewei stronie Gliniańskiego gościńca, który iuż przedmieście kończy“⁹⁶. Уважне прочитання тексту обох списків інвентаря показує, що горонім вживався деколи в одному реченні для означення і оселі, і вулиці, і передмістя, і невизначеної місцевості. В деяких випадках можна тлумачити, що вулиця та оселя носили однакову назву, проте атрибутивний компонент „передмістя“, вжитий до гороніма „Личаків“, вказує, що не закріплені адміністративно назви вживалися досить вільно.

У фіксуванні володіння особою територією:

Льоншанівка (Lonszanówka). Співзвучне з горонімом прізвище двічі згадане на четвертій частині Галицького передмістя (у різній орфографії): „Sukcessorów S.P. Pa[na] Łaszana Dom“⁹⁷ та „ Pole Paulińskie za Laszanowskim Polem ad № 267 “⁹⁸. Будинок спадкоємців сьогодні мав би адресу вул. Піскова, 9–11, а поле було неподалік початку вул. Кривчицької і на момент складання метрики належало монастирю паулінів, що впливає з конскрипційного номера 267, який

⁹⁵ Sta łanów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 458.

⁹⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 11зв.

⁹⁷ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 118, поз. 125.

⁹⁸ Там само. – Арк. 140, поз. 435.

мав „Klasztor XX. Paulinów“⁹⁹. Оскільки горонім Льоншанівка змінився на Кайзервальд*, то не підлягає сумніву, що спадкоємці Льоншана володіли залишками колись великої земельної власності своєї родини, що тягнулася попід горби сьогоднішнього Шевченківського гаю паралельно до вул. Личаківської.

Богданівка (Bogdanówka). Записи другої частини Краківського передмістя неодноразово інформують, що будинки, городи і т.п. фізичних осіб належать до „Bogdanowicza“ чи „JMPan Bogdanowicza“¹⁰⁰. Серед його великого власного господарства була, зокрема, і „Austerya JMP Bernarda Bogdanowicza“¹⁰¹, францісканський конскрипційний № 242¹⁰² якої на початок ХХ ст. мав відповідник: „Bogdanówka folwark“, 16-20. Назву „Богданівка“ можна побачити на схемі Львова 30-х рр. ХХ ст. у межах сьогоднішніх вул. Сяйво, вул. Широкої та залізничної колії. Горонім „Богданівка“ традиційно існує донині і частково його розташування співпадає з територією, котру наприкінці ХVІІІ ст. замешкували чиншівники Богдановича.

У фізичному існуванні особи:

Цетнерівка (Cetnerówka). Цетнер як власник володів трьома будинками на четвертій частині Галицького передмістя, розташованими обабіч: „Cetnera Dom bez Ogrodu“, „Cetnera Dom 2gi“, „Cetnera...Dom“¹⁰³. Адреса перших двох на початок ХХ ст. інтерполюється на ріг вул. Просвіти, 2 та вул. В. Винниченка, 20;

---

⁹⁹ Там само. – Арк. 154, поз. 619.

* Сьогодні – Шевченківський гай, що межує саме з визначеними у тексті вулицями Пісковою та Кривчицькою.

¹⁰⁰ Там само. – Спр. 2, арк. 34зв., 36зв.

¹⁰¹ Там само. – Спр. 3, арк. 34зв.

¹⁰² Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр. 77, арк. 31зв., поз. 249.

¹⁰³ Там само. – Ф. 19, оп. 12 спр. 5, арк. 120зв.–121зв., поз. 163, 165, 167.

третій будинок вже станом на 1820 р. був незамешканий (*vacuum*) і втратив конскрипційний номер¹⁰⁴, але безпосередня близькість топографічних цетнерівських номерів вказує, що він стояв поруч із двома першими будинками. Крім того, Цетнер винаймав нерухомість, бо був „*Michał Martynowicz na gruncie Cetnera*“¹⁰⁵ – сьогодні б він мешкав при вул. Просвіти, 6. Розташування всієї цієї нерухомої власності не має жодного стосунку до локалізації пізнішої Цетнерівки, а лише підтверджує, що заможна особа з цим прізвищем дійсно проживала у Львові наприкінці XVIII ст.

Значна кількість горонімів, які функціонували протягом XIX ст. (16 назв: *Snopków, Krasuczyn, Zelazna Woda, Zofjówka, Bielosko, Bodnarówka, Justglacówka, Przemiarki, Kastelówka, Lewandówka, Frydrychówka, Grunta Pilichowskie, Jałowiec, Majerówka, Mazurówka, Lasek Węglińskiego*), що вживалися протягом XIX ст., у Йосифінській метриці для передмість Львова взагалі не відслідковуються. Звідси випливає, що життя міських назв, які характеризують нелінійні утворення (території), є не надто довготривалим. Назви відмирають, коли зникають обставини, що спричинюють їх функціонування. Гороніми практично не несуть інформації про офіційний адміністративний поділ, а віддзеркалюють традиційно вживані назви.

Використовуючи тлумачення автора путівника початку XX ст. та інші нечасті згадки в історичній науковій та науково-популярній літературі, можна вибрати гороніми, що виникли від кінця XVIII ст. і протягом XIX ст. До таких належать назви Цетнерівка та Красучин. (необхідно також звернути увагу на назву Кратерівка, згадану як давніше ім'я фільварку Красучин), Перемірки та лісок

---

¹⁰⁴ Там само. – Ф. 166, оп.1, спр.1126, арк. 9.

¹⁰⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 120, поз. 160.

Венглінського¹⁰⁶. Так само не має відношення до ранньомодерного часу наймення Фрідріхівка, зафіксоване на мапі ХХ ст. Назви Белоско, Богданівка, Кастелівка, Льоншанівка, Снопків, Юстгляцівка створюють враження історичних, оскільки іменували території, до яких мали відношення або якими володіли особи з відповідними прізвищами (Беллі, Богданович, Кастеллі, Льоншан, Снопек, Юст Гляц). Серед міщанських двірків – вульок, що, на думку О. Степанів¹⁰⁷, вже існували в готичному періоді (XIV–середина XVI ст.) Львова, у ХІХ ст. ще вживалися назви Юстгляцівка і Личаків. І. Крип'якевич погоджується з автором путівника, що назва „Кайзервальд“ замінила старше найменування – Льоншанівка; розповідаючи про Погулянку та її господаря від 1800 р. Франца Венгленського, він називає давніших власників оселі, що тут була, – Деймів і Дзевалтовських; кваліфікує теж Пасіки міські та Галицькі як оселі, називає Залізну Воду, Софіївку та Персенківку (Коснерівку) без жодних пояснень їхнього статусу; згадує фільварок ХІV ст. Креблівку, поруч із Новим Світом, що забудовувався у ХІХ ст., старі оселі На Байках (з нез'ясованою етимологією) та Вульку, закладену на окремих вільностях¹⁰⁸.

Назви Снопків, Софіївка, Белоско, Юстгляцівка, Кастелівка утворені від прізвищ (імен[•]) львівських міщан, відомих вже у ХVІІ ст. Оскільки назви побутували протягом ХІХ–ХХ ст. як традиційні, не несучи жодної адміністративної функції, то такими ж традиційними вони були і в попередню епоху і швидше всього були оселями (фільварками, дворами).

¹⁰⁶ Przewodnik... – S. 39, 80, 114, 147.

¹⁰⁷ Степанів О. Сучасний Львів... – С. 12–13.

¹⁰⁸ Крип'якевич І. Історичні проходи... – С. 92, 93, 110–113, 132.

• Софіївка – від імені Софії, вдови міщанина Гандля.

Глибший ретроспективний аналіз міських назв за допомогою інвентаря 1608 р. дозволяє відстежити тривале життя тільки двох горонімів: Личаків (який вживався із застосуванням різних атрибутивних компонентів) та Клепарівська Болоня.

Незалежно від атрибутивного компонента гороніми описували неадміністративні утворення, що мали просторовий характер. Утворення лінійного характеру в урбаноніміці називаються одонімами, і їм відповідає атрибутивний компонент „вулиця“.

„Вулиці“ львівських передмість

При застосовуванні урбаноніміки як складової для студій ретроспективної топографії виникає питання, що вкладали в поняття „вулиця“ („platea“, „gasse“ „ulica“) мешканці пізньосередньовічного і ранньомодерного міста, котре функціонувало на магдебурзьких засадах. Чи розуміли вони його так само, як розуміємо ми? В уяві сучасника виникає брукована (заасфальтована) проїжджа смуга, фланкована двома хідниками, обабіч яких тягнуться два суцільні прясла чільних фасадів кам'яниць. Усталена прямокутно-перехресна планувальна система магдебурзького середмістя, здавалося б, повинна була спонукати саме до такого уявлення.

Але чи всі назви, які ми тлумачимо через поняття „вулиця“, відповідають сучасному сенсу останнього, особливо для передмість міст, заснованих відповідно до магдебурзьких засад? У Моравії, наприклад, терміни „platea“, „vicus“, „plantacio“ були узагальнюючими назвами невеликих поселень поза межами мурів на території передмість¹⁰⁹. У середмістях магдебурзьких міст ті самі терміни були більш структурованими. Так, у Лігниці (південно-західна Польща)

---

¹⁰⁹ Flodr M. Úsilí městské rady o jurisdikci nad Brněnskými předměstími ve 13. a 14. století // Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university. Řáda historická. – Brno, 1995. – Ročník. – Č. 42. – S. 25–38.

термін „platea“ мав відношення тільки до тих вулиць, на які виходили чільні фасади кам'яниць, а вулички, котрі були менш постійними (змінювали свою топографію), оскільки ішли попри граничні мури, йменувалися vicus¹¹⁰. Чеська дослідниця, проаналізувавши Терезіанський та Йосифінський кадастри, впевнилася, що деколи відбувається іррадіація назв – назва однієї ділянки поширюється на цілу групу¹¹¹. Цю тезу можна поширити з власних назв на самі атрибутивні компоненти, що стосувалися назви (вулиця, вуличка).

Аналіз джерел дозволяє заперечити ідентичність тлумачення поняття „вулиця“ в домодерний та модерний періоди Львова.

Для середмістя. Немало магдебурзьких міст, серед них і Львів, територіально поділялися за національно-релігійною належністю, про що свідчать традиційні етнічні назви атрибутивних компонентів. Сам атрибутивний компонент іменувався „вулиця“. У Львові, крім інших, була Platea Ruthenica. Виходячи з контексту вживання останнього терміна і завдяки аналізу розташування кам'яниць українців – власників, можна стверджувати, що він означав квартал або декілька кварталів, а радше – сукупність парцель, об'єднаних їх етнічно-конфесійною приналежністю¹¹². Таке тлумачення опосередковано підтверджує Д. Зубрицький у своїй львівській хроніці. Пояснюючи для середмістя відповідність сучасних йому назв вулиць до їх назв XV ст., він, зокрема, зауважує: „Серед цього переліку бракує вулиць Шевської (Suttorum) – де тепер Декастеріальна, Пекарської (Pistorum) – де тепер Академічна, Солярської (Salsatorum) – де тепер Мала Краківська, Худобної (Pescorum) – де тепер Сербська, хоча вони, як я

¹¹⁰ Pudelko J. Zagadnienia urbanistyczne Legnicy... – S. 249–266.

¹¹¹ Olivová-Nezbedová L. Pomístní jména jako důležitý factor při určování a lokalizaci zaniklých osad // Historická geografie. – Praha, 1986. – Č. 25 – S. 255–267.

¹¹² Долинська М. Ретроспективна метода... – С. 58.

пересвідчився з інших джерел, вже були заселені... Так було через те, що власників домів у цих вулицях приписали до головних вулиць Галицької і Краківської, що я зауважив в інших пізніших реєстрах¹¹³. Львівський історик не робить однозначного висновку щодо тлумачення поняття „вулиця“, але переконливо ілюструє, що нерухома власність приписувалася до „вулиць“ радше в площинному, ніж у лінійному розумінні.

Для передмість. Львівські передмістя не мали строгої геометричної системи планування. Вони загосподарювалися і забудовувалися поступово, переважно за сільськими або фільварковими зразками, залишаючи чималі площі для полів, городів, ставів, лук, пасовищ, лісів та хащ.

У Йосифінській метриці стосовно передмість Львова зустрічаються три атрибутивні компоненти, що означали шляхи сполучення (вулиця, дорога, гостинець), а деколи ще – вуличка і стежка. Наприклад, у тексті метрики є записи: „Sad tegoż przez drogę publiczną w uliczce ku Zamkowi wysokiemu“¹¹⁴, „plac ... pusty bez pożytku na różni drogi u Scieszki“¹¹⁵.

Найменше уваги комунікаціям надав укладач цієї метрики стосовно другої частини Краківського передмістя. Тут він тільки локалізує декілька об'єктів нерухомої власності (вигін, поле) „przy Janowskim gościncu“¹¹⁶. Подібно згадує Стрийський гостинець урядовець, котрий описував першу частину Галицького передмістя: „Pole tegoż na łanie pańskim ku Stryiskiemu gościncowi“¹¹⁷; він же

¹¹³ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 62.

¹¹⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 56зв., поз. 760.

¹¹⁵ Там само. – Спр. 5, арк. 114, поз. 71.

¹¹⁶ Там само. – Спр. 3, арк. 48зв., 74зв., поз. 539, 921.

¹¹⁷ Там само. – Спр. 2, арк. 59зв., поз. 651.

уточнює розташування ґрунтів – „až ku drodze Kulparkowskiej“¹¹⁸, пояснює, що поле чи будинок були „ku drodze do Wulki kameralney“¹¹⁹; описуючи в заголовку свій маршрут, згадує, що рухається він „od bramy Halickiey przez ulicę Szeroką“¹²⁰.

Що стосується третьої частини Краківського передмістя, то назви вулиць в окремих записах використані для уточнення локалізації конкретного об'єкта нерухомої власності: „Ogród do tegoż od murowanego mostu przez drogę Zamarstynowską na ulice Brodziarską zwaną“, „Łąki jw nad gościniec ku Wowkom“, „wracaią nazad ku drodze publiczney“, „Karczma przez drogę publiczną do Zborowszczyzny bez ogrodu“¹²¹. Крім таких типових уточнюючих записів, окремо виділені заголовки, позбавлені порядкової нумерації. Через те створюється враження, що подані після заголовка об'єкти повинні знаходитись при названій вулиці: „toż ulicą nazad do drogi Cessars[kiey] ku S. Marcinu“, „Przez ulice Starożółkiewską zwaną“, „Taż ulicą Koryta zwaną nazad“¹²². Цих заголовків тільки три, вони знаходяться лише в середній частині тексту метрики, а записи метрики розбиті ще й іншими титулами, наприклад, із назвами юридик. Отже, заголовки з використанням назв вулиць третьої частини метрики є лише уточнюючими, що фіксували зміну напрямку руху упорядника записів¹²³.

Негусто використані назви вулиць для четвертої частини Галицького передмістя. Як пояснювальні звучать записи: „Przy

---

¹¹⁸ Там само. – Арк. 36зв.38зв., поз. 362, 374, 388.

¹¹⁹ Там само. – Арк. 47зв., 55зв., поз. 502, 609.

¹²⁰ Там само. – Арк. 9зв.

¹²¹ Там само. – Спр. 4, арк. 19зв., 43зв., 48зв., 51зв.; поз. 234, 568, 646, 693.

¹²² Там само. – Арк. 22зв., 26зв., 31зв.

¹²³ Подібний характер мали уточнюючі записи Йосифінської метрики для покутського містечка Кути (Долинська М. Йосифінська метрика Кут... – С. 5–7).

gościncu Krzywieckim dett[o] krzaki tegoż ponad debrzę Krzywiecką“, „Dworek do tegoż klasztoru należący koło drogi Łyczakowskiej bez num[eru]“¹²⁴. Одна назва має форму заголовка „Gliniański gościeniec“¹²⁵, вписаного без власної позиції поміж топографічними номерами 174 та 175, що відповідає адресам вул. Личаківська, 1 та вул. Личаківська, 3.

Придатними для порівняння з Йосифінською метрикою у „вуличному“ відношенні є фіскальні документи часів Речі Посполитої, зокрема реєстри шосового податку з обох львівських передмість магістратської юрисдикції, збираного у 1768 та 1771 рр.¹²⁶

У старшому від метрики лише на 20 років реєстрі (1768 р.) щодо передмість вживається поняття „Ulica“. Після фіксації різних форм нерухомої власності із застосуванням суцільної нумерації посередині аркуша написано „Ulica Podstrazańska“. Порядкового номера цей рядок не має, а з наступного після цього рядка нумерація починається з цифри „1“ і тягнеться до кінця реєстру. Всі наступні назви вулиць подані теж як заголовки без власних порядкових номерів. До заголовку „Ulica Podstrazańska“ відносяться позиції 1–38, вписані після назви вулиці; далі перераховано такі вулиці: „Ulica Szembeka“ (поз. 41–45), „Ulica Za S. Maryą Magdaleną“ (поз. 46–48), „Ulica Ostrorogowszczyzna“ (поз. 49), „Ulica Stryiska“ (поз. 50–54), „Ulica Zielona“ (поз. 55–94), „Ulica Kampianowska“ (поз. 95–102), „Ulica Tembrycka“ (поз. 115–139),)¹²⁷. У цьому переліку окремо треба виділити заголовок „Za Fortą Bosacką“ (поз. 103–114)¹²⁸, що не містить

¹²⁴ ЦДІА України у Львові. – Оп. 12, спр. 5, арк. 142, 157; поз. 457½, 659.

¹²⁵ Там само. – Арк. 121.

¹²⁶ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 307–429, 449–566, 567–676.

¹²⁷ Там само. – Арк. 407, 409, 411, 413, 415, 418.

¹²⁸ Там само. – Арк. 417.

іменника (атрибутного компоненту) „вулиця“, але розташований поміж заголовками, котрі декларують вулицю Кампіанівську та Тембрицьку. Після поз. 139 вписаний заголовок „Preimiescie• Krakowskie“¹²⁹, далі нумерація тягнеться наскрізно (поз. 140–161), а розбивання її назвами вулиць відсутнє.

Смислове навантаження заголовка „Za Fortą Bosacką“ („За босацькою хвїрткою“) є очевидним – укладач реєстру описував нерухому власність на території безпосередньо за східним пряслом середміських фортифікацій у межах сучасної вул. В. Винниченка. Чому саме в цій назві відсутнє поняття „вулиця“ – пояснити важко, адже в деяких містах Центральної Європи (причому в слов’янському мовному ареалі) найбільш поширеними назвами вулиць є пов’язані з топографією міста назви, що пояснюють положення вулиці щодо інших об’єктів, із вживанням форми знахідного відмінка назви цього об’єкта і прийменників „до“, „на“ і т.п.¹³⁰ Тобто зовсім логічно припустити, що заголовок повинен був звучати „Вулиця за Босацькою хвїрткою“. Від однотипного із „За Босацькою хвїрткою“ гороніма, що звучав „Під сторожою (стражею)“¹³¹ походить назва „Ulica Podstrazańska“.

Ретроспективна локалізація об’єктів нерухомості (вписаних ексекутором безпосередньо після назви кожної з вулиць) дозволяє відновити напрям руху укладача шосе, окремі адреси (за сучасною системою) оподаткованих реальностей і визначити, які території він відносив до конкретної вулиці. Для встановлення точних адрес використано систему конскрипційної нумерації Йосифінської та

• Так у тексті

¹²⁹ Там само. – Арк. 419.

¹³⁰ *Matúšová P.* Ke stavu a vývoju urbanonymie měst... – S. 85–90.

¹³¹ *Крип’якевич І.* Топоніміка старого Львова... – С. 86.

Францісканської метрик, здійснену попередньо¹³². Наступний крок полягає у порівнянні імен, прізвищ, титулів, урядів, аббревіатур шанобливого найменування фізичних власників реальностей. Хоча укладання метрики та шосового реєстру розділяють лише 20 років, цього часового відтинку було достатньо, щоб відбулися немалі зміни у володінні нерухомості (смерть, продаж–купівля), так що незаперечну локалізацію вдалося здійснити не для всіх об'єктів названих шосом і притому достатньо нерівномірно для різних „вулиць“.

Першою вулицею у реєстрі, поданою у формі заголовка, є **Підстражанська**. Б. Мельник вважає, що вона проходила на місці частини сучасних площ Галицької та А. Міцкевича і пр. Свободи¹³³. Зі старших джерел відома оселя Галицького передмістя з такою ж назвою, розташована біля Галицької брами¹³⁴. Таке розташування підтверджує запис у реєстрі шосового податку 1768 р.: „Kamienica Anikiniego ad praesens mieyska cassa civilis przy S. Krzyżu“¹³⁵, адже відомо, що костел (каплиця) Воздвиження Чесного Хреста здіймався на сучасному південному боці пл. Галицької¹³⁶. Картину пробігання Підстражанської вулиці уточнює порівняння деяких інших одиниць нерухомої власності, названих у реєстрі, з реальностями, описаними у метриці. Нерухомості Шумлянського та Папари, вписані в реєстрі безпосередньо після заголовка з назвою вулиці, в метриці не згадуються взагалі. Третя позиція реєстру „Dworek W. Jm. P. Łosia z

---

¹³² Долинська М. Методика ретроспективного відтворення...

¹³³ Мельник Б. Довідник перейменувань вулиць... – С. 116.

¹³⁴ Крип'якевич І. Топоніміка старого Львова... – С. 86; Капраль М. Національні громади... – С. 335 (За: ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 702).

¹³⁵ ЦДІА України у Львові. . – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 408, поз. 15.

¹³⁶ Мартинюк А., Тарас Я. Перший детальний план... – С. 370.

ćwierci chłopa“ однозначно відповідає метрикальному записові „Antoni Felix Łoss“¹³⁷ і локалізується поміж сучасними будівлями № 4 і № 5 при пл. А. Міцкевича. Наступна реальність, що локалізується без сумніву, є „Pałac JW Bilskiego z chłorów 2“¹³⁸, згаданий у реєстрі безпосередньо перед міською касою під позицією 14. На час укладання метрики цей палац був у володінні хорунжого Адама Мнішка¹³⁹, як він там і зафіксований – „Mniszka Pałac“¹⁴⁰, і відповідає сучасній адресі пл. Галицька, 10. Позицію 18 реєстру „Dworek W. Jm. P. Bilskiego Starosty Rogatyńskiego na targowicy z ćwiercy [chłopa]“¹⁴¹ можна ототожнити із записом у метриці „Bilska Woiew[odzina] Jnfl[a]n[cka] Dom“¹⁴² – з деяким застереженням, зумовленим неспівпадінням назв урядів (рогатинський староста і інфляндська воєводина). Але місце розташування, що відповідає сучасній адресі при вул. Пекарській, 2, здається, повинно переконати в правильності локалізації, бо наступна беззастережно встановлена реальність у сучасних умовах знаходилась би неподалік при вул. Філатова, 8. Це позиція 23 реєстру „Dworek W. Skarbka z puł chłopa“¹⁴³ і запис метрики „Paulus Skarbek“¹⁴⁴.

Наступних вісім позицій реєстру не мають своїх відповідників у метриці. У трьох із них згадано прізвище „Лось“, що належало різним

¹³⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 10зв., поз. 10.

¹³⁸ Там само. – Ф. 52. Оп. 2, спр. 811, арк. 407–409, поз. 14.

¹³⁹ Вуйцик В. Львівські барокові палаци. Палац Більських // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 2003. – № 13. – С. 68. До речі, колишній палац Більський А. Мнішек купив разом із згаданою кам'яницею Аніки і двором Мосціцького.

¹⁴⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 130зв., поз. 1774.

¹⁴¹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 407, поз. 18.

¹⁴² Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 183, поз. 1002.

¹⁴³ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 407, поз. 23.

¹⁴⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 174, поз. 878.

представникам однієї шляхетської родини: „Dworek W. Łosia S[taros]ty Berezynę[skiego] z puł chłopa“, „Dworek W. Łosia S[taros]ty Wyszyńskiego z puł chłopa“, „Dworek Łosia Podśądka Lwow[skiego] z puł chłopa“¹⁴⁵. Наступна зідентифікована позиція 32 реєстру – „Dworek W. Mniszcha z puł chłopa“¹⁴⁶ – погоджується з метрикальним записом „Adam Mniszch“¹⁴⁷, що відповідає адресі пл. А. Міцкевича, 7, і заохочує перенести нерухомість Антонія Фелікса Лося, згадану в метриці, під позицію 30 реєстру, адже її адреса була визначена теж при пл. А. Міцкевича, 4–5.

Від західної сторони сучасної пл. А. Міцкевича укладач реєстру пішов вздовж теперішньої вул. М. Коперника до вул. В. Стефаніка, що засвідчує низка нерухомостей, прізвища власників котрих співпадають в реєстрі і в метриці, причому в реєстрі їх реальності вписані майже послідовно. Можна співставити записи шосу „Dworek sp. JW. Siemińskiego Referendarza Koron[nego] z puł chłopa“¹⁴⁸ та метрики „Kasztelanowa Semińska dom bez ogrodu“¹⁴⁹, що сьогодні мав би адресу вул. М. Коперника, 15. До цього спонукає наступна згадка реєстру: „Pałac JO Xięcia Wojewody Nowogrodzkiego z chłorów 2“¹⁵⁰, що без сумніву збігається із метрикальним записом „Pałac Xiężny Wojewodziny Nowogrodzkiey“¹⁵¹, а стояв цей палац на непарній стороні вул. М. Коперника між будівлями № 15 і № 17.

---

¹⁴⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 25, 29, 30.

¹⁴⁶ Там само. – Арк. 409, поз. 32.

¹⁴⁷ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 10зв., поз. 17.

¹⁴⁸ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 33.

¹⁴⁹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 11зв., поз. 23.

¹⁵⁰ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 34.

¹⁵¹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 11зв., поз. 30.

Неподалік, за теперішньою адресою вул. Стефаника, 7, за реєстром 1768 р. був „Dworek W. Drohojewskiego z chłopa“¹⁵², який на час складання метрики вже пустував – в ній значиться – „Graff Drohojewski. Plac pusty“¹⁵³. Реальність якихось міщан Зелінських, названу в реєстрі „Dworek W. Zielińskiego z puł chłopa“¹⁵⁴ і в метриці „Włazejowa Zielińska. Dom bez ogrodu“¹⁵⁵, хочеться помістити при вул. В. Стефаника, 12, зважаючи, окрім співпадіння прізвища в обох документах, на фіксацію дворика Зелінського безпосередньо після нерухомості Дрогоєвського. Крім того, на суміжній тоді ділянці при вул. Стефаника, 2• у 1788 р. мешкав „Zieliński Podczaszy Płocki“, що підказує конскрипційний показник до метрики¹⁵⁶.

Дотримуючись попереднього напряму вздовж вул. М. Коперника, укладач шосу зафіксував „Pałac JO Xięcia Czartoryiskiego Wojewody Ruskiego z chłorów 3“¹⁵⁷, іменованій у метриці „Czartoryiski Xięc“¹⁵⁸; палац здіймався перед сучасною будівлею при вул. М. Коперника, 38.

Локалізація нерухомості, названої у реєстрі „Pałac JW Humieckiey Stolnikowy Koron[ney] z chłorów 2“¹⁵⁹, не має

¹⁵² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 35.

¹⁵³ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 12зв., поз. 38.

¹⁵⁴ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 36.

¹⁵⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 71зв., поз. 818.

• Цю адресу має сьогодні бібліотека ім. В. Стефаника, колишній монастир кармеліток черевичкових із костелом Св. Агнеси. Ще наприкінці ХІХ ст. до даної адреси зараховували декілька мешкальних будинків, що появилися, мабуть, внаслідок розпарцелювання монастирської території.

¹⁵⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 225зв.

¹⁵⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 38.

¹⁵⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 9зв., поз. 18.

¹⁵⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 39.

беззастережного відповідника в метриці. Один з її записів має вигляд: „Anna Humiecka Dom“¹⁶⁰, що відповідає сучасному розташуванню на розі вулиць С. Бандери та М. Коперника (приблизно навпроти будинку при вул. М. Коперника, 46). В обох записах співпадає прізвище і стать власниці; крім того, реальність вдови коронного стольника вписана в реєстр відразу після палацу Чарторийських; впродовж пізніших років ділянки подрібнювалися, так що маєтки з пізнішими адресами М. Коперника, 38 і 46 в часи укладання реєстру 1768 р., коли площа земельних володінь часто була немалою, могли межувати між собою. Проте насторожує повна відсутність титулу і аббревіатури шанобливого найменування при фіксації нерухомості в метриці, оскільки в інших випадках укладачі метрики ще їх застосовували.

Зовсім логічно, що після опису останніх нерухомостей т. зв. Підстражанської вулиці езекутор описує реальності, котрі він відніс до „вулиці Шембека“. Сюди мусила належати територія сьогоденішньої „Цитаделі“, оскільки в молодшій від реєстру метриці наймення Шембека (Шемберка) використовується як назва гори – „Część góry Szemberkoskiey do tegos należąca pisze się za 1/8 łąki“, „Druga część góry Szemberkoskiey należy do tegosz“, „Na Szembrekowej gurze pastwisko“¹⁶¹. Обидві згадані частини гори інтерполюються на сучасну вул. Ф. Колесси, причому одна з них має конкретну адресу – будинок № 9, а пасовище тягнулося догори приблизно від стику вул. Каліча гора та вул. Л. Глібова. Прізвища власників, що співпадають в обох документах, теж підтверджують, що до назви „вулиця Шембека“ езекутор вписав нерухомість, розкидану по південному схилу згаданої гори. „Domostwo Jana Skowrona z puł ćwierci [chłopa], ten

¹⁶⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 21зв., поз. 154.

¹⁶¹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 13 зв., 70зв., поз. 46, 56, 813.

należy do Jm P. Dobruckiego¹⁶² реєстру в метриці назване „Skowroński. Dom“¹⁶³; сьогодні це домогосподарство мало б адресу вул. Каліча гора, 20. Ще на зламі XIX–XX ст. деякі тутешні будинки мали як офіційну адресу просто запис „Цитадель“. Саме так інтерполюється 1768 р. розташування „Dworków Jeum. Pani Mościckiey № dwa z puł chłora“¹⁶⁴, котрі через двадцять років зафіксовані як „Sukcessorow Moscickich dom“¹⁶⁵. У списку реальностей реєстру шосового податку від 1771 р. під тією ж позицією, що стосується Мосціцької, зафіксовані ще три домоволодіння, зокрема „Dworek przed Swę. Lazarzem z pułchłora. Dworek JWJP. Humiecki Miecznikowey koronney z chł[órw] № 2“¹⁶⁶. Якщо безіменний дворик локалізований конкретно в самому записі, то наступний швидше всього відповідає власності вищезгаданої Анни Гумецької на розі сучасних вулиць М. Коперника і С. Бандери.

Дуже ймовірним виглядає ототожнення господарств „Czynszowników 2 WW. OO. Karmelitów Trzewikowych, z ćwierci chł[óra]“¹⁶⁷ у „Folwark OO. Karmelitow Trzewiczkowych z Halickiego przedmieścia“¹⁶⁸, оскільки відповідно до метрики – це єдина нерухома власність названого монастиря на усій території всіх частин передмістя. Містився фільварок при теперішній вул. М. Драгоманова.

Наступною у реєстрі подано **„вулицю за Святою Марією Магдалиною“**. Костел цієї посвяти стоїть на схід від Шембекової

---

¹⁶² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 409, поз. 44.

¹⁶³ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 70зв., поз. 806.

¹⁶⁴ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 45.

¹⁶⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 14 зв., поз. 64.

¹⁶⁶ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 658, поз. 36.

¹⁶⁷ Там само. – Арк. 409, поз. 44.

¹⁶⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 66зв., поз. 751.

гори, прийменник „за“ в атрибутному компоненті вказує, що територія, описана під даною назвою, повинна тягнутися далі в тому ж напрямі, тобто далі від середмістя відносно самого костелу Св. Марії Магдалини. Дві з трьох позицій, зафіксованих у реєстрі 1768 р., є узагальнюючими, зокрема запис „Czynszownicy JW. Biskupa Ruskiego Lwow[skiego] z chłorów 4“¹⁶⁹ підтверджує розташування „вулиці“ в оточенні церкви Св. Юра, оскільки саме там була Святоюрська юридика, яку могли називати власністю греко-католицького єпископа. Ще на час складання Йосифінської метрики цей владика мав чимало чиншівників, причому з формулюванням дуже близьким до „шосового“ 1768 р.: після прізвища орендаря переважно дописано: „Należą do Xiężia Biskupa Ruskiego“. На новоутвореній другій частині Краківського передмістя чиншівники єпископа мешкали за сучасними адресами: пл. Св. Юра, 1 (декілька реальностей), при вул. С. Бандери (парна сторона), вул. Шептицьких, 2, 4, 6, 8, 14, 18, 28, 40, вул. І. Сеченова, 15, вул. Є. Озаркевича, 4, вул. Я. Пастернака, вул. Городоцька, 47, 55, 57, 59, 69, 81, 83, 83а¹⁷⁰. Ще декілька землеволодінь розташовувалися в цьому ж ареалі (їх локалізація була вже неможливою при кінці XIX ст.). Крім того, володіння єпископа потрапили і на нову (австрійського часу) першу частину Галицького передмістя. В метриці для цієї частини передмістя після прізвища чиншівника подане формулювання „Dom na Jurudyce Biskupa Ruskiego“. До цієї частини юридики зараховані за сучасними відповідниками такі реальності: при вулицях С. Бандери, 19 і 43б, Глибокій, С. Єфремова, 15, А. Мельника, 1д, 18, Генерала Чупринки, 33, 37, 40, 42, , 44, 52, на розі цієї вулиці з

¹⁶⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 49.

¹⁷⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 11зв., 12зв., 14зв., 15зв., 16зв. 19зв., 20зв., 30зв.–32зв.; поз. 43–52, 59–62, 90–95, 97–119, 158–167, 314–319, 327, 328, 349, 350.

вулицею Київською, обох рогах з вул. А. Мельника¹⁷¹. Крім названої юридики метрика для цієї, першої частини Галицького передмістя, фіксує будинок та город якогось Червінського на „...na Jury[dy]se Ś[więte]go Jura“¹⁷², що був на розі вулиць Київської та Глибокої (Київська, 11а / Глибока, 23) і вказує, що Якуб Жучкевич „Ten że ma ogrod bez domu na Jurydyse Sw. Jura“¹⁷³ (вул. Є. Коновальця, 28 / вул. А. Мельника, 13). Близьке розташування останніх двох нерухомостей щодо попередніх дозволяє ототожнити обидві юридики. В реєстрі 1768 р. для чиншівників єпископа зазначена порівняно велика сума податку – „з чотирьох хлопів“, що відповідає 32–48 домоволодінням¹⁷⁴. Ця кількість більш-менш дорівнює кількості будинків (43–48) на цій же юридиці в 1788 р.

До вулиці під назвою **Остророгівщина** писар вніс у реєстр 1768 р. тільки одну позицію – „Czynszownicy J.O. Xięcia Jm. Nowogrod[zkiego] Woiewody z chłorów 3“¹⁷⁵. Аналогічний до попереднього розрахунок чиншівників складає 24–36 домоволодінь, котрі можна б було локалізувати як власність новгородського воєводи – князя Юзефа Александра Яблоновського¹⁷⁶, якби він їх не втратив на час складання метрики. Цієї юридики чи лібертації вже не фіксує навіть шос 1771 р., тому для її локалізації необхідно скористатися старшими документами. Податковий реєстр з 1734 р. так характеризує

¹⁷¹ Там само. – Спр. 2, арк. 22зв., 23зв., 25 зв., 27зв., 28 зв., 32 зв., 44зв., поз. 170–178, 203–206, 227, 228, 236–238, 242–249, 252–255, 313–319, 450–463.

¹⁷² Там само. – Арк. 25 зв., поз. 209–210.

¹⁷³ Там само. – Арк. 31 зв., поз. 290.

¹⁷⁴ Долинська М. Спроба розрахунку кількості чиншівників... – С. 9–13.

¹⁷⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 49.

¹⁷⁶ Князь Юзеф Александр Яблоновський (1711–1777 рр.) був новгородським воєводою у 1755–1773 рр. (Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław etc., 1973. – Т. XVIII. – S. 208–209).

розташування цієї „вулиці“: „Jurisdicjia przy Ostrorogowszczyznie do kaplicy Panni Mariey alias Ladowszczyzna. Chałup 7, aktel Dymu“¹⁷⁷. Каплицею Діви Марії в ранньомодерному Львові прийнято було називати бічний вівтар кафедрального римо-католицького костелу. В чистовику „Головного інвентаря...“ 1608 р. є такий запис: – „Łan z ulicą Bractwa Panny Marjej kaplice ... Panów Radzic u fary ma na sobie fundus samych czynszów z ulicy i osady na niem Xiędzu Ałtariście tej że kaplicy zapisany roku 1421“¹⁷⁸. Названий „лан“ відносився до четвертого тракту Галицького передмістя на лівому березі Полтви, йому передував „лан“ Калічої гори, а після нього описувалися півтора „лану“ з Габрковською вулицею, три Микульчинські „лани“ з вулицею Сокільницькою, один з чвертю „лан“ із вулицею Сикстівською¹⁷⁹. Збережений донині горонім Каліча гора, ототожнення меж двох останніх ланів з вулицями М. Коперника та П. Дорошенка дозволяє погодитися з інтерпретацією Р. Могитича щодо розташування лану Марійського братства, відповідно й Остророгівщини в межах нинішньої вул. Д. Дудаєва.¹⁸⁰

Перелік нерухомої власності **вулиці Стрийської** в реєстрі охоплює тільки 5 позицій. Перша з них звучить „Czynszownicy do S. Marka należący z pułtora chłopa“¹⁸¹. Розрахунок показує, що на 1768 р. костелові Св. Марка належало 12–18 чиншівників; через 20 років їхня кількість зменшилася до 9, причому був один будинок без

¹⁷⁷ Там само. – Спр. 806, арк. 328зв.

¹⁷⁸ Sta łanów inwentarz główny / Zubyk R. Gospodarka... – S. 460.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Могитич Р. Передмістя... – С. 45.

¹⁸¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 50.

городу¹⁸². Сучасні їхні адреси, які можливо визначити*, є такі: вул. І. Франка, 32 і 38, вул. О. Кобилянської, 8 і 16.

Тринітарії, чиншівники яких фігурують у реєстрі, на час складання метрики їх вже не мали. „Dworek W. Skretuskiego pod S. Markiem“¹⁸³ (згаданий третім) мусив знаходитися нижче по рельєфу („pod“) від згаданого костелу, тобто десь у кварталі між вулицями І. Франка і Ш. Руставеллі.

Реєстр продовжується зазначенням реальностей **Зеленої вулиці**. Першим у списку є „Dworek W. Polańskiego z ćwierci“ [chłopa]¹⁸⁴. Конкретну локалізацію цієї нерухомості подає реєстр шосового податку від 1771 р., в якому після аналогічного заголовка „Ulica Zielona“ є уточнення „Dworek W. Polańskiego przy Cerkwi Bohojawlenskiej“¹⁸⁵. Відомо, що церква Богоявлення Господнього розташовувалася приблизно в місці, де сьогодні збігаються вулиці Князя Романа, І. Франка і К. Левицького¹⁸⁶. Отже, реєстр нерухомостей т. зв. Зеленої вулиці розпочинався десь із цього перехрестя, тому зовсім логічно локалізувати за сучасною адресою вул. К. Левицького, 6 „Dworek W. Podleńskiego z Cwierci“¹⁸⁷

¹⁸² Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 74зв.–77зв., поз. 867–872, 875–880, 899–901.

* На визначення сучасних адрес негативний вплив має, по-перше, незначна зміна конскрипційних номерів, що відбувалася після 1820 р. – моменту складання Францісканської метрики; по-друге, зміни орієнтаційних номерів будинків на початку ХХ ст.; по-третє, об'єднання чотирьох вулиць в одну (сьогоднішню вул. І. Франка), що теж зумовило зміни нумерації.

¹⁸³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 52.

¹⁸⁴ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 55.

¹⁸⁵ Там само. – Арк. 659.

¹⁸⁶ Показчик (Skorowidz... – S. 282) кінця ХІХ ст. для францісканського конскрипційного № 461 (ЦДІА України у Львові. – Ф. 20, оп. 12, спр. 76, арк. 59зв.), що відповідає запису Йосифінської метрики „Cerkiew z Smentarzem“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 87зв., поз. 1068), подає адресу ul. Pańska, 16 (вул. І. Франка, 16).

¹⁸⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 58.

(„Podlewski J Dom“¹⁸⁸ – метрикальний запис), що займає четверту позицію після назви „вулиці“. Близьку, сьому позицію у реєстрі займає „Dworek W. W Jm X. Cieszkowskiego Kanonika z puł chłopa“¹⁸⁹; особу власника можна ототожнити з метрикальним „X. Biskup Czeszkowski“¹⁹⁰, бо, незважаючи на різницю в транскрибуванні прізвища, в обох випадках співпадає духовний стан. Сьогодні цей єпископ мешкав би при вул. Тершаківців, 10. Наступною реальністю, прізвище власника котрої співпадає в обох документах (через дві позиції в реєстрі), є „Dworek W. Jm. P. Cińskiego z puł chłopa“¹⁹¹ або „Ciński. Dom“¹⁹² (неподалік рогу вул. К. Левицького з вул. І. Франка).

Аж через дев'ять позицій реєстру є запис „Czynszowników 3 do Jeum. Pani Kucharskiey na Zielonym należący, z ćwierci“ [chłopa]¹⁹³, котрий можна з деякою ймовірністю ідентифікувати з метрикальним записом. Межі земельної власності пані Кухарської двічі згадані в метриці: „Łagowski. Dom na granicy Kucharskiey“ та „Piotrowski na granicy Kucharskiey“¹⁹⁴. Будинок Лаговського в наш час мав би адресу вул. Снопківська, 19, а Пйотровський на початку ХХ ст. мешкав би у фільварку Снопків (при вул. Снопківській на території парку та стадіону „Україна“; сама Катарина Кухарська мешкала десь у верхній частині сучасної вул. М. Коперника, а реальність її чоловіка приписана в реєстрі до іншої вулиці). Поблизу розташовувався і

---

¹⁸⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 129зв., поз. 1764.

¹⁸⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 61.

¹⁹⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 175, поз. 898.

¹⁹¹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 64.

¹⁹² Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 129зв., поз. 1760.

¹⁹³ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 413, поз. 74.

¹⁹⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 110зв., поз. 1457, 1459.

„Dworek Jm P. Kaczorowskiego z ćwierci“ [chłopa]¹⁹⁵, чий власник зафіксований і метрикою – „Dom pusty Kaczurskiego“¹⁹⁶. На протилежному схилі горба, при нинішній вул. Зелений, 52, розкинувся „Dworek Jm Pana Wilczka z ćwierci“¹⁹⁷, котрий у метриці зазначений як „Wilczek Ludwik. Dom“¹⁹⁸. Із 3–5 „Czynszownicy WW PP. Ormiańskich z ćwierci, у puł [chłopa]“¹⁹⁹ на час укладання метрики залишився тільки один „Kazimirz Mroz w Lesie P.P. Ormie[ńskich]“²⁰⁰ на території сучасної Погулянки (Pasieki Łyszakowskie, 1 за адресою початку ХХ ст.).

Наступні придатні для локалізації реальності належали єдиній власниці – княгині Анні Яблоновській з Сапегів, котра за чоловіком Яном Кастаном носила титул брацлавської воєводини²⁰¹. Серед цих нерухомостей були „Pałac J.O. Xiężny Jabłonoskiej, Woiewodziny Braclawskiej z chł[pów] 3“, „Czynszownicy do J.O. Xiężney Jabłonoskiej Woiewodziny Braclawskiej należący z chłopów 4“²⁰². Вписаний перед ними „Dworek W. Jm P. Jabłonowskiego z ćwierci [chłopa]“²⁰³, мабуть, належав не найближчій родині Яблоновських, оскільки відсутній князівський титул власника. Маєтки родини Яблоновських та будинки їхніх чиншівників, як впливає з метрики,

¹⁹⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 413, поз. 76.

¹⁹⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 99зв., поз. 1270.

¹⁹⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 413, поз. 79.

¹⁹⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 112зв., поз. 1502.

¹⁹⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 413, поз. 81.

²⁰⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 180, поз. 963.

²⁰¹ Polski Słownik Biograficzny... – Т. X / 2. – Zesz. 45. – S. 210–212. Брацлавська воєводини зберегла практично всі свої маєтки після розподілів Польщі, маєтності інших магнатських родин були конфісковані, що ускладнює ідентифікацію нерухомості.

²⁰² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 812, арк. 413 зв., поз. 82, 83.

²⁰³ Там само. – Спр. 811, арк. 413, поз. 66.

займали чималу територію. З суми податку (4 хлопи) видно, що у брацлавської воєводини було немало чиншівників – близько 50. Очевидно, кожний чиншівник винаймав будинок, часто і ґрунт. Сучасні адреси домоволодінь, ще у 1788 р. зафіксованих „на juridyse Woiewodziny Braclawskiey“, можна відновити на підставі метрики: 9 домоволодінь розташовувалися на сучасній вул. Скельній та прилеглий до неї непарній частині вул. І. Франка, 1 – навпроти, на парній частині цієї ж вулиці, і 1 – в кінці проспекту Т. Шевченка²⁰⁴. При вул. Саксаганського, 3 та на вул. Ш. Руставеллі, 5 знаходилися будівлі, записані, як „Xieźny Wojewodzony Braclawskiey Dom“; при початку вул. Снопківської був „Pałac X. Wojewodziny Braclawskiey“, неподалік розташовувалася й інша нерухома власність (цегельня з кар’єром, ставок, городи)²⁰⁵.

Дві позиції реєстру, віднесені до списку вулиці Зеленої – „Pałac Jw. Kossakowskiey Kasztelanowy Kamińskiey z chłopów 2“ і „Dworek W Jm P. Poletyły z puł ch[łopa]“²⁰⁶ – перекликаються з такими метрикальними записами: „Pusty plac № 3 należy do JW kasztelanowej Kossakowskiey“, „Kasztelanowej Kosakowskiey dom“²⁰⁷ (вул. Банківська, 6 і пр. Свободи, 3) та – „Antoni Poletyło. Dom pusty bez ogrodu“, „Antoni Poletyło. Dom. Ogród Tegoż“²⁰⁸ (пл. А. Міцкевича, 7 / вул. М. Коперника, 1). Адреси перелічених домоволодінь не мають жодного відношення до попередньо описаної території „вулиці“ Зеленої, але названі реальності розташовувались обабіч одна одної.

²⁰⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 76зв., 78зв., поз. 891, 916–925.

²⁰⁵ Там само. – Арк. 87зв., 88зв., 109зв., 110зв., поз. 1075, 1084, 1448, 1446, 1447, 1149–1152.

²⁰⁶ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415 зв., поз. 85, 86.

²⁰⁷ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 8 зв., поз. 3, 5.

²⁰⁸ Там само. – Спр. 2, арк. 10зв., поз. 18, 20, 21.

На жаль, не вдалося локалізувати наступних вісім позицій реєстру 1768 р., приписаних останніми до „вулиці“ Зеленої. Порівняння із записами реєстру шосового податку з 1771 р., котрий має подібну структуру, показує, що деякі з цих реальностей локалізуються як „Dworki przed Bernardynami“²⁰⁹. Це дозволяє припустити, що наприкінці вулиці Зеленої були дописані реальності, які з невідомих причин були опущені при реєструванні нерухомості вулиці Підстражанської, подібно як це було у списку вулиці Тембрицької*.

Другу позицію у реєстрі після заголовка, що анонсує **вулицю Кампанівську**, займає запис „Dworek Jm. P. Jasińskiego z puł chłora“²¹⁰. В метриці 1788 р. фігурує власник з таким самим прізвищем – „Ogród Tomasza Jasińskiego pod parkanem X[iędz] Kano[nik] Witkowskiego ad 438“²¹¹. Згаданий реєстром 1768 р. „X[iędz] Kanz[ler] Bietkowski“²¹² мешкав за сучасною локалізацією при вул. О. Кониського, 9. Викликає сумнів, чи міг двір лише за 20 років підупасти до категорії городу*. Ця непевна ідентифікація нерухомої власності посередньо підтверджується територіальною близькістю наступних реальностей, що співпадають в обох документах. Зокрема, запис шосу „Dworek J.O. Xięcia Lubomirskiego, Woiewody

²⁰⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 812, арк. 661.

* Див. далі.

²¹⁰ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 96.

²¹¹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 177, поз. 918.

²¹² Там само. – Арк. 182, поз. 986.

* Прізвища Ясінського як власника домогосподарства ні в метриці для цієї (четвертої частини Галицького передмістя), ні для двох межуючих із нею частин (першої частини Галицького та третьої частини Краківського передмістя) немає, а поданий у записі конскрипційний номер (відповідно для четвертої і першої частини Галицького передмістя та для другої частини Краківського передмістя: $438 \frac{4}{4}$, $438 \frac{1}{4}$, $438 \frac{3}{4}$) відповідає власності інших осіб.

Braławskiego z puł chłopa²¹³ ідеально співпадає з метрикальною нотаткою „Xiąże Woie[woda] Lubomirski²¹⁴ і відповідає сучасній адресі при вул. А. Чехова, 2. Поблизу, нині при вул. Пекарській, 19, у 1768 р. був „Dworek W. Jeym. Pani Dulskiey z puł chłopa²¹⁵, а у 1788 р. тут мешкала „Elżbita Dolska Podstę²¹⁶. Через одну позицію реєстр зафіксував „Dworek s.p. • W Jm Cieszkowskiego z trzech ćwierci chłopa²¹⁷. Син покійного названий метрикою „Krysipin Cieszowski Biskup²¹⁸, а місце його проживання відповідає вул. Личаківській, 36.

Остання позиція цієї вулиці реєстру присвячена збірній нерухомості, вписаній як „Czynszownicy WW PP. Sakramentek z chłopa 1²¹⁹, кількість котрих на той час, можна вважати, складала 8–12 домогосподарств. На момент укладання метрики у семи випадках було зафіксовано тільки городи – „Ogród tegoż na Jur[idyce] P.P. Sakr[amentek]²²⁰. Напевно, будинки перейшли з якоїсь причини у приватну власність осіб, що в них проживали. Якщо городи прилягали безпосередньо до мешкальних будівель, то знаходилися вони на території в межах сучасних вулиць Тершаківців, 7 і 9, Некрасова, 23 і 25 та між вулицями А. Чехова, 26 та Тершаківців, 6.

Перелік реальностей наступного атрибутивного компоненту під іменем **За босяцькою хвїрткою** розпочинається записом 1768 р.

²¹³ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 98.

²¹⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 160, поз. 692.

²¹⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 99.

²¹⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 159, поз. 688.

• S. p. – świętej pamięci, покійного

²¹⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 101.

²¹⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 158, поз. 665.

²¹⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 102.

²²⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 176, 181, поз. 904, 906, 908, 910, 910, 973, 975.

„Dworek WW. OO. Karmelitów Bosych z chłopa 1“²²¹, що відповідає нотатці метрики „Karmelitów Bossych Dom“²²² та нинішній адресі вул. Личаківська, 21. На північ від дворика кармелітів, але паралельно до прясла міських укріплень, був зафіксований наступною позицією реєстру „Dworek JW. Kickiego Starosty Lwow[skiego] z chłopa 1“²²³, за нинішньою адресою – при вул. М. Лисенка, 12, що впливає із запису метрики „Ferdynand Kicki Arcybiskup Lwow[ski]“²²⁴. „Dworek JW. Cetnera Woiewody Bełzkiego z chłopa 1“²²⁵ сьогодні б розкинувся на розі вул. Просвіти, 2 та вул. В. Винниченка, 20, включаючи територію до вул. Просвіти, 6, оскільки станом на 1788 р. трансформувався у три реальності з окремими конскрипційними номерами: „Cetnera Dom bez Ogrodu“, „Cetnera Dom 2gi“ і „Cetnera....Dom“; крім того, був „Michał Martynowicz na gruncie Cetnera“²²⁶. На місці сучасної облдержадміністрації при вул. В. Винниченка, 14 і 16 на час укладання реєстру знаходився „Dworek JW. P. Rzewuskiego Woiewody Podolskiego z chłopa“²²⁷, а через двадцятиліття – „Rzewuskich Pałac w którym Krayzant“²²⁸. „Dworek JW. Starościny Gliniańskiej z pułtora chłopa“²²⁹ залишається нелокалізованим.

Наступні шість позицій шосу щодо „вулиці“ за Босяцькою хвірткою не мають прямих відповідників у записах метрики. І тільки

---

²²¹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 103.

²²² Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 122, поз. 183.

²²³ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415, поз. 104.

²²⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 114, поз. 77.

²²⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 105.

²²⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 120–121, поз. 163, 165, 167, 160.

²²⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 106.

²²⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 121, поз. 169.

²²⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 107.

для останньої нотатки стосовно цієї „вулиці“ – „Czynszowników 12. WW. OO. Karmelitów Bosych z pułtora chłopa“²³⁰, можна знайти аналог станом на 1788 р. На цей час залишилося 5 повноцінних домогосподарств, що належали „Jury[dice] Kar[melitów] Bossych“²³¹, котрі займали непарну сторону вул. В. Короленка (сьогоднішні №№ 3, 7, 9, 11) та будинок при вул. Личаківській, 25.

Першим до **Тембрицької вулиці** 1768 р. віднесений „Dworek Wień[możnego] Kosa z puł chłopa“²³², котрий вже не існував на час Йосифінського опису нерухомості. Проте його варто порівняти з останнім записом, що має стосунок до вулиці Зеленої цього ж таки реєстру – „Dworek Jm P. Łagorzewskiego, podle Dworku Wień[możnej] Kosowey z puł chłopa“²³³. Локалізувати двір Лагожевського за допомогою метрики не вдалося. Записи викликають зацікавлення, оскільки складається враження, що межуючі між собою реальності вписувалися до різних „вулиць“. Це ніби правдоподібно, але сумнів викликає стать власника; не виключено; що подружня пара окремо володіла нерухомістю. Можливу локалізацію дозволяє зробити аналогічний запис із реєстру шосового податку 1771 р. – „Dworek JP Kosowey Starościny Romanowskiey z chło[rów] № 1“²³⁴. Такий сам урядницький титул є в записі метрики – „Rozalia Romanowska Starościna“²³⁵, що сьогодні б мешкала при вул. Г. Смольського. Загадковим залишається питання, чи встигла вдова протягом трьох років вийти заміж за урядника і знову овдовіти.

---

²³⁰ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 114.

²³¹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 119, 120, 122, поз. 147–148, 151–156, 186–187.

²³² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 115.

²³³ Там само. – Арк. 415, поз. 94.

²³⁴ Там само. – Арк. 662, поз. 88.

²³⁵ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 120зв., поз. 157.

Наступний вписаний до шосу 1768 р. „Dworek W. Borkowskiego z chłopa“²³⁶ або за метрикою „Borkowski Star[osta] Rodolicki“²³⁷ сьогодні мав би адресу вул. Личаківська, 26. Через одну позицію до реєстру вписані один за одним: „Dworek WW. OO. Bonifratrów z ćwierci“ та „Dworek WW. OO. Dominikanów z ½ ch[łopa]“²³⁸, що відповідають метрикальним записам – „X.X. Bonifratrów dom“ та „X.X. Dominikanów dom konwentu wielkiego“²³⁹. І хоча в метриці ці два записи не є послідовними, реальності аж до початку ХХ ст. зберегли послідовні францісканські конскрипційні №№ 355 $\frac{4}{4}$ і 354 $\frac{4}{4}$ ²⁴⁰, що відповідали тогочасним адресам вул. Личаківська, 26 і вул. Личаківська, 34. Своєю чергою, колишньому дворикові Борковського на 1820 р. був присвоєний конскрипційний № 356 $\frac{4}{4}$, а наступна перепарцеляція земельних ділянок зумовила, що його дворик і дворик ордену боніфратрів умовно опинилися під однією адресою за орієнтаційною системою.

Через чотири позиції у реєстрі зафіксований „Dworek JW. Pana Zalewskiego z puł chłopa“²⁴¹, що розташовувався далі на схід, оскільки запис метрики „Filip Zalewski“²⁴² відповідає адресі вул. Личаківська, 72.

Далі в реєстрі (через дві позиції) фігурує „Dworek WJm P. Bogusza Podkomorzego Podolskiego z puł chłopa“²⁴³, що має

²³⁶ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 116.

²³⁷ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 158, поз. 676.

²³⁸ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 118, 119.

²³⁹ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 158, поз. 671, 669.

²⁴⁰ Там само. – Ф. 166, оп. 1, спр. 1126, арк. 37; Skorowidz... – S. 399.

²⁴¹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 417, поз. 124.

²⁴² Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 156, поз. 635.

²⁴³ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 127.

відповідник у метриці „Bogusz. Dom“²⁴⁴ і нинішня адреса була б при вул. М. Лисенка, 33, що дещо дивує. Із наступного запису шосового реєстру – „Dworek Jm P. Kupińskiego z ćwierci“²⁴⁵ – та майже аналогічного до нього метрикального – „Pa[na] Kupińskiego dworek“²⁴⁶, що інтерполюється на адресу при вул. М. Лисенка, 6, впливає, що реальності сьогоднішньої вул. М. Лисенка в реєстрі приписувалися до вулиці Тембрицької. Очевидно, екзекутор списував реальності з заходу на схід вздовж сучасної вул. Личаківської і в протилежному напрямі при вул. М. Лисенка, бо через вісім позицій вписав до реєстру „Dworek Jm. Pana Filimonowicza z ćwierci“²⁴⁷. Ймовірно, останній відповідає нотатці метрики „Teodor Filimonowicz“²⁴⁸, оскільки інтерполюється десь у межах нинішньої вул. В. Винниченка.

Надзвичайно цікавими є три наступні й водночас останні перед заголовком „Краківське передмістя“ записи реєстру. Всі три містять уточнення щодо локалізації реальностей і всі три не мають найменшого відношення до території, охопленої попередніми домогосподарствами вулиці Тембрицької. Записи мають вигляд: „Dworek WW. OO Dominikanów za Maryą Magdaleną z pułtora chłopa“, „Dworek Jm. P. Tomasza Ziętkiewicza pod S. Jurem, z puł chłopa“, „Dworek Jm. P. Kucharskiego za S. Łazarzem, z ćwierci chłopa“²⁴⁹. Порівняння з відповідними частинами метрики повністю підтверджує відомості укладача шосу. Очевидно, через двадцять років в обох

²⁴⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 115, поз. 91.

²⁴⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 128.

²⁴⁶ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 117, поз. 115.

²⁴⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 136.

²⁴⁸ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 131зв., поз. 1787.

²⁴⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 419, поз. 137–139.

світських власників нерухомості залишилися вдови – „Ziętkiewiczowa“²⁵⁰ і „Katarzyna Kucharska. Dom“²⁵¹. Якщо б їхні спадкоємці нині володіли тими ж реальностями, то – на пл. Св. Юра, 1(частина) та на розі вулиць М. Коперника та С. Бандери. Залишається тільки припустити, що писар до „вулиці“ Тембрицької вписав власників нерухомості, котру пропустив у відповідному місці шосового реєстру 1768 р., певніше всього у списках „вулиць“ За Св. Марією Магдалиною і Підстражанської.

Відокремлено в реєстрі є ще одна назва „вулиці“. Під порядковим номером „393“ серед чиншівників різних власників виокремлюється за формою запис „Czynszownicy na ulicy Bełeszczynna zwanej mieszkaiący, z pułtora chłopa“²⁵². На жаль, відповідника до цієї назви у 2-й та 3-й частинах метрики немає.

Підсумовуючи часткову локалізацію нерухомої власності, описаної у 1768 р. на Галицькому передмісті, здійснену, на перший погляд, за принципом її обходу по вулицях, видно, що укладач під назвою „вулиці“ Підстражанської охопив значну територію. Хоча початок руху езекутора не встановлено, ще до середини списку реальностей цієї „вулиці“ укладач перебував навпроти Галицької брами, згадуючи костел Св. Хреста та палац Більського, звідки пішов у східному напрямі вздовж вул. Пекарської. Поява через декілька позицій нерухомостей при сучасній пл. А. Міцкевича не повинна дивувати, адже списування в терені нерухомої власності мусило бути тривалим у часі – укладач задавав собі територію обходу і протягом конкретного дня описував її частину, що, звичайно, не зобов'язувало його наступного дня починати шлях із кінцевої точки зробленого дня

---

²⁵⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 12зв., поз. 53.

²⁵¹ Там само. – Спр. 2, арк. 21зв., поз. 151.

²⁵² Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 812, арк. 403, поз. 393.

попереднього²⁵³. Опис реальностей пл. А. Міцкевича був логічно продовжений описом нерухомості практично всієї протяжності сьогоднішньої непарної сторони вул. М. Коперника, включно з тими, що тепер зараховувалися би до вул. В. Стефаника. Важко уявити, що нинішня вул. М. Коперника була так негусто заселена; очевидно, перед ексекутором було поставлене певне вибіркове завдання – зафіксувати двірки і палаци або нерухомості привілейованих осіб, котрі переважно не сплачували податку до міського скарбу. Про це свідчить і структура Йосифінської метрики, що декілька разів повертається до опису тих самих місць передмістя.

Назву „вулиці“ **Шембека**, співзвучну з назвою гори на терені передмістя, можна тлумачити як горонім, оскільки цій назві відповідала певна територія, на якій саме була описана відповідна до розділу реєстру нерухома власність.

Реальності „вулиці“ **За Марією Магдалиною** розкинулися на чималій площі від стику сучасних вул. Городоцької з вул. Т. Шевченка до стику вул. Генерала Чупринки з вул. С. Бандери та від пл. М. Кропивницького до рогу вул. А. Мельника з вул. Генерала Чупринки. До цього необхідно додати й інші реальності реєстру, котрі не вдалося локалізувати. Найменування цієї частини міста „За Марією Магдалиною“ є і в метриці при фіксації будинку, нинішня адреса якого – вул. Політехнічна, 9 – „Snoszhowa Leybowa wdowa. Dom za Marią Magdaleną. Grunt Piaseckiego“²⁵⁴. Південно–західний кут цієї території стикувався з попередньо зафіксованою у реєстрі „вулицею“ **Шембека**.

---

²⁵³ Для порівняння способу обходу нерухомості в малому містечку для укладання Йосифінської метрики див.: *Долинська М.* Ретроспективна топографія містечка Кути... – С. 259–268.

²⁵⁴ ЦДДА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 22 зв., поз. 168.

Наступна „вулиця“ **Остророгівщина** розкидалася на північний схід від Шембекової гори.

З переліку в реєстрі нерухомої власності „вулиці“ **Стрийської** випливає, що сюди включена територія найближча до костелу Св. Марка, котрий займав терен між сучасними вулицями Кирила і Methodія, О. Кобилянської, І. Франка. Спираючись тільки на дані локалізованих садиб, можна було б ототожнити частину вулиці І. Франка з назвою „вулиця Стрийська“. Проте домоволодіння зовсім близької частини сьогodнішньої вул. І. Франка (при перетині з вулицями Скельною та М. Саксаганського) в цьому ж реєстрі вписані до „вулиці Зеленої“. З протилежного, північного, боку костелу Св. Марка рельєф доволі стрімко здіймається ввєрх, тобто ця територія належить вже до гори Шембека, а за термінологією реєстру – до „вулиці Шембека“.

Нерухома власність, віднесена укладачем реєстру до „вулиці“ **Зеленої** (локалізована тільки у семи із сорока позицій), розташовувалася від стику пр. Т. Шевченка з вул. М. Саксаганського попри вул. І. Франка, Скельну і Ш. Руставеллі до вул. Снопківської та парку при стадіоні „Україна“.

Зідентифіковані реальності „вулиці“ **Кампiанiвської** вказують на її протяжність від монастиря сакраменток до вулиць А. Чехова та І. Некрасова. Сама власна назва підказує необхідність порівняння з Новокампiанiвським ланом першого тракту Галицького передмістя²⁵⁵, назва котрого протягом XVIII ст. зберігалася у переліках міських сіл фіскальних документів у формі „Wola Kampanowska do przedmieścia należy“²⁵⁶. Як Кампiанiвську Волю називає значну територію,

²⁵⁵ Zubyk R. Gospodarka... – S. 456.

²⁵⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 806–809.

розташовану поблизу локалізованої групи нерухомості, покажчик до крайової табулі ще в 20-х рр. ХІХ ст.²⁵⁷

З якоїсь причини укладач реєстру „вулицю“ Тембрицьку описав, повернувшись до неї після території „За босяцькою хвірткою“, хоча Тембрицька фізично лежить поміж нею та Кампіанівською „вулицею“. Назва, співзвучна з ім'ям Тимричівського лану, передувала в часі назві Новокампіанівський лан. Дідичний ґрунт Миколи Тимрича згадував Б. Зіморович під 1480 р. з приводу фундації на його частині цього ґрунту монастиря кларисок-францісканок²⁵⁸. Сьогоднішня адреса цих монастирських споруд – вул. Личаківська, 2, а локалізовані нерухомості з реєстру тягнуться вздовж цієї ж вулиці і поширюються на паралельну до неї вул. М. Лисенка.

Реальності, вписані до реєстру після заголовку **За босяцькою хвірткою**, дійсно розташовувалися навпроти хвіртки вздовж парної сторони сьогоденньої вул. В. Винниченка і тягнулися дещо далі на схід углиб передмістя.

Завдяки локалізації описаних після кожного заголовку реєстру одиниць нерухомої власності однозначно впливає, що в реєстрі при згадці про „вулиці“ йдеться не про лінійні вузькі неприватні (міські) частинки простору, з двох боків котрого стояла забудова, а про якісь площинні території, на яких неподалік одне від одного розкидалися домогосподарства. Група реальностей, об'єднаних назвою іншої „вулиці“, могла бути відокремлена від попередньої полями, пасовищем, рікою і т.п. Така просторова структура відповідає уявленням про планування передмість, де поступово в часі виникали оселі і фільварки.

---

²⁵⁷ Там само. – Ф. 166, оп.1, спр. 1126, арк. 440.

²⁵⁸ *Зіморович Б.* Потрійний Львів... – С. 89.

У цьому ж переконує і той факт, що до переліків, котрі стосуються конкретної „вулиці“, включені, крім двірків та палаців, чиншівники приватних осіб чи духовних установ, причому під однією позицією. Наприклад: „Czynszowników dwóch WW. OO. Trynitarzów z ćwierci chłopa“ або „Czynszowników 12. WW. OO. Karmelitów Bosych z pułtora chłopa“²⁵⁹. Величина податку кожної групи чиншівників є різною, бо залежала, очевидно, від кількості винайманих домоволодінь. Важко уявити, що будинки чиншівників строго вишиковувалися вздовж лінії вулиці в сучасному розумінні слова.

Зрозуміло, що численні неспівпадання у титулах, урядах та аббревіатурах шанобливого найменування власників викликають певні застереження щодо правильності здійснення локалізації нерухомої власності станом на 1768 р. Проте в кожному із непевних випадків сучасна адреса реальності знаходиться поруч із близькими позиціями реєстру, причому в метриці, за посередництвом якої здійснювалася ідентифікація, ці домогосподарства часто вписані далеко не послідовно, деколи віднесені до різних частин передмістя.

Порівняння реєстру шосового податку 1768 р. з аналогічним реєстром 1771 р. переконує, що цей документ не побудований довільно і трактування вулиць у ньому було таким не тільки в його укладача. Близька структура фіксації нерухомості в обох реєстрах підкреслює сприйняття вулиці ними як певної ділянки-території.

Проаналізовані вище урбаноніми варто співставити з назвами, зафіксованими на історичних картах, які є достатньо достовірним джерелом для містознавчих студій²⁶⁰. Як інтерполювалося поняття „вулиця“ („rue“) на площині мапи Desfille'a, датованій 1766 р.²⁶¹,

²⁵⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 411, поз. 51, 114.

²⁶⁰ Долинська М. Елементи картографічного методу... – С. 44–54.

²⁶¹ ЦДІА України у Львові, Ф. 742, оп. 1, спр. 980.

визначити неможливо через брак написів безпосередньо на ній. Але на цій карті можна розглянути території, забудова яких описана в реєстрі шосового податку та метриці. Розглянуті вище реальності „вулиці Стрийської“ поруч із костелом Св. Марка відшукуються на мапі – шість будиночків компактно розташовані нижче по рельєфу від сакральної споруди над руслом однієї з приток Полтви. На схилах гори Шембека зображено декілька вузеньких вуличок; жодна з них не має якоїсь переваги, щоб саме її визнати як „вулицю Шембека“, тому залишається ствердити, що до цієї вулиці укладач реєстру відніс усі одиниці нерухомої власності, оскільки не мав підстав вибирати окремі з них.

Літографічна карта 1841 р. є значно молодшою від розглянутих фіскальних документів, але консервативність міської планувальної структури дозволяє залучити її для локалізації урбанонімів. Позначення вулиці за допомогою дублювання літери, використане на цій мапі, настановує на думку, що така форма була застосована саме для того, аби вулицю сприймали як лінійне утворення, що, можливо, було не дуже поширеним і очевидним навіть в 40-і роки. ХІХ ст. Назви, присвоєні сьогодні деяким із радіальних вулиць колишніх передмість, на карті нанесені впоперек ліній вулиць, тобто в такий спосіб, що сприймаються як гороніми. Це місцевості розташовані даліше від колишнього середмістя: „Liczakon“ (Личаків), „Zielona“ (Зелена), „Neu Welt“ (Новий Світ)²⁶².

Сучасні словники майже однаково тлумачать основне поняття вулиці: „Обмежений двома рядами будинків простір для їзди і ходіння“; „два ряди будинків із проїздом, проходом між ними“²⁶³; „А

• Так у тексті.

²⁶² Долінська М. Маловідома літографічна карта... – С. 266–270.

²⁶³ Словник української мови. – К., 1970. – Т. 1. – С. 785.

road in a town or a village, running between two lines of houses; usually including the side-walks as well as the carriage way. Also, the road together with adjacent houses.“²⁶⁴; „Droga w mieście między dwiema połaciami zabudowań“, „nie zabudowany pas terenu w obrębie miasta (osiedla, wsi), na ogół dwustronnie ograniczony szeregami budynków lub zespołami zieleni“²⁶⁵. Український словник пояснює, що переносно вулицю можна розуміти як мешканців її будинків, а на селі – це й „місце надворі, де молодь збирається на гулянку, а також сама гулянка“²⁶⁶. Із словникових статей випливає, що поняття „вулиці“ охоплює прилеглу до дороги забудову, а оскільки адміністративно забудова і її ділянка повсякчас вважалися єдиним цілим, то „вулиця“ – це вже досить значне площинне утворення. Можливо, поняття вулиці завжди було однаковим, але побутово ми сприймаємо її обмежено. Д. Зубрицький у своїй праці з першої третини ХІХ ст. так тлумачить на підставі документів, чим була Сокільницька вулиця у ХVІ ст.: „Ця Сокільницька вулиця – та сама, яка зараз називається Широкою*. Це був простір від мурів міста до границі Кульпаркова з полями, чиншовими осадниками, ставами і млинами“²⁶⁷.

Всі комунікативні з'єднання, що сьогодні функціонують як вулиці, у пізньосередньовічний та ранньомодерний час поділялися на вулиці, дороги, гостинці. Чим відрізнялися поняття „вулиця“ і

²⁶⁴ A New English Dictionary of Historical Principles. – Oxford, 1888 – Vol. 9. – P. 102.

²⁶⁵ Słownik języka polskiego J. Karłowicza i W. Niedźwiedzkiego. Warszawa, 1919. – Т. 7. – S. 279; Nowa encyklopedia powszechna PWN. – Warszawa, 1998. – Т. 6. – S. 547.

²⁶⁶ Словник української мови... – С. 785. „Вулицю“, як місце зустрічі і забав сільських дівчат та хлопців, тлумачить також і Борис Грінченко: „Место, где собираются парни и девушки для пения, игры, танцевъ“ (Словарь української мови / Упор., з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. – Київ, 1907. – С. 471).

* Сучасна вул. М. Коперника.

²⁶⁷ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 119.

„дорога“, можна зрозуміти із такого запису метрики: „D[etto] (Ogród) drugi przez drogą tey ulicy“²⁶⁸, тобто дорога – це пристосована для пересування смуга, а вулиця має ширше у площинному розумінні тлумачення.

Акти купівлі-продажу XV–XVI ст., що стверджували факти продажу вулиці, теж посередньо засвідчують, що в поняття „вулиці“ тоді вкладали розуміння певної території. Зокрема, такий випадок зафіксований у „Головному інвентарі ста ланів“ 1608 р.: „Maiąc tedy ten zatylek Mikołai Frydrych kupił potym Ulice Sokolnicką“²⁶⁹.

Цей же документ найкраще ілюструє тотожність понять вулиці і оселі: „Osady albo ulicy na dwoich tych łaniech Reiestra stare dzielą na dwie*, z tych iedna – poczyna się podle strzelnicy y zaś idzie wszystko lewą strone z winnicami aż do slaku Łyczakowskiego pierwszego. Druga – przy gurach y na piaskach Sucha Wola, a trzeci – Łyczaków po lewej stronie Gliniańskiego gościńca, który iuż przedmieście kończy.“²⁷⁰. („[В] оселях або вулицях [розташованих] на тих двох ланах старі реєстри вбачають такі(?) [вулиці і оселі:] перша з них розпочинається біля стрільниці та все прямує попри виноградники, [маючи їх] зліва [від себе]. Друга – при горах і на пісках [називається] Суха Воля, а третій Личаків – [розкинувся] зліва [від] Глинянського гостинця, [при] якому вже закінчується передмістя“). Такого ж висновку можна дійти і на підставі цитати з судового акту від 14 квітня 1643 р.: „а всі інші оселі, двори, доми, вулиці шляхтичів і духовенства“²⁷¹; тут вулиця певніше

²⁶⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 52зв., поз. 709.

²⁶⁹ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 17.

* Так в тексті. Зі змісту слово можна реконструювати як „такі“. Можливий і варіант прочитання: „dwie“ [osady].

²⁷⁰ Там само. – Арк. 10зв.

²⁷¹ Соціальна боротьба... – С. 271, 276. – Док. № 88.

всього ототожнюється з юридикою. Розмитість поняття „вулиці“ характерна і для люстрації 1570 р.: в одному випадку вулиці є складовою частиною передмістя („ulice dwie na przedmieściu Halickiem“²⁷²), в іншому – поняття „вулиця“ та „передмістя“ протиставляються ланам, тим самим зрівнюються щодо рівня своєї значимості („Podle tego Harbkowski łan ieden, na przeciwo niemu ulica przedmieścia Halickiego“ „łan ieden Piotra Hand[l]a poczyna się z drugą stroną mosta Sokolnickiego od forty mieyskiej na lewą stronie idąc z miasta; przeciwo niemu ulica Czarna Hanuszowska“²⁷³).

Наведені вище цитати з „Головного інвентаря...“ 1608 р. показують, що назва Личаків використовувалася з різними атрибутивними компонентами. Це ж стосується також і деяких інших назв: Стрийська (-ий) – вулиця, гостинець („ku Stryiskiemu goscincowi“²⁷⁴); Шембека, – вулиця, гора; Зелена (-е) – вулиця („Na ulicy Zieloney chalup № 30 trzy ćwierci dymu“²⁷⁵ у податковому реєстрі 1734 р.), оселя, юридика („Ichmościom Panów Józefa Strzemeskiego y Karoliny Jordanowey Małzonków Starostów... Jurisdycyą Jordanowską Zielona nazwaną na przedmieściu Halickim leżącą“²⁷⁶, 1739 р.); Кампіанівська (-ий), Тембрицька (Тимричівська) – лан, вулиця.

Як і у випадку з горонімами – назвами неадміністративних утворень – урбаноніми, що вживалися з атрибутивним компонентом „вулиця“, переважно довго не існували. Із восьми назв „вулиць“ („Garcarska ulica“, „Uliczkę, którą zowią Sokołowką“, „Sucha Wola“, „Ulica Glińska“, „Ulica Temricowa ...ku Wilczey gurze“, „Pańczykowska“

²⁷² ЦДДА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 23.

²⁷³ Там само. – Арк. 24.

²⁷⁴ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 59зв., поз. 651.

²⁷⁵ Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 328зв.

²⁷⁶ Там само. – Ф. 9, оп. 1, спр. 518, арк. 22–33.

або „Wrobleńca“, „ulicą gościńca Wołoskiego“, „Ulica ... Sokolnicka, którą z miasta do Sokolnik iężdżą“²⁷⁷), ужитих в „Головному інвентарі...“ 1608 р., тільки назва „Темріцова“ є співзвучною до урбаноніма реєстру шосового податку 1768 р. („Ulica Tembrycka“²⁷⁸). В люстрації Львівського староства 1570 р. досить часто зустрічається поняття „вулиця“ (переважно для уточнення локалізації ланів). Нерідко поняття використане безособово, як наприклад „ulica przedmieścia Halickiego“²⁷⁹. Вжиті в документі власні назви („ulica Pretermętowska“, „ulica Szpitalna“, „ulica Sokolnicka“, „ulica Czarna Hanuszowska“²⁸⁰) не відповідають найменням вулиць „Головного інвентаря...“, за винятком вулиці Сокольницької, яку старший з цих документів зафіксував там, де „Handeł trzyma Pełczynski łan“²⁸¹, а молодший – на Микульчинських або Пелчинських ланах²⁸², тобто в тому самому місці.

Розмаїття вживання власних назв із різними атрибутивними компонентами зумовлене складною структурою функціонування передмість ранньомодерного часу. Різні атрибутивні компоненти стосувалися різних підсистем цієї системи (мірничої, господарської, адміністративної, фіскальної, урбаністичної). Всупереч загальній тенденції довшого життя назв від об’єктів, котрим вони надавалися²⁸³, пізньосередньовічні і ранньомодерні передміські урбаноніми зберігалися у колективній пам’яті тільки в тих випадках, коли

---

²⁷⁷ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10–16.

²⁷⁸ Там само. – Оп. 2, спр. 811, арк. 407.

²⁷⁹ Там само. – Оп. 1, спр. 391, арк. 23.

²⁸⁰ Там само.

²⁸¹ Там само.

²⁸² Там само. – Спр. 108, арк. 16.

²⁸³ Olivová-Nezbedová L. Pomístní jména... – S. 255.

переходили на новий атрибутивний компонент, що продовжував існувати.

У документах XVI–XVIII ст. проглядається, з одного боку, тотожність тлумачення понять „вулиця“ і „оселя“²⁸⁴, з іншого – підтвердження певної регулярності забудови окремих вулиць. Це дозволяє уявити забудову львівських передмість магдебурзького періоду: розкидані по загальній території передмість оселі, домогосподарства деяких з них структуровані подібно до сільської забудови; до південного прясла міських укріплень підступає порівняно щільна забудова ремісничої оселі – „вулиці“ Під сторожою, периферія якої сягає східних, південних і західних схилів сучасної Цитадельної гори; вздовж магістральних напрямів будинки передміщан організовані регулярно, утворюючи вулиці в сучасному розумінні цього поняття. Для доповнення картини історичного ландшафту необхідно віднайти місця розташування окремих об’єктів, зокрема млинів.

Локалізація деяких об’єктів господарювання

З розмаїття видів нерухомої власності (земельних наділів, житлової і господарської забудови, сакральних споруд, промислових будівель) як досить стабільні, що протягом тривалого часу були на одному і тому ж місці, є млини. В Йосифінській метриці для передмість Львова зафіксовано деяку кількість млинів, що функціонували на той час. Млини належали до різних форм власності, переважно – приватним особам.

---

²⁸⁴ Для порівняння, в Моравії узагальнюючими назвами невеликих поселень поза межами мурів були *platea*, *vicus*, *plantacio*. (*Flodr M. Úsili městke rady...* – S. 25–38).

Млини Галицького передмістя^{*}. Переважна більшість львівських водяних млинів (про вітряки в досліджуваних джерелах взагалі не згадується) були розташовані в межах територіально більшого Галицького передмістя. Станом на початок XVII ст. Р. Зубик нарахував тут 11 млинів та 2 – на території Краківського передмістя і ще 5 – у міських селах²⁸⁵.

Перед локалізацією млинів необхідно відтворити систему водних артерій, передусім щодо Галицького передмістя. Відомо, що в межах стику сучасних вул. М. Саксаганського, вул. Герцена та пр. Т. Шевченка потоки Пасіка і Сорока зливаються, утворюючи ріку Полтву. Львівські краєзнавці не мають єдиної думки про те, котрий з цих потоків є основним. Поширена думка, що головним потоком є Пасіка, яка починається з нинішнього парку Погулянка і далі тече під вулицями К. Левицького та Герцена. Й. Гронський уточнює, що Пасіку почали вважати головним руслом тільки з середини XIX ст. На його думку, основні джерела Полтви розташовані на півдні – на території колишнього міського села Кульпарків (складаються з двох джерельних ставків поблизу нинішнього видавництва при вул. Володимира Великого), далі цей потік Сорока плив вздовж вул. Бойківської глибоким яром по вул. А. Сахарова, паралельно до вул. Д. Вітовського, потім між вул. Ш. Руставеллі і вул. І. Франка і

---

* В цьому підрозділі використовується адміністративно-територіальний поділ магдебурзького періоду Львова.

²⁸⁵ *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 114–118. Список млинів в інтерпретації автора має такий вигляд: 1. Раецький (Pod skałką) з XV ст.; 2–5. Пелчинські: dolny, średni (Szumiłowski) біля старої порохівні, два górne (kulparowskie) біля старої кульпарківської цегельні; 6. Свинорийський між порохівнею і цегельнею; 7–8. Коснерівські; 9. Під Коснерівським двором; 10–11. На фрайборівських полях (wróblęcy i nowotny na małe kółko)

паралельно них, врешті повертав на вул. М. Саксаганського²⁸⁶. І. Крип'якевич вважав, що основним стрижнем Полтви є потік, який бере початок біля будинку № 166 при вул. Зеленій (а не його притока, що починається біля ТЕЦ-2 і тече між вул. П. Мирного і вул. П. Карманського), що далі пливе вул. В. Стуса, вул. Снопківською і вул. Волоською, приєднуючись до вод Сороки неподалік перехрестя останньої з вул. Ш. Руставелі²⁸⁷. В цілому на території передмість Львова Полтва вбирає води з близько 20 приток²⁸⁸. Ідентифікація деяких з них на місцевості є важливою з огляду на локалізацію не тільки млинів, але й інших об'єктів, наприклад, ланів. Співставлення згадок про потоки – річки в „Головному інвентарі...“ з картою 1841 р. переконує в тому, що потік Свинорія, витікаючи з верхньої частини вул. Зеленої, далі пливе під вул. В. Стуса, де біля вул. Дібрової в нього впадає Срібна річка. Цікаво, що в документі 1608 р. зазначено „potok rzuczki Kozielnieckiey, którą Srebrną przezwaną“²⁸⁹, тобто засвідчується зміна гідроніма, котрий, як прийнято взагалі вважати, повинен бути найтривалішим зі всіх топонімів.

Немалі труднощі в локалізації об'єктів, прив'язаних у документах до нижньої течії Сороки, а потім Полтви, зумовлені зміною русла цих рік, здійсненою, мабуть, штучно, для підведення його впритул до східного прясла міських фортифікацій. М. Груневег, розповідаючи в описі Львова про часи князя Лева, стверджує: „оскільки в ті часи Полтва блукала по долині і утворювала в лісі під

---

²⁸⁶ ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 26, арк. 8–9; оп. 5, спр. 224, зош. 9.

²⁸⁷ *Дорош А.* Львів. На південний схід від передмістя... – С. 12–14.

²⁸⁸ ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 26, арк. 8–9.

²⁸⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 12.

узгір'ям велике болото, князь розпорядився збирати воду в рів і відводити її, осушувати землю... А тоді князь Лев почав під своїм замком вимірювати місто...“²⁹⁰. Згадка про штучне русло (назване старим) Полтви є в „Головному інвентарі... “ 1608 р.: „wdłuż iedne strone przez Garcarskiey ulicy, gdzie on meat* stary dzieli brzegami te przedmieską osade od przodku łanu Bractwa P. Mariey po prawey ręce aż do sliaku pod Kaleczą górę“²⁹¹. На підставі цієї інформації Р. Могитич зробив висновок, що первісне природне русло „пролягало підніжжям теперішньої Цитаделі, а нове було спроваджене у міський оборонний рів, де знаходився Королівський млин“²⁹², але ні таке загальне пояснення, ні його графічне відтворення на топогеодезичній підоснові не дозволяють зорієнтуватися, в якому саме місці води Сороки відводилися в штучне русло і де воно з'єднувалося з Полтвою. Інформація, що „stary meat Połtwie od garbarzów zchodzi się z meatem młynku“²⁹³, не дає підстав для висновку про з'єднання старого і нового русел. Ще одна згадка в документі 1608 р. про „те саме русло“ („przy tymże meacie Połtwie“²⁹⁴), пов'язана з Раєцьким млином, засвідчує тільки, що існувало щонайменше два русла ріки Полтви.

Млини Галицького передмістя, названі „Головним інвентарем...“, прив'язані до ланів, розташування яких більш-менш відоме, тому локалізувати* їх на мезорівні не важко. Знаючи, де приблизно був млин, можна точніше визначити місце його

²⁹⁰ Ісаєвич Я. „Альтана...“... – С. 38.

* meat (від франц.) – канал.

²⁹¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк 12–12зв.

²⁹² Могитич Р. Передмістя... – С. 44.

²⁹³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 12.

²⁹⁴ Там само. – Арк. 10.

* Приблизне розташування млинів описане в працях Р. Зубика, І. Крип'якевича, Й. Гронського.

розташування за допомогою попередньо опрацьованих даних Йосифінської метрики.

Найбільше уваги в „Головному інвентарі... “ присвячено *Раецькому млину*. Є дані про його виникнення – „Młyn miescki, co go zowiemy Radzieckim, stanął anno 1578“²⁹⁵. Із загального опису першого тракту Галицького передмістя впливає взаєморозташування цього млина та інших реперних об’єктів, послідовно описаних: „przy wielkim gościńcu Wołoskim doidziemy ślaku, mostek ieden y poblizą drugi nad nią przeiechawszy, vdaiemy się przy tymże meacie Połtwiei, maiąc na prawei ręce w uliczkę, którą zowią Sokołowką. Tu postępując y potem uboczem gury, przychodzimy nad młyn miescki albo, iaką go zowu zdawna, Radziecki, pod p. Maleczkowskiego łan“²⁹⁶ („при великому Волоському гостинцеві доходимо до шляху, де переїжджаючи один та другий мостики, входимо у вуличку, що називається Соколівка, [розташовану] праворуч від того ж русла (каналу) Полтви. Ідучи тут, а потім – узбіччям гори, приходимо над міський млин, або Раецький, як його віддавна називають, поруч з Малечковським ланом“). Тобто укладач інвентаря рухався від початку сучасної вул. Зеленої проти течії нижньої частини потоку Сорока, що протікав на цьому відрізку північніше від вул. Ш. Руставеллі паралельно до неї. Є ще згадка при описі особливого тракту: „J[es]t Młyn Radziecki pred Swinoryą przy Połtwi do który tamże potok rzyczki Kozielnieckiey, którą Srebrną przewaną“²⁹⁷ („Є Раецький млин на Полтві перед Свинорисю, до якої там же [впадає] течія річки Козельницької, названої Срібною“). Звідси

²⁹⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк 13. Й. Гронський подає дату 1407р., як найдавнішу згадку про раецький млин (ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 27, арк. 33).

²⁹⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк 10.

²⁹⁷ Там само. – Арк.12.

впливає, що млин розташований так: не доходячи від „міста в мурах“ до злиття Свинорії (названою в документі Козельничкою) з Сорокою (названою в документі Полтвою), тобто до перетину сучасних вул. Ш. Руставеллі і вул. Волоської. Дещо далі, продовжуючи опис меж другого тракту Галицького передмістя, документ зазначає: „groblą starou p. Campiianowego zaimuiąc stawysko, które młynowi Radzieckiemu należy. Za tymże stawyskiem staiemy w gurze przy brzegu lasu Goltperkowskiego, gdzie się Wąsouskie łany. A tak zaś nawróciwszu ku miastu drógą stroną y drugą górą zachodzimy oniz Swinoriią w zdłuż między oznaczony podle łanu pp. Malechowskiech Szpitalnego aż do zawrotą u tey że tam górze nad Radzieckiem młynem, gdzie potym nad osadą mieiską²⁹⁸“ („став перегороджує стара гребля пана Кампіяна, що належить до Раєцького млина. За тим ставом стаємо на горі при початку Кульпарківського лісу, де [тягнуться] Вонсовські лани. А, повертаючись до міста з іншого боку та іншою горою, йдемо [попри] Свинорию вздовж позначеної межі шпитального лану панів Малеховських аж до повороту біля тієї ж гори над Раєцьким млином, де трохи далі [починається] міська оселя“). Тут млин поєднаний зі штучним водоймищем, розташованим на певній віддалі, лісом (територія сьгоднішніх Стрийського і парку Культури, що тягнулася від меж міського села Кульпарків у північно-східному напрямі до долини Сороки), Вашовським-Вонсовичівським* і вже згаданим Малеховським „ланами“ (тягнулися від межі передмістя відповідно з міським селом Кульпарків і раєцьким селом Зубря в північно-східному напрямі до особливого тракту, тобто знову ж до місця перетину сучасних вулиць Стрийської, Ш. Руставеллі та Волоської). Інформація всіх трьох записів „Головного інвентаря... “ 1608 р.

²⁹⁸ Там само.

* Про орфографію назви цього „лану“ див. вище.

стосується єдиного місця, що співпадає з розташуванням млина Й. Гронським у районі площі Франка^{*} навпроти вул. О. Кобилянської²⁹⁹. На мапі 1841 р. в межах визначеного вище місця зображене невелике водоймище, четверте по течії Сороки вздовж сьгоднішніх вулиць Д. Вітовського та Ш. Руставеллі. Йосифінська метрика на відрізьку нинішньої вул. І. Франка, паралельному до вул. Ш. Руставеллі, фіксує „Młyn X. Wojewodziny Braclawskiej“ і „Staw przy tymze Młynie nierybny Sęzni □• 720³⁰⁰“, адреса котрого станом на 1899 р. була – ul. M. Zyblikiewicza, 37^{***}, що її з великою ймовірністю можна вважати орієнтаційною адресою Раєцького млину.

Млин Мартина Глустого. Описуючи „лан“ Калічої гори або Новокампіянівський четвертого тракту, автор „Головного інвентаря...“ зазначає: „[trzecia część] położona podle Michała Tempły z iedny strony. A z drugiey strony – podle czynszów y ogrodów miejckich idąc ku młynowi miejckiemu³⁰¹“. „Лан“ Калічої гори, що склався з власності міщан Темпля і Тимрича і межував з „ланами“ Малехівським та

---

* В сучасному адміністративному поділі Львова така площа не існує, традиційно побутує назва „Площа Франка“.

²⁹⁹ ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 27, арк. 33; оп. 6, спр. 47, арк. 27.

* квадратних

³⁰⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 77зв., поз. 906–907.

*** В радянський період вул. І. Франка об'єднала чотири колишні вулиці. Друга з них, що називалася вул. М. Зиблікевича, починалася від вул. Зеленої з орієнтаційного № 1. Сьогодні цей будинок має адресу – вул. І. Франка, 27, на підставі чого можна зробити висновок, що адресі 1899 р. – вул. М. Зиблікевича, 37 сьогодні відповідають будинки при вул. І. Франка, 63–65 (до речі, знаходяться навпроти вул. О. Кобилянської, де Раєцький млин локалізував Й. Гронський).

³⁰¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 16.

Вашовським, відповідає частково „ланам“ Мартина Тлустого*, зазначеним у люстрації 1570 р., де сказано: „przeciwko nim [ланом Tłustego Marcina] osada, młyn, staw y ulice dwie na przedmieściu Halickiem, a tu się dotykaiaą tę łany Poltwie³⁰²“. Зазначений без назви млин у люстраційному документі на перший погляд можна сприйняти як млин Раєцький, розташований неподалік. Але існує інше тлумачення, оскільки родина Мартина Тлустого протягом тривалого часу володіла, між іншим, і млином, що був придбаний „famoso Martino dicto Tłusty et consorti eiusdem Martini Margarethe“³⁰³ в 1500 р. і розташовувався перед Галицькою брамою*. У заяві львівського передміщанина від 1529 р. досить точно описано розташування млина спадкоємців Мартина Тлустого: „in prefato molendino ciuitatis istius post valuum... Halicien[em] in strata publica versus Slonka et Zubrza molendini sitt[a], quod tendit inter montes Augustini et Themriczoua in fluuiis Poltew et Kozielniczka infra molendinum... Margarete Tłusta Marczinoua“³⁰⁴. Раєцький млин стояв на потоці Сорока (названому документом 1529 р. – Полтвою) практично в тому ж місці, де в Сороку впадає Свинорія (названа Козельничкою), звідки випливає, що млин Тлустих розташовувався вище по течії останньої (Свинорії–Козельнички). На мапі 1841 р. зображені три невеличкі ставки на

---

* Див. табл. Додатку 1.

³⁰² Там само. – Спр. 391, арк. 22.

³⁰³ Akta Grodzkie i Ziemskie... – Lwów, 1872. – Т. 2. – S. 237.

* При перегляді низки документів XVI ст., що стосуються купівлі–продажу нерухомості на передмістях, впадає в око, що нерідко вислів „перед брамою“ чи „за брамою“ стосується місцевостей значно віддалених від обох брам львівського середмістя.

³⁰⁴ Крип'якевич І. Львівська Русь... – С. 184, док. 347: „в згаданому міському млині за Галицькою брамою...млин розташований по публічній дорозі Галицького [передмістя, що пролягає] в напрямі [сіл] Солонки і Зубрі, котра тягнеться між горами Августина і Темрича [на річках] Полтві та Козельничці нижче млина... Маргарети Тлустої Мартинової“.

Свинорії нижче по течії від місця, де до неї впадає Срібна річка. Цьому місцю може відповідати тільки єдиний запис Йосифінської метрики – „Staw przy Młynie“³⁰⁵ (сам млин у метриці не зазначений), який (став) розташований між нерухомостями при вул. Снопківській та вул. У. Самчука*. За логікою записів метрики млин Мартина Тлустого можна локалізувати приблизно посередині сучасної вул. Снопківської. Розташування млина саме тут підтверджується ще однією згадкою у „Головному інвентарі...“, де йдеться про найвіддаленішу від середмістя частину особливого тракту: „między górą na rzeczkarh Połtwie y Kozielniezki y iako tedy poniżey młyna Tłusty Marcinowy“³⁰⁶.

Водяний млин для виготовлення пороху. Очевидно, на початку XVII ст. вважали, що основним є потік Козельничка (Срібна річка), а Свинорія – його притока. Це засвідчує і фрагмент з опису особливого тракту в „Головному інвентарі...“: „I na samey Swinoryy segielnia miescka, młynek Swinoryyscy starego Marcina młynarza y góra z lasem...“³⁰⁷. Цей ліс був вище по течії від млину Мартина Тлустого. Р. Зубик вважав, що заснований у 1578 р.³⁰⁸ на місці старої міської цегельні на Свинорії млин старого Мартина був призначений для помолу пороху³⁰⁹. В Йосифінській метриці водяний порохівні може

---

³⁰⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 92зв., поз. 1152.

* Орієнтаційні адреси реальностей, названих у Йосифінській метриці, визначені за методикою ретроспективної локалізації нерухомої власності.

³⁰⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 13.

³⁰⁷ Там само. – Арк. 12зв.

³⁰⁸ Там само. – 108, арк. 13.

³⁰⁹ *Zubik R. Gospodarka...* – S. 137.

відповідати „Młyn Muzeniego“³¹⁰, розташований у верхній частині сучасної вул. Снопківської.

На момент складання люстрації в 1570 р. названий млин-порохівня ще не існував, натомість був попередній, мабуть, на потоці Сорока, прив'язаний документом до таких об'єктів: „Podle nich Bracki łan mieyskiego altarzysty, przeciwko niemu część przedmieścia Halickiego, młyn prochowny u stawik na tey rzese Połtwi“³¹¹. Й. Гронський розташовує поруч млин Шумило і млин-порохівню, зазначаючи, що Панянський став раніше називався Шумилівський³¹². В такому випадку давніший млин для помолу пороху відповідав одному з млинів на цьому відрізку Сороки. В Йосифінській метриці зазначений „Staw [Panięskij], u którego Grobla przzerwana na Sażni□3094“ та „Młyn kameralny Exdominikanek“³¹³. Це відповідає сучасній адресі при вул. Д. Вітовського, 11. Неподалік, за теперішньою адресою при вул. Д. Вітовського, 15, в час списування Йосифінської метрики стояв „Do miasta młyn należący przy stawie Palczyńskim“³¹⁴. Таким чином, за адресою вул. Д. Вітовського, 11 знаходився названий Й. Гронським млин Шумило, а старший млин-порохівня був під № 15 при тій же вулиці.

Вороблячий млин. Описуючи п'ять з половиною ланів, що широко розкидалися по обидва боки Волоського гостинця – сучасної вул. Зеленої, автор чернетки „Головного інвентаря...“ зазначає: „Ullice na nich są. Jedna od miasta podle Psiego rynku przed sliakiem, którą zapisy

³¹⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 102зв., поз. 1313.

³¹¹ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 22.

³¹² ЛНБ ім. В. Стефаника. – Від. рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 5, спр. 31, арк. 33; оп. 6, спр. 47, арк. 27.

³¹³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 62зв.– 63зв., поз. 701, 702, 714.

³¹⁴ Там само. – Арк. 61зв., поз. 683.

stare zową Pałczykowską, a gmin pospolity – Wroblęcą z młynem, z sadzawką, z łąkami y s polem“³¹⁵. Власна назва „Вороблячий“ з атрибутивним додатком „млин“ присутня в реєстрі поголового податку 1662 р.³¹⁶ Усна традиція пов’язує назву „Вороб’ячий/Вороблячий“ з одним із ставків, що тягнулися каскадом вздовж північно-східного фасаду костелу Шлюбу Пресвятої Діви Марії монастиря згромадження сакраменток. Ставки утворилися на течії правої притоки потоку Пасіка, джерело котрої відповідно до карти 1841 р. знаходиться північніше від території сучасного Личаківського цвинтаря, а віддає свої води Пасіці на стикові сучасних вул. Тершаківців і вул. К. Левицького. Найближчим до цього місця млином, названим Йосифінською метрикою, є „Młyn [P.P. Sakramentek] na tymże stawie“³¹⁷, а згадка про монастир згромадження сакраменток у списку метрики розташована за три позиції перед млином. Станом на 1899 р. названій нерухомості (млинові) відповідала орієнтаційна адреса ul. Gosiewskiego, 2³¹⁸. Треба зазначити, що до середини ХХ ст. вул. Госевського (сьогодні – вул. Тершаківців) пролягала тільки від сучасної вул. М. Туган-Барановського до вул. К. Левицького, тому орієнтаційний № 2* розташовувався на розі цих вулиць. Саме тут в ХVI –ХVII ст. стояв Вороблячий млин.

---

³¹⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 11зв.

³¹⁶ Там само. – Оп. 2, спр. 783, арк. 9.

³¹⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 176, поз. 914.

³¹⁸ Skorowidz... – S. 403. Йосифінський конскрипційний № 431 (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 176, поз. 914) у Францісканській метриці відповідав № 494⁴/₄(Там само. – Ф.166, оп.1, спр. 1126, арк 51).

*Нині тут споруджений в радянські часи готель „Незалежність“ за адресою вул. Тершаківців, 6.

Млин без назви. У „Головному інвентарі...“ при описі Микульчинських або Пелчинських „ланів“ згадана „Ulica na nich u z młynem Sokolnicka, którą z miasta do Sokolnik ieżdżą“³¹⁹. Як було показано вище, територія Сокольницької „вулиці“ охоплювала значну площу з магістральним гостинцем, що відповідає сучасним вулицям М. Коперника, А. Сахарова і Княгині Ольги і одночасно – руслу середньої і верхньої частини потоку Сорока. В останній третині XVIII ст. на вказаному відрізку водної артерії діяло два розташовані поруч млини: „Młyn do miasta należący“ і „Młyn na Juridice Orduńskiego“³²⁰, які на сьогодні мали б адреси при вул. А. Сахарова, 6 та 8. Одна з них, мабуть, відповідає безіменному млину початку XVII ст.

Локалізувати згаданий у „Головному інвентарі...“ на самому початку опису особливого тракту „młyn ... brouteski przy wale“³²¹ за допомогою методики ретроспективної локалізації нерухомої власності неможливо, оскільки на час складання Йосифінської метрики в найближчому від середмістя сусідстві вже не існувало жодного млина. Згадані в документі 1608 р. поблизу братського млина монастир бернардинців, вулиця Гончарів та Руська церква* за Гончарською вулицею наводять на думку, що мова йде про один із двох млинів у межах сьогоднішніх площ Галицької і А. Міцкевича, про які (млини) згадує І. Крип'якевич³²².

---

³¹⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 16.

³²⁰ Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 263в., 463в., поз. 221, 486.

³²¹ Там само. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 12.

* Благовіщенська церква, що стояла на перетині сучасних вулиць І. Франка, Князя Романа і К. Левицького.

³²² Крип'якевич І. Історичні проходи... – С. 115.

Млини Краківського передмістя. На північ від середмістя основне русло Полтви було повноводним і його завжди сприймали саме як цю ріку, не плутаючи з численними притоками. Тому для території Краківського передмістя можна повноцінно використати методику ретроспективної локалізації для визначення на мікрорівні розташування окремих об'єктів для пізньосередньовічного та ранньомодерного часу. Базовим джерелом для дослідження виступає Йосифінська метрика для львівських передмість³²³ з попередньо опрацьованим апаратом, що дає змогу переводити на сучасну орієнтаційну адресу практично всі одиниці нерухомої власності, перелічені в метриці³²⁴. Дані метрики порівнюються із згадками старших документів, зокрема „Головного інвентаря ста ланів“ від 1608 р.³²⁵, донаційними привілеями королів Казимира III³²⁶ та Владислава Опольського³²⁷.

Аби здійснити ретроспективне зіставлення млинів, які діяли наприкінці XVIII ст., з їх попередниками, що розташовувалися на Краківському передмісті Львова в його маґдебурзьку добу, треба пам'ятати, що австрійська влада перекроїла межі передмість. Необхідно розглянути другу і третю частини Йосифінської метрики – для Краківського передмістя австрійського адміністративного поділу міста, оскільки течія Полтви в північній частині служила межею між ними, а в попередню епоху вона ж розмежовувала Краківське передмістя маґістратської та королівської юрисдикцій.

---

³²³ ЦДДА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, 3, 4, 5.

³²⁴ *Долинська М.* Методика ретроспективного відтворення...

³²⁵ *Її ж.* Неопублікований список... – 94–105.

³²⁶ *Akta Grodzkie i Ziemskie...* – Т. 2. – S. 1.

³²⁷ Привілеї міста Львова. – С. 38–39. – Док. № 4.

Станом на 1788 р. на північ від міських фортифікацій були зафіксовані такі млини:

Табл 11.

	Запис Йосифінської метрики	Сучасні адреси*
1	Młyn JWP Arcybiskupa Orm[iań]s[kiego] № 101 ³²⁸	Насосна ³²⁹ , 1 / Медова, 3
2	Waygla młynne stawisko... ³³⁰	Під Дубом, 8–10
3	Młyn Kapituły ³³¹	Лемківська, 13
4	Młyn Katarzyny Szybł na rzece D[etto] ³³²	Жовківська, 65
5	Młyn tegoż [Stefana Szoraczynskiego] № ut supra na rzece Połtwi ³³³	

Ще один млин – „Młyn tegoż [Alexandra Zielkiewicza] na tym stawku“³³⁴ – був не на Полтві а в районі середньої частини вул Б. Хмельницького (між №№ 82–137).

Деякі із записів Йосифінської метрики потребують тлумачення, котре випливає із логіки послідовності опису нерухомості в тій чи іншій її частині.

Залишки млина при теперішній вул. Під Дубом були складовою частиною чималого господарства якогось Вайгля, якому також

* Визначення сучасних адрес будівель, де у 1788 р. стояли млини, здійснено за методикою ретроспективної локалізації нерухомої власності.

³²⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп.12, спр. 4, арк. 12зв., поз. 111.

³²⁹ Вул. Насосна існувала до 1950 р., пізніше була включена до пл. Св. Теодора (*Мельник Б. Довідник перейменувань...* – С. 87).

³³⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп.12, спр. 3, арк. 79зв., поз. 980.

³³¹ Там само. – Спр. 4, арк. 19зв., поз. 233.

³³² Там само. – Спр. 3, арк. 31зв., поз. 408. D[etto] – Juridika Arcybiskupa. Ormiańskiego.

³³³ Там само. – Спр. 4, арк. 44зв., поз. 583.

³³⁴ Там само. – Арк. 48зв., поз. 644.

належали два будинки (зокрема „Dom przy Młynie pusty bez №“³³⁵) з трьома городами, лукою і пасовищем³³⁶. В час укладання Францісканської метрики для всієї цієї нерухомості зберігся тільки один конскрипційний номер 505^{2/4}³³⁷ (а отже, статус будівлі), котрий і переводиться на сучасну систему орієнтаційної нумерації як вул. Під Дубом, 8–10³³⁸. Зрозуміло, що маєток Вайгля займав більшу територію, яка зі сходу підходила до Полтви, де і стояв млин.

Щодо млина Стефана Шорачинського на Полтві, то треба зауважити, що в цьому місці Йосифінської метрики для третьої частини Краківського передмістя записи метрики фіксують численні, практично без забудови, луки, що займали крайню північно-західну околицю Краківського передмістя. Перед млином перелічено 15 лук різних власників, між якими – „[Łąka] do Panny Maryi“ і „[Łąka] Stefana Szoraczynskiego ad № 598“³³⁹, що внесені в метрикальну книгу безпосередньо перед записом про млин. Шість наступних позицій документа описують нерухому власність цього ж господаря, чим засвідчено, що нерухомість Шорачинського розкидалася на чималій площі. Деякі із записів допомагають уточнити її локалізацію, зокрема: „[Łąka] tegoż między gruntem Zboisk y Zamarstynowa az do Pola tegoż“, „Pole tegoż za tą łąką aż do stawki w Zboiskach“³⁴⁰. Відомо, що конскрипційні номери, за допомогою яких можна встановити сучасні адреси, присвоювалися лише будівлям, а вся нерухомість Шорачинського на час укладання Йосифінської метрики складалася

---

³³⁵ Там само. – Спр. 3, арк. 31зв., поз. 984.

³³⁶ Там само. – Арк. 31зв., поз. 980–987.

³³⁷ Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр. 77, арк. 88зв.

³³⁸ Skorowidz... – S. 332.

³³⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 44зв., поз. 581, 582.

³⁴⁰ Там само. – Поз. 587, 588.

тільки із земельних угідь. На одній з цих парцель – „Plac pod Młynem na nic niezdatny dla wielkiego błota, tam niegdyś bywały szopy na □ 84“³⁴¹ – на момент Францісканського кадастрування землі була вже якась споруда. Її конскрипційний № 594 відповідає сучасній адресі – вул. Б. Хмельницького, 139³⁴². В цій частині вулиці Полтва протікає північніше, паралельно до неї (приблизно по лінії вул. Жовківської)*. Значна площа маєтку дозволяє допустити, що млин розташовувався більш-менш по прямій лінії від будинку № 139 при вул. Б. Хмельницького, але в межах сучасної вул. Жовківської.

Вибрані і подані вище записи Йосифінської метрики про млини можна порівняти з текстом „Головного інвентаря ста ланів“ 1608 р.³⁴³ У скупому описі „Головного інвентаря...“ щодо Краківського передмістя найпридатнішими для здійснення локалізації є згадки про чотири млини: „Wszakże czoło łąnów tego tractu w szerokość bierze się przed samą furtą przy samej Połtwi, jako schodzi pod groblą na północy i spada na młyn Zimnowódzki Królewski, który wyminawszy między Żydy, a trochę dalej przez mostek, na drugą stronę tejże rzeki przeszedłszy, onymże jednym brzegiem po lewej, stronie zachodzimy Żydy i Podgrodzie. A przyszedłszy przez ogrody (gdzie się zajmuje sadzawka Donowakowicza) aż pod Czerkiew Ormieńską przy kącie. Tamże zawrotem poniżej grobli ubocznej przychodzimy do Piekarskiego królewskiego młyna, wedle którego jest też młyn drugi P. Bohdana Donowakowicza, którego dostał i z folwarkiem od potomków P. Frydrycha

³⁴¹ Там само. – Поз. 585.

³⁴² Skorowidz... – S. 382.

* Для встановлення місця протікання Полтви в цьому місці Львова здійснено картографічний аналіз.

³⁴³ Sta łąnów inwentarz ...// *Zubyk R. Gospodarka...* – S. 457–462); ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 12–18зв.

Gallusa. Za któremi obiema młynami tenże tract ciągnie się jeszcze dalej aż gdzie Połtew ma upust abo przyrwę, spadając na młyn Kanonicy przy Porzeczcu Woli Zamarstynowskiej. Który młyn spomina przywilej, że był na onczas Gregra Stechera mieszczanina. Od onego tedy upustu, abo od przyrwy po tamtej stronie długość biorą łany ku zachodowi słońca, to jest przy brzegu Włonia Kleparowskiego, a potym podle samych łanów tegoż Kleparowa aż po grunty Biłohoskie³⁴⁴.

З тексту „Головного інвентаря...” не можна однозначно визначити кількість млинів³⁴⁵, що функціонували на Краківському передмісті на початку XVII ст., їх могло бути трохи більше, ніж перелічено в наведеній цитаті. Якщо в чистовому варіанті „Головного інвентаря...” названо чотири млини, то в його ж чернетці вжиті лише дві назви млинів: „А на tych osady iedne poczawsz[y] za fortą tego miasta przy prawy stronie ulicy iako Połtow schodzi pod groblu podle wału y spada na Krolewski Zimnowodzki młyn mimo Żydy y Podgrodzie za Piekarski młyn to iest od południa na północy wszorz³⁴⁶”. Обидві назви співпадають з назвами, використаними в чистовику документа. Промовчування чернеткою інших млинів пояснюється набагато

---

³⁴⁴ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 461.

³⁴⁵ Важко зрозуміти, чому Р. Зубик у своїй студії фінансової діяльності Львова першої третини XVII ст. декларує, що на Краківському передмісті було тільки два млини: На Волиці (Краківський) та Між мурами (Zubyk R. Gospodarka... – S. 114–118.). Чистовик „Головного інвентаря...”, опублікований цим автором, як додаток до його дослідження, містить наведену цитату з переліком назв чотирьох млинів Краківського передмістя. Крім двох млинів, назви яких наведені в підрозділі, що називається „Млини”, дослідник згадує ще Зимноводський млин, розташований на підгородді біля мурів, з котрого 1/3 міри чиншувала до королівської каси міста (Ibid. – S. 340). Виходячи з пояснення, де стояв Зимноводський млин (ближче до середмістя щодо Підгороддя), можна допустити, що Р. Зубик ототожнив його з млином „Між мурами”. Млин „На Волиці” (за Р. Зубиком) у „Головному інвентарі...”, мабуть, названий Канонічим („млин Канонічий при Поріччю Замарстинівської Волі”).

³⁴⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 18.

стислішим описом у ній Краківського передмістя порівняно з чистовим документом.

Ототожнити млини станом на 1788 р. (Młyn JWP Arcybiskupa Orm[ian]s[kiego], Waygła Młyn, Młyn Kapituły, Młyn Katarzyny Szybty, Młyn Stefana Szoraczynskiego) та 1608 р. (Zimnowódzki Królewski, Piekarski królewski młyn, młyn P. Bohdana Donowakowicza, młyn Kanonicy) за їхніми назвами неможливо. На щастя, „Головний інвентар...“ та деякі інші синхронні йому документи подають уточнення щодо локалізації млинів на зламі XVI–XVII ст. Означення „королівський“ щодо двох млинів „Головного інвентаря...“ свідчить про зарахування їх до державних маєтків³⁴⁷ чи про чиншування до королівської каси.

Зимноводський млин. З чистовика „Головного інвентаря...“ випливає, що млин з такою назвою був неподалік Єзуїтської хвіртки: „czoło łąnów tego tractu w szerokość bierze się przed samą furta przy samej Połtwi, jako schodzi pod groblą na północy i spada na młyn Zimnowódzki Królewski...“³⁴⁸. Чернетка твердить, що його гребля була біля (podle) валу. Відомий привілей короля Сигізмунда I від 1532 р. щодо надання дозволу „новий млин для помолу і збіжжя ... на валу того міста будувати і зводити, в місці, де, як бачиться, вороги не матимуть можливості спустошувати і руйнувати; цей млин з усіма його мірками, користями і будівлями нашому місту записати“³⁴⁹. Назви млина тут немає. У привілеї від 1542 р. цього ж короля йдеться про млин Зимноводський, з котрого Сигізмунд I дарує містові третю мірку, зберігаючи за собою решту дві мірки. Якщо припустити, що

³⁴⁷ *Зубрицький Д.* Хроніка... – С. 47. Під 1378 р. пише про Владислава Опольського: „Володар має власні млини у Львові і орендує їх за третю мірку“.

³⁴⁸ *Sta łąnów inwentarz ...// Zubyk R.* Gospodarka... – S. 461.

³⁴⁹ *Привілеї міста Львова...* – С. 221. – Док. № 100.

1542 р. король відібрав у громади міста дві мірки з помолу в млині, прибутки з якого повністю належали місту від моменту будівництва млина впродовж 10 років, то в такому разі можна вважати, що обидва привілеї стосуються одного і того ж млина Зимноводського, що знаходився між лініями північно-західного рогу міських фортифікацій.

Млин Богдана Донаковича і Пекарський. Як впливає з „Головного інвентаря...“, два млини – королівський Пекарський і приватний Богдана Донаковича – знаходилися дуже близько один біля одного на північ від вірменської церкви. Цією святинею могла бути тільки вірменська церква Св. Хреста. За допомогою Йосифінської метрики, де храм названо „Kościoł Ormiański S. Krzyża“³⁵⁰, він локалізується за адресою кінця XIX ст. при вул. Замарстинівській, 11³⁵¹. На карті Desfil’a видно, що вірменська церква стояла на захід від лінії вулиці. Саме навпроти неї, через ріку наприкінці XVIII ст. розкидалося немале господарство Вайгля. Таким чином, залишки млина, що належали цій особі в 1788 р., з великою ймовірністю можна ототожнити з Пекарським млином 1608 р. Менш правдоподібно, що це був млин Донаковича, адже Йосифінська метрика не фіксує двох млинів, розташованих один біля одного.

Млин Штехера. Дещо далі від названих, згідно з „Головним інвентарем...“ 1608 р., був млин Каноніків. У Йосифінській метриці фігурує млин капітули. Якщо врахувати, що в римо-католицькій церкві канонік – це член капітулу (колегії духовних осіб кафедрального собору)³⁵², то можна допустити, що в обох документах йдеться про той сам млин.

³⁵⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 163в., поз. 183 (вул. Замарстинівська, 11).

³⁵¹ Skorowidz... – S. 369.

³⁵² Словник іншомовних слів. – К: Головна редакція УРЕ, 1974. – С. 306, 309.

Уточнення щодо ідентичності цього млина можна знайти в реєстрі чиншів з 1608 р.: „iako upust spada na Młyn Prelatów Jmci które Stecherowski• zowią“³⁵³. Тут згадка про млин подана для уточнення розміщення т. зв. п'ятої оселі Краківського передмістя, яку Р. Могитич ототожнює із сучасною вул. Джерельною, а сам млин локалізує на початку вул. Хімічної³⁵⁴.

У тексті синхронного „Головного інвентаря...“ („gdzie Połtew ma upust abo przyrwę, spadając na młyn Kanonicy przy Porzeczcu Woli Zamarstynowskiej³⁵⁵. Który młyn spomina przywilej, że był na onczas Gregra Stechera mieszczanina“) дуже цінним є уточнення, що млин під назвою „Канонічий“ (яка побутувала на початку XVII ст.) ототожнено з млином Грегора Штехера, згаданим ще в привілеї Владислава Опольського в 1372 р.: „І млин пана Григорія Штехера, львівського міщанина, в розмірах вищезгаданих 100 ланів чи мансів також хочемо залишити“³⁵⁶. Очевидно, Грегор Штехер був нащадком першого відомого львівського вйта на німецькому праві Бертольда Штехера, що отримав млин із рук князя Лева³⁵⁷.

Всі процитовані джерела першої декади XVII ст. згадано підкреслюють, що поблизу колишнього Штехерівського млина був „upust“ ріки Полтви. Це слово перекладається, як „водовідвід“, „загата“, „шлюз“. У люстрації Львівського староства від 1570 р. при

• Буквосполучення St в німецькій мові читається „шт“, а в польській – „ст“, тому в польськомовному тексті так написано прізвище не асоціюється з відомим прізвищем львівських міщан Штехерів.

³⁵³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 118, арк. 28.

³⁵⁴ Могитич Р. Передмістя... – С. 46–47, 51.

³⁵⁵ Sta łanów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 461.

³⁵⁶ Привілеї міста Львова... – С. 38-39.

³⁵⁷ Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984. – С. 52, 108. (Akta Grodzkie i Ziemskie... – Т. 2. – S. 1.)

описі західної межі між Старостинською юридикою та Краківським передмістям міської юрисдикції, зокрема, сказано: „Starego rzeczyska Połtwie, które rzeczysko idzie mimo Kościoł Świętego Stanisława, y mimo studnie Królewska...“, і далі: „k temu na tym rzeczysku została tama gdzie wyparło wodę na młyn y na staw. Ten młyn na tey samey rzecę nad pamięć ludzką stoi“³⁵⁸. Згадана в люстрації „tama“ беззаперечно відповідає поняттю „urust“, вжитому в джерелах початку XVII ст., а характеристика „понад людську пам’ять“ переконує, що йдеться чи не про найдавнішу львівську промислову будівлю – млин.

Згідно з методикою ретроспективної локалізації нерухомої власності будівля, що відповідала францісканському конскрипційному № 588³⁵⁹ – Капітульному млину – млину каноніків (прелатів) – Штехерівському млину, на кінець XIX ст. мала адресу ul. Młynarska (нині – вул. Лемківська), 13³⁶⁰, що не дуже відрізняється від локалізації млина прелатів, здійсненої Р. Могитичем.

Пошук місця розташування цього млина за допомогою різних джерел та методик дав однаковий результат – млин мусів бути над течією Полтви в межах перетину сучасних вулиць Хімічної та Лемківської. Саме тут розташовувався найдавніший з відомих у Львові млинів Бертольда Штехера і саме звідси розпочиналися оселі чи села, відомі в історії Львова під назвою Поріччя і Волиця.

Здійснена таким чином локалізація може викликати застереження, у першу чергу пов’язані з трактуванням А. Петрушевичем місця, де був млин львівського вйта Штехера. У примітках до опублікованого привілею Казимира III, де йдеться про підтвердження прав нащадків вйта на млин („et villam maly wynik

³⁵⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 32.

³⁵⁹ Там само. – Ф. 20, оп. 12, спр. 78, арк. 22зв.

³⁶⁰ Skorowidz... – S. 382.

dictam esciam cum molendino et piscine et thaberna in eadem situates una cum deloctio Podpresk dicto³⁶¹), А. Петрушевич ототожнює названі місцевості з Винниками та сусідніми до них Підберізцями. Прочитавши назву „molendium Schilzkut...“ як „Сільський кут“, він співставив її з назвою присілка Винник „На кутах“ і, спираючись на це, зробив висновок про розташування млина Штехера в XIII ст. поміж Винниками і Підберізцями. Не піддаючи сумнівові інтерпретацію А. Петрушевича щодо володіння вйтом часів князя Лева названими місцевостями, можна заперечити розташування там вйтівського млина. У привілеї Владислава Опольського з 1372 р. сказано: „І млин пана Григорія Штехера, львівського міщанина, в розмірах вищезгаданих 100 ланів чи мансів також хочемо залишити“³⁶². Це формулювання можна тлумачити так, що млин, заснований в останній третині XIII ст., через сто років після надання Львову території в сто ланів опинився в її ареалі, тобто всередині чи поруч цих вимірних ланів. Саме так інтерпретує місце Штехерівського млина і „Головний інвентар...“ 1608 р., де зазначено, що звідси розпочинаються лани, тягнучись вздовж передмістя у західному напрямі. Якщо погодитися з А. Петрушевичем, що млин вйта був в межах його інших земельних володінь (Винники, Підберізці), то зрозуміти показані тут пояснення щодо безпосереднього сусідства млина і території „ста ланів“ неможливо.

Інше застереження можна було б пов'язати з опублікованим документом від 1391 р. про підтвердження архієпископом Яковом акта про зречення Нарсицом з Врочимова від частини млина у Львові на користь сина своєї сестри Петра Штехера³⁶³. У підтвердженні немає

³⁶¹ Akta Grodzkie i Ziemskie... – T. 2. – S. 1.

³⁶² Привілеї міста Львова... – С. 38–39. – Док. № 4.

³⁶³ Akta Grodzkie i Ziemskie... – T. 2. – S. 49.

уточнень щодо розташування млина, тому можна було б припустити, що цей якийсь млин згадує „Головний інвентар...“ 1608 р., коли б не обставина, що підтвердження акта зречення прав на користь львівського міщанина Петра Штехера було здійснене на 19 років пізніше від привілею Владислава Опольського про 100 ланів, де вже згадується млин Грегора Штехера як давно існуючий.

Млин на лані костелу Марії Сніжної. У „Головному інвентарі...“ 1608 р. при описі Краківського передмістя немає згадки про млини, розташовані нижче по течії Полтви щодо млина Каноніків, але після опису сіл згадується один останній лан з млином. Вище цей лан був локалізований вздовж лінії сучасної вул. Жовківської. При цій вулиці на місці, де зараз будинок під № 65, у Йосифінській метриці зафіксовано млин Катерини Шибт (Katarzyny Szybt) і зовсім близько – млин Стефана Шорачинського (Stefana Szoraczynskiego)³⁶⁴. Млин під Збоїськами передміській церкві Діви Марії перед 1352 р. записала якась графиня Анна³⁶⁵. Якщо млин знаходився під Збоїськами, то він був найвіддаленіший на території передмістя (княжого подолу) і найправдоподібніше можна ототожнити його з млином Шорачинського.

Назва костелу, вжита і в привілеї Владислава Опольського, і в обох варіантах „Головного інвентаря...“ у формі „костел Діви Марії“, не дозволяє однозначно визначити, якому з костелів – Марії Сніжної чи Вознесіння Діви Марії (катедральному) – належав млин та найдавніше виміряний у Львові лан. Нижня дата згадки про лан від 1372 р. схиляє до надання переваги костелові Марії Сніжної. Найновіші студії історіографії сакральних споруд пізньосередньовічного Львова датують початки латинського

³⁶⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 31зв., 44зв., поз. 408, 583.

³⁶⁵ Зубрицький Д. Хроніка... – С. 9, 33.

катедрального собору 1380-ми роками³⁶⁶. При цьому треба підкреслити, що костел Марії Сніжної вже існував до 1353 р.³⁶⁷ Ймовірним видається інтерпретація, що пов'язує заснування костелу Марії Сніжної з німецькими колоністами, війтом котрих був Бертольд Штехер – власник млина, розташованого неподалік найдавнішого лану, адже логічно, щоб локовані ще в княжі часи об'єкти (млин Бертольда Штехера і лан з млином костелу Марії Сніжної) в просторі міста знаходились обабіч себе. За аналогією з центральноєвропейськими державами, саме запровадження німецьких колоній можна вважати вступом до локації³⁶⁸. У випадку Львова кінця XIII ст. наявні обидві складові – німецькі колоністи з війтом і елемент просторової локації у формі лану костелу Діви Марії.

---

³⁶⁶ Козубська О. Львівський катедральний костюл в історіографії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Вимір, 2001. – Вип. 5. – С. 140 – 152.

³⁶⁷ Її ж. Львівський костел Марії Сніжної в історіографії // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. – Львів, 2001. – Вип. 4. – С. 327–333.

³⁶⁸ *Rebkowski M. Pierwsze lokacje miast...* – S. 59–60.

Розділ 7. РИСИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

Виникнення, система і характерні риси просторових утворень передмість є наслідком природних, історичних, політичних, економічних і соціальних причин¹. Як було проілюстровано вище, „лани“, оселі, „вулиці“, інші об’єкти, з яких склалися передмістя Львова маґдебурзького періоду, крім інших факторів, були тісно прив’язані до відносин власності і залежні від них. Що стосується „ланів“, то деякі з них перебували у приватній власності, інші належали безпосередньо місту в особі маґистрату. Підрахунок розміру території львівського Галицького передмістя, описаної в люстрації від 1570 р., дає цифру 31,5 лану (де лан – одиниця площі), а, відповідно з даними „Головного інвентаря...“ 1608 р., воно ділилося на 46 ланів. Очевидно, на час проведення люстрації 14–15 ланів знаходилися в безпосередній власності маґистрату, деякі з них були продані в приватні руки протягом останньої третини XVI – початку XVII ст. Саме на початку XVII ст. припинила діяльність спеціальна комісія маґистрату, обов’язок якої полягав у розпродажу нерухомого земельного майна². Потрібно вказати на те, що в люстрації 1570 р. при описі сіл Кульпаркова і Білогощі згадуються „вільні лани“: „od tego goścince y od Połtwie iadąc z miasta po lewey stronie poczęli się dziwiec Łanow wolnych, ktore podeszli aż pod granicę Kleparowskie wieś mieyska ... include sie wieś Białohorszcz mieyska ... konkluduje w nie dziesięć łanow wolnych“³ („якщо їхати з міста, то ліворуч [від] того гостинця і від Полтви починаються дев’ять вільних ланів, які підходять аж під межі міського села Клепарова...продовжується міське село Білогорщ... містить десять вільних ланів“), які на час складання документа, можливо, взагалі не були загосподарені.

Очевидно, до різної форми власності належали і різноманітні угіддя. Для прикладу можна назвати „wygon od miasta iest mieyski“⁴, згаданий люстрацією 1570 р. Реліктова приналежність одиниць нерухомої власності до безпосередньо міської власності зафіксована в списках Йосифінської метрики для львівських передмість. Частина записів останньої, крім прізвищ чиншівників, містить формули: „... Dom do miasta“⁵, „Góra mieyska y Włonie ku Wulce kameralney“⁶, „Pastwisko tegoż przy mieyskim“⁷, „Młyn do miasta należący“⁸ (перша частина Галицького передмістя), „...Dom. Należy do miasta“⁹, „...Dom. Na gracie mieyskim“¹⁰, „Wygon przy Janowskim gościncu należy do miasta...“¹¹, „Pole mieyskie“¹², „Ugor do miasta należący“¹³, „Plac pusty do miasta należący“¹⁴, „Pastwisko. Do miasta należące“¹⁵ (друга частина Краківського передмістя), „Naprzeciw tychże domów iest plac pusty y nieużyteczny, błotem y gnoiem zawieziony, należy do miasta bez pożytku“¹⁶, „Krzaki do miasta należące“¹⁷, „Za tymże cmentarzem pod górą pastwisko do miasta należące“¹⁸, „Staw do miasta należący“¹⁹, „Młyn mieysky na Kampianowey Wulce“²⁰, „Pole do miasta należące“²¹, „Ogród

teyże na grun[cie] mieys[kim]²¹, „Ugor mieyski“²², „Góra mieyska“²³ (четверта частина Галицького передмістя). Аналогічні чи близькі записи повністю відсутні в тій частині Йосифінської метрики, яка описує третю частину передмістя, що абсолютно логічно, оскільки новостворене на той час Краківське передмістя територіально співпадало з колишньою Старостинською юридикою, де власності магістрату не могло існувати. Як показано, до безпосередньо міської власності належали майже всі види нерухомості, але переважну частину її склали домоволодіння. Більшість цих домоволодінь були розташовані досить компактними групами, наприклад, у районах сьгоднішніх вул. Зеленої, вул. Снопківської, середньої частини вул. І. Франка.

Приватна власність у фіскальних та інвентаризаційних документах віддзеркалюється через різні форми власних назв, що походять від іменника „воля“, і в згадках про юридики. При застосуванні урбаністичного критерію будь-яка Воля – це оселя, що не відрізняється від інших. Використовуючи критерій, що відбиває відносини власності, можна дійти висновку, що поселення, в назві яких зустрічається слово „воля“[•], були засновані фізичними або юридичними особами на особливих засадах, які передбачали звільнення мешканців на певний період від сплати чиншу власникові землі, на якій засновувалася Воля. У містах, локованих на німецькому (магдебурзькому) праві на теренах Центрально-Східної Європи, починаючи з середини XIII ст., однією з найбільш вживаних була власна назва поселення зі складовим „воля“ (wola, lhotka, swoboda, liberta villa, Hollunge, слобода)²⁴.

Юридики

В уточнювальних записах Йосифінської метрики дуже часто при переліку домогосподарств зустрічається зазначення належності окремих з них до різноманітних юридик.

Значенню поняття „юридики“, а надто видам та структурі останніх у містознавчих дослідженнях присвячено не так багато місця. В окремих містах, наприклад, у Варшаві, костельні юридики відомі вже від середніх віків, а світські юридики появилися у першій половині XVII ст.²⁵ Деякі дослідники вважають, що юридики – це форма існування передмістя²⁶; інші – що вони були і в межах „міста в мурах“²⁷. Ідеться про володіння шляхти і духовенства, які були органічно вплетені в господарський організм міста, але не підпорядковувалися йому ні юридично, ні економічно. Отже, первісно

Там само. – Арк. 177, поз. 929.

Там само. – Арк. 164, поз. 743.

Там само. – Арк. 164, поз. 744.

• Див. вище.

Matuszewski J. Nazwy administracyjne osad... S. 67–69.

Zieliński J. Ulica Nowy Świat... – S. 8, 15.

Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa... – S. 503.

Визначити, коли виникли перші юридики на території Львова, сьогодні важко через невелику кількість відомих джерел. Один з небагатьох українських істориків міста П. Сас вважає, що ще у XIII ст. окремою юридикою, заснованою на нормах магдебурзького права, керувалася колонія німецьких поселенців у Львові²⁸. Але тут термін „юридика“ вжитий, мабуть, помилково замість поняття „юрисдикція“. При ретроспективній студії юридик необхідно врахувати типові для XVIII ст. зміни життєдіяльності передмість, що відбувалися у містах на магдебурзькому праві, а саме: стрімке зростання кількості юридик протягом XVI–XVIII ст. і перехід у приватні руки близько 80% території міських передмість у Польщі, в складі якої перебував Львів. На думку польського дослідника З. Войтовича з XVIII ст. в містах почалися соціальні зміни загалом, що виявилися у поширенні таких нових функцій, як відпочинок, виробництво (млинарство, різництво, гарбарство), городництво як для власного споживання, так і для продажу³⁰. Суть змін полягала в зосередженні названих функцій в юридиках, що належали шляхті та духівництву.

Хоча територія львівських передмість до початку австрійського періоду Галичини дійшла в дещо зміненому стані і вигляді супроти попередньої доби, в тлумаченнях Йосифінської метрики збереглася традиція попередньої епохи, що дозволяє відтворити структуру юридик на львівських передмістях періоду занепаду Речі Посполитої.

Поминаючи незначні відмінності в заповненні формулярів метрики, зумовлені тим, що у кожній із чотирьох частин передмістя працював інший (або група інших) урядовців, з неї випливає, що мешканці передмістя або володіли незалежними господарствами, або були чиншівниками духовних чи світських юридик³¹. Залежність чиншівників від власників юридик у тексті метрики фіксується досить вільно, з використанням поняття „na Jurydycе“³² та рівнозначних „Grunt“³³, „Do...należący“, „Na gracie...“, „Należy do...“, „Do...“³⁴, „Czynszownik pa[na]...“³⁵.

У списку Йосифінської метрики для першої частини Галицького передмістя найчастіше для означення юридичної залежності вжитий родовий відмінок прізвища власника, для другої частини Краківського передмістя поняття „юрисдикція“ вжите тільки чотири рази: „Na

Zarebska T. Ewolucja zasad kształtowania ulic... – S. 227.

Bogucka M. Z zagadnień... – S.157. Цікаво, що цей процес не характерний для Пруссії, яка тоді не входила до складу Польщі.

Wojtowicz Z. Z problematyki socjotopografii miasta... – S. 175–189.

Долінська М. Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість... – С. 48.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 25 зв., поз. 200.

Там само. – Арк. 22 зв., поз. 168.

Там само. – Спр. 3, арк. 49–51.

Jurydyce Stolnikowey Muszyński³⁶, „Na Jurydyce Xięzia Nezwanta“³⁷, „Na Jurydyce Szpitalu S. Stanisława“ (двічі)³⁸. Оскільки інші прізвища чиншівників шпиталю Св. Станіслава перелічено тільки зі словами „належить до...“, то можна прийняти, що всі застосовані в описі вирази – „Do...należący“, „Na gracie...“, „Należy do...“, „Do...“ і формулювання на кшталт „Wojewody Wołyńskiego Potockiego“ характеризують належність домоволодіння до певної юридики. Записи сформульовано неусталено, деколи подається і титул, і прізвище, порядок слів в окремих випадках теж міняється. Все ж за пояснювальними записами Йосифінської метрики можна поділити залежні від власника територіального анклаву домоволодіння та інші реальності відповідно до прізвища, титулу (посади), назви церкви чи костелу, назви монастиря, назви шпиталю, назви громади.

Там само. – Спр. 5, арк. 148, поз. 535.

Там само. – Спр. 3, арк. 23зв.

Там само. – Арк. 29зв.

Табл. 12. Види залежності чиншівників на львівських передмістях за Йосифінською метрикою
Перша частина Галицького передмістя

Від кого залежні чиншівники				На чиїх юридиках			
	№	Записи	Аркуш і	№	Записи	Аркуш і	
власники				170	na Jurudyce Biskupa Ruskiego	22 зв.	
				891	Na Juridyce X[ieżny] Wojewodziny Braclawskiey	76зв.	
	168	Grunt Piaseckiego	22 зв.				
	358	Kariego	36 зв	188	na Jurudyce Kariego	24зв.	
				229	na Jurydyce Binczewskiego	27 зв	
	150 9	do Wilczka	113зв.	691	na Juridyce Wilczka	62зв.	
				719	na Juridyce Kupińskiego	64зв.	
				723	na Juridyce Wrzoski	64зв.	
	125 4	do Wcypa	98зв.				
	125 9	Rożyczki	99зв.				
	127 1	Kaczurskiego	99зв.				
	130 3	Zabińskiego	101зв.				
	130 5	Dobruckiego	101зв.				
	131 7	Morzeniego	102зв.				
	131 9	Skobeny Kanonika	102зв.				
		Diakowskiego	104зв.				

світські	135 2					
	163 8	Wędrychowskiego	121зв.			
	165 0	Kosińskiego	122зв.			
монастирі	407	gronta OO. Domimikanow Mieyskich	40 зв	179	na Juridice Dominikanow Mieyskich	23 зв.
	125	należy do Wulki kameralney Exdominikanek	19 зв.			
	867	Dom do S. Marka	74зв.			
	170 3	na gruncie karmelitów bosych	125зв.			
церква				209	Dom na Jurydyce Sgo Jura	25 зв.
шпиталі	114	na gruncie szpitalnym S. Łazarza	18 зв.			
	139 2	do Szpitalu S. Stanisława	106зв.			
громада	504	do Kulparkowa ordyńskiego należące	47зв.	486	na Juridice ordyńskiego należący	46зв.

Друга частина Краківського передмістя

Від кого залежні чиншівники				На чиїх юридиках			
Власники	№	Записи	Аркуш i	№	Записи	Аркуш i	
				215	Na Jurydyce Stolnikowey Muszyński	23зв.	
				295	Na Jurydyce Xięcia Nezwanta	29зв.	
	32	Należy do Stolnika koronnego	10зв				
	168	Należy do Xięcia Marszałka	20зв.				

світські	253	Do Kasztelana Czernickiego	26зв.			
	43	Należy do Xiężia Biskupa Ruskiego	11зв			
	183	należy do Wincentego Potockiego	21зв.			
	371	Do Bogdanowicza	34зв.			
	674	Na gracie P. Zubkowskiego	56зв.			
	908	Do Pana Edera	77зв.			
монастирі	691	Na gracie Exjeyuickim	57зв.			
	465	Należy do OO. Augustianów	42зв.			
	835	Do PP. Miłosiernych	67зв.			
	782	Na gracie Exmisionarzy	64зв.			
	878	do PP. Maryj	71зв.			
	883	Do XX. Ormianów należący	71зв			
	131	Należy do XX. Bazylianów	17зв			
церква	232	Na gracie Cerkwi Zwiastowania Maryi	25зв.			
шпиталь	63	Należy do Szpitala S. Stanisława	12зв.	244	Na Jurydyce Szpitalu S. Stanisława	25зв.
	420	Grą Szpitalny S. Ducha	39зв.			
громада	630	Na gracie Bractwa S. Troycy	53зв.			
	704	Do kahału należący	57зв.			

Третя частина Краківського передмістя

Від кого залежні чиншівники				На чиїх юридиках		
Власники	№	Записи	Аркуш i	№	Записи	Аркуш i
світські	117	Na Staroscinkiy	12зв.			
				397	Jur[idika] Arcyby[iskuba] Orm[iańskiego]	30зв.
				413	Jur[idika] Zborowszyzna	31зв.
				419	Jur[idika] Gabrielerowska	31зв.
			434	D[etto]• P. Augustynowicza	33зв.	

				641	Jur[idika] Tarnaws[ka]	48зв.	
монастирі				221	na Mansionarskiej Juridice	18зв.	
				235	Jur[idika] Dominkamów Mieyskich	19зв.	
				243	na Jur[idice] PP Benedyktynek	20зв.	
				332	Jur[idika] S. Marcina	26зв.	
				683	Jur[idika] Bazilianska	51зв.	
церкви				113	na Juridice S. Mikołaya Ruskiego	12зв.	
				197	na tymże gruncie tey że Cerkwi [znisioney Woskresenye]	17зв.	
громада	38	do Kahału należący	8зв.				
інше				548	Jur[idika] kapit[ulna]	41зв.	

Четверта частина Галицького передмістя

Від кого залежні чиншівники				На чиїх юридиках			
Власники	№	Записи	арк	№	Записи	Арк-	
світські				108	na Jur[idice] pa[na] Kupińskiego	116	
	160	na gruncie Cetnera	120				
				263	na Jur[idice] Nikorowicza	128	
				404	na Jur[idice] Scypiona	138	
	535	Czynszownik pa[na] Ratyńskiego	148				
				632	na Jur[idice] X. Kan[onika] Jetow[skiego]	155	
монастирі	63	należy do ex Tyatt[ynów]	113				
	95	na Gruncie Fran[ciskanów] S. Ant[oniego]	115				
				147	na Jur[idice] Karmelitt[ów] Bossych	119	
				387	na Jur[idice]XX. Dominikanów Konwentu Wielkiego	137	
	973	na Gruncie Sakr[amentek]	181	904	na Jur[idice] P.P. Sakr[amentek]		
громада							

інше			34	na Jur[idice] Zamkowey	111	
			36	na Jur[idice] Kapitt[ulnej].	111	

Метрика першої частини Галицького передмістя містить інформацію про одну шляхетську юридику („X[ieźny] Wojewodziny Braclawskiej“³⁹) і 16 нетитулованих власників, що мали чиншівників. Для другої частини Краківського передмістя метрика називає таких титулованих осіб, котрі мали чиншівників: „JW Kasztelanowa (Kossakowska)“⁴⁰, „Stolnik koronny“⁴¹, „Xieć Marszałek“⁴², „Kastelan Czernicki“⁴³, „Wojewoda Wołyński Potocki“⁴⁴, „Stolnikowa Muszyńska“⁴⁵. Перелік за прізвищами, найбільше з титулом „пан“ або „вельможний“, як не дивно, можна розпочати з „Wincentego Potockiego“⁴⁶, а потім названі: „Bogdanowicz“ чи „JMPan Bogdanowicz“⁴⁷ та „P. Zubkowski“⁴⁸, „P. Zygmuntowski“⁴⁹ і „Pan Eder“⁵⁰.

Нерухомість, що винаймалася численним чиншівникам, можна поділити на шляхетську та міщанську. До міщан, безперечно, належать Зубковський та Едер, котрі, можливо, були нуворишами. Богданович – ймовірно, спадкоємець вірменської міщанської родини, котра заснувала свій фільварок на Галицькому передмісті на початку XVII ст.⁵¹ Нові власники винаймали домоволодіння і ґрунти чиншівникам, що замешкували четверту частину Галицького передмістя.

Як було показано вище, третя частина Краківського передмістя за австрійським адміністративним поділом практично співпадала з тереном королівщини – Старостинською юридикою. На цій, не підвладній магістратові території, в останній третині XVIII ст. існували анклавні юридик інших власників, що засвідчують записи відповідної частини Йосифінської метрики, котра розпочинається загальним заголовком: „Juridika Staroscińska“⁵². Назви інших юридик дописані після кожної окремої одиниці нерухомої власності (будинку, городу, поля і т.д.), що вказує на дроблення Старостинської юридики: в її межах утворювалися інші, територія яких випадала з-під підпорядкування представника держави чи короля.

У період складання Йосифінської метрики на території Старостинської юридики і на львівських передмістях, підпорядкованих магістратові, переважна кількість юридик належала духовним юридичним особам (різним монастирям, шпиталям). Власниками нерухомості були насамперед духовні заклади, сакральні споруди яких розташовувалися саме в даній частині передмістя, а також деякі монастирі з середмістя (єзуїтів, тринітаріїв) та з інших частин передмість. У першій частині Галицького передмістя знаходилися чиншівники розташованого в цій же адміністративній одиниці костелу Св. Марка (S. Marka).

Там само. – Арк. 25зв.

• Те саме, в цьому випадку – юридика

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 76зв., поз. 891.

Там само. – Спр. 3, арк. 8зв.

Там само. – Арк. 10зв.

Там само. – Арк. 20зв.

Там само. – Арк. 26зв.

Там само. – Арк. 44зв.

Там само. – Арк. 23зв.

Там само. – Арк. 21зв., 23зв. Оскільки прізвище Потоцький згадане стосовно і волинського воєводи, і вельможного [пана], і Вінц[ента], то не виключено, що йдеться про різних представників родини, а пропуск титулу зумовлений, напевно, віянням нового часу або через неухважність укладача.

Там само. – Арк. 34зв., 36зв.

Там само. – Арк. 56зв.

Там само. – Арк. 71зв.

Там само. – Арк. 77зв.

Монастирі августинів (OO. Augustianow)⁵³, бригідок (Exbrygidek)⁵⁴ і церква Благівіщення Богородиці (Cerkwi Zwiastowania Maryi)⁵⁵ не лише володіли у другій частині Краківського передмістя власними господарствами (полями, ставками, броварами), а й мали чиншівників на території своїх юридик. Домініканські чоловічий (Dominikanie Świętej Maryi Magdaleny)⁵⁶ та жіночий (PP. Exdominikanek)⁵⁷, канонічок (Klasztor Exkanoniczek)⁵⁸ і костел Св. Хреста (Kościół S. Krzyża)⁵⁹, розташовані на описуваній в цій частині метрики території, мали тільки власні не дуже великі господарства – городи.

Розташовані на третій частині Краківського передмістя монастирі бенедиктинок (PP. Benedyktynek)⁶⁰, кармелітів черевичкових з монастирем Св. Мартина (S. Marcina)⁶¹ та церкви Миколая (S. Mikołaya Ruskiego)⁶² і Воскресіння (na tymże gruncie tey że Cerkwi [znisioney Woskresenye])⁶³ тут же володіли своєю нерухомістю та чиншівниками.

Майже всі монастирі – власники юридик, що розташовувалися на четвертій частині Галицького передмістя, мали своїх чиншівників поруч конвентів. То були згромадження театинів (ex Tyatt[ynów])⁶⁴, францісканців при костелі Св. Антонія (Fran[ciskanów] S. Ant[oniego])⁶⁵, кармелітів босих (Karmelitt[ów] Bossych)⁶⁶ сакраменток (P.P. Sakr[amentek])⁶⁷ і вірменський жіночий монастир (P.P. Ormieńskich)⁶⁸.

Лише розташована на четвертій частині передмістя юридика монастиря домініканців при костелі Божого Тіла (Dominikanów Konwentu Wielkiego)⁶⁹ мала власника, що знаходився в „місті в мурах“; він також володів юридикою (Dominkanów Mieyskich) на території колишньої королівщини (третій частині

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 63в.

Там само. – Спр. 2, арк. 74зв. Сьогодні б знаходився на розі вул. І. Франка та вул. О. Кобилянської.

Там само. Спр. 3, арк. 42зв. При костелі Св. Анни: ріг вул. Городоцької та вул. Шевченка.

Там само. – Арк. 57зв. При костелі Св. Бригіди: вул. Городоцька.

Там само. – Арк. 25зв. Вул. Городоцька, 17–25.

Там само. – Арк. 10зв. На стику вулиць С. Бандери та П. Дорошенка.

Там само. – Арк. 8зв. У межах вулиць М. Коперника, Ю. Словацького, П. Дорошенка та Банківської.

Там само. – Арк. 21зв. Ріг вул. Ю. Словацького та вул. С. Крушельницької. Офіційно орден іменувався „Kanonicki regularne od Sw.Ducha de Saxia“. Інша, можливо традиційна, назва цього згромадження – духачки (Kaczorowski B. Zabytki starego Lwowa. – Warszawa, 1990. – S. 139–140).

Там само. – Арк. 47зв. При вул. Шевченка, поміж сучасними вул. Левандівською та вул. Д. Боршнянського.

Там само. – Спр. 4, арк. 20зв.

Там само. – Арк. 26зв. Сьогодні вул. Жовківська.

Там само. – Арк. 12зв.

Там само. – Арк. 17зв., поз. 197.

Там само. – Спр. 5, арк. 113. При вул. М. Кривоноса.

Там само. – Арк. 115. На розі вул. Личаківської і вул. М. Заньковецької.

Там само. – Арк. 119. При вул. В. Винниченка.

Там само. – Арк. 176. При вул. Тершаківців.

Декілька духовних юридичних осіб володіли юридиками, що знаходилися на значній віддалі від монастирських споруд. Так, згромадження сестер милосердя (PP. Miłosiernych)⁷⁰, що розташовувалися на південному схилі Високого замку (четверта частина Галицького передмістя), володіли юридику на другій частині Краківського передмістя між сучасними вулицями Джерельною, Шпитальною і Базарною. Неподалік, на розі сучасних вулиць Шпитальної і Я. Рапопорта, було домоволодіння єдиного чиншівника котроїсь з вірменських передміських церков (XX. Ormianów)⁷¹, що знаходилася на третій частині Краківського передмістя. Марійський монастир (PP. Maryj)⁷² з четвертої частини Галицького передмістя мав чиншівників на другій частині Краківського передмістя. Орден кармелітів босих, крім прилеглої до монастиря юридики, мав чимало чиншівників (karmelitów bosych⁷³) в межах сучасних вулиць Зеленої та К. Левицького.

Юридика місіонерів (Mansionarskia Juridica)⁷⁴ зафіксована Йосифінською метрикою для третьої частини Краківського передмістя поблизу монастирських споруди. На другій частині передмістя теж були чиншівники цього ж монастиря (Exmisionarzy⁷⁵), чії домоволодіння розташовувались напроти конвенту на протилежному березі Полтви[•].

Територіально обширна юридика згромадження домініканок Св. Катерини Сененської зайвий раз засвідчує факт довільного перекрою адміністративних меж австрійською адміністрацією. Суцільна територія[•] юридики (Exdominikanek)⁷⁶ на початку австрійського періоду опинилася на території першої і другої частин відповідно Галицького і Краківського передмістя.

Вирази „Xiezia Biskupa Ruskiego“⁷⁷ і „Jur[idika]...X[iezia] Officiała“⁷⁸ спонукають поміркувати, чи це приватні володіння конкретних духовних осіб, чи перше з них попросту характеризує Святоюрську юридику, зафіксовану для першої частини Галицького передмістя у формі: „na Jurydycie Sgo Jura“, для другої

Там само. – Спр. 3, арк. 24зв. При костелі Божого Тіла – вул. Театральна.

Там само. – Арк. 30зв. При костелі Святої Трійці – вул. Театральна або при костелі Св. Миколая – вул. М. Грушевського.

Там само. – Арк. 67зв. Вул. М. Кривоноса.

Там само. – Арк. 71зв. Напевно, церква Св. Якова біля вул. Замарстинівської або костел Св. Хреста – пр. В. Чорновола.

Там само. – Арк. 71зв. Можливо, монастир клярисок – бернардинок при костелі Непорочного Зачаття Діви Марії – вул. Личаківська, 2.

Там само. – Спр. 2, арк. 125зв.

Там само. – Спр. 4, арк. 18. Приміщення колишнього монастиря при костелі Св. Казимира розташовані між сучасними вул. Замарстинівською, вул. Під дубом та пр. В. Чорновола.

Там само. – Спр. 3, арк. 64зв., поз. 782.

• В межах сучасних вул. Джерельної, вул. Газової, вул. П. Куліша і прилеглих до них вулиць.

Шпиталі, які опікувалися каліками, старшими осбами і хворими, теж володіли чималою нерухомою власністю. Так, середміський шпиталь Св. Духа володів юридикою („grunt szpitalny S. Ducha“)⁷⁹ на другій частині Краківського передмістя. Шпиталь Св. Станіслава мав власні господарства та чиншівників („szpitala S. Stanisława“)⁸⁰ в найближчому сусідстві з одноіменним костелом на другій частині Краківського передмістя, а також юридику („do Szpitalu S.

Stanisława“)⁸¹ на першій частині Галицького передмістя. Чиншівники шпиталю Св. Лазаря („na gruncie szpitalnym S. Łazarza“)⁸² з першої частини Галицького передмістя мешкали в близькому сусідстві з приміщеннями монастиря і шпиталю. Якесь братство Св. Трійці (Bractwa S. Trojcy)⁸³, можливо, створене при монастирі тринітаріїв, мало невеличку юридику на другій частині Краківського передмістя.

У списках Йосифінської метрики названо чимало юридик, що розташовувалися на території львівських передмість і належали особам шляхетського стану. Така власність, напевно, була спадковою і досягла найвищого розвитку найпізніше на самому початку XVIII ст.⁸⁴

Непідпорядкування кліру і шляхти міському праву і їхнє звільнення від податків за нерухомість значно спричинилися до дезорганізації міського самоврядування⁸⁵ і до вибіркової та обмеженої фіксації юридик у документах періоду пізньої Речі Посполитої. У реєстрах шосового податку XVIII ст. щонайбільше йдеться про чиншівників певної фізичної чи юридичної особи. Щоб перевірити факт, що окремі записи Йосифінської метрики інтерполюються на зміст фіскальних документів магдебурзького періоду, можна порівняти кількість домогосподарств конкретної юридики, зафіксованих у метриці, з кількістю чиншівників відповідного власника, що впливає з реєстру шосового податку 1768 р.⁸⁶, та кількістю будинків, названих шосом 1734 р.⁸⁷ Кількість домогосподарств, що належали до кожної з „юрисдикцій“, названих метрикою, виведена простим підрахунком, а кількість чиншівників станом на 1768 р. обчислена за допомогою пропорції щодо величини податку⁸⁸. Вибірка дає таку картину:

Там само. – Спр. 4, арк. 33зв., поз. 427.

Там само. – Спр. 2, арк. 25 зв.

Там само. – Арк. 17зв. Пл. Св. Юра.

Там само. – Спр. 4, арк. 51зв.

Там само. – Спр. 3, арк. 39зв. Сучасна пл. І. Підкови. Домоволодіння чиншівників були неподалік нинішньої пл. М. Кропивницького.

Там само. – Арк. 12зв. Вул. Городоцька, 8–12.

Там само. – Спр. 2, арк. 106зв. При нинішній вул. Снопківській.

Там само. – Арк. 18 зв. При вул. М. Коперника.

Там само. – Спр. 3, арк. 53зв. Можливо, світське братство при одноіменному костелі колегії єзуїтів. Оскільки церковні братства були характерними і для української громади Львова, то з певною ймовірністю можна говорити про нелокалізовану церкву Святої Трійці (*Крип'якевич І.* Львівська Русь... – С. 100).

Степанів О. Сучасний Львів... – С. 19.

Табл. 13. Юридики Львова за 1734, 1768 та 1788 рр.

За реєстром шосового податку 1734 р.	Кількість „халуп“	За реєстром шосового податку, 1768 р.	К-сть чиншівників	За Йосифінською метрикою	К-сть будинків	Локалізація
Галицьке передмістя магдебурзького періоду						
		Czynszownicy JW. Biskupa Ruskiego Lwow[skiego] z chłopów 4	32–48	Należy do Xięcia Biskupa Ruskiego	43–48	Найближче оточення пл. Св. Юра, парна сторона вул. Митрополита Шептицького, непарна сторона вул. Городоцької від вул. М. Гоголя до вул. Сеченова, вул. Замкнена, пл. М. Кропивницького, вул. Р. Смаль-Стоцького. Домогосподарства в межах перетину вул. Київської з вул. Генерала Чупринки, а теж – прилеглі частини вул. Глибокої, вул. С. Бандери до перетину з вул. А. Мельника, вул. Моршинська, прилеглі до вул. А. Мельника будинки на вул. Є. Коновальця та С. Єфремова
				na Jurydyce Sgo Jura		Ріг вул. Мельника і вул. Є. Коновальця та ріг вул. Київської і вул. Глибокої

Koło S. Marka	Chałup № 8	Czynszownicy do S . Marka należący z pułtora chłopa	12–18	Dom do S. Marka	9 ⁸⁹	При парній стороні вул. І. Франка в околиці вул. О. Кобилянської та вул. М. Коцюбинського
		Czynszownicy WW PP. Ormiańskich z Cwierci, y puł	3–5	w Lesie P.P. Ormie[ńskich]	1 ⁹⁰	При вул. Медової Печери
Jurisdiction J.W.M . Jm Pani Jabłonowska Woiewodzina Ruska To iest Kaliczy Gure quondam do Sukcessorow Orgiewiczowskie h należąca	Chałup № 26	Czynszownicy do JO. Xiężney Jabłonoskiej Woiewodziny Braclawskiej należący z chłopów 4	32–48	na Juridycie Woiewodziny Braclawskiej	11 ⁹¹	При вул. Скельній та прилеглий до неї непарній частині вул. І. Франка, 1 домоволодіння – навпроти, на парній частині цієї ж вулиці і ще 1 – в кінці проспекту Т. Шевченка
Pod klasztorem Panien Sakramentek	Chałup № 3	Czynszownicy WW PP. Sakramentek z chłopa 1	8–12	na Jur P.P. Sakr[amentek]	7 ⁹²	На терені описаному вул. Тершаківців, вул. А. Чехова і вул. М. Некрасова

ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 399–403, 407–421.

Там само. – Спр. 806, арк. 325зв.–330зв.

Див.: *Долинська М.* Спроба розрахунку кількості чиншівників... – С. 9–13.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 11зв., 12зв., 14зв., 15зв., 16зв., 19зв., 20зв., 30зв.–32зв., поз. 43–52, 59–62, 90–95, 97–119, 158–167, 314–319, 327, 328, 345, 349–350; Спр. 2, арк. 22зв., 23зв., 25 зв., 27зв., 28 зв., 31зв., 32 зв., 44зв., поз. 170–178, 203–206, 209–210, 227–228, 236–238, 242–249, 252–255, 290, 313–319, 450–463. На 1788 р. греко-католицький єпископ відповідно до метрики мав 21 чиншівника на новоствореному Краківському передмісті, з них тільки якийсь Зеліх Порич (Zelich Pogusz) володів тільки будинком, інші чиншівники, крім дому, користувалися і городами, тобто їх власність була більш–менш рівноцінною. На першій частині нового Галицького передмістя домогосподарства чиншівників цього ж єпископа за своїм складом поділялися на чотири типи: будинок і город – 16, будинок з двома городами – 2, будинок без городу – 4, город (будинок під іншою юрисдикцією) – 4, тобто всього було 26 домогосподарств, з них – 22 повноцінні домогосподарства.

Jurisdictia Asferowczyzna należąca O.O. Bosakom	Chałup № 8	Czynszownikow 12 . WW. OO. Karmelitów Bosych z pułtora chłopa	12	na Jur. Karmelitt[ów] Bossych	5 ⁹³	При вул. Личаківській, 25 і сусідніх – непарній стороні вул. В. Короленка та вул. Г . Смольського
Jurisdictia O.O. Franciszkanow pod S. Antonim	Chałup № 6	Czynszownicy WW OO. Franciszkanów pod S. Antonim z trzech ćwierci [chłopa]	6–9	na Gruncie Fran[ciskanów] S. Ant[oniego]	7 ⁹⁴	При непарній стороні верхньої частини вул. М. Лисенка і до схилів горбів Шевченківського гаю
Jurisdictia pod S. Łazarza	Chałup № 24			na gruncie szpitalnym S. Łazarza	4 ⁹⁵	В найближчому оточенні тогочасного шпиталю: вул. М. Коперника, 27 та домоволодіння при вул. Д. Лукіяновича, вул. Ф. Колесси і вул. М. Грабовського
Wulka Panien Dominikanek	Chałup № 9			należy do Wulki kameralney Exdominikanek	32 ⁹⁶	простягалася на території обабіч сучасних вул. Д. Лукіяновича і вул. А. Сахарова, охоплювала схили горбів між сучасними вулицями А. Сахарова, Гвардійською і Стрийською
Краківське передмістя магдебурзького періоду						

Там само. – Спр. 2, арк. 74зв.–77зв., поз. 867–872, 875–880, 899–901.

Там само. – Спр. 5, арк. 180, поз. 963.

Там само. – Спр. 2, арк. 76зв., 78зв., поз. 891, 916–925.

Там само. – Спр. 5, арк. 176, 181, поз. 904, 906, 908, 910, 973, 975.

		Czynszownicy WW . PP. Benedyktynek pod klasztorem mieszkający z chłopów 3	24–36	na Jur[idice] PP Benedyktynek	28 ⁹⁷	У безпосередньому сусідстві зі спорудами монастиря розташовувалося 28 будинків без городів: вул. Князя Лева, вул. Сніжна, вул. Піша, вул. Насипна
		Czynszownicy WW . Panien Benedyktynek pod S. Marcinem mieszkający z pułtora chłopów	12–18		10 [•]	Повноцінні домогосподарства були при вул. Заводській, чотири будинки без городів стояли при вул. Замарстинівській, 38 і вул. Жовківській
		Czynszownicy, WW OO. Dominikanów w mieście zostających , z Tarnawki z chłopą [1]	8–12	Jur[idika] Dominkamów Mieyskich	15 ⁹⁸	При вул. Ткацькій, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14 і 15 та прилеглий частині вул. Замарстинівської При парній стороні вул. Б. Хмельницького поблизу вул.
				Jur[idika] Tarnaws[ka]	16 ⁹⁹	
						Промислової, вул. Карельська [•]

Там само. – Спр. 5, арк. 119, 120, 122, поз. 147–148, 151–156, 186–187.

Там само. – Арк. 115–116, 126, поз. 89, 95, 96, 99–100, 231–233. В тім одне пасовище і два городи без будинків.

Там само. – Спр. 2, арк. 16 зв., 18 зв., поз. 86–92, 109–110, 114–116.

		Jurisdykcya Świętojanszczyzna nazwana z chłopów 3	24–36	Jur[idika] kapit[ulna] ¹⁰⁰	34 ¹⁰¹	Територія вулиць Сніжної, Князя Лева, Чорноморської , Рибної, Смерекової, Пельникарської, пл. Старий Ринок, прилеглої частини вул. Б. Хмельницького. При парній стороні вул. Б. Хмельницького поблизу вул. Промислової
		Czynszownicy na Zborowszczyźnie mieszkający z chłopów 3	24–36	Jur[idika] Zborowszczyzna	25 ¹⁰²	Вул. Замкова, парна сторона вул. Донецької, територія від неї до вул. Промислової, прилегла непарна сторона вул. Б. Хмельницького
Jurisdicia	Chałup	Czynszownicy	8–12	Należy do XX. Bazylinów	5 ¹⁰³	Ріг вул. Городоцької і вул.
należąca do S. Jura	№ 15	WW OO. Bazylianów S. Jurskich z chłopą 1				М. Менцинського, прилегла непарна частина вул. Городоцької
Jurisdifia Gabryielowska	Chałup № 15	Czynszownicy Jm X. Officiała	2–3			Частина території від вул. Донецької до вул.

Там само. – Арк. 19зв., 49зв.–53зв., 55зв.–58зв., 60зв., 63зв., поз. 127, 526, 531, 537, 540, 544, 549, 554, 560, 565, 568, 570, 575, 580, 584, 588, 597, 615, 617, 623, 630, 634,
639, 645, 657, 662, 665, 669, 672, 675, 677, 710.

Там само. – Спр. 4, арк. 20зв.–22зв., 26зв., 64зв., 67зв.–68зв., поз. 243–245, 249–254, 257–258, 270–271, 276–277, 337, 897–903, 943–944, 946–949, 953–956, 964–975.

• Всі будинки без городів.

Там само. – Арк. 19зв., 27зв., 28зв., 56зв., поз. 235–236, 241–242, 342–356, 358–365, 765–766.

		Ruskiego z cwierci chłopa [1]		Jur[idika] Gabrielerowska ¹⁰⁴	8 ¹⁰⁵	Промислової, вул. Жовківська
		Czynszownicy na Bogdanówce XX. Missionarzów z chłopów 2	16–24	Na gracie Exmissionerów	28+4	Непарна сторона вул. П. Куліша (№№ 2, 15а, 17, 19, 23) від наріжника з вул. М. Балабана до рівня вул. Газової
Na Augustianskich Gruntach	Dom[ów] № 3	Czynszownicy WW OO. Augustyanów z cwierci chłopa	2–3	Należy do OO. Augustianów	9 ¹⁰⁷	Наріжник між вул. Городоцькою та вул. Т. Шевченка, нижня парна частина вул. Клепарівської дещо східніше від вул. Золотої
Biskupszczyzna ormianska koło Wysokiego Zamku	Chałup № 38	Czynszownicy na gruntach Jwieł Jmci Xiędza Arcybiskupa Ormia [ń]skiego będący z chłopów 2	16–24	Jur[idika] Arcyb[iskuba] Orm[iańskiego]		Територія на північ від станції Підзамче (вул. Підзамче, вул. Огіркова, прилегла частина вул. Б. Хмельницького, непарна верхня частина вул. Жовківської)

Там само. – Арк. 48зв. – 51зв., поз. 641–645, 647–675, 677–682. Серед реальностей – один фільварок і декілька великих домогосподарств.

• Сьогодні не існує.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 41зв., 44зв., 58зв.–59зв., 63зв.–66зв., поз. 546–549, 583, 799–804, 806–814, 817–820, 880–883, 896, 904–908, 910–916, 919, 939. Домогосподарства переважно зосереджені поблизу сьогоднішньої пл. Старий Ринок.

					45 ¹⁰⁸	
Jurisdictia S. Ducha Spitala	Chałup № 4	Czynszownicy należący do S. Ducha z puł chłopa	4–6	Grąt Szpitalny S. Ducha	2 ¹⁰⁹	Вул. Городоцька поблизу пл. М. Кропивницького●
Na jurisdiccii koło Świętego Marcina	Chałup № 12	Czynszownicy WW . OO. Karmelitów pod tytułem S. Marcina z chłopa	8–12	Jur[idika] S. Marcina	17 ¹¹⁰	Непарна частина вул. Жовківської (№№ 31, 33, 35, 39, 43, 45, 49), наріжник з вул. Заводською, початок вул. Ткацької
		Czynszownicy na Sieniawszczyźnie alias na gruntach JO. Xięcia Woiewody Ruskiego mieszkający z chłopów 2	16–24	Juridika Sieniawszyzna zwana JOX. Marszałka	51 ¹¹¹	Територія на захід від початку вул. Замкової (вул. Спадиста, вул. Сходова, вул. Князя Лева, вул. Ужгородська)
Jurisdictia S. Mikołaja Ritus Greci	Chałup № 12			na Juridice S. Mikołaja Ruskiego	12 ¹¹²	Наріжник пл. Св. Теодора з вул. Медовою, вулиці Пельникарська, Смерекова, Під брамкою, прилегла частина вул. Б. Хмельницького
						Вул. Замарстинівська, 11а

Там само. – Спр. 3, арк. 18зв., 29зв., 33зв., 42зв., поз. 131–132, 135–136, 301, 353–354, 461–462½,

Метрикальний запис „Jur[idika] tegoż X. Officiala, Gabrielówka zwana“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 33зв., поз. 427) тлумачить тотожність юридики Руського офіціала і Габрієлівської юридики.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 32зв., 33зв., 34зв., 36зв., 42зв., поз. 419–433, 440, 467–470, 550–552. Серед нерухомостей – велике власне господарство високого духовного урядовця греко-католицької єпархії (офіціала).

Там само. – Спр. 3, арк. 64зв.– 68зв., 77зв.– 82зв., поз. 782–789, 800–810, 813–834, 960–963, 976–983, 988–1034; спр. 4, арк. 18зв., поз. 221–227.

Там само. – Арк. 42зв., 43зв. 69зв.–71зв., поз. 465–470, 473–474, 848–857, 879–880.

Jurisdictionia Cerkwi Woskressenia	Chałup № 7			na tymże gruncie tey że Cerkwi [znisioney Woskresenye]	5 ¹¹³	
Czynczownicy na Probostwie S. Stanisława	Chałup № 5			Na Jurydyce Szpitalu S. Stanisława	14 ¹¹⁴	Вул. С. Наливайка від наріжника з вул. В. Гнатюка до рогу з вул. Городоцькою, прилегла частина вул. Городоцької, початок вул. Шпитальної (№ 1); наріжна територія між вул. С. Бандери і вул. Митрополита Ангеловича
Jurisdictionia Wielebne[ch] Panni[en] Brygidki	Chałup № 4			Na grącie Exbrygidek	4 ¹¹⁵	Непарна сторона вул. Я. Рапопорта (№№ 3, 9, 11)

У списку метрики є заголовок–тлумачення щодо іншої назви цієї ж юридики: „Juridika Biskupszczyzną zwana Biskupa Orm[iańskiego]“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 52зв.).

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 30зв., 30зв.–31зв., 35зв., 51зв.–56зв., поз. 397–410, 465–466, 695–754, 761–764, 767–768.

Там само. – Спр. 2, арк. 39зв., 40зв., 83зв.–85зв., поз. 420–421, 439–441, 1035–1059.

Кількість домогосподарств у більшості юридик¹¹⁶ у трьох часових зрізах пропорційно збереглася, що дало змогу локалізувати територію юридик на мікрорівні станом на 60-і та 30-і роки XVIII ст. З таблиці випливає, що переважна більшість юридик, зафіксована в масових документах XVIII ст., належала духовним юридичним особам. Р. Зубик, студіюючи фінанси Львова початку третьої декади XVII ст., перелічив 64 виявлені ним домогосподарства[•], що були залежні від різних духовних власників. У списку Р. Зубика, зокрема, згадані: – на Галицькому передмісті – 12 парцель францісканів, 11 парцель кармелітів, 2 парцелі шпиталю Св. Лазаря; – на Краківському передмісті – 7 городів святоюрської юрисдикції, 3 парцелі кармелітів, 3 парцелі домініканів, 5 парцель шпиталю Св. Станіслава, 2 парцелі шпиталю Св. Духа¹¹⁷.

Ці нерухомості склали основу чи ядро юридик, названих у документах 1734 р, 1768 р. і 1788 р. і локалізовані вище. В дослідженні того ж автора йдеться і про 2 парцелі на Галицькому і 1 – на Краківському передмісті, що належали „руській“ церкві. Відсутність титулу посвяти церкви не дозволяє ідентифікувати ці нерухомості з якоюсь юридикою XVIII ст., так само, як і ще декілька ділянок, що перебували у власності духовних осіб в 1624–1635 рр. Крім того, названа Р. Зубиком, 1 парцеля шпиталю Св. Станіслава на Галицькому передмісті співвідноситься тільки з даними для першої частини Йосифінської метрики, де згадано 11 домогосподарств, що належали „do Szpitalu S. Stanisława“¹¹⁸ і розкидалися від початку нинішньої вул. Снопківської до її середньої частини та на схід до вул. Зеленої.

Певна розкиданість (кластерність) юридик могла означати неодноразовість формування нерухомої власності: тобто будь-який власник (чи його спадкоємці) при нагоді докуповував землю незалежно від того, чи прилягала вона до його території.

Одну з найдавніших згадок про церковні юридики можна розглядати в привілеї короля Владислава II від 1415 р., де йшлося про „всіх вірменів, загородників і мешканців, належних віддавна до згаданого костелу“.¹¹⁹ Виникнення юридик, що належали шпиталю посередньо впливає із витягу судового акту від 14 квітня 1643 р.: „Натомість [оскаржені] вчинили між собою змову і вигадали, і встановили собі відокремлену юрисдикцію, осібну від міської, дуже шкідливу і небезпечну для міста, наставленого на різні небезпеки і випадки під назвою [юридики] госпиталю Св. Станіслава (в якому провізором і завідувачем є ніхто не інший, як Львівський магістрат і

• Останні позиції в метриці описані: „Pola należące do przedmieszczan tak przy Janowskim Gościncu iako też na szpitalnym S. Duchu“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 82зв.–85зв., поз. 1035–1064).

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 4, арк. 26зв., 28зв.–30зв. поз. 332–333, 336, 367–384, 387–395.

Там само. – Арк. 60зв.–64зв., поз. 826–829, 833–854, 856–879, 884–895.

Там само. – Арк. 12зв., 57зв., поз. 113–116, 786–798.

його делегати). В місті Львові з часу його заснування та закладення аж дотепер існують на підставі прав і привілеїв тільки дві юрисдикції, а саме замкова і міська, а всі інші оселі, двори, доми, вулиці шляхтичів і духовенства повинні підлягати і підкорятися або замковій юрисдикції, якщо розташовані на замкових ґрунтах, або міській, якщо розташовані на міських ланах і ґрунтах¹²⁰. Про власність шпиталю Св. Станіслава йдеться в обох варіантах „Головного інвентаря...“ 1608 р., чистовик котрого називає її „Łan i zwiercé z po Panie Temrucowej“¹²¹, а чернетка – „Łan 1 y 3 zwierci P. Temricowej pp. Maleikowskich teraz szpitala S. Stanisława“¹²². Уточнення документа щодо розташування названої нерухомості дозволяють ототожнити нерухому власність станом на 1608 р. – „zapisał i darował tutecznemu Szpitalowi S. Stanisława przedmiejskiemu pod provisją Panów Radziec przed Akty Grodzkiemi Krakowskiemi feria III post Assumptionis B. M. V. a. 1591, jako jest tego zapisu oblata w akciech PP. Radziec feria IV. post Reminiscere a. d. 1592¹²³. Ten łan i z ćwiercią ma kilka czynszowników nad młynem Radzieckim, a ciągnie się na wschód słońca wierzchem góry nad Swinoryją, zajmując końcem swym pewną sztukę lasu“ („записав і подарував тутешньому

Там само. – Арк. 16зв., поз. 191–192, 194–200.

Там само. – Спр. 3, арк. 12зв.–13зв., 25зв.–26зв., 28зв., 56зв.–57зв., поз. 63–66, 239–245, 247–250, 280, 677–681. Поняття „парафія“ тут вжите, мабуть, у вузькому значенні найближчої до церкви території. Необхідно зауважити, що станом на 1788 р. шпиталь Св. Станіслава мав 10 чиншівників при сьгоднішній вул. Снопківській, 1, 4, 11, 13 (Там само. – Спр. 2, арк. 106зв.–109зв., поз. 1392–1403, 1414–1419, 14301–436).

Там само. – Арк. 57зв., поз. 694–702.

Необхідно наголосити на окремих змінах, що відбулися на відтинку 1768–1788 рр. По-перше, в реєстрі шосового податку вписані „Czynszownicy WW. PP. Miłosiernych z chłora“ під заголовком „Ulica Za Fortą Bosacką“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 415–417), що свідчить про сусідство чиншівників з монастирем, котрий належав згромадженню сестер милосердя і стояв при сучасній вул. М. Кривоноса. Сказане в цьому запису не можна ототожнити з юридикою, зафіксованою Йосифінською метрикою: „Do PP. Miłosiernych“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 67зв.–69зв., поз. 835–845), оскільки посілості чиншівників локалізовані на мікрорівні між сучасними вулицями Джерельною, Шпитальною і Базарною. По-друге, станом на 1768 р. на Краківському передмісті були „Czynszownicy ww. oo. bazylianów pod S. Krzyżem mieszkaiący z chłor[ra 1]“ (Там само. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 401, поз. 386), станом на 1788 р. тут, як впливає із застосування методу ретроспективної локалізації, залишилось тільки „XX. Bazylianów Pole“ (Там само. – Ф. 19, оп. 12, спр. 3, арк. 48зв., поз. 538) тягнулося між теперішніми орієнтаційними номерами будинків 49 і 53 при вул. Т. Шевченка, тобто в сусідстві з тодішнім костелом Знайдення Св. Хреста.

Що стосується світських юридик, у першу чергу шляхетських, то з переліку того ж Р. Зубика майже жодна з них, названа за прізвищем власника, не співпадає з відповідними даними документів XVIII ст. З таких записів Йосифінської метрики, як „Pana Gibby Jurydyka Paparuwka zwana“¹²⁴ „Jur[idika] tegoż X. Officiała, Gabrielówka zwana“¹²⁵ , „Jur[idika] Kapitulna, Janszczyzna zwana“¹²⁶ , „Jur[idika] kapitt[ulna] S. Jana“¹²⁷ , впливає, що найменування юридик були нетривалими і могли змінюватися при зміні їхнього власника. Цей факт частково тлумачить відсутність тотожності між земельною власністю періоду середини XVI – початку XVII ст. та XVIII ст. О. Степанів вважала, що тільки після 1704 р. на грунтах, викуплених від міста за його мурами, монастирі і шляхта закладали двори і реальності – юридики, звільнені від податків та повинностей та з правом судочинства над своїми чиншівниками¹²⁸. Процес утворення світських юридик почався задовго до початку XVIII ст., але на початку XVII ст. міська рада, вбачаючи небезпеку у переході земель передмість в шляхетські руки, досить потужно протидіяла цій загрозі, викупуваючи ґрунти¹²⁹ від великих власників, котрі не були громадянами міста¹³⁰. За два десятиліття XVII ст. магістрат відкупує від шляхти та кліру села Замарстинів, Волицю, Поріччя і Кошнарівські (Коснарівські; пізніша – Персенківка) лани на Галицькому передмісті, а протягом 1635–49 рр. – 10,5 ланів Галицького та 9 ланів Краківського передмість¹³¹. Однак, станом на 1635 р. на передмістях не збирався чинш з 16 шляхетських наділів¹³². На 1636 р. лише на Галицькому передмісті було 25 магнатських і шляхетських дворів і 58 будинків „przy tych domach osadzonych“¹³³.

Жодна з кас¹³⁴ міста Львова не отримувала чиншу від названої нерухомої власності шляхти та кліру. Так само не приносили прибутку сорок парцель, зайнятих райцями¹³⁵. Не оподатковувалися також землі, що знаходилися у безпосередній міській власності, і тимчасово звільнені від чиншу парцелі та неужитки¹³⁶.

Zubyk R. Gospodarka... – S. 82.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 2, арк. 106зв.109зв., 114зв., поз. 1392 – 1403, 1414 – 1419, 1430–1436, 1527 – 1538.

Привілеї національних громад міста Львова XIV-XVIII ст.: 3б. док. / Упор. М. Капраль – Львів, 2000. – Т. 2. – С. 126–128. – Док. № 38.

Соціальна боротьба... – С. 267, 273. – Док. № 88.

Sta łańów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 458.

Sta łańów inwentarz ...// Долинська М. Неопублікований список... С. 97.

25 березня 1592 р., середя

Sta łańów inwentarz ...// Zubyk R. Gospodarka... – S. 458.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 19, оп. 12, спр. 5, арк. 142.

Там само. – Спр. 4, арк. 33зв., поз. 427.

Там само. – Арк. 58зв., поз. 799.

Там само. – Арк. 63зв., поз. 880.

Степанів О. Сучасний Львів... – С. 12–13, 19.

Старостинська юридика На думку польського дослідника А. Виробіша, самі найменування юридик відносяться до категорії назв, що віддзеркалюють стосунки власності¹³⁷. Таке смислове навантаження несе, зокрема, форма „Старостинська юридика“[•], за допомогою якої історики традиційно описують територію, що не підлягала юрисдикції львівського магістрату. В простудійованих фіскальних документах XVIII ст. такого формулювання не виявлено, за винятком запису у формі заголовка в Йосифінській метриці. Протягом XVIII ст., очевидно, відбувалося поступове зменшення території королівщини, оскільки в реєстрах шосового податку 1734 р. і 1768 р. на її території зафіксовані інші юридики[•], у функціонування котрих намагався втручатися магістрат міста.

Формулювання „*Jurisdictia Podgrodzie nazwana od Murowanego mostu. Chalup № 30. Trzy swierci Dymu*“¹³⁸, подане в реєстрі шосового податку 1734 р., не відбиває стосунків власності і є винятковим у переліку юридик Краківського передмістя. Певніше всього, це найпізніша реліктова згадка, в котрій збереглася пам'ять про територіально-адміністративний поділ міста княжого періоду.

Мабуть, у документі 1734 р. поняття „юридика“ в окремих випадках вживалося довільно. Зокрема, у випадку „підгороддя“ укладач шосу описував (територіально) одну з тих частин Старостинської юридики, які на той час не мали додаткового правового статусу.

У документах львівського магістрату XVI–XVII ст. немає і бути не може даних, що стосуються Старостинської юридики – королівщини, котра не підпорядковувалася Раді міста. Тільки в прикінцевій частині „Книг меж“ 1607 р. зазначено, що управителями чи власниками сусідніх до самоврядного передмістя ґрунтів на відтинку меж „od Kamienia“[•] виступають „1. P. Hetman Polny względem dworu“ та „2. P. Starosta względem Podzamcza“¹³⁹. Завдяки табличній формі, в якій подано цю інформацію, можна допустити, що цим високопосадовцям не підпорядковувалася одночасно вся територія королівщини, а була вона розподілена територіально.

Поняття „Замкова юридика“ зафіксоване в люстрації Львівського староства від 1570 р.¹⁴⁰ у контексті окремішності цієї території щодо маґдебурзьких передмість.

Zubyk R. Gospodarka... – S. 450.

Ibid. – S. 277, 312. В першій-другій декадах XVII ст. місто викупило частину ґрунтів шпиталів Св. Духа і Св. Станіслава і приєднало їх до Білогощі, в 20-і рр. XVII ст. тривав процес представників міської влади з панею Гроховською (Grochowska) за якісь шпитальні землі.

Ibid. – S. 69.

Ibid. – S. 82. До переліку ввійшли реальність Стадницької (Stadnicka), двірки Заславського (Zasławskiego), галицького підкоморія Белзецького (Bełzeckiego), Конєцпольського (Koniecpolskiego), Львівського старости Жулкевського (Zółkiewskiego), Насіловського (Nasiłowskiiego), Даниловича (Daniłowicza). Можливо, реальність пані Стадницької дотривала в руках однієї родини до останньої третини XVIII ст. і корелюється із записом (в розділі „Dworki przed Bernardynami“) реєстру шосового податку від 1771 р. – „Dworek JWJP. Stadnickiego kaszt[elana] Kamie[nickiego] z chłopów № 2“ (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 2, спр. 811, арк. 661, поз. 66).

На підставі здійсненої ретроспективної локалізації юридик можна зробити висновок, що це була територіально об'єднана група домогосподарств чиншівників, котра на підставі приватної власності належала шляхтичам, міщанам, церкві, монастирям.

Взаємозв'язки між територіальними утвореннями та стосунками власності

Організація міського простору в магдебурзький період визначалася кількома критеріями, взаємозалежними і переплетеними. Цей факт і для тогочасних користувачів, і для сучасних дослідників створював і створює труднощі, провокуючи при описі системи передмість на вписання до неї таких одиниць міського простору, що не відповідають критерію, обраному для конкретних студій. Такий підхід ілюструє систематизація „ланів“ Р. Зубиком виключно на підставі критерію права власності[•], і характеризується нехтуванням засадами господарювання та мірничим критерієм.

Розмитість декількох основних понять, характерних для опису функціонування передмість („передмістя“, „лан“, „вулиця“), нестабільність власних назв, пов'язаних зі стосунками власності, застосування одного атрибутного компонента до різних об'єктів ускладнюють описові поелементні студії складного комплексу (системи) такого утворення, яким було передмістя магдебурзького періоду. Суттєва засада аналітичного підходу полягає у поділі цілого на компоненти, але при цьому втрачаються не лише суттєві властивості системи, а й зникають суттєві властивості частин системи; аналітичний метод доцільний, якщо можна ціле розділити на взаємно незалежні частини¹⁴¹. Вище було показано, що спосіб господарювання і забудови важко відокремити від стосунків власності[•]. Застосовуючи елементи системного аналізу, необхідно показати ієрархію об'єктів та суб'єктів нерухомої власності і зв'язки (операції) між ними на передмістях Львова магдебурзького періоду.

Об'єкти власності

Територія міста – сукупність всіх теренів, що були під юрисдикцією магістрату.

Лани – виміряна (за допомогою одиниці площі „лан“) територія, надана місту володарем для господарювання.

Обшари – невиміряна територія, дарована володарем місту для використання.

Ibid. – S. 72. Власниками-шляхтичами були: Жечицький (Rzeczycki), Лянцкоронський (Lanckoroński), Дідинський (Didyński), Сверський (Swierski), Скотницький (Skotnicki), Почентовський (Poczetowski), Данилович (Daniłowicz, володів двома будинками), Лязуровський (Lazurowski), Жевуський (Rzewuski), Шолятицький (Szolatycki), галицький підсудок Сверський (Swierski), Малиновський (Malinowski), коронний підскарбій князь Домінік (Dominik, можливо, Заславський), коронний крайчий Якуб Собеський (Jakub Sobieski), Лагодовський (Łahodowski), Мілевський (Milewski), Кавецький (Kaweci), Тжинський (Trziński), Насіловський (Nasiłowski), Любачовський (Lubaczowski), Вайдичський (Waydiczski), Вельогурський (Wielogórski), староста стрийський (можливо, Потоцький)

Передмістя – територія поза міськими мурами, що перебувала в юрисдикції магістрату і використовувалася переважно для землеробства.

Міські села – села, засновані суб'єктами міського права, що набули статус феодално залежних від магістрату сіл.

Угіддя – території, що використовувалися для сільського господарства.

Підприємства – території і споруди (млини, цегельні), що мали промислове призначення.

Поселення – місця на теренах передмість, компактно забудовані хатами передміщан.

Оселя, „вулиця“ – типи поселення.

Воля – поселення, на певний термін звільнене від сплати податків.

Домогосподарство – житлове і господарські будівлі, переважно з городом, дрібного або середнього власника, орендаря.

Двір – комплекс житлових і господарських будівель заможного власника.

Фільварок – первісно господарство феодала, на території передмість – потужне велике господарство, до якого переважно належали двір і угіддя, часто – підприємства.

Суб'єкти власності

Магістрат (міська рада) – виборний орган, що здійснював всі функції самоврядування в місті на магдебурзькому праві.

Суб'єкт міського права – фізичні і юридичні особи, що перебували під юрисдикцією магістрату.

Особа з міським правом – особа, що надавалося їй залежно від низки квот, зокрема, від наявності нерухомості в „місті в мурах“.

Особа без міського права, котра, проте, постійно мешкала на території міста.

Війт (бургомістр) – виборний голова магістрату.

Рада, лава – підрозділи міської ради.

Лавник, райця – член міської ради.

Міщанин – особа з міським правом.

Патрицій – особа з міським правом, привілейований міщанин

Передміщанин – особа без міського права, міг володіти або орендувати нерухомість на теренах передмістя.

Селянин – особа феодално залежна від магістрату.

Суб'єкт держави – юридичні або фізичні особи, що підпорядковувалися безпосередньо жершавній (королівській владі):

Шляхетна особа – представник панівного стану в Польському королівстві та Речі Посполитій.

Шляхтич – представник дрібного або середнього прошарку панівного стану.

Магнат – представник найвищого прошарку панівного стану.

Староста – представник держави (короля).

Суб'єкт церкви – юридичні або фізичні особи, що належали до ієрархії католицької, православної чи вірменської Церкви.

Шпиталь – благодійний заклад, що опікувався німцями, каліками і старшими особами.

Операції (зв'язки) щодо об'єктів власності, що здійснюються між суб'єктами

Власне господарство магістрату – використання орендованої території для сільського господарства, заснування фільварку, волі, підприємства із застосуванням зисків для потреб міста і магістрату.

Оренда – тимчасове відчуження нерухомої власності взамін за грошову оплату.

Емфітевтична оренда – право вічного користування, навіть з правом продажу і успадкування.

Нечиншівна оренда – безоплатна.

Суборенда – вторинна оренда за грошову чи натуральну оплату.

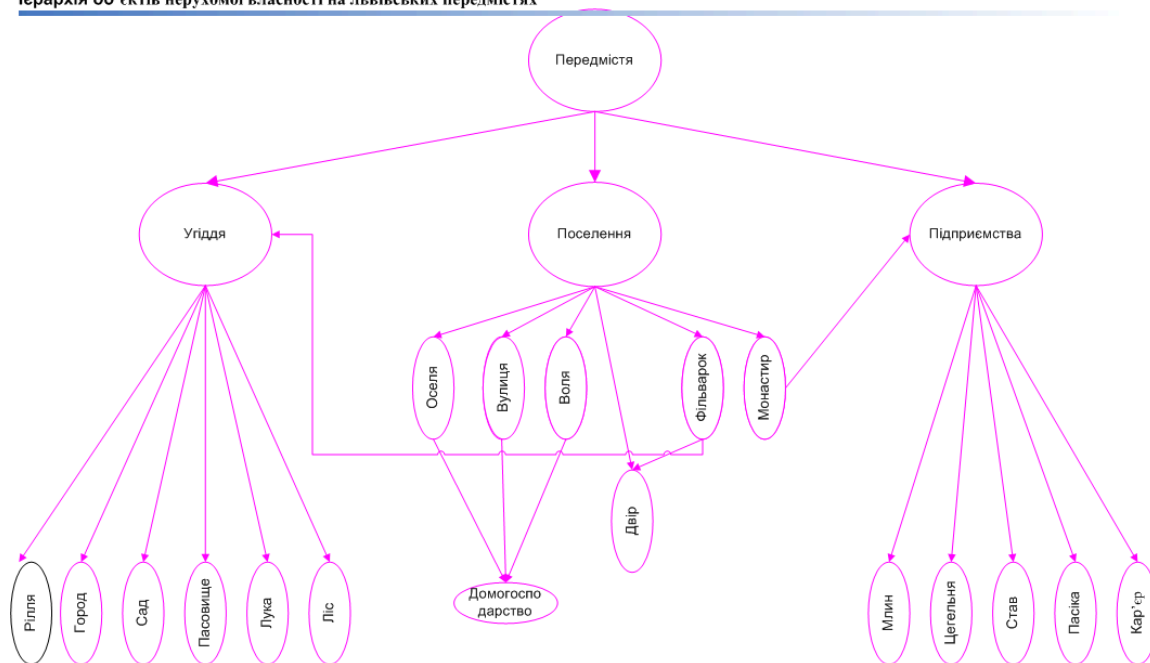
Продаж

Власне господарство – використання орендованої території для сільського господарства, заснування фільварку, волі, підприємства.

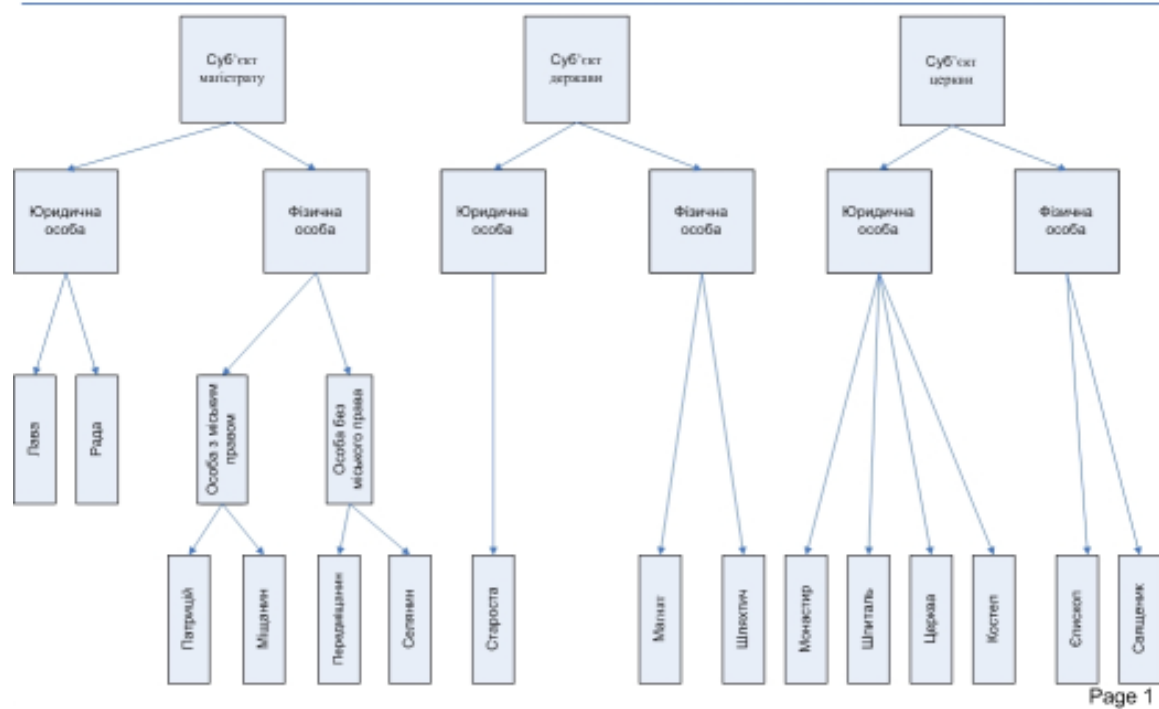
Легація – заповіт.

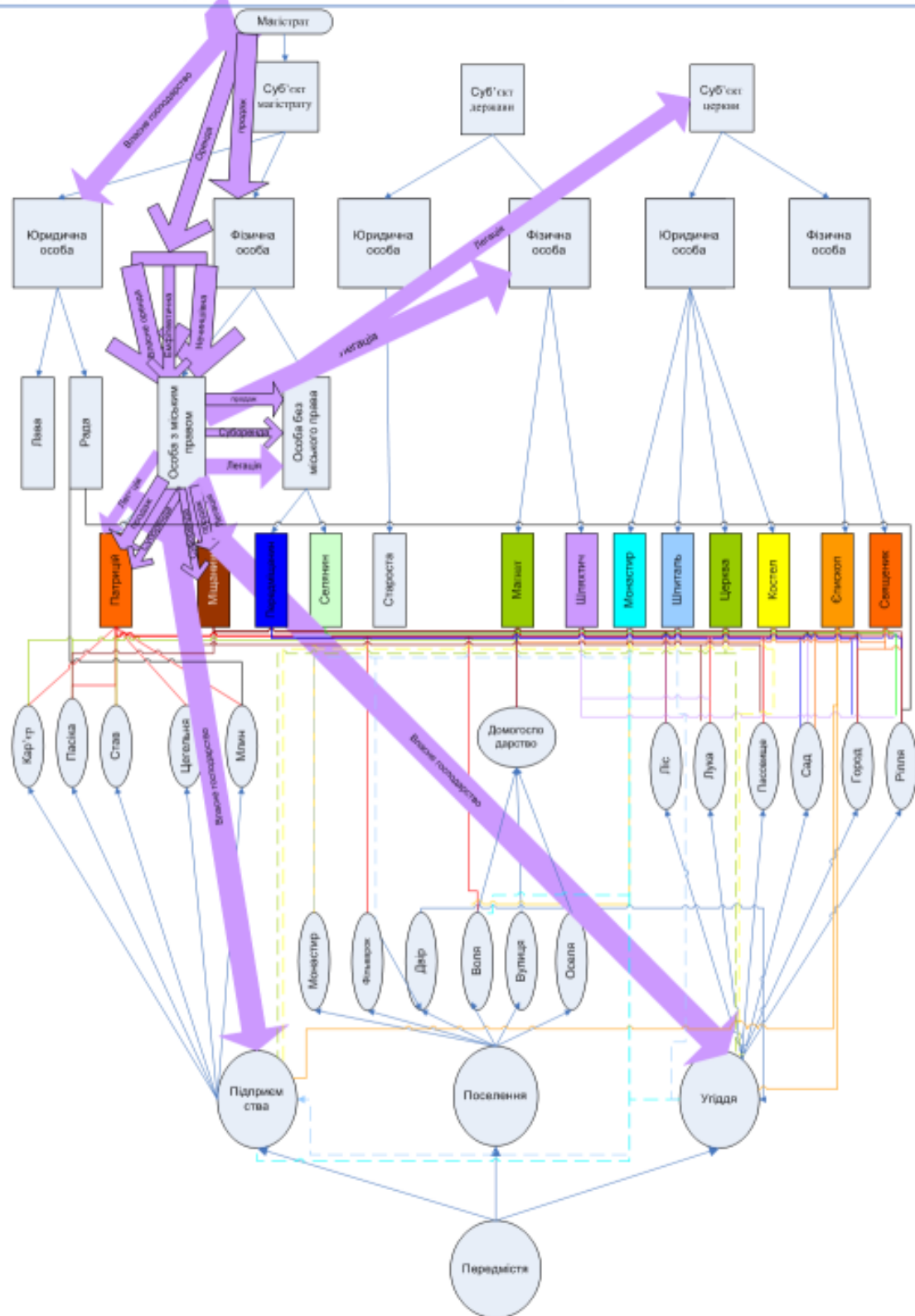
Граф 3.
Ієрархія об'єктів нерухомої власності на львівських передмістях

Граф 4.
Ієрархія суб'єктів нерухомої власності на львівських передмістях

Граф 5. Взаємодія між суб'єктами та їхні зв'язки з об'єктами львівських передмість

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Неопубліковані джерела

Державний архів Львівської області

Ф. 2 (Львівський магістрат), оп. 2, спр. 586, 4438.

Ф. 2 (Львівський магістрат), оп. 3, спр. 918.

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України

Відділ рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 4, спр. 26, 27, 47.

Відділ рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 5, спр. 31, 36.

Відділ рукописів. – Ф. Й. Гронського, оп. 6, спр. 47.

Кабінет картографії. – Спр. 4906к, 9590к

Центральний державний історичний архів України у Львові

Ф. 9 (Львівський городський суд), оп. 1, спр. 518.

Ф. 19 (Йосифінська метрика), оп. 6, спр. 113, 121.

Ф. 19 (Йосифінська метрика), оп. 9, спр. 23.

Ф. 19 (Йосифінська метрика), оп. 12, спр. 1–5.

Ф. 19 (Йосифінська метрика), оп. 16, спр. 1, 198.

Ф. 20 (Францісканська метрика), оп. 11, спр. 44.

Ф. 20 (Францісканська метрика), оп. 12, спр. 76–79.

Ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 1, спр. 108, 391, 395, 430, 523.

Ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 2, спр. 702, 773, 783, 806–811, 813.

Ф. 81 (Магістрат міста Кути), оп. 1, спр. 1.

Ф. 166 (Крайова табуля, м. Львів), оп. 1, спр. 1126.

Ф. 186 (Краєва земельна податкова комісія), оп. 1, спр. 3305, 3413, 3476–3495.

Ф. 186 (Краєва земельна податкова комісія), оп. 2, спр. 56.

Ф. 186 (Краєва земельна податкова комісія), оп. 8, спр. 629, 630.

Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, спр. 2550.

Ф. 742 (Колекція карт і планів), оп. 1, спр. 980.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Archiwum skarbu Koronnego. – Oddział 1, sygn. 21.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Kartografia, sygn. 54, W-260, 24244.

Kriegsarchiv (Wien)

Kartensammlung, ВІХ. – 390a (Jozephinische).

Kartensammlung, ВІХ 390 (Franziskanische).

Опубліковані джерела

Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1900. – Т. 7: Люстрація 1570 р. / Вид. М. Грушевський. – 362 с.

Ісаєвич Я. Найдавніший історичний опис Львова // Жовтень. – Львів, 1980. – № 10. – С. 105–114 (=Ісаєвич Я. „Альтана посеред раю“: Львів у 1582–1602 рр. // Львів: Історичні нариси / Упор. Я. Ісаєвич, Ф. Стеблій, М. Литвин. – Львів, 1996. – С. 29–44)

Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: Дослідження і матеріали // Львівські історичні праці. Джерела. – Львів, 1994. – Вип. 2.

Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст.: Збірник документів. / Упор. М. Капраль. – Львів, 1998. – Т. 1. – 640 с.

Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: 3б. док. / Упор. М. Капраль – Львів, 2000. – Т. 2. – 576 с.

Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст.: 3б. док. / Під ред. Я.П.Кіся. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1961. – 442 с.

Зіморевич Б. Потрійний Львів. Leopoldis triplex. – Львів: Центр Європи, 2002. – 224 с.

Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1872. – Т. 2. – 297 s., 1873. – Т. 4. – 303 s.

Heck J. Pomniejsze źródła dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleci. Lustracja starostwa Lwowskiego z r. 1570. – Stryj, 1890. —Zesz. 2. – 68 s.

Heck J. Pomniejsze źródła dziejów literatury i cywilizacji polskiej w XVI i XVII stuleci. Trzy dziełka Bartołomeja Zimorowicza – Stryj, 1891. —Zesz. 3. – 72 s.

Sta łańów inwentarz główny z osobna każdych verificatią, na sześć tractatów rozdzielony / *Zubyl R.* Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624–1635. Lwów, 1930. – S. 457–462.

Література

- Вавричин М., Голько О.* Показчик назв об'єктів, відображених на Спеціальній карті України Г. Боплана 1650 р. // Картографія та історія України: Зб. наук. праць. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2000. – С. 258–327.
- Вуйцик В.* Фортифікатори Львова XV–XVIII ст. // Вісник. Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1994. – № 2. – С. 18–23.
- Вуйцик В.* Львівські хвіртки. Штрих до історії міських фортифікацій // Галицька брама. – 1996. – № 57–58. – С. 14–15.
- Вуйцик В.* Територіальний розвиток міста Львова (До 1939 р.) // Вісник. Укрзахідпроектреставрація. Львів, 1997. – № 8. – С. 41–48.
- Вуйцик В.* Вулиця Галицька у Львові // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1999. – Ч. 10. – С. 37–61.
- Вуйцик В.* Будівельний рух у Львові другої половини XVIII століття // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. 241: Праці Комісії архітектури та містобудування. – С. 113–125.
- Вуйцик В.* Львівські барокові палаци. Палац Більських // Вісник. Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 2003. – № 13. – С. 65–73.
- Гаврилова Э. С.* Карта города Львова и ее развитие. – Львов, 1956.
- Гвоздик Л.П., Кузьмич О.І., Стародуб І.В.* Проблеми збереження топоніміки містобудування // Проблемы теории и истории архитектуры Украины. Сб. научн. трудов. – Одесса, 2001. – Вып. 2. – С. 109–111.
- Георгиева Ц.* Природна среда а модел на селищната система въ българского пространство през XV–XVII век // Исторически преглед. – София, 1996 (2). – Година петдесет и трета. – С. 31–56
- Гошко Т.* Нариси з історії магдебурзького права в Україні. XIV–початок XVII ст. – Львів, 2002. – 256 с.
- Гронський Й.* Будні середньовічного Львова // Жовтень. – Львів, 1981. – № 10. – С. 115–128; 1983. – № 3. – С. 99–107; 1984. – № 7. – С. 95–101, № 8. – С. 90–96.
- Давня львівська ратуша // Ратуша. – Львів, 2005. – Ч. 26. – С. 22.*
- Дашкевич Я. Р.* Социотопография городов как направление историко-краеведческих исследований // Первая всесоюзная научная конференция по историческому краеведению. (г. Полтава, октябрь 1987 г.) – Тезисы докладов и сообщений. – К., 1987. – С. 71–72.

Дашкевич Я. Завдання історичного картознавства в Україні. // Картографія та історія України: Збі. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк: Вид.-во М.П. Коць, 2000. – С. 13–17.

Дашкевич Я. Великомасштабна картографія України XVII – середини XVIII ст. Міські та військові плани // Картографія та історія України: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк: Вид.-во М.П.Коць, 2000. – С. 45–47.

Діба Ю., Петрик В. Планувальна структура „долокаційного“ Львова // Семінарії „Княжі часи“. – Львів, 2002. – С. 42–58.

Долинська М. Ретроспективна метода дослідження забудови середмістя Львова // Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини: Збірник наукових праць. – Львів, 1996. – С. 56–62.

Долинська М. Приватні і громадські кам'яниці у кварталах Львова біля Успенської церкви у XVIII ст. // Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип.32. – С. 206–217.

Долинська М. Українська дільниця Львова у XVI-XIX ст. (соціотопографічна характеристика): – Автореф. дис... канд. іст.наук. – Львів, 1997. – 24 с.

Долинська М. Українські квартали в часі австрійського періоду Львова / Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві // Вісник Державного університету „Львівська політехніка“. – Львів, 1999. – № 379. – С. 199–204.

Долинська М. „Хроніка Ставропігійського братства...“ Дениса Зубрицького як джерело для вивчення нерухомої власності Ставропігії // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та проблеми створення інформаційного банку даних“. – Львів, 1999. – С. 390–401.

Долинська М., Мельник О. Методика використання журналів обліку XIX ст. для локалізації нерухомості в Галичині // Вісник Національного університету „Львівська політехніка“. Архітектура. – Львів, 2000 р. – № 410. – С. 362–363.

Долинська М. „Вступ до соціотопографії“, як узагальнений метод історико-архівних попередніх досліджень в реставрації архітектурних об'єктів // Вісник Національного університету „Львівська політехніка“. Архітектура. – Львів: Вид.-во НУЛП, 2001 р. – № 429. – С. 166–173.

Долинська М. Йосифінська метрика Кут – джерело для соціотопографічного аналізу містечка // Народознавчі зошити. – Львів, 2002 р. – Ч. 1. – С. 3–17.

Долинська М. Ретроспективна топографія містечка Кути: метод дослідження, конскрипційний та етнічний аналіз // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Вимір, 2002. – Вип. 6. – С. 259–268.

Долинська М. До проблеми складових та джерел соціотопографії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Вимір, 2003. – Вип. 7. – С. 420–433.

Долинська М. Йосифінська метрика як джерело для вивчення території львівських передмість // Семінарії „Княжі часи“. Давній Львів. – Львів, 2003. – С. 47–54;

Долинська М. Термінологічні спокуси і пастки для українських „соціотопографів“ // Український гуманітарний огляд. – К., 2003. Вип. 9. – С. 26–43.

Долинська М. Спроба розрахунку кількості чиншівників на львівських передмістях другої половини XVIII ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія історична. – Тернопіль, 2004. – Вип. 2. – С. 9–13.

Долинська М. Історична топографія нерухомої власності містечка Кути (основні точки, шлях обходу) // Народознавчі зошити. – Львів, 2004. – Ч. 1–2. С. 563–581.

Долинська М. Елементи картографічного методу дослідження у вступі до соціотопографії // Історичне картознавство України: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004. С. 44–54.

Долинська М. Маловідома літографічна карта Львова першої половини XIX ст. // Історичне картознавство: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004. – С. 266–270.

Долинська М. Соціотопографічна характеристика Української (Руської) дільниці Львова у XVI–XVIII ст. Загальні уваги // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя / Ред. кол.: І. Гирич, Я. Грицак та ін. – Київ–Львів, 2004. – Т. 1. – С. 766–780.

Долинська М. Гороніми на територіях колишніх міських сіл Львова // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Вимір, 2004. – Вип. 8. – С. 229–235.

Долинська М. Відповідь Сергію Климовському // Український гуманітарний огляд. – К.: Критика, 2004. – Вип. 10. – С. 257–259.

Долинська М. Пам'ятник Королю Данилу в контексті історичної топографії Львова // Пам'ятки України: історія і культура. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 132–139.

Долинська М. Локалізація Ставропігійської друкарні у Львові // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 133–140.

Долинська М. Гороніми історичних передмість Львова кінця XVIII – початку XX ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2005. – Вип.39–40. – С. 413–429.

Долинська М. Неопублікований список „Головного інвентаря станів...“ 1608 р. для міста Львова // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – Вип. 7. – С. 89–105.

Дорош А. Львів. На південний схід від передмістя // Галицька брама. – Львів, 2001. – № 11–12. – С. 12–14.

Жук О.М. Історична топографія Луцька X –XVIII ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук. –Львів, 2000. – 22 с.

Запшкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. – 752 с.

Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині в першій половині століття. – Львів: Вид.-во Добра справа, 2003. – 206 с.

Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. – Львів: Центр Європи, 2002. – 602 с.

Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст. К.: ІА НАН України, 1996. – 271 с.

Іваночко У. Функціональна організація Галичини на основі картографічно-статистичних матеріалів XIXст. // Картографія та історія України: Зб. наук. праць. / Ред. кол.: Я.Дашкевич, П.Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк: Вид.-во М.П.Коць, 2000. – С. 133–142.

Іваночко У, Лінда С. Карти і плани Львова як джерело для досліджень просторового розвитку міста у підавстрійський період (1772–1918 рр.) // Історичне картознавство України: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 2004. – С. 214–265.

Капраль М. Станово–професійна структура населення Львова у другій чверті XVI ст. (за матеріалами міських рахункових книг) // Україна в минулому. – К.; Львів, 1994. – Вип. 6.– С 7–34.

Капраль М. М. Фінансові книги Львова другої чверті XVI ст. як джерело дослідження історичної демографії та соціотопографії: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1996. – 24 с.

Капраль М. Привілеї міста Львова XIV-XVIII ст. (Історико-джерелознавчий огляд) // Привілеї міста Львова XIV-XVIII ст. / Львівські історичні пам'ятки. – Львів, 1998. – Т. 1. – С. 7–25.

Капраль М. Проблеми соціотопографії Львова (за матеріалами фінансових книг другої чверті XVI ст. // Lwów. Miasto. Społeczeństwo. Kultura. Studia z dziejów Lwowa / Pod red. H.W. Żalińskiego i K. Karolczaka. – Kraków: WSP, 1998. – S. 41–46.

Капраль М. Джерела до історичної демографії та соціотопографії Львова XVI–XVII ст. у варшавських архівних збірках // Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ в Україні. – Львів, 1999. – Вип. 2 (1995–1997 рр.). – С. 200–204.

Капраль М. Соціотопографія львівського середмістя середини XVI ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Вимір, 2001. – Вип. 5. – С. 59–72

Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, Львівське відділення Ін-ту української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2003. – 440 с.

Катренко А.В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації. Навчальний посібник. – Львів: Новий світ, 2003. – 424 с.

Климовський С.І. Соціально-топографічний розвиток Києва XVI – прешої половини XVII сторіччя: Автореф. дис... канд. іст. наук. К., 1997. – 18 с.

Климовський С.І. Соціальна топографія Києва XVI – середини XVII сторіччя. – К.: Стило, 2002. – 229 с.

Кісь Я.П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.). – Львів: Вид-во Львівського університету, 1968. – 234 с.

Ковалюк М. Кути – антропогеографічна студія // Науковий збірник географічної секції при українській студентській громаді в Кракові / Під ред. д-ра В.Кубійовича доцента Ягайлонського університету. – Краків, 1930. – С. 55–64.

Козубська О. Львівський катедральний костюл в історіографії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Вимір, 2001. – Вип. 5. – С. 140–152.

Козубська О. Львівський костел Марії Сніжної в історіографії // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного

університету ім. І.Франка. – Львів, 2001. – Вип. 4. – С. 327–333.

Кос Г. Українська дільниця середньовічного Львова (до питання історії будівництва та архітектури XV-XIX ст.) // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1994. – Вип. 5. – С. 66–75

Кос Г. З історії забудови вірменської дільниці у Львові // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. 227: Праці секції мистецтвознавства. – С. 289–295.

Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., Наук. думка, 1984. – 174 с.

Крип'якевич І. Топоніміка старого Львова // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР. – Київ, 1964. – № 5 (67) вересень-жовтень. – С. 85–87.

Кульчицький В., Бойко І., Натасяк І., Мікула О. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 82 с.

Лемко І. Львів понад усе. – Львів: ЛА Піраміда, 2003. – 184 с.

Лисяк-Рудницький І. Проблеми термінології та періодизації в українській історії // Історичні есе. – К., Основи, 1994. – Т. 1. – С. 41–43.

Лісовська Є. Кадастрові карти як джерело до історії Галичини // Картографія та історія України: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Львів; Київ; Нью-Йорк: Вид.-во М.П. Коць, 2000. – С. 243–251.

Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.

Мартинюк А., Тарас Я. Перший детальний план міста Львова // Народознавчі зошити. – 2000. – Зош. 2 (32). – С. 365–372.

Меламед В. Евреи во Львове (XIII – первая половина XX века): События, общество, люди. – Львов: Совмест. укр. – америк. предпр. ТЕКОП, 1994. – 266 с.

Могитич Р. Елементи регулярного планування у містах княжої Галичини // Міжнародна наукова конференція „Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції“ (м. Галич, 19-21 серпня 1993 р.). Тези доповідей та повідомлень. – Львів. – С. 90–91.

Могитич Р. Планувальна структура львівського середмістя і проблеми його датування // Записки НТШ. – Львів, 1994. – Т. 227: Праці секції мистецтвознавства. – С. 279-288.

Могитич Р. Стефан Львович, або ж як львів'яни гору перенесли // Галицька брама. – Львів, 1996. – № 57–58. – С. 16–17.

Могитич Р. Розвиток міських функцій середньовічного Львова // Вісник. Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1997. – № 8. – С. 49–52.

Могитич Р. Проблеми початків Львівського середмістя у світлі документів та історіографії Львова // Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини. Зб. наук. праць – Львів, 1998. С. 91–93.

Могитич Р. Розвиток планувальної структури північно–західної частини львівського середмістя (до кінця XIV ст.) // Вісник. Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 2000. – № 11. – С. 15–22.

Могитич Р. Передмістя самоврядного Львова у першій половині XVII ст. // Вісник Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 2003. – Ч. 13. – С. 33–51.

Надрага О. Серед львівських парків. – Львів: ЛА Піраміда, 2004. – 291 с.

Петришин Г. Карта фон Міга як джерело до містознавства Галичини // Картографія та історія України: Зб. наук. праць / Ред. кол.: Я. Дашкевич, П. Сохань та ін. – Л – Львів; Київ; Нью-Йорк: Вид.-во М.П.Коць, 2000. – С. 54–79.

Петришин Г., Іваночко У. Еволюція принципів класифікації міст Галичини в австрійський період // Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві. Вісник Державного університету „Львівська політехніка“. – Львів, 1999. – № 379. – С. 67–95.

Петрушевичь А. Лингвистическо-историческая изследованія о начаткахъ города Львова и окрестностей его, съ воззрениємъ на предисторическія времена переселенія словенскихъ и румынскихъ племень изъ придунайскихъ странъ въ предкарпатскія области. – Львовъ: Народный дом, 1893. – 660 с.

Попельницька О. Історична топографія Київського Подолу XVII – початку XIX ст. – К.: Стилос, 2002. – 300 с.

Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI века. – К.: Наук. думка, 1989. – 262 с.

Сіреджук П. До генези міст Галицької землі у XIV – XVIII ст. // Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві. Вісник Державного університету „Львівська політехніка“. – Львів, 1999. – № 379. – С. 60–66.

Толочко П. Історична топографія стародавнього Києва. – К.: Наук. думка, 1972. – 217 с.

Трегубова Т. А. Планировка средневекового Львова // Строительство и архитектура. – К., 1968. – № 6. – С. 17–19.

Трегубова Т. А. Реконструкція розпланування середньовічного Львова за письмовими джерелами // Архітектурна спадщина України. – № 3. – Част. друга. – К.: Українознавство, 1996. – С. 17–31

Шишка О. Між Зеленою і Стрийською // Галицька брама. – Львів, 2001. – № 11–12 (83–84). – С. 2–4.

Яценко Г. А. Юридика міста Львова в XVIII столітті // Питання історії СРСР. – Львів, 1958. – С. 80–95.

Aleksandrowycz W. Augustyn Pensel – lwowski malarz pochodzenia polskiego z XVI wieku // Przegląd Wschodni. – Warszawa, 1993 – S. 11–32.

Bagerová N, Šramek R. Podíl onomastiky při standart i zovānt urbanonymie / Urbanonymia. Zborník prednášok z 2 celoštátneho onomastickeho semināra. – Madra–Piesky – 8–10 oktōbra 1986. – Univerzita Komenského v Bratislave. – S. 11–15.

Baker A. R. H. Nekteré aspekty vyvoju britské historické geografie v letech 1966-1986 // Historická geografie. – Praha: Historický ustav, 1986. – Č. 25. – S. 25–43.

Barwiński E., Wąsowicz M. Reformy Józefa II i jego następców i ich pozostałości archiwalne. – Lwów, 1935. – 39 s.

Benevo L. Miasto w dziejach Europy. – Warszawa, 1995. – 250 s. (Tłumaczenie z włoskiego. – 1993).

Białynia-Chołodecki J. Cmentarz Stryjski we Lwowie // Biblioteka lwowska. – Warszawa, 1990. – T. 2. – S. 1–90.

Biggs M. Putting the State on the Map: Cartography, Territory and European State Formation. – // Comparative studies in Society and History. An International Quarterly. – Cambridge, 1999. – Volume 41. – № 2. – P. 374–405.

Black J. Maps and History. Constructing the Image of the Past. – New Haven, London: Yale University Press, 1997. – 267 p.

Bogucka M. Z zagadnień socjotopograficznych większych miast Polski w XVI-XVII wiekach // Miasta doby feudalnej w Europie śródkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne / Pod red. Al. Giegsztera i T. Rosłanowskiego. – Warszawa; Poznań; Toruń: Państwowe wyd-wo naukowe, 1976. – S.147–175.

Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. – Warszawa, 1986. – Cz.2.: XVI–XVIII w. – 675

s.

Bohač Z. Rec.: Semotanová E. The Significance of Old Maps and Plans in the Formation and Preservation of the Living Environment in Prague // *Historická geografie / Miscellaneae*. – Praha: Historický ústav, 1997. – S. 396–397.

Bohajło W. Amerykańska „nowa historia“ // *Acta Universitatis Wratislaviensi. Prawo. Studia i szkice z dziejów najnowszej politologii i socjologii – CCXXX*. – Wrocław: Wyd.-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994. – S. 257–265.

Brather S. “Gründungsstädte” oder Ausbau der slavischer Siedlungen? Die Aussagekraft der hochmittelalterlichen Bodenfunde zum Verhältnis von Slaven und Deutschen // *Wratislavia Antiqua. Studia z dziejów Wrocławia. Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa / Pod red. J. Piekalskiego i K. Wachowskiego*. – Wrocław, 2000. – S. 113–126.

Broński K. Przemiany socjotopograficzne i przestrzenne Stanisławowa w XIX w. Analiza porównawcza // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 87–96.

Brozová J. Sklářské podnikání v topografii barokní Prahy // *Historická geografie / Miscellaneae*. – Praha, 1997. – S. 51–81.

Brzezowski W. Parcelacja i zabudowa w wieku XIII–XVIII: Kompleksowe archeologiczno – architektoniczne badania w kwartale zabudowy ograniczonym we Wrocławiu // *Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu. (Rocznik)* – Wrocław, 1998. – T. XXXIX. – S. 35–282.

Buśko C. Piekalski J. Możliwości poznawcze archeologii w badaniach życia codziennego w średniowiecznym mieście na przykładzie parcel przy ulice Więziennej we Wrocławiu // *Archeologia. Historica Polonia – Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998 – Serial. – T.7. Materiały z IV Sesji „Życie codzienne w średniowiecznym mieście“*. 22–25.10.1996. – S. 11–32.

Buśko C. Piekalski J. Średniowieczna i nowożytna parcela mieszczańska przy ulice Górskiego,20 / zaułek Koci,31 // *Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu. – (Rocznik)* – Wrocław, 1993. – T. XXXV. – S.152–175.

Buśko C. Badania archeologiczne ulic wrocławskich // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – Warszawa, 1999. – № 1-2. – S. 39–50.

Chaunu P. Economic History: Past Achievements and Future Prospects / *Constructing the Past. Essays in historical methodology*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – P. 28–46.

Chorowska D., Karst D., Lasota Cz. Organizacja przestrzenna produkcji i sprzedarzy piwa w średniowiecznej Świdnicy // *Archeologia. Historica Polonia / Uniwersytet Mikołaja Kopernika*. – Serial. – Toruń, 1998. – T.7. Materiały z IV Sesji „Życie codzienne w średniowiecznym mieście”. 22–25.10.1996. – S. 157–189.

Czacharowski A. Ze studiów nad strukturą społeczną mieszczaństwa toruńskiego na przełomie XIV/XV wieków // *Acta Universitatis Nicolai Copernici* – Toruń, 1973. – Nauki humanistyczno-społeczne. – Zesz.58. – Historia. IX. – S.89–97.

Czacharowski A. Zagadnienia socjotopograficzne późnośredniowiecznego Torunia // *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne / Pod red. Al. Giegsztera i T. Rosłanowskiego*. – Warszawa; Poznań; Toruń : Państwowe wyd-wo naukowe, 1976. – S. 137–146.

Czacharowski A. Sociotopography of Medieval and Late- Medieval Towns in the North-European Zone as Exampifield by Torun // *Acta Poloniae Historica* – Warszawa: Wydawnictwo PAN, 1976. – T.34. – S. 121–129.

Czaja R. Socjotopografia miasta Elbląga w średniowieczu. – Toruń. – 1992. – 191 s.

Czapla K. Niektóre zagadnienia wewnętrznego rozplanowania działki mieszczańskiej na Starym Mieście w Głogowie // *Archeologia. Historica Polonia* – Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1998 – Serial. – T.7. Materiały z IV Sesji „Życie codzienne w średniowiecznym mieście”. 22–25.10.1996. – S. 127–137.

Czołowski A. Obraz dziejowy Lwowa // *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*. – Lwów, 1896. – S. I–XX.

Czołowski A. Jan III i miasto Lwów. Wspomnienia w trzechsetną rocznicę urodzin króla. – Lwów, 1929. – 32 s.

Dolynska M. Przedprojektowe konserwatorski badania // *Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska. Konferencja Końcowa: Dziedzictwo kulturowe fundamentem rozwoju cywilizacji. Materiały konferancyjne*. – Kraków, 2000. – S. 113.

Dolynska M. Preservation Preproject Research Based on Social& Topographical Testimonial // *The International Conference on Conservation. Conference Papers*. – Kraków, 2000. – P. 380–382.

Dzieje miasta Nowego Sącza / Pod. red. F.Kiryka. – Warszawa; Kraków, 1992. – 836 s.

Dziubiński L. Okolice i dobra miasta Lwowa. Szkic historyczno-etnograficzny // *Miasto Lwów w okresie samorządu...* – S.

469–514.

Flodr M. Úsilí městské rady o jurisdikci nad Brněnskými předměstími ve 13. a 14. století // Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university. Řada historická. – Brno, 1995. – Ročník. – Č. 42. – S. 25–38.

Furet F. Quantitative Methods in History // Constructing the Past. Essays in historical methodology. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. — P.12–27.

Gácsová A. Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a prvej polovici 16.storočia. – Bratislava, 1972 – 194 s.

Goliński M. Socjotopografia dużego miasta a źródła podatkowe. Wybrane problemy na przykładzie Wrocławia i Świdnicy w XIV-XV wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S.43–53.

Goliński M. Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia // Acta Universitatis Wratislaviensi. – Historia. – Wrocław: Wyd-wo UW, 1997. – T. CXXXIV. – № 2010. – 540 s.

Goliński M. Archiwalia do badań socjotopograficznych średniowiecznych miast śląskich // Śląsk i Czechy a kultura wielkomorawska. – Uniwersytet Wrocławski, Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu – Wrocław, 1997. – S. 111–115.

Goliński M. Kwartal dawnej zabudowy w świetle badań historycznych / Kompleksowe archeologiczno–architektoniczne badania w kwartale zabudowy we Wrocławiu // Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu. – (Rocznik) – Wrocław, 1998. – T. XXXIX. – S. 209–221.

Goliński M. Praski tyn wobec skutków XIII-wiecznej transformacji miasta // Wratislavia Antiqua. Studia z dziejów Wrocławia. Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa / Pod red. J.Piekalskiego i K.Wachowskiego. – Wrocław, 2000. – S. 139 – 146.

Goliński M. Wokół socjotopografii późnośredniowiecznej Świdnicy. – Wrocław: Wyd-wo uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – Cześć 1. – Historia 141. – 229 s.

Haža Z. Stav a struktura obyvatel na panství Sovinec ve světle soupisů dané z hlavy pro rok 1691 // Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university. Řada historická. – Brno, 1994. – Ročník. – Č. 41. – S. 55–72

Herbst S. Ulica Marszałkowska. – Warszawa: Wyd.-wo Veda, 1998. – 414 s.

Herlihy P. Odessa: A History 1794–1914. – Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, 1986. – 411 p.

Hoffman F. Ke vzníku městského zřízení v českých zemích // Český časopis historický – Praha, 1999. – Ročník. – S. 589–602.

Jasiński T. Z zagadnień topografii społecznej średniowiecznego Torunia. – Część 1 – Stare miasto // Zapiski historyczne. – Warszawa–Poznań–Toruń: Państwowe wyd.-wo naukowe, 1983. – T. XLVIII. – Zeszyt 3. – S. 5–49.

Jasiński T. Dom rodzinny Mikolaja Kopernika. Przyczynek do studijow nad socjotopografią późnośredniowiecznego miasta // Kwartalnik Historyczny. – Warszawa, 1985. – Rocznik XCII. – № 4. – S. 861–864.

Jasiński T. Próba nowego spojrzenia na toruńskie księgi szosu // Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu. – Toruń, 1996. – S. 133–139.

Janeczek A. Ulice etniczne w miastach Rusi Czerwonej w XIV–XVI wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1999. – Rok XLVII. – № 1–2. – S. 131–147.

Jaworski F. Ratusz Lwowski // Biblioteka Lwowska. – Warszawa, 1990. – T. 1. – S. 1–95.

Kašpar J. Geografická metoda a kartografická metoda v historické práci (Příspěvek terminologický) // Historická geografie – Praha, 1985. – Č. 24 – S. 214–218.

Kiryk F. Mieszkańcy średniowiecznego Przeworska // Studia Historyczne. – Kraków: Secesja, 1999. – Kwartalnik. – Rok XLII. – Zeszyt 4 (167). – S. 487–503.

Klonder A. Rec.: Schultz H. Berlin 1650–1800. Socialgeschichte einer Residenz. – Berlin, 1987 // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1991. – Rok XXXIX. – № 1. – S. 63–71.

Kowalczyk M. Rozwój terytorialny miasta // Miasto Lwów w okresie samorządu... – S. 299–351.

Krajčovič R. Urbanonymia a dejiny / Urbanonymia. Zborník prednášok 2 celoštátneho onomastickeho seminára. Madra–Piesky 8–10 októbra 1986. – Univerzita Komenského v Bratislave. – S. 21–27.

Krawcow S. Topografia wspólnot wyznaniowych w miastach Rusi Czerwonej // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 77–79.

Kuča K. Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezku. – Praha: Nakladatelství Libri, 1996. – Dil 1. – 318 s.

Kudronóvská O. Josefské mapování českých zemí a jeho topografický popis (s rozbořem popisu pražské sekce) // *Historická geografie*. – Praha, 1985. – Č. 24. – S.55–103.

Kutrzeba S. Historja źródeł dawnego prawa polskiego. – Lwów; Warszawa; Kraków: Wyd.-wo zakładu narodowego jm. Ossolińskich, – 1926. – T. 2. – 463 s.

Lichtenberger E. Historische Stadt forschung und Kartographie. Die socialraumliche und funktionelle Gliederung von Wien um 1770. // *Daus S.* Kartographie der Gedenwart in Österreich. – Wien, 1984. – S. 170–192.

Lichtenberger E. Vienna – Bridge between Cultures. – London; New-York: Belhaven Press, 1993. – 212 p.

Maciuk O. Miejsce zamku w socjotopografji miast ruskich // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 75–76.

Matúšová P. Ke stavu a vývoju urbanonymie měst na česko–německém jazykovém rozmezí // *Urbanonymia*. Zbornik prednášok 2 celoštátneho onomastickeho seminára. Madra–Piesky 8–10 oktöbra 1986. – Univerzita Komenského v Bratislave. – S. 85–90.

Matuszewski J. Nazwy administracyjne osad lokowanych na prawie niemieckim. – Łódź: Łódźkie towarzystwo naukowe, 1974. – 155 s.

Mikulski K. Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII wieku – Toruń, 1999. – 464 s.

Motylewicz J. Ulice etniczne w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w XVII i XVIII wieku // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – 1999. – Rok XLVII. – № 1–2. – S. 149–155.

Nemitz J. Die historische Analyse städtischer Wohn- und Gewerbelagen: die Auswertung socialtopographie. – St. Katharinen, 1989. – 114 s.

Olivová-Nezbedová L. Pomístní jména jako důležitý factor při určování a lokalizaci zaniklých osad // *Historická geografie*. – Praha: Historický ustav, 1986. – Č. 25 – S. 255–267.

Państwo Radłowskie w metryce Józefińskiej z 1785–1787 roku. – Wojnicz: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wojnickiej, 2002. – 208 s.

Państwo Więckowickie i Zakrzowskie oraz część państwa Tarnowskiego w metryce Józefińskiej z 1785–1787 roku. – Wojnicz: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wojnickiej, 2002. – 211 s.

Petehyrycz W. Bełz i Busk: proba rekonstrukcji socjotopograficznej w X–XIV ww. // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 67–69.

Posackij B. Rozwój przestrzenny miast Ukrainy Zachodniej w okresie powojennym // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 115-126.

Pudelko J. Zagadnienia urbanistyczne średniowiecznej Legnicy w świetle spisu czynszowego z roku 1451. Proba rekonstrukcji parcelacji // Kwartalnik Architektury i Urbanistyki. Teoria i Historia. – Warszawa, 1971. – T. XVI. – Zeszyt 4. – S. 249–266.

Puršová J. Dialectic Integration of Science: Some Problems of Methodology / History and Society. Published on the Occasion of the XVIth International Congress of Historical Sciences in Stuttgart 1985 – Prague, 1985. – S. 181–203.

Reiling M. Bevölkerung und Socialtopographie Freiburgs im 17. und 18. J. Familien, Gewerbe und socialer Status. – Freiburg, 1989. – 358 s

Rębkowski M. Pierwsze lokacje miast w księstwie Zachodniopomorskim. Przemiany przestrzenne i kulturowe. – Kołobrzeg: IAEPAN, 2001, – 261 s.

Roslanowski T. Zagadnienia socjotopografii porównawczej na przykładzie wczesnośredniowiecznych miast Europy środkowej // Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne / Pod red. Al. Giegsztera i T. Roslanowskiego. – Warszawa; Poznań; Toruń: Państwowe wyd-wo naukowe, 1976. – S. 9–34 s.

Roslanowski T. Stan badań nad socjotopografią miast w Polsce // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1993. – Rok XLI. – № 4.

Roslanowski T. Socjotopografia i urbanistyka Polski i Ukrainy w wiekach XIV-XIX/XX (zagadnienia porównawcze) // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 3–14.

Samsonowicz H. Dobrze i źle dzielnicy małych miast w Polsce w wiekach XV-XVI / Miasto, region, społeczeństwo. – Białystok, 1992 – S. 31–36.

Samsonowicz H. Średniowieczne księgi sądowe małych miast w Polsce // Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. – Poznań, 1997. – S. 478–484.

Samsonowicz H. Ulica w mieście średniowiecznym: szlak, miejsce działań, przekaz informacji // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – Warszawa, 1998. – Rok XLVI. – № 3–4. – S. 221–225.

Schoch W. Die Bevölkerung der Stadt St. Gallen im Jahre 1411. Eine sozialgeschichtliche und socialtopographische Untersuchung. – St. Gallen, 1997. – 341 s.

Scholkmann B. Von der Peripherie zum Zentrum. Zum Stand der archäologischen Erforschung südwestdeutscher Städte des Mittelalters // *Wratislavia Antiqua. Studia z dziejów Wrocławia. Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa środkowa /* Pod red. J. Piekalskiego i K. Wachowskiego. – Wrocław, 2000. – S. 157–180.

Semotanová E. The Significance of Old Maps and Plans in the Formation and Preservation of the Living Environment in Prague // *Historická geografie.* – Praha: Historický ústav, 1988. – Č. 27 – S. 241–289

Semotanová E. Kam směřuje naše historická geografie? // *Historická geografie. Sborník příspěvků k dějinám osídlení.* – Praha: Historický ústav, 1995. – Č. 28. – S.11–15.

Semotanová Eva. Roots and Sources of Contemporary Czech Historical Geography / *Czech Historiography in the 1990s. To Professor Jaroslav Mezník, a Gentleman and outstanding Historian // Historica.* – Prague, 2001. – № 7 – 8 (2000-2001). – S. 227–246.

Sowina U. Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczańskie z początku XVI wieku. Analiza źródłoznawcza // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej.* – Warszawa, 1991. – Rok XXXIX. – № 1. – S. 3–25.

Sowina U. Sieradz. Układ przestrzenny i społeczeństwo miasta w XV – XVI w. – Warszawa; Sieradz, 1991. – 213 s.

Tazbir J. Literatura Polskiego baroku o znaczeniu map // *Miasto, region, społeczeństwo.* – Białystok, 1992 – S.275–288.

Tomczak A. Źródła kartograficzne do dziejów Torunia z przełomu XVIII i XIX wieków // *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki humanistyczno-społeczne.* – Historia. IX. – Toruń, 1973. – Zesz. 58. – S. 175–179.

Wiesiołowski J. Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania. – Poznań: Wyd. przyjaciół nauki, 1997. – 284 s.

Wiesiołowski J. Sołacz średniowieczny i staropolski // *Sołacz. Kronika miasta Poznania.* – Poznań, 1999. – 3. – S. 27–52.

Wiesiołowski J. Poznański katalog rajców dożywotnych z początku wieku XVI / *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów.* – Poznań, 1997. – S. 513–519.

Wojtowicz Z. Z problematyki socjotopografii miasta europejskiego epoki Oświecenia // *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne /* Pod red. Al. Giegsztera i T. Rosłanowskiego. – Warszawa; Poznań; Toruń: Państwowe wyd-wo naukowe, 1976. – S. 275-289

Wyrobisz A. Nazwy ulic, placów i dzielnic w miastach polskich: nośniki informacji – źródła historyczne – zabytki kultury // *Przegląd Historyczny*. – Warszawa, 1999. – T. XC. – Zesz. 4. – S. 511 – 523.

Zarebska T. Badania historyczno-urbanistyczne metodą analiz przestrzennych // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – Warszawa, 1996. – Rok XLIV. – № 1. – S. 15–24.

Zarebska T. Ewolucja zasad kształtowania ulic w miastach Polski przedrozbiorowej // *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. – Warszawa, 1998. – Rok XLVI. – № 3–4. – S. 227–266.

Zieliński J. Ulica Nowy Świat. – Warszawa, 1998. – 157 s

Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624–1635. Lwów, 1930. – 496 s.

Żelichowski R. Ulica Smolna. – Warszawa, 1998. – 113 s.

Довідникова література

Грабко Л.Р., Мельник Б.В. Довідник перейменувань вулиць та площ Львова. – Львів, 1971. – 267 с.

Йосифінська (1785–1788) і францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. / Скл. П. Пироженко, В. Сіверська. – К.: Наук. думка, 1965. – 355 с.

Кос Г., Федина Р. Вулиця Руська у Львові. – Львів: Центр Європи, 1996. – 90 с.

Краківська хартія. 2000 р. // Охорона культурної спадщини: Збірник міжнародних документів. – К., 2002. – С. 95–98.

Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів: Каменяр, 1991. – 167 с.

Липка Р.М. Ансамбль вулиці Вірменської. – Львів: Каменяр, 1983. – 110 с.

Локалізація львівської історичної забудови на стадії передпроектних досліджень. Методичні вказівки до курсових проектів для студентів базового напрямку спеціальності 5.12001 „Архітектура“ та спеціальності 7.120101 „Архітектура будівель і споруд“ спеціалізації 7.120 101.01 „Реконструкція та реставрація архітектурних об'єктів“ / Укл. М.Л. Долинська. – Львів, 2001. – 16 с.

Мельник Б. Довідник перейменувань вулиць і площ Львова. – Львів: Світ, 2001. – 127 с.

Мельник Б.В. Вулицями старовинного Львова. – Львів, 2001. – 272 с.

Німець О. Кути. Сторінки з історії містечка. – Косів, 1998. – 78с.

Могитич І.Р. Ансамбль вулиці Руської. – Львів: Каменяр, 1982.

Основні групи джерел та їхній архівний пошук (писемні джерела). Методичні вказівки до курсових проектів для студентів базового напрямку спеціальності 5.12001 „Архітектура“ та спеціальності 7.120101 „Архітектура будівель і споруд“ спеціалізації 7.120 101.01 „Реконструкція та реставрація архітектурних об’єктів“ / Укл. М.Л.Долинська.– Львів, 2002. – 16 с.

Основні групи джерел та їхній архівний пошук (картографічні джерела). Методичні вказівки до курсових проектів для студентів базового напрямку спеціальності 5.12001 „Архітектура“ та спеціальності 7.120101 „Архітектура будівель і споруд“ спеціалізації 7.120 101.01 „Реконструкція та реставрація архітектурних об’єктів“ / Укл. М.Л.Долинська.– Львів, 2002. – 14 с.

Основні групи джерел та їхній архівний пошук (графічні джерела). Методичні вказівки до курсових проектів для студентів базового напрямку спеціальності 5.12001 „Архітектура“ та спеціальності 7.120101 „Архітектура будівель і споруд“ спеціалізації 7.120 101.01 „Реконструкція та реставрація архітектурних об’єктів“ / Укл. М.Л.Долинська.– Львів, 2003. – 16 с.

Основні групи джерел та їхній архівний пошук (іконографічні джерела). Методичні вказівки до курсових проектів для студентів базового напрямку спеціальності 5.12001 „Архітектура“ та спеціальності 7.120101 „Архітектура будівель і споруд“ спеціалізації 7.120 101.01 „Реконструкція та реставрація архітектурних об’єктів“ / Укл. М.Л.Долинська.– Львів, 2003. – 12 с.

Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – Москва: Наука, 1978. – 198 с.

Словник іншомовних слів. – К: Головна редакція УРЕ, 1974. – 774 с.

Словарь української мови / Упор., з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. – Київ, 1907. –Т. 1. – 494 с.

Словник української мови. – К., 1970. – Т. 1.

Степанів О. Сучасний Львів: Путівник. – Вид. стереотипне. – Львів: Фенікс, 1992. – 144 с.

Czerner O. Lwów na dawnej rycinie i planie. – Wrocław: Ossolineum, 1997. – 269 s.

Kaczorowski B. Zabytki starego Lwowa. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza, 1990. – 207 s.

Laštůvka M., Ledvinka V. a kol. Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. – Praha: Nak-*vi* Libri Praha, 1997–1998. – T. 1. – Dil. 1. – 726 s.

Nowa encyklopedia powszechna PWN. – Warszawa, 1998. – T. 6.

Neu verbesserter Wegweiser der kön. Hauptstadt Lemberg / Verfasst Szeziński. – Lemberg, 1863. – 108 p.

A New English Dictionary of Historical Principles. – Oxford: at the Clarenton Press, 1888. – Vol. 9.

Orts-Repertorium des Königreiches Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau. Auf Grundlage der Volkszählung vom Jahre 1869 bearbeitet von der k. k. Statistischen Central-Commission. – Wien: Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, 1874. – 398 p.

Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław–Warszawa–Kraków: Wyd-wo PAN, 1973. – T. X / 2. – Zesz. 45. – 320 s.

Przewodnik po Lwowie / Ułożył Fr. Barański. Z planem i widokami Lwowa. – Lwów: Nakładem księgarni H. Altenberga, [1902]. – 182 s.

Słownik języka polskiego J. Karłowicza i W. Niedźwiedzkiego. Warszawa, 1919. – T. 7.

Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich / Pod red. Chlebowskiego B. i innych. – Warszawa, 1884. – T. 5; 1890. – T. 11. – 960 s.

Skorowidz c.k miasta Lwowa. – Lwów, 1899.

Spis domów i ulic c.k. głównego miasta Lwowa, z przedmieściami. – Lwów, 1856. – 48 s.

Wielki Lwów. Le grand Leopold / Uwagi i cyfry opracował I. Drexler. – Lwów: nakładem gminy miasta Lwowa, 1920.

ВИСНОВКИ

Історичну топографію урбаністичного об'єкта можна ототожнити із „вступом до соціотопографії“. Соціотопографія передбачає дослідження зв'язків між суспільними структурами і простором міста, тобто накладання результатів студій соціальної, етнічної, культурної історії на історичну топографічну підоснову міста. Оскільки зворотна залежність між соціальною структурою і мережею міських осередків виключає пріоритет якоїсь однієї складової, то звідси випливає необхідність розмежування на власне соціотопографію та вступ до неї, завданням якого повинно бути відтворення топографічної підоснови на якнайбільшу кількість часових зрізів. Маючи у своєму розпорядженні гіпотетичні плани міста з такою інформацією, історик зможе з набагато більшою прецизійністю здійснити первинний аналіз соціальної ситуації цих досліджених періодів, стратифікацію матеріального стану його мешканців щодо конкретних ділянок, вулиць та парцель, „націотопографічні“ студії.

Методика відтворення історичної топографії урбаністичних об'єктів Галичини базується на ретроспективному порівнянні низки серійних достатистичних джерел і співставленні отриманих даних з більш-менш синхронними історичними картами. Для створення гіпотетичних планів міст та містечок для ранньоновітнього та пізньосередньовічного періодів у Галичині треба використовувати сучасні топогеодезичні підоснови та всі відомі історичні мапи, застосовуючи в ретроспекції картографічний метод дослідження. Методика локалізації домогосподарств та ідентифікації інших об'єктів на мікрорівні є дещо різною для міст і містечок. Різниця полягає у відсутності джерел XIX–XX ст. для невеликих міст, які б дозволили

локалізувати домоволодіння з точністю до орієнтаційної адреси. Специфіка опрацювання містечка деколи зводиться до того, що дослідникові треба вжитися в спосіб дій і мислення урядовця – укладача фіскального документа, щоб зрозуміти логіку його пояснень, а точніше – відчуття завдання, які він ставив перед собою.

Узагальнюючи висліди теоретичних і практичних студій, присвячених соціотопографії, можна прийти до висновку, що їх здійснення можливе тільки за умови аналізу величезної кількості джерел, причому не тільки писемних (традиційно притаманних для історії), а й картографічних, іконографічних, урбанонімічних, із застосуванням методик досліджень як названих дисциплін, так і таких, що виникли і розвинулися протягом ХХ ст. на стикові історичних, соціальних і математичних наук.

Виключно цінне значення для відтворення історичної топографії міських об'єктів мають і використані як історичне джерело урбаноніми (гороніми і одоніми).

Нагромаджені і проаналізовані в цій студії львівські урбаноніми дають підстави стверджувати, що у Львові протягом XVI – середини XIX ст. одоніми та гороніми були тотожними, оскільки і одні, і другі описували площинні утворення на передмістях незалежно від застосованого до назви атрибутного компонента. Життя міських назв, які характеризують нелінійні утворення (території), є не надто довготривалим. Назви відмирають, коли зникають обставини, що спричинювали їх функціонування. Лише в тих випадках, коли назви переходили на новий атрибутний компонент, пізньосередньовічні і ранньомодерні передміські урбаноніми зберігалися у колективній пам'яті. Гороніми фактично не несуть інформації про офіційний адміністративний поділ, а віддзеркалюють традиційно вживані назви. Винятком є назви міських сіл, котрі донині збереглися як міські

гороніми, бо села адміністративно включені до міської території аж у ХХ ст. (причому необхідно наголосити, що вживані сьогодні назви колишніх міських сіл* не несуть жодного адміністративного значення).

У Львові назви юридик не вплинули на генезу традиційних назв „вулиць“, деякі з них були штучно і свідомо відтворені після 1871 р. Назви ж „ланів“, (кожна з яких стосувалася землевласника і характеризувала великий земельний наділ) мали безпосередній зв'язок із назвами „вулиць“ ранньомодерного часу (наприклад, Сикстуська), хоча переважна кількість тогочасних традиційних назв „вулиць“ мали напрямковий характер.

Локалізація топонімів у просторі не залежить від смислового навантаження атрибутивного компонента. Тому використовувати як історичні джерела необхідно власні назви без їхніх атрибутивних компонентів, оскільки останні (передмістя, лан, „вулиця“) часто є нестабільними щодо власних назв. Крім того, атрибутивні компоненти нерідко характеризуються розмитістю, тобто описують різні поняття.

Так, „вулиця“ переважно описує площинне утворення і є тотожною поняттю „оселі“. „Лан“ перетворився з характеристики одиниці площі у поняття земельної власності одного господаря. Поняття „лану“ в жодному з двох названих вище варіантів (ні як одиниця площі, ні як характеристика земельного наділу) не зустрічається вже протягом ХVІІІ ст. Винятком є „Опис передміських меж“ 1788 р., де це поняття вжите у побутово-традиційному значенні. Поняття „передмістя“, крім адміністративного навантаження деколи вживалося у контексті якогось меншого утворення (юрідики, оселі, „вулиці“, групи домогосподарств).

---

* Винятком є колишнє расцьке село Сихів, назва якого вже на початку ХХІ ст. була перенесана на адміністративний район Львова, але із значними територіальними змінами щодо історичного села.

Фактор розмитості деяких основних понять, пов'язаних зі стосунками власності, поряд з нестабільністю власних назв спонукає до застосування системно-критерійного підходу для вивчення просторової організації великого міста, заснованого на магдебурзьких засадах, яким був Львів ранньомодерного часу. Щоб уникнути труднощів описової студії такої складної системи, якою була міська територія магдебурзького періоду, застосовані такі критерії для розгляду відповідних елементів (чи підсистем) львівських передмість:

- просторово-адміністративний – для визначення меж адміністративних одиниць, що входили в склад магдебурзького міста;
- просторово-територіальний – для аналізу міської території;
- способу господарювання і способу забудови – для історичного ландшафту з врахуванням критерію права власності.

Застосування методики ретроспективної локалізації нерухомої власності поруч із системно-критерійним підходом до аналізованого матеріалу дозволяє зробити декілька конкретних висновків щодо історико-територіальної організації простору Львова.

Адміністративно-просторові частини міста („місто в мурах“, передмістя та міські села) розмежовувалися між собою і з територією іншої юрисдикції (прилеглими „чужими“ селами та Старостинською юридикою) усталеними границями (межами).

Умовно межі можна поділити на зовнішні, що описували загальну міську територію між передмістями і міськими селами, а також Старостинською юридикою, та внутрішні. Внутрішні межі пролягали між Галицьким і Краківським передмістями. Передмістя межували і з міськими селами (внутрішні межі), і з селами іншої юрисдикції (зовнішні межі). На терені зовнішня межа позначалася за допомогою насипних земляних кіпців, межових каменів, обкопаних ровів.

Визначені внаслідок просторової локації у XIV ст. зовнішні межі львівських передмість залишалися незмінними до першої третини XX ст.

Незначні зміни або неточності в пробіганні передміських меж спостерігаються у тих місцях, де вони мали внутрішній характер.

Між Клепаровом і Краківським передмістям міської юрисдикції розпливчасте визначення лінії межі пояснюється тим, що саме там були розташовані присілки Поріччя і Волиця, які мали нечіткий юридичний статус.

Зміни у пробіганні західної зовнішньої межі Галицького передмістя початково були зумовлені природним фактором – болотистою територією, на якій не вдавалося фізично позначити межу. Пізніше, вже в першій половині XIX ст., австрійська влада з якихось причин виділила частину території передмістя на поселення німецьких колоністів, якому з не зовсім зрозумілих причин було надано статус села під назвою Сигнівка.

Початки формування міської території відповідно до засад просторової локації міст на німецькому праві відносяться до 70-их років XIII ст. – часу правління князя Лева Даниловича. Первинними локованими об'єктами стали млин в'їта Бертольда Штехера та лан костелу Марії Сніжної. Млин Штехера стояв на Полтві за сучасною адресою вул. Лемківська, 13, там, де ріка, розгалужуючись, творила петлю. Змінюючи назви (Штехера – Каноніків (прелатів) – Капітульний), млин проіснував до кінця XVIII ст. Від млину вздовж одного з рукавів Полтви (нині – вулиці Комунальна та Жовківська) в північно-східному напрямі тягнувся лан Діви Марії, що після завершення локації міста на магдебурзьких засадах розділяв Старостинську юридику та міське село Замарстинів.

Незвична трикутна форма „особливого“ тракту Галицького передмістя, втрата його поділу на лани станом вже на початок XVII ст., значне перекриття території цього тракту з тереном найстаршої передміської оселі „Під Сторожою“ дозволяє припускати, що надання двох ланів цього тракту передувало донації ста міських ланів.

Просторова локація міста після повторного надання магдебурзького права у 1356 р. тривала майже століття. Формування загальної міської території відбувалося у декілька етапів. Під час першої донації (1356 р.) до складу сімдесяти ланів були зараховані майбутні чотири тракти Галицького передмістя, Краківське передмістя з присілками Волицею та Поріччям, територія майбутнього села Клепарів та існуючий на той час один лан костелу Діви Марії. Друга донація (1372 р.) включала до площі ста ланів (крім переліченого вище) терени майбутніх сіл Голоско Мале, Голоско Велике і Замарстинів. В часі третьої донації (1415 р.) до міської території ввійшли неміряні терени (обшари) майбутніх сіл Кульпарків та Білогоща, а четверта (1444 р.) принесла теж неміряні обшари майбутнього села Брюховичі.

Від 1489 р. внаслідок складних операцій купівлі-продажу та обміну село Малехів перейшло у власність львівського шпиталю Св. Лазаря. Від 1507 р. особливого статусу раецьких сіл набули Зубря і Сихів. Завешилося формування загальної міської території в 1607 р., коли шпиталь Св. Духа отримав за борги село Скнилівок (Скнилів Малий).

Умовно поділена на лани, територія передмість (і частини міських сіл) поступово загосподарюється – землю використовують під рілля, городи, сади, випаси. Для будівництва рубають ліси, видобувають пісок і каміння. Будуються оселі, „вулиці“, вольки,

фільварки, двори та монастирі. Розвиваються промисли, одним із найбільш поширених серед яких було млинарство. Млини були водяними, стояли і на Полтві, і на багатьох її притоках. Вдалося локалізувати на мікро- і мезорівні низку млинів:

– на Галицькому передмісті – Раєцький млин сьогодні мав би адресу при вул. І. Франка, 63–65, млин Мартина Тлустого стояв би в середній частині сучасної вул. Снопківської, „новий“ водяний млин для виготовлення пороху – у верхній частині цієї ж вулиці, „старий“ водяний млин для виготовлення пороху був би розташований при вул. Д. Вітовського, 11, млин Шумило – при вул. Д. Вітовського, 15, Вороблячий млин – при вул. Тершаківців, 6, млин без назви – при вул. А. Сахарова, 6 або 8.

– на Краківському передмісті – Зимноводський млин знаходився між лініями північно-західного рогу міських фортифікацій, Пекарський млин нині мав би адресу при вул. Під Дубом, 8–10, млин на лані костелу Марії Сніжної був у межах сучасної вул. Жовківської на північ від будинку № 139 при вул. Б. Хмельницького.

У суцільну загальноміську територію на її північному сході вклинювався анклав королівщини, або Старостинської юридики. Протягом XVIII ст., очевидно, відбувалося поступове зменшення її території, бо тогочасні документи фіксують на теренах королівщини інші (територіально значно менші) юридики, у функціонування яких намагався втручатися магістрат міста.

Територіальна організація простору Львова маґдебурзького періоду пережила свою епоху більш як на століття. Її консерватизм зберігався у межах між львівськими передмістями і міськими та іншими прилеглими селами; деякі гороніми традиційно функціонують до сьогоднішнього дня.

SUMMARY

Historical topography of the suburban objects could be identified with “the introduction into social topography”. Social topography assumes investigation of the connections between the social structure and city (urban) spaces, other words applying the results of social, ethnic, cultural studies to a historical topography of a city. Interdependence between the social structure and the network of city units excludes predominance of the one component. Possessing such hypothetical city plans historian can with much greater precision analyze the primary social conditions of urban population at concrete time. One can, as well, study the stratification of financial state of citizens (стратифікацію матеріального стану його мешканців) at concrete districts, streets, blocks and parcels.

The methodology of recreating the historical topography in Halychyna (Galicia) based on retrospective comparison of the prestatistical sources and applying it to the historical maps of the period. To create hypothetical city /| town plans of the Middle Ages and the Early Modern Time are needs to use contemporary topographical substructures and all available historic maps. The methodology of the location of the households and the identification the objects at micro level are somewhat different for cities and towns. The difference is the lack of the 19–20 centuries sources for small towns, that would allow locating the households by the contemporary address. Researcher has to recreate the actions and the thinking of town clerks-fiscal document in order to understand the logic the explanation and to feel the tasks in front of him.

Generalizing the conclusions of theoretical and practical studies of social topography we have to conclude that it can be done by analyzing the great number of sources, not only manuscript (traditionally pertinent to history),

but also kartographian, iconographin, toponymical (urbanonymical), using different methodological that had developed during 20 century in the borders of historical, social and mathematical sciences.

City's toponyms (names of streets and places) are highly important for recreating the historical topography of the urban objects.

Collected and analyzed in this study urbanonyms allow us to conclude that names of the streets (hodonoms) and the places (horonyms) were identical in the 16–19 c. Lviv. The both of them had described the objects of the suburbs. The life of the city's names that describe nonlinear structures (territories) doesn't last long. The names disappeared according to circumstances. Hodonyms do not provide the information about official administrative division, but give the traditional names in use. Exceptions are only the names of the city's villages that are currently preserved as the city's horonyms, because those villages were absorbed into city only during 20-th century. (Today names of those former villages do not reflect the administrative units division).

The names of Lviv's juridics did not influence the genesis of the traditional street's names, some of which were artificially and consciously recreated after 1871. The names of manses (lan – as a large real estate of sole landowner) were directly connected with the names of “streets“ in the Early Modern Time (Syxtuska street, for example). The majority of the traditional “streets” names had described a direction.

Toponyms location within the city space did not depend on the meaning of the attribute component. Therefore one has to use names as the historical sources without they attributive components. Such of them as “suburb“, ”mans“, ”street“ did not constant to names.

For example, the “street“ usually had described the area’s structure and could be identified as an settlement. The “mans“ was transformed from a land unit into the concept of property of sole landowner. The concept of “mans“ stopped being used already in 18 century. Only exception is the 1788 year “Description of the suburban borders“, where “mans“ was used in its traditional meaning. The ”suburb“ besides its administrative definition sometimes is used to describe the smaller territorial unit (juridics, settlements, ”streets“, a groups of households).

Due to the lack of the concrete definitions describing the ownership and the instability of proprietary names one applied the systematic criteria approach to the study of the space organization of city founded on Magdeburg laws, as was Early Modern Lviv. To study such complicated system as the city territory of Late Middle Ages and Early Modern Time a scholar should use following criteria:

- space-administrative criteria to define the borders of administrative units inside of the city territory;
- space-territorial criteria to analyze the city territory;
- the mode of management and the mode of building criteria to certain the historic landscape with the account of ownership.

Using both the method of the retrospective location of real estate and systematic-criterion approach allows to made few hard conclusions about the historical – space organization of the city of Lviv.

Administrative parties of the city (“city within the walls”, suburbs and city’s villages) were separated one with other and from foreign territory by the established borders. These borders can be divided on external which marked the whole territory of the city and internal borders between Halytzke and Krakivske suburbs. Suburbs were separated from city’s villages by internal borders and from the villages of separate jurisdiction by

external ones. On the ground external boundaries were marked by mounds, stones, ditches.

Determined by 14-th century space location the external borders of Lviv suburbs remained unchanged until the first third of 20-th century. Small changes and inaccuracies of the suburban borders could be observed in their internal lines.

The smear of the border between Klepariv village and the Krakivske suburb of the city jurisdiction can be explained by the fact that there were villages of Porichya and Volytsia which had vague legal status.

Changes in the line of the western external border of the Halytske suburb initially were caused by natural factor – swampy grounds could not be marked by any sign (stone, mound, ditch, etc.). Later, in the first half of 19 century the Austrian authorities assigned the small part of the Halytske suburb for the settlement of German colonists, which was given the status of the village named Sygnivka.

The initial formation of the city territory based on the principles of the space location of the cities of the German law started around the 70-th years of 13 century – the times of rule of duke Lev. The first located objects there were the mill of Bertold Stecher and the mans of Maria Snizhna church. The Stecher's mill had stood at Poltva-river (the present day address is 13 Lemkivska street), where the river branches created the loop. Changing its names (Stecher – Canonics – Capitul) the mill had stood the late 18 century. The Maria Snizhna church mans had stretched along one of the Poltva-river branches (presently Zhovkivska street) in the north-east direction. The beginning of this mans was near the Stecher mill. The Maria Snizhna church mans had divided the territory of the king's jurisdiction from the city's village of Zamarstyniv.

Spatial position of the city after the Magdeburg rule were granted second time in 1356, lasted almost the century. The shaping of the whole city territory went through few stages. Lviv had received the seventy manses the future four tracts of the Halytske suburb, the Krakivske suburb including the villages of Volytzia and Porichia, the territory of the future village Klepariv and the existing at that time one mans of Maria Snizhna church during the first donation (1356 year). The second donation (1372 year) included in the space of the hundred manses (besides mentioned above) the area of the future villages of Holosko Male, Holosko Velyke and Zamarstyniv. The areas (so-called obshary) of the future villages Kulparkiv and Bilohoshcha were brought into city's territory in the time of the third donation (1415 year). The area of the future village Briukhovychi (obshary, as well) were brought by the forth donation (1444 year).

The Lviv St. Lazar hospital had received the village Malekhiv in 1489 as a result of complicated real estate transactions. The villages of Zubra and Sykhiv had acquired the special statute of counselor's (raietski) villages. The formation of the city's territory was completed in 1607, when the Lviv St. Spirit hospital had received the village of Sknylivok.

Conditionally divided into the manses, the territory of suburbs (and partially city's villages) was gradually changed: the land was used for fields, vegetable and fruit gardens, pastures. Wood from forests was purposed for buildings, sand and stones were mined. The dwellings, "streets", households, monasteries and nunneries were built. Trades had started, one of the most developed of which was the millinery. There were watermills, standing on Poltva-river and on many of its tributaries One is able to place them at micro- and middle levels.

The area of the territory of the king's jurisdiction (so-called Starostynska juridic) had intruded between the city's territory. The territory of the

Starostynska juridic had decreased during 18 century, because that's time data show within king's territory some others jurisdictions (significantly smaller), in administration of which the city government tried to interfere.

The Lviv spatial organization of the Magdeburg time had outlived its epoch above a century. Its conservatism was preserved in the external borders; some of interurban names are living for to-day.

Додаток 2. Розрахунок кількості чиншівників на львівських передмістях на підставі реєстрів шосового податку другої половини XVIII ст.

Тут зроблено спробу з'ясувати арифметичну залежність між кількістю чиншівників і одиницею податку „з хлопа“.

Із реєстру шосового податку за 1768 р. вибрані позиції, в яких вказана кількість чиншівників, умовна величина податку в „хлопах“ і розмір у золотих та грошах:

Позиції реєстру	Записи в реєстрі	Суми (золоті, гроші)
43	Czynszownikow 2. WW OO. Karmelitow Trzewikowych, z Cwierci Chł[opa]	4,15
51	Czynszownikow dwoch WW.OO. Trynitarzow z Cwierci Chłopa	4,15
74	Czynszownikow 3 do Jeym. Pani Kucharskiey na Zielonym należący, z Cwierci	4,15
80	Czynszownikow 3 Jeym. Pani Czechuckiey z Cwierci, y puł Ch[łopa]	6,22 ½
112	Czynszownikow 4. WW PP. Bosaczek z puł Chłopa	9
113	Czynszownikow 4. WW. OO. Teatynow z puł Chłopa	9
114	Czynszownikow 12. WW. OO. Karmelitow Bosych z pułtora Chłopa	27

Відомо, що „хлоп“ був величиною податку від земельної території, зокрема в середмісті. До другої половини XVIII ст. суть податку трансформувалася; як оподатковувалися домоволодіння у передмістях, точно невідомо. Крім площі, на величину податку впливало і місце розташування. Проте, повинна була бути певна залежність і між величиною податку та кількістю чиншівників, за котрих сплачував землевласник (світська чи духовна особа). Домоволодіння чиншівників теж були нерівноцінними, що впливає з різної величини податку від трьох чиншівників пані Кухарської (4 золоті і 15 грошів) та теж від трьох чиншівників пані Чехуцької (6 золотих і 22 з половиною грошів); одночасно рівний до податку з трьох чиншівників пані Кухарської платили від двох чиншівників сплачували кармеліти взуті і тринітарії – по 4 золоті і 15 грошів. Можна спробувати підрахувати відповідність між величиною податку та кількістю чиншівників землевласника. Пропорційна залежність між вказаними величинами, вибрана зі всіх вказаних у реєстрі 1768 р. випадків, має вигляд:

0,25 – 2;
0,25 – 3;
0,375 – 3;
0,5 – 4;
1,5 – 12.

Інші власники, що винаймали ділянки чиншівникам, кількість котрих в реєстрі не вказана, повинні були сплачувати податки в розрахунку „з хлопа“, величиною в 0,375, 1, 1,5, 2, 2,25, 3 і 4 відповідних одиниць.

Якщо для податку розміром прийняти невідому величину (кількість чиншівників) за А, то пропорція має вигляд:

$$1(\text{„хлоп“}) - А$$

Можна вирахувати кількість чиншівників для кожного з відомих попередніх випадків:

$A_1=2 \times 1 : 0,25 = 8;$
$A_2=3 \times 1 : 0,25 = 12;$
$A_3=3 \times 1 : 0,375 = 8;$
$A_4=4 \times 1 : 0,5 = 8;$
$A_5=12 \times 1 : 1,5 = 8.$

В чотирьох випадках з п'яти випливає, що коли власник сплачував за чиншівників податок „з 1 хлопа“, то їх у нього було 8. Інший результат (12 чиншівників) отримано, очевидно, в тому випадку, коли останні мали дещо більшу посілість (наприклад, окрім будинку і городу, ще й поле). З даних результатів можна отримати середню величину:

$$A_{\text{сер}} = (8 + 12 + 8 + 8 + 8) : 5 = 44 : 5 = 8,8.$$

Оскільки арифметичний підрахунок є дуже спрощеним для соціальних процесів, замість середньої величини краще використовувати граничні – від 8 до 12 чиншівників.

Аналогічно кількість чиншівників можна порахувати для всіх розмірів податку в перерахунок „з 4 хлопів“, якщо кількість чиншівників не вказана в реєстрі шосового податку. Так, для податку „з 4 хлопів“ розрахунок має вигляд:

$X_1=2 \times 4 : 0,25 = 32;$
$X_2=3 \times 4 : 0,25 = 48;$
$X_3=3 \times 4 : 0,375 = 32;$
$X_4=4 \times 4 : 0,5 = 32;$
$X_5=12 \times 4 : 1,5 = 32;$
$X_{\text{сер}} = (32 + 48 + 32 + 32 + 32) : 5 = 176 : 5 = 35,2.$

Власники, що сплачували податок „з 4 хлопів“, мали від 32 до 48 чиншівників.

Останній результат теж показує, що величина податку щодо кількості чиншівників була прямо-пропорційною, оскільки їх кількість у 4 рази більша для величини податку „з 4 хлопів“ від величини „з 1 хлопа“. Отже, простим множенням кількості чиншівників (8–12), що відповідала величині податку „з 1 хлопа“, на цю величину, отримується середня кількість чиншівників для інших випадків:

Чверть і пів	(0,375)	$0,375 \times 8 = 3$	3
		$0,375 \times 12 = 4,5$	4,5
Півтора	(1,5)	$1,5 \times 8 = 12$	12
		$1,5 \times 12 = 18$	18
Два	(2)	$2 \times 8 = 16$	16
		$2 \times 12 = 24$	24

Два і чверть	(2,25)	$2,25 \times 8 = 18$	18
		$2,25 \times 12 = 27$	27
Три	(3)	$3 \times 8 = 24$	24
		$3 \times 12 = 36$	36

В такому випадку таблицю розміру податків із чиншівників можна доповнити їхньою кількістю:

Позиції реєстру	Записи в реєстрі	Суми (золоті, гроші)	К-сть чиншівників
40	Czynszownicy do Pałacu JW. Krayczego Koron[nego] należący z Chłop[ów] 2. y Cwierci	–	18–27
47	Czynszownicy Tegoż Starosty Trembowelskiego z dwóch Chłopow	36	16–24
48	Czynszownicy JW. Biskupa Ruskiego Lwow[skiego] z Chłopow 4	72	32–48
49	Czynszownicy J.O. Xięcia Jm. Nowograd[zkiego] Woiewody z Chłopow 3	54	24–36
50	Czynszownicy do S. Marka należący z pułtora Chłopa	27	12–18
81	Czynszownicy WW PP. Ormiańskich z Cwierci, y puł	6,22 ½	3–5
83	Czynszownicy do JO. Xiężney Jabłonoskiej Woiewodziny Braclawskiej należący z Chłopow 4	72	32–48
102	Czynszownicy WW PP. Sakramentek z Chłopa 1	18	8–12
108	Czynszownicy WW PP. Miłosiernych z Chłopa	18	8–12

Для перевірки допущення, що розмір шосового податку залежав від кількості чиншівників на лібертації/юридиці, варто скористатися даними Йосифінської метрики львівських передмість від 1788 р., в котрій зафіксовані деякі з названих вище юридик. Простий підрахунок кількості домогосподарств, що відносилися до кожної з „юрисдикцій“, названих метрикою, показує достовірність показаного вище розрахунку.

Додаток 1. Порівняння опису розташування „ланів“ у 1570 р. та 1608 р.[•]

	Люстрація львівського староства	Головний інвентар... (чистовик)	Головний інвентар... (чернетка)
	De Laneis Centrum & Proprietate Continentia que illorum є привілеї на 100 ланів, котрі „... od samych murow ulrzekopow zamykaiąc in situ Mansorum Przedmiescia okoliczne y ulice (арк. 23) przeciw konsulacyi pana Starosciny...“	. STA ŁANÓW INWENTARZ GŁÓWNY z osobna każdych verificatią, na sześć tractatów rozdzielony.	STA ŁANÓW INWENTARZ GŁÓWNY, KTÓRYM SIĘ TA LICZBA ICH Z DZIEDZICTWAMI OBIĄSNIA PORZĄDKIEM TAKIM, IAKO MAIĄ MIĘĆ SWOICH POŁOZENIA. IEDNE W HALICKIM PRZEDMIEŚCIU, DRUGIE W KRAKOWSKIM, A TRZECIE W OSADACH WIEŚNYCH
			HALICKIE PRZEDMIEŚCIE Poczynamy sposobem w przywilejajih ¹ podanym, to iest od czeła murów miasta tego, od gury, którą Stefanową zową, zwierchu aż na dół i zaś na obie stronie rzeki Połtwie. Zaczym nayduią się w tym Predmieściu trakty cztery.
	...za wszystką osadą przedmieścia Halickiego y części Krakowskiego ku jurysdykceyi Zamkowej należącego, idąc gościncem wielkim z przedmieścia Krakowskiego do Glinian, na lewą stronę, a z prawey strony tegoż goścince z przedmieścia rzeczonego Halickiego, nad którym gościncem mons Stephani poczyna się nad folwarkiem Pawła Jelonka kusznierza mieszczanina lwowskiego,	Poczynamy wedle granicy dawnej zamku wysokiego, rzędem jedne wedle drugich od czoła murów miejskich, to jest, od strzelnicy góry nad wałem mimo dwie bascie wielkie, aż do szlaku wołoskiego mostu. I stamtąd górą po jednej stronie Połtwi nad młyn Radziecky, wyszedłszy wierzchem onej góry nad doliną, która Swinioryią zowią, drugich łanów czoła zachodzimy samą ich tilko szerokością. A te wszystkie długością zściągają się ku granicom Zamku wysokiego. Wzniesienia, Krzywczyc, Młynowiec, Łysienic, Sichowa, aż po granice Kozielnik, ojców Franciszkanów wioski.	PIERWSZY TRACT ma w sobie łanów ferme 16 i trzy cwierci. Początek ma brać od strzelnicy, dla tego iż podle gróntow zamkowych przed górą Stephanową prawie iest na czele y poblizu murom miejskim. Do tego że iey miasto od wieków wżywa spokoinie, a trzecia przyczyna że tyż insze łany nad samym wałem swoje także czoła maią. Przeto słusznie odtąd pierwszy łan ma się poczęć z górnego zaraz gościńca, którym te Szrzelniczą górę obieżdżamy aż do kamienia granicne[g]o, iako iest z dawna postanowiony pod górą Stephanową w rogu ogroda na ten czas Senrpką Ormienina. A iako od niego wchodzimy na przerzeczoną Stephanową górę, tak iuż tam wierzchem góry kopcy są stan ² y znaczne aż na dół y zaś przez drógą górę, którą Płoską zowią, do drugiego dołu,

[•] Цитовано за: люстрацією львівського староства 1570 р. – витяг з львівських городських актових книг (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 391, арк. 22–24); чистовик „Головного інвентаря...“ 1608 р. (Sta łanów inwentarz główny z osobna każdych verificatią, na sześć tractatów rozdzielony / Zubyk R. Gospodarka... – S. 457–461); чернетка 1608 р. (ЦДІА України у Львові. – Ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 10–18зв.).

¹ przywilejach

² Наприкінці слова зверху дописано: „o“.

			<p>gdzie granica od Zamku Wysokiego y od winnic miejskich ma się kończyć. Sprawiedliwie iedna[k], że tam idzie o trzeci naróżnik od wsi Lestolie Je m. Wzniesienia tedy dla niego ponowienia tej zamkowy z miastem granicy (apk. 10) pilno potrzeba. Aby się czym rychlei statecznie aż do drugich od Krzywczyc naróżnikow gotowych vspokoiła. Te granice tak obiachauszy wracamy się zaś pod strzelnicę do krysu³ przy niej y przy górnim gościńcu naznaczonego. Od którego s[z]yrokość łąnów tego tractu zawodząc zpuszczamy się od północy na południe co naprościei ku wałowi. Nad którym wałem, iako idą łąny ulicami na czelie od murów wedle siebie, tak miamy dwie bascie wielkie y Bernardyński kościół s Comentem aż przy wielkim gościńcu Wołoskim doidziemy ślaku, mostek ieden y poblizą drugi nad nią przeiechawszy, vdaiemy się przy tymże meacie Połtwiei, maiąc na prawei ręce w Uliczkę, którą zowią Sokołowką. Tu postępując y potem uboczem gury, przychodzimy nad młyn miescki albo, iaką go zowu zdawna, Radziecki, pod p. Maleczkowskiego łąn, na szpital S. Stanisława zapisany. Gdzie, iak szeroko on łąn zaimuie, kraiem ony góry ku południowi na samym prawie zawrocie, tak tam iuż ten tract w szerokci swoiey ostaie. A iż possesorowie tych łąnów w tym trakcie zawartych wiedzą sami dobrze, iako zuko swoich czensze wybraią y iako w polu maią między między sobą, tedy tu o tym nie czyni się tak dalece disguisvia⁴. Ale że R[zeczy] p[ospolitej] miasta tego należy tyż wiedzieć o swych gruntach, które za łąnami zbywaiu, dla tego naiwięcy, gdzie którym koniec miara pokaże, to tylko się przy każdym z osobna opisuie dziedzictwach, które tak wyleczamy.</p>
	a odtąd poczyna się łąn pierwszy Jarosza Szapali, którego łąnu iest latitudo ośm	Łąn pierwszy tego tractu początek swój mając od czoła murów, jako jest góra miejska, Strzelnica, granicę swą	Dwa łąny pierwsze miasta tego dziedzicznych od granicy Zamku Wysokiego po iedney stronie, iako się iuż

³ krzyża⁴ dyskusja

	<p>składów, przeciwko łąnu w osadzie przedmiejskiej jest ulica Pretermętowska a wyszedszy z ulicę są zagrodnicy ktore oni mianowali przedmieszczany</p>	<p>jednak zaczyna od góry, którą zowią w przywilejach Stefanową, gdzie osobliwie winnice są odgraniczone od zamku wysokiego wierzchem tej góry, aż na dół, jako o tej granicy świadczy list stary pergaminowy Przysiężników tego miasta <i>de actu de data in vigilia S. Urbani Papae, Anno 1413</i>. Ten łąn jest samego miasta dziedziczny, na którym są ulice jedna stroną jedną lewą góry pod winnicami, druga za szlakiem Gliniańskim Suchą Wolą nazwana. A trzecia tamże w końcu przedmieścia Łyczaków po stronie gościńca wielkiego Glinianskiego.</p>	<p>granica iego wyzszej opisała, a po drugiej stronie, iako się dziela od sąsiednich p. Urbanowych łąnów, iest naprzód uliczka przeciwko Strumilce Baście, z który przyechawszy do kamienia granicznego iest (apk. 103b.) między niemi droga, którą się zchodzi na dołu v slaku z gościńcem wielkim Gliniańskim. I tak ten gościniec przez Łyczaków po prawei ręce p. Urbanowe łąny. A po lewei ręce dzieli miesckie, którym koniec miara pokazuje. A miesckiego Łyczakowa osada s polem ciągnie się aż ku górom kamiennym y ku kopcom przez comisarski act vpysanym Roku 1596 feria 2 post Epiphaniam⁵, gdzie ieden naróżnik iest od Krzywczyc, drugi od miasta, a trzeci od Wzniesienia, do których ieszcze granica od Zamku Wysokiego ma przywodzić tylną od miasta scianą ze Wzniesieniem. Osady albo ulicy na dwoich tych łąniech Reiestra stare dziela na dwie⁶, z tych iedna – poczyna się podle strzelnicy y zaś idzie wszystko lewą strone z winnicami aż do slaku Łyczakowskiego pierwszego. Druga – przy gurach y na piaskach Sucha Wola, a trzeci – Łyczaków po lewei stronie Gliniańskiego gościńca, który iuż predmieście kończy. Temu łąnowi służy list stary pargaminowy pp. przysiężnikow miasta tego, przez których sądem wytoczonom nieiaki⁷ Hanko woit z Lubomle zaniósł listi króla Je M. Władysława Jagiella na zliczone sobie granic y pomiarow łąnów odprawowania po miesckich od których listow moccy z Consensem Je M. P. Starosty, którym na ten czas był Jw przy Je M P Włodku Woiewodzie y z wolą pp. radziec w sprawie granice między Wysokim Zamkiem a winnicą Jana Trawtfrawelein prysiężnika tego miasta. Na łąnach miesckich według miary łąnowy, gdzie tyż kamień graniczny mianuia być postanowiony, y kopcem</p>
--	---	---	--

⁵ 9 січня 1596 р., вівторок.

⁶ dwie

⁷ Виправлено з „, nieiakię“

			wierzchem góry y nadół posypane feria 4 in vigilia S. Urbani Papa ⁸ Anno 1413.
		Łan wtóry Urbana Ubaldyna, którego dostał od Balcera Haza po panie Hieronimie Zapale, skąd go zowią Zapalińskim. Ulicę ma nad wałem względem basty przeciw niej nazwaną Strumielową, która przechodzi drugą podle siebie ulicą Glińską za kościołem S. Wawrzyńca, i stamtąd osadę swą dalszą pociąga po prawej stronie Łyczakowa	Drugi łan Zapalniski⁹ albo Melcher Hazowski p. Urbana Ubaldnia zięcia nieboszczyka Walentego Wilczka. Ulica (apk. 11) na nim nad wałem od Strumilki Baszty nazwana Strumiłowa, która przechodzi gościniec Gliniański za kościołem S.Wawrzyńca. A tak prawą stroną podle tegoż gościńca ma tyż iedne swoje strone Łyczakowa y role za nią ku ogrodzi Jana Mularza Octoty, który osadzony w polu przy granicy od Krzywczych miastu czynszuie. Ten łan albo folwark tak szedł z lat dawnych: Peter Nimanth miał go od Jakuba Zyndricha przed Rokiem 1483, bowiem dostał się działem zięciowi iego p. Stanisławowi Maldnyczowi s chodywanie ...skiemu ¹⁰ woiskiemu Roku 1485, który potym darował p.Stanisławowi Lamłowi zięciowi swemu Anno 1510 feria 2 post S. Scholastich virginis ¹¹ . A gdy on Lamel y żony y córki iedney odumarł, poiał p. Hieronim Zapalaczone, a corkie p. Malcher Had. Tenze iuz będąc dziedzicem tego folwarku zawiódł go w długach do p. Constantego Corniacta, który otrzymawszy przewod prawa spuscił go p. Urbanowi Ubaldynowi teraznieyszemu possesorowi.
	wtory łan podle tego łanu łan szpitalny, a przeciwko niemu w osadzie przedmieyskiej ulica szpitalna; Inquisiti, kto fundował tę ulicę niemogli ukazać. A gdy była in situ lanci iako oni mianowali kdyby okazała się fundacya mieyska	Dwa łany i ćwierć szpitala Ś. Ducha. Na tych zasiadła Cliniańska ulica z kościółkiem Świętego Wawrzyńca za resignatią niejakiego Xiędza Mikołaja Błażejowicza pod actem <i>feria. IV. St. Francisci</i> a. d. 1471.	Dwa łany y ćwierć Szpitala S.Ducha mają Ulice Glińską, którą do Glinian ieżdzą, na który iest kościółek S. Wawrzyńca, tamże folwark szpitalny. Pola ku pasiece Grześka Liska. Donacia temu szpitalowi iest na parcaminie ¹² z rezignacią w sądzie wytoczonym od kapłana X. Mikołaja Błażejowicza Roku 1471 fer[ia] 4 post S. Marci ¹³ .

⁸ 24 квітня 1413 р., четвер.

⁹ Виправлено з Zapalniskiego.

¹⁰ Нерозбірливо.

¹¹ 12 лютого 1510 р., понеділок.

¹² pergamin

¹³ 22 травня або 9 жовтня 1471 р., среда.

	trzeci łąn pana Doktorow y cwięć Temwrowskiey, przeciwko niemu częć Halickiego przedmiećcia	Półtora łąnu Pana Doctora Novicampianowego syna z ulicą Temrycową, że ją nieboszczyk kupił od Stefana Temrycza <i>sabbato ante ludica an. 1561</i>	Pułtora łąnu p. Doctora Noucampiana Pawła, a na ten czas syna iego p. Doctora Marcina. Ulica na nich Temricowa ku Wilczey gurze. Zapis kupna p. Kampiana Starego od Stephana Temricza – Sabbato ante Judica Anno 1561 ¹⁴ . (арк.113в.) Te były zdawna Mikołaiia Temricza, który miał resignowane od Piotra Kuszniirza za p. woita Lamratina Bielbase Anno 1449 feria 4 in octava S.Francyci ¹⁵ . Jeno się ta resignatia, którą na pargaminie ... ¹⁶ pokazuią nie naidnie.
	czwarty podle niego szpitalny łąn, przeciwko niemu tegoz przedmiećcia Halickiego częć sine ulla fundatione demonstrata	Dwa łąny bez ćwierci szpitala S. Ducha z ulicą, którą nazwano z dawna Psi rynek, legowane themu spitalowi testamentem przez niejakięgo Piotra Cyzenhuttla mieszczanina, jako jest o tym list pargaminowy Xiędza Arcybiskupa jeszcze na on czas Halickiego <i>de data die 15 Februarii an. 1403</i> .	Dwa łąny bez ćwierci Szpitala S. Ducha. Na tych iest ulica Psi rynek s polem y z rolami ku Bigosowey pasiece. Te legował testamentem temu szpitalowi nieiaki Piotr Gyzen Huttel, mieszczanin, iako iest o tym pargaminowy [list] X.J.M. Arcybiskupa, na on czas Halickiego, pod datą die 15 February Anno 1403.
	Podle szpitalnego Frayborkowskie pułszosta łąnu przeciwko nim przedmiećcie Halickie: te łąny miasto kupiło u Frayborka mieszczanina y z przedmieszczy kupna nie pokazali, zkąd się pokazuię, że to przedmiećcie y łąny Regii	Półszosta łąnow Freyborkowskich na Rzeczypospolitą Miasta tego kupione według zapisów od roku 1542 i potym 1546. Te mają trzy ulice: jedną Pałczykowską od miasta przed szlakiem gościńca Wołoskiego, drugą za szlakiem i za mostem po obojej stronie tegoż gościńca ku polu, a trzecią, w górę, którą Sokołowską zowią, nad jedną stroną Połtwie rzyki.	Półszosta łąnow Freiborkowskich na Rp. miasta tego kupione. Ulice na nich są. Jedna od miasta podle Psiego rynku przed sliakiem, którą zapisy stare zową Pałczykowską, a gmin pospolity – Wroblęcą z młynem, z sadzawką, z łąkami y s polem ku pasiekom p.Wolf Bernatowy y p. mistr Zyminowy. Druga za slakiem po oboiey stronie gościńca Wołoskiego ku lasom od Suhowa. Trzecia – Sokołowka wgórze nad Połtwey y nad osadą dolną ku młynowi Radzieckiemu. A obok nad osadą y ulicą gościńca Wołoskiego z rolami gurnemi aż za wąwóz, przed który do Suhowa ieżdżą, y iako tam las zachodzi ku łąnom p. Jelonkowym. Zapisy na nie kupna pp. radziec na miasto od potomków p. Hermana padawali raice y Barbary Fraiborkówney. A[nno] 1542 feria 4 post Pentec[oste] ¹⁷ A[nn]o 1544 in orastino Circum cisonis Dm H anno eoden die S.Elizabeta ¹⁸ . A potem od Jana y

¹⁴ 22 лютого 1561 р., субота.

¹⁵ 8 жовтня 1449 р., середа.

¹⁶ Нерозбірливо.

¹⁷ 31 травня 1542 р., середа.

¹⁸ 19 листопада 1542 р., неділя(?).

			Piotra Fraiborkow Bracicy A[nno] 1546 feria 2 ante Natiuitatis B M R ¹⁹ .
za temi łany iest łan Temryczowski, przeciwko niemu sztuka przedmieścia (apk. 24) Halickiego residet	Łan i czwierz z po Panie Temrycowej P. Maleczkowskiego Seweryna, po którym bez potomstwa zmarłym przypadł sukcesją bratu jego P. Michałowi Maleczkowskiemu, wielkiemu Rządcy Krakowskiego zamku. (Ten) zapisał i darował tutecznemu Szpitalowi S. Stanisława przedmiejskiemu pod provisją Panów Radziec przed Akty Grodzkiemi Krakowskimi <i>feria III post Assumptionis B. M. V. a. 1591</i> , jako jest tego zapisu oblata w akciech PP. Radziec <i>feria IV. post Reminiscere a. d. 1592</i> . Ten łan i z ćwiercią ma kilka czynszowników nad młynem Radzieckim, a ciągnie się na wschód słońca wierzchem góry nad Swinoryją, zajmując końcem swym pewną sztukę lasu. Tak, jako dana mu była intromisja i possessia <i>Sabbato ante S. Petri ad vincula a. 1577</i> .	Łan 1 y 3 czwierci p. Temricowey , pp. Maleikowskich, teraz szpitala S Stanisława. Ulicy własney nie mają. Jedno, co u koncu Sokołowskiej domów iest kilka, na nymy ogrodów. A dwa folwarki, ieden – Na Skałce D.Marcina Rottendorfa złotnika. A drugi za nim (apk.12) nad Swinoryją p. Tomaszow Karczow, którzy do tegoż szpitala czynszuiący. Szyrokosć swoią te pięć czwierci biorą s konca freiborkowskich łanów począwszy podle ogruda Wouciecha Gąsiorka od Sieńka Bilnisczyka aż nad młynem Radzieckim ku południowi. Skąd zaś długość ciągnie się zakrągiem y uboczem góry nad Swinoryją aż do Półłanku Tychyńskiego, który pierwy ten łan zachodzi niżeli drugie p. Jeleńkowe, ktorí zową Walentouskie. Na ten folwark, iako się dostał p. Michałowi Małeczlkouskiemu wielkiemu Rządzy Cracow[skiemu] po iego bracicy, bez potomstwa zmarły, intromissia iest roku 1577 Sabbo[to] post S.Petri ad Vincula ²⁰ , ci iako go na szpital darował. Zapis z grodzkich act Crakowskich przez oblat tu zaniesiony feria 4 post Reminisceri ²¹ Anno 1592.	
	A tam już stanął pierwszy tract przy samej granicy od Kozielnik, którego traktu jest tanów Nr. 17.		
	Trzeci tract osobny na dwa tylko łany przedmieścia Halickiego, przed samym miastem. Ten tract zaczynamy od kościoła i konwentu ojców Bernardynów, nad wałem po obojej stronie Brony Halickiej, jako jest osada rzemieśników i gościnnych domów, którą zowią zdawna Pod Strażą, gdzie też są różne ulice, z których się drogi i gościńce ku miastu ściągają. A ta osada zawiera się od wałów po stary meat	TRACT TEGOŻ PREDMIEŚCIA DRUGI ten zawiera w sobie łanów tylko 2 przed Bramą Halicką na czenszcuch miasta tego dziedzicznych. Gdzie kościół stanął y Conuent Oiców Bernardynów. Przy tym domy rzemieśnikami osadzone y gościnne, iak w iednym okręgu wszakze z ulicami y przycznicami przy drogach, gościńcach różnych; młyn też iest brouteski przy wale, którego trzecią część mają Jch Mć Prałaci anewrporowaną. Jt cerkiew Ruska za	

¹⁹ 6 вересня 1546 р., середа.

²⁰ 3 серпня 1577 р., субота.

²¹ 25 березня 1592 р., середа.

rzekw Połtwie, jako idzie od Radzieckiego młyna pod Kaliczą górę i przez Garbarską ulicę, wpadając do meatu nowego pod wałem miejskim za królewskim młynem tegoż przedmieścia. Których dwóch łąnów długość wychodzi z wygonem, z młynem Radzieckim uboczem na Swinoryję, tak jako tam z obu stron góry ze wszystką doliną miara dwułąnowa szerokością i długością zachodzi. A co (się) tknie czynszów z tej osady, te, jako Miastu płacą, poczęto w rejestra miejskie pisać od roku 1404.

Garcarska ulicą. Jt młyn Radziecki przed Swinoryą przy Połtwi, do który tamże potok rzyczki Kozielnieckiej, którą Srebrną przezwaną, wpada. I na samey Swinory cegielnia miescka, młynek Swinoryyscy Starego Marcina młynarza y góra z lasem przed Bilinouskimi albo Jelonkowymi łąny. Szerokość tych 2 łąnów poczyna się od czoła mórów przez naróżnicy Bąsztą Szeroką skąd, iako ze wschodu słońca ku zachodowi nad wałem idąc, miiiaią brime Halicką aż za młyn Korolewskie, gdzie do samego wału przy naróżnim domu p. Caspra Segela doctora stary meat Połtwie od garbarzów zchodzi się z meatem młynku. Stamtądże porywamy wdłuż iedne strone przez Garcarskiej ulicy, gdzie on meat stary dzieli brzegami te przed (арк.123в.) mieską osade od przodku łąnu Bractwa P.Mariey po prawey ręce aż do sliaku pod Kaleczą górę. A wyszedszy z śliaku zachodzimy iuż górę podwysz Połtwiey na dół do gościńca Ząbrzeckiego albo Sołoneckiego, przy którym postępujemy aż pod groblą starou p. Campiianowego zaimuiąc stawysko, które młynowi Radzieckiemu należy. Za tymże stawyskiem staiemy w gurze przy brzegu lasu Goltperkowskiego, gdzie się Wąsouskie łąny y wedle niego drugie od onyże góry poczynaią. Pod któremi łąnami uboczem góry ku uschodą słońca zachodząc y ciegielną y młynem Swinoryyskiego przychodzimy do góry lasem zapuszczoney, tamże ma się własny termin tym 2 łąnów pokazać. A tak zaś nawróciwszu ku miastu drógą stroną y drugą górą zachodzimy oniz Swinorią w zdłuż między oznaczony podle łąnu pp. Malechowskiech Szpitalnego aż do zawrotą u tey że tam górze nad Radzieckim młynem, gdzie potym nad osadą mieiską w tych że łąnach dolney spuściwszy się uliczką Sokołową na dół y iako Połtew spada, a gościńca Wołoskiego doszedszy tym że gościńcem, przychodzimy aż do kościół Bernardyński do wału przez baszti Szeroką. W tym tak okryślone trakcie ona differentie miasto niemaie, które może snadnie pomiar sam dowieć y uspokoić.

Jedna s potomkami p. Doctora Campiana strony

			<p>p[ie]rs[z]i Piorczyńskiego y Tymkouskiego ogrodów, które nieboszczyk na czynszach miesckich kupiencszy przytyczył do swey Kaliczy gury y one między drugie locatic zamierzał od roku 1560, iako świadszą Reiestra miesckie czenszowe sittus tych ogrodow miastu czenszuiących y czego dochodzimy, że ma być na wierszczu góry za sliakiem Garbarskim aż y ku dołowi na śmige. Druga dyffentia Strymisso admirał stawiska przy ich grobli y za stawem o pasieke w dolanie. Trzeaci z Pana Jendrzeum Dądkouskim Samborem o Handlowską cegielnie. A czwarta o góre z lasem. (apk. 13) I possessormi łanow p. Jelonkowych y przed nią o dolinę przed Półłankiem Tyczyńskim. Z ogrodów tedy predmieścia czynsze miesckie poczęto w registra pisać A[nno] 1404 – a iako się zaciąga między góry na rzeczkarch Połtwie y Kozielniezki y iako tedy poniżey młyna Tłusty Marcinowy.</p> <p>Młyn miescki, co go zowiemy Radzieckim, stanął Anno 1578. Młynek Marcina młynarza Swinoryiskiego – Anno 1578.</p>
			<p>O kościele y Conuemcie Oicow Bernardynow Napisał ichże Oicec Generalnis Minister f. Franciskus Gowzaga in suo opera de origine francycana religionis. Iż we Lwowie Roku 1460 Magnitic ieden p. Andrzej Odrowąż w ziemiach Podolskich za króla Kazimirza gubernator starosta lwowski za consensem Ich M Duchownych de erecty kupiuszy plac, zbudował na nim Cościół y Conuent, a oddał go onu Gabrielowi z Verony y Braciey iego oniędzy, którą Bracią był tyż onych czasem błogosłwiony ociec Jan z Dukle, przy którego ciele y grobie u tym to kościele. P. Bóg łaski y czuda swoje wielkie z dawnych y za tych czasow pokazować radzi. Tenze autor wypomina też tu, że za onigoż ieszcze p.Odrowąza pogorzał był ten kościół y z Conuintem, ale go zaś sampe rystauował. To, którym tak długo trwało ono drzewiani budowanie, aż dopiro tych czasow nastąpiła fabrika nowa kosztem wielkim murowana, który ieszczey</p>

			teraz kończy się corpus kościoła na swym starym, ale rozposzorzenionym mieyscu. A Conuintu przez remysią y vnzanie Ich Mci osobliwie na to zesłanych nową odmianą po drugiey stronie kościoła na samy wał ku miastu z gróntem, murem także wywiedzionego. Co day Boże z dobrym y bezpiecznym miasta tego. O ty nowy instauracy iest act comisarski od króla JE M confermowany.
		Wtóry tract Od Kozielnickiej granicy zawróciwszy ku miastu drugą stroną góry nad Swinoryją i nad potokiem, który zowią Srebrną Rzyczką wszecz aż do lasu Goldperkowskiego a na dłuż spółnocy ku południowy po granice Oświcy i Żubrzej.	TRZECI TRACT łanow ma 14¼ od wsi Kozielnik, Żubrzej y Oswicy granice iuż zawarte obeszły, a wszystkie biorą czoła swoje nad potokiem rzyczki Srybrny s Kozielnik przez Swinoryją do Połtwi wpadaiaący. Jedne z południa na północy (арк. 13зв.) aż do Debrzy, którą Delhą(?) zową albo, gdzie mi koniec miara pokaże. A drugi II od północy na południe ku kopcom od Żubrzy pod Oswicy Dumbrową, iako ie stroną Gotlperkowski las zachodzi. Z tych są pievrsze:
Za Temryczowskim dwa łany ieden Marcinowy Aptekarki,	(перший тракт) Półtora łanu opisz P. Sebastjana Kowalowskiego kuśnierza potomków i matki ich P. Katarzyny Jelonkowej, która na ten czas z drugim mężem swym P. Janem Kuczowskim aptekarzem jest tego tam folwarku possessorem. Gdzie zdawna był naprzód półłanek Tyczyński, wedle którego P. Walenti Augustinowic, mając łan swój, przykupił do niego ten to półłanek od Nykla Złotnika, zięcia Pana Mikołaja Tyczki <i>feria V. post Nativitate B. M. V. a. d. 1527</i> . Ale gdy potom tegoż P. Walentego potomkowie przedawali te półtora łanu P. Marcinowi Bylonie aptykarzowi <i>feria II. post oculi a. 1552</i> , tam zaszła od PP. Radziec protestatia o górę miejską, gdzie tych czasów lasem jest zapuszczona. Po tym Paweł Jelonkowicz młody, mając za sobą P. Dorotę Bilinównę, odumarł tego folwarku	Półłanek Tyczyński²² y Półtora łanów Walentowskich w iedney possessy potomkow p. Sebastiana Kowalewskiego kusznerza, zięcia p. Jelonowskiego, których matka p. Catarzyna Jelońkówna iest teraz za p. Janem Kuczowskim aptykarzem. Wszakze dla tego ie tak dzielimy, aby się tym śnadniey obiasnie mogła góra przednia z lasem nad Swinorią, którą miasto za dawny[ch] przodków vzywaniem własną być swoje rozumie. Co się ma pokazać z dolnych łanów Swinoryskich do predmieścia Halickiego należących y z samego Tyczyńskiego półłanku, którego między z obu stron zacznie ją opisane, kiedy go kupował p. Walenty Augustynowic od Nykla złotnika, zięcia p. Mikołaja Tyczki, <i>fer[ia] 5 post Nar[odzenie] P. Mariae virginis²³</i> Anno 1527, mając iuż swoje osobno pułtora łanu, ktorí	

²² Порівняння цього фрагменту тексту з відповідним описом списку, опублікованого Р. Зубиком, дозволяє допустити, що запропонований тут документ є старшим, – в ньому як актуальну вжито назву Тичинський півлан, а опублікований документ згадує цю назву як таку що існувала попередньо.

²³ 5 липня 1527 р., четвер.

		Panu ojcu swemu P. Pawłowi Jelonkowi. I tak po niem dostał się P. Katarzynie Kowalowskiej, a teraz już Kuczkowskiej.	potym y z Tyczyńskim pospołu potomkowie iego przydali p. Marcinowi Bylinie aptekarzowi fer[ia] 2 post Oculi ²⁴ Anno 1552. Przy którym przedawaniu zaszła tamze pp. radziec imieniem miasta Rp protestatia o te górę. I tak po onym p. Bylinie dostał się był ten folwark Pawłowi Jelońkowi, iż miał za sobą cwiszne Bylinówni, którego odumarł bez potomstwa, p. Pawłowi Jelońkowi, Oicu swemu. A on go iesze za swego żywota p. Kowalowskiemu, zięciowi swemu, y z nim przerzoczony córce swoiey spusił.
	a drugi Marcina Wilczka; przeciwko tym łanom tylko ich folwarki są, a tu od muru zastąpiło Frayborkowskie y Temryczowskie, które łany idą protensive od potoczka Srebnym nazwanego do lasu ku granicom młynowieckiem	(перший тракт) Łan i czwierz Mertie nieboszczyka Wilczka, po którym nazwany jest Merczińskim. Córka jego P. Dorota po pierwszym mężu Jurku Kesleru, z wtórym teraz mężem Endrychem Stolarskim dziedziczka jest tego folwarku. A przed Wilczkiem zwano go Łazarowskim, iż dziedzicznym był Foltyna Lazara, który sprzedał go Lorencowi Rzeźnikowi in <i>vigilia Corporis Chr. a.</i> 1522.	Łan z cwierciu p. Mertie nieboszczyka Wilczka , po którym zową go Merczyńskim. Na tym folwark iest z lasem y s polem przy samy Kozielnickiey granicy, dziedzicni p. Doroty onego p. Merki ²⁵ , córki która po mężu pierwszym Jurku Kesleru starymi czasy za drugiego Andrucha Stolarskiego [wyszła]; zwano też ten folwark Łazarowskim, iz przed p. Mertą (ap. 14) Wielczurem był Foltyna Łazarza, który sprzedał go Łorencowi Rzeźnikowi in <i>vigilia Corporis Christi</i> ²⁶ Anno 1522 et fer[ia] 4 Visitati[o Mariae] ²⁷ Anno 1523. Za którym łanem, iako granice miasto z Kozielnikami skończyło, iest o tym p. Komaraska granecznego za Decretami Tribunalskimi fer[ia] 3 ante Transfigurananis ²⁸ Die Anno 1588 per actem w actach miesckich zapisany fer[ia] 5 post Marg[arethae] ²⁹ Anno 1589.
	Po tych łaniech są łanow półczwarta Justowych ma folwarczek; przeciwko tym łanom niemasz przedmieścia ale zaszli góry Swinoryie rzecone	(другий тракт) Półczwarta łanów Pana Justa Głasa potomków, gdzie Kochowskie było 2 1/4 A pięć ćwierci łanowych kupił przy samej granicy Kozielnickiej od Mikołaja Bierkowskiego <i>Sabbato ante S. Thomae a.</i>	Po drugiey stronie nad Swinorją ku południu – Półczwarta łanow p. Justa Głasa potomków . Na nich folwark bez osady. Tam Kochnouskich zdawna było 2 1/4. A łan z iedną czwrercią sam p. Just kupił przy samy

²⁴ 21 березня 1552 р., понеділок.

²⁵ Так в тексті.

²⁶ 18 червня 1522 р., середа.

²⁷ 1 липня, середа.

²⁸ 8 квітня 1588 р., середа.

²⁹ 20 липня 1589 р., четвер.

		1559.	Kozielnickiey granicy od Mikołaja Birkowskiego sabbato ante S. Toma ³⁰ Anno 1559. Za tymi łanami su trzy naróżniki graniczne pod Oswiecy Zubrzeckey: ieden od Kozielnik, drugi od łanów miesckich, a trzeci od Zubrzy.
Podle nich Handlowskich łanow pułpięta przeciwko nim iest folwark z sadzawkami, wygon mieyski przeciwko nim y dla tego osydy ³¹ niemasz.	(другий тракт) Półszosta łanów Pana Andrzeja Dąbrowskiego Sambora Koszmarowskie pierwej, a potym Handlowskie nazwane, po Marcynie i Stanisławie Handlach, którzy dostali go od Pana Todora Glaca <i>R. Crac. feria IV. ante Purificatione B. M. V. an. 1548.</i> A od Stanisława Malechowskiego <i>Sabbato ante Pentecosten a. 1562.</i> Do tych P. Zofja Handlowa za śmiercią męża swego mając po niem dożywotne prawo i potym od dziedziców nabyte, gdy zaszła w trudność z miastem o czezielnią, którą postawiła przy folwarku, stanęło na tym, że ją zapisała miastu, używanie jej do śmierci sobie zostawiwszy, <i>feria IV. ante S. Adalberti a. 1575.</i> Po którym zapisie tenże folwark z łanami i z czezielnią pod protestacją Panów Radziec przedała P. Dąbrowskiemu <i>feria IV. ante laetare an. 1586.</i>	Półszosta łanów p. Andrzeia Dąbrowskiego Sambora zdawna zwano Koszmarowskie y zaś kupno przez p. Marcina y przez p. Stanisława Handla od p. Todora Glaca raicy Cracowskiego fer[ia] 4 an Purific[atio] ³² Anno 1548. A[nn]o od p. Stanisława Maleczkońskiego – Sabbo an[te] Pentec[oste] ³³ A[nn]o 1562. Do tych p. Zophia Stanisławowa Handlowa, będąc po mężu swym paniu dożywotnią, a potym i od dziedziców prawa dostawszy, dziedzicznego zapisała miastu czezielniu, nie zachodząc o nie z miastem w trudność. A sobie tylko vzywanie iey do śmierci zostawiła fer[ia] 4 ante S. Adalberti ³⁴ Anno 1575 w tym zaś wszystkek ten folwark y z czezielnią pradła ³⁵ p. Dumbrowskiemu pod protestacją pp. radziec A[nn]o 1586 fer[ia] 4 ante Laere ³⁶ . Protensia tych łanów, iako y drugie w ty[m] trakcie, do granic Zubrzickich ściąga się, iako jej w końcu tych że łanów nan ...ki ³⁷ , (арк.14зв.) ieden od Zubrzy, drugi od łanów miesckich, a trzeci od Sokolnik.	
Podle nich łan ieden Piruczynski ut asserbant kupny, a nie ukazali kupna, przeciwko nim czezielnia mieyska, a wygon	(другий тракт) Dwa łany Waszowskie albo Pierzyncyńskie na Rzeczy pospolitą miasta tego kupione od Waszowiców braciej według zapisu w akciech PP.	Dwa łany Wąsowskie abo Pierzynczyńskie na Rp miasta tego kupione od Wąsowiców braciey według zapisy w actuch pp. radziec feria 3 post S. Sophia ³⁸ Anno 1541. A	

³⁰ 16 грудня 1559 р., субота.

³¹ osady

³² 1 лютого 1548 р., середа.

³³ 16 квітня 1562 р., субота.

³⁴ 20 квітня, 1575 р., середа.

³⁵ sprzedała

³⁶ 12 квітня 1586 р. середа.

³⁷ Частина слова безповоротно втрачена.

³⁸ 17 травня 1541 р., вівторок.

	od miasta iest mieyski	Radziec <i>feria III. post St. Zophia a. 1549.</i> a przed prawem potrzebnym <i>die praesentationis B. M. V. a. 1549.</i>	przed prawem potrzebnym dies Praesent[atio] B.M.X. ³⁹ Anno 1549. Tych koniec przychodzi do kopców Sokolnickich od Gortperkowa w actie comisarskim Roku 1592. Takoz się iuz wyzszej spominal opisanych. Takoz tamze las Gotlperkowski obok te oba lany zachodzi.
		Gdzie juz ten tract zalegl las Goltperkowski. A tak najduje się w nim lanów sprawiedliwych Nr. 11. (про кінець другого тракту)	
		Czwarty tract, po drugiej stronie Połwie rzeki wedug przywileju. Zaczynamy od końca grobli stawu Pana Kampianowego, gdzie między kaliczą górą a przerzeczonymi dwoma lanami miejskimi własny termin miara sama pokaże. Skąd podle osady Kaliczej góry wdłuż nad meatem starym Połwi, doszedłszy jej miedze, mijamy potym drugich lanów i ulicz czoła w Garbarskiej ulicy aż do nowego rzeki meatu pod wał, a potym nad samą już własną Połwią, przychodzimy przeciwko furcie miasta do ulicy, na której się schodzą pewnych lanów przodki albo czoła, ciągnące się wdłuż na zachód słońca przez górę wedle cerkwy ś. Jerzego, onej jeszcze nie zajmując, aż do Goltperkowskich jedne, a drugie do Biłohorskich gruntów. Porządek lanów w tym trakcie taki jest:	CZWARTY TRACT lanów 13. Po drugiej zadniey stronie Połwie, pierwszą iuz od miasta odprawiwszy, poczynamy, gdzie Kalicza góra dochodzi kraiu samego protensy Halickiego przedmieścia, iako przy górze górze ⁴⁰ , z który do Zubrzyckiego na dół gościńca zieźdzamy. Skąd zawodząc ku miastu ten tract Garbarską ulicą, także iakośmy pirwy od przedmieścia zawodzi, a przyszedszy, iako się oba Połwi meaty schodzą s sobą tamze przed wałem nad oną iuz własną samą Połwią, vdaiemy się aż wuliec za firtu miasta, w które lany niektóre początki swe biorą. A iako pierwsze w tymże trakcie kończą na wierzchem Połwi meacie, tak y te, których iuz Połtew nie dochodzi, zaciągnuwszy pod cerkiew na gurze S. Gerzego, oney ieszcze niezaimuiąc, kończmy przy kraiu iedne gróntow Gotlperkowskich, a drugie przy Biłososckich. Tego tedy tractu lany idą takim porządkiem:

³⁹ 21 листопада 1549 р., четвер.

⁴⁰ Так в тексті.

	<p>Podle niego łąnów Tłustego Marcina trzy bez cwierci, przeciwko nim osada, młyn, staw y ulice dwie na przedmieściu Halickiem, a tu się dotykaią tę łąny Połtwie</p>	<p>Półtrzecia łąnów kaliczey góry po panie Doktorze Novicampianie Pan Marek Scharfenberg zięc iego na ten czas dziedzic. Na których są różne ułoce nad stawen osady z ogrodami A żeby tam miały być trzy łąny słuina naiduje się o tym zapis w alciech Panów Radziec feria V. ante Sancta Margareta a. d. 1516.</p>	<p>Półtrzecia łąnów Kaliczey góry po panu Doctorze Nouicampianie. P. Marek Scharfenberger, zięc iego, na ten czas dziedzic. Na których są tak roczne⁴¹ osady y ogrodow ulice. Że między nimi do rectificaciey ficaocy pomiaru prze[j]ścia trudni. Jednak y sprzodu od miasta drogą z Garbarskiej ulice y w tyle nad stawem szyrokości ich dochodzimy (apk. 15) A kraimi z obu stron długości takim sposobem, naprzód poczynaiąc między garbarzmi od uliczki, gdzie ogród p. Baptysty Włocha Aramarza, pred którem przy Połtwi ogród p. Gulińskiego, który na ten czas trzymał p. Maxim Rottendorf złotnik, czynszuie do Bractwa P. Mariy; zaciągamy szyrokość tych łąnów 2 ½, iako ich miara wynosi. Za sliak wyszedzsy ku gurze, na które iest z miastem diffentia o Przepiorczyński y o Tymkowski ogrody na czenszach miejskich przez niegoszczyka⁴² p. StareNoucampia. A u pionu y do tyzic Kaliczey góry wpuszczone. Takoz sam tych łąnow pokazuie, że nienaprost, ale na śmige idą iako drugie łąny. Więc i wgórz za sliakiem także, gdy się własna szyrokość 2 ½ łąnów odmierzy, nie trzeba się spuszczać drogą prostu ku dołowi. Ale zaraz od terminu miary trzeba śmigu się brać ku Zubrzyckiemu gościńcu u dłuż za ingursrtią, iesli być może iako przerzczone miesckie dwa ogrody swoje miedze miały, y, gdzie do Zubrzecki drogi wchodziły ku grobli końca swego dochodząc sprawidliwego. I koneic wedle nich też łąnu Brackiego vpatrując. Zapisy na te łąny sam nieboszczyk p. Doctor Campian przy diffen'ntiach wywodził spokazował takowi. Naprzód że tam były dwoie dziedzictwa. Jedno, który p. Michal Tempel, y iako on vdawał, co go y Brezkiem zwano kupił od Marka Rybitwa żony y od potomków według listu pargaminowego vyięncy, który się w actach nie naiduie fer[ia] 4 ante S. Mathai Ap[osto]li⁴³ A[nno] 1441, gdzie się mianuią fen</p>
--	---	---	--

⁴¹ różne

⁴² Так в тексті.

⁴³ 20 вересня 1441 р., среда.

		<p>quiną quartata agni. Drugie, iako Jurgrasow łan podle tegoż, a z drugi strony od Brackigo, na które Arnost zięć iego oblegatią miał sto czerwonych złotych we zlocie długi od Marcina Kuczty zapisanie die S.Sophie⁴⁴ A[nn]o 1469. (apk. 153b.) Tego oboiego dziedzictwa prawo za successiei doszło syna Arnestowego, iako miał własnie oicowskie imie, z którego poszli trzy córki. Ale krom p. Mikoławy Habrkowy Kalicza góra dwóm się tylko dostała – jedna, co była za p.Mikołaiem Tyczką – Jurgrasów łan. A drugi – tłusty Marcinowy Margarzędzie, z który męża Marcinem Tomaszowiczem Tłustym przezwano pięć czwieri Temlowskic[h]. Onegoż Michała Templa była też córka Dorota Suchopolewczyna, z którą y z iey synem Michałem veżyzył frymark p. Mikołai Tyczka, że iey puścił za kamienice cost u łany Kaliczy góry z czenszami y łan roli z stawem feria 2 post S. Petri ad Catedram⁴⁵ A[nn]o 1500. A zaś po Suchopolewczyny, gdy successia padła na Jana y Piotra syny Piotra Wieczkowica, ci przedali p. Tłusty Marcinowy. Leć w zapisie iest p. Marcie Grynwałtowy. Ale to wywodzi nieboszyk p. Doctor Campian. Że miano napisać Margorzecie, gdyż po Tłustem Marcinie poiścił ich był Grinwalt S Stołomonca(?) y dla tego ią zwano y pisano Grinwałtową Sabba[tum] an[te] Trinit[atis] A[nno]⁴⁶ 1513. Co się potym drugim zapisem tych przedawców obiasnia na Jurgrasową górę, iey przedaną fer[ia] 3 In Marg⁴⁷ A[nno] 1516. Takoz ta Tłusta Marcinowa, dzidzic[z]ką będąc, wszystkie Kalczey górze zastawiła ich we stu grzywień p. Beacie Chwałowy Skaminopola, mianuiąc tam być z łany spełna pod tymże tam actem A[nno] 1516. Po iey smierci y po przerzeconym Starym Grinwalcie został ich syn dziedzic p. Jan Grinwalt raica tego miasta, artiuim baccauavens,</p>
--	--	---

⁴⁴ 15 травня 1469 р., понеділок.

⁴⁵ 23 лютого 1500 р., понеділок.

⁴⁶ 21 травня 1513 р., субота.

⁴⁷ 15 грудня(?) 1516 р. вівторок.

			<p>skąd te dobra zwano Baccałarzewskimi. Ten, poiąwszy p. Imerenizą Temriczównę spłodził, z nią p. Kampianową żonę y brata iey Jana Grinwałtowica y trzecią, niedolegą, która była za p. Jakubem Dameczkim. Ale ta ieszczo za żywota Oica zmarła. Jednak ona Temriczówna po p. Grinwałcie wdowa ci matka p. Campianowy poszła za drugie[go] męża Sebesiana Zielińskiego. (apk. 16) W tym za iey śmiercią miał p. Doctor z małżonką swą u tych y we wszystkich dobrach dziedziczną część swoje trzecią. Do który dostał po tym y od szwagra Grinwałtowica y od Zielińskiego ich części. Do teiże Kaliczey góry biorą po sobu dziedzicy zapis Anno 1470 feria 4 post S. Stani[slai] in Maio⁴⁸ po niemiecku w acta wpisane, którym potomkowie Mikołaja Frydrycha p. Mikolowey troie dziedzictwa przedali, między którymi tyż tam za trzecie położono podle Michała Tempły z iedny strony. A z drugiej strony – podle czynszow y ogrodów miejckich idąc ku młynowi miejckiemu.</p>
<p>Podle nich Bracki łąn mieyskiego Altarzysty, przeciwko niemu część przedmiescia Halickiego. Młyn prochowy y stawik na tey rzece Połtwi, także nie pokazali fundacyi.</p>	<p>Łan z ulicą Bractwa Panny Marjej kaplice Provisiej Panów Radziec u fary ma na sobie fundus samych czynszów z ulicy i osady na niem Xiędzu Altariście tejże kaplicy zapisany roku 1421.</p>	<p>Łan z Ulicą Bractwa P. Mariej kaplice v fary p. radziec prouszy ma na sobie fundów czenszów, które z teiże ulicy przychodzą X. Altariście tey kaplicy, a nadane są roku 1421. A iż przy fundusie uredotodzono nie o stawie na tym że łanie, iednak o nim naiduie się taki zapis. Ze gdy pusty był y niezastawiony podiul się go instauować p. Mikołai Kraizer na swój pożytek. Z czenszu do Bractwa na każdy Adwent po kamieniu wosku Sabbato an[te] Praesent[atatio] Maria⁴⁹ A[nno] 1535.</p>	
<p>Podle tego Harbkowski łąn ieden, na przeciwko niemu ulica przedmiescia Halickiego.</p>	<p>Półtora łąnów z habrkówską ulicą P. Balcera Haza zięcia nieboszczyka P. Simona Handla po dziedzicu dawnym P. Mikołaju Harbku, którego córka była za panem Simonem przereczonym</p>	<p>Półtora łąnu po p. Simonie Handlu na ten czas zięcia iego p. Balcera Haza. Ulica na nim, Habrkowska zdawna tak nazwana, po p. Mikołaiu Habrku, po którym, mając córke tego, p. Simon Hannel y z nią w tym dziedzictwie cząstke drugie części drugich s pol dziedzicow poskupował. A przed p. Habrkiem było to dziedzictwo p. Arnolda de Loe y po niem p. Mikołaja Scholtysa. Jako się</p>	

⁴⁸ 9 травня 1470 р., середа.

⁴⁹ 20 листопада 1535 р., субота.

			to dowodzi zapisem na Mikulczyński łąny, służącym podle tegoż dziedzictwa Roku 1470.
	Mieszczanin Simon Handeł trzyma Pełczynski łąn ieden, przeciwko niemu ulica Sokolnicka przedmieścia Halickiego, staw, cegielnia, radce ku nym trzymają, ale go nie ukazali.	Trzy łąny Mikulczyńskie albo Pełczyńskie z ulicą Sokolnicką, którą do Sokomik jeżdżą, na Rzeczpospolitą miasta tego kupione, od P. Jana Mikulki feria <i>V. die S. Mariae Nivis a. 1535.</i> A od P. Andrzeja Pełki i Euphrozyny Mikulczanki małżonków <i>die praesent. B. M. V. a. d. 1548.</i>	Trzy łąny Mikulczyńskie abo Pełczyńskie na Rp miasta kupione. Ulica na nich y z młynem Sokolnicka, którą z miasta do Sokolnik ieżdżą. O zapisach starych y o miedzach tych łąnów (арк. 163в.) dla zrozumienia lepszego trzeba wiedzieć, że łąny stary Schołtysowy to iest. P. Simon Handlowe Habrkowskie za pierwszego dziedzica Arnolda de Loe zachodziły na drogą stronę Połtwie za stawki. Ale on, że po tym Arnolde zostawiwszy sobie przodek od miasta, który się konczy na stawie łąnu panny Maryi, sztuke zatylną, poczynając na tymże stawie ku Sokolnikom, sprzedał Matysowi Czerdliowi. A zaś Czerdlic resignował tą sztukę Mikołaiowi Andricowi, iako na dwa półłanke wszerz podle Brackiego łąnu, iako iest zapis Anno 1430 ⁵⁰ . Maiąc tedy ten zatyłek, Mikołai Frydrych kupił potym ulice Sokolnicką, iako 2 łąny y cwierć od p. Stanisława Meotulińskiego Worty z Glinian między ws[i]ami Mekołai Schołtysa, to iest Habrkowskimi z iedny strony, a z drugi podle Czerdlicowego, iako na Schołtysowym albo Harbkowym zatyłku feria 4 ante festum SS Philipi et Jacobi ⁵¹ Anno 1439. An nastąpiłi Mekołay Wonweten z drugami dziedziami po onym Fredrichu, którzy takowe wszystko dziedzictwo przedali p. Mikuliney wdowie, opusując między po iednei stronie Stary Schołtysowy, a po drugiey stronie Jurka Zindricha, to iest Sixtowe. Na które, a takowe, dziedzictwo iest zapis dostateczny. Iako się y p. Doctor Nourcampian nawięcy na nim zosadzał fer[ia] 4 post S. Stanislai in Maio ⁵² 1470. Po smierci potym p. Mikuliny został Jan syn iey Mikulka y Euphrosina p. Andrzeia Pełki sędzego Halickiego

⁵⁰ Можливо, 1436 р.

⁵¹ 29 квітня 1439 р., середа.

⁵² 9 травня 1470 р., середа.

			małżonka. Między którymi doszedł dział fer[ia] 2 ante S. Petri ⁵³ ad Catedram A[nno] 1533. Za którym działem przedali oboje miastu iako p. Mikułka die S. Maria Niuis ⁵⁴ A[nno] 1535. A p. Pełka z Euphroziną małżonką Anno 1548. die – Prasantatronis Beata Maria Virginis ⁵⁵ . (apk. 17)
	Sixtustów łąn ieden przeciwko niemu część przedmiescia Sokolnickiego – mostu z drugu stronę Połtwie, przeciwko niemu longitudine wies Kulpa[r]k[ów] mieyska.	Łan i czterć z ulicą Sixtowską P. Thomasa Sixta stolarza. A przedtym nazywano te ulicę Michrkuncowska według zapisu <i>die S. Egidii a.d. 1548.</i>	Łan y czterć p. Tomasza Sixta stolarza , na niem za oica iesze iego tak nazwana uleca Sixtowska. Ten tam był naprzód Jurka Zindricha, iako go spomina zapis p. Mikuliney Anno 1470, po tym p. Michelkuncza. Filis Michelkunca filci erat nxov Sixti primarum nuptiarum według Zapisy die S.Egidy ⁵⁶ Anno 1548.
	Łan ieden Piotra Hand[l]a poczyna się z drugą stroną mosta sokolnickiego od forty mieyskiej na lewą stronie idąc z miasta; przeciwko niemu ulica Czarna Hanuszowska. Łan ieden Woiniarow, preciwko niemu część teyże ulicę Hanuszowskiej. Glaczarowski łąn ieden teyże ulicy; przeciwko niemu siedzi część teyże ulicy Czarney Hanuszowskiej	Półtrzecia łąnów Pana Stencła Scholca synów Baptisty i Jana oddzielonych, które ich Pan ojciec kupił od P. Jakuba Handla l 1/2 <i>feria V. ante S. Viti a. d. 1518.</i> a od P. Łukasza Wojnara łąn jeden <i>feria II. post Reminiscere a. 1584.</i> Potym jako tam osadził wola, którą nazwano Stenczłowską poczyniono na nią zapisy i ordinacie <i>feria IV. post Conductum Paschae, i zaś feria II. S. Andreae w jednymże roku 1591.</i> Tych łąnów folwark za furtką miasta przedany <i>Patribus Societatis Jesu Sabbato pridie Dominica Jubilatae a. d. 1602</i>	Półtrzecia Łanow Pana Stencel Scsolca Baptysty y Stanisława synow oddzielonych, do których to wiedzieć pierwey trzeba, że insze są półtora, na których iest ulica, którą za dawnych lat w zapisach przezywaią Sworcz Haniyowska, gdzie folwark miał łąke na ieden łąn długą, iako spomina zapis strony działu tego imienia fer[ia] 4 post Concept[ionis] Maria ⁵⁷ Anno 1483. A ta łąka miała leżeć między rolami na obie stronie folwarku p. Miohelkunczy. Ten folwark po Czarnym Hanusie pani Anna Borynecka przedała Michałowi Suchopolewce fer[ia] 2 ante S.Toma ⁵⁸ Anno 1491. Po niem zaś successorem był p. Piotr Hannel, który bez potomka odumarłego, Bratu swemu Jakubowi Handlowi. A ten Jakub potym przedał go p. Stoncel Scholcowi <i>feria 5 ante S. Vitti⁵⁹ Anno 1578,</i> gdzie manuią 2 łąny. Do tych ieszcze osobno tenże p. Stoncel Scholc kupił łąn ieden od p. Łukasza Woinarowica fer[ia] 2 post Reminiscere ⁶⁰

⁵³ 19 травня 1533 р., понеділок.

⁵⁴ 5 серпня 1535 р., четвер.

⁵⁵ 21 листопада 1548р., середа.

⁵⁶ 1 вересня 1548 р., субота.

⁵⁷ 10 грудня 1483 р., середа.

⁵⁸ 24 жовтня(?), понеділок.

⁵⁹ 12 червня 1578 р., четвер.

⁶⁰ 26 лютого 1584 р., понеділок.

			Anno 1584, który leży między przerzeczonym Czarnohunasowskim. A ten sprzedał był Jan Cegielka Nieboszczykowi p. Jurkowi Woinarowi Staremu. Na tychże łanach osadzona iest wola Stączłowa nazwana, za Sokolnicką ulicą od Pola o tey są zapisy fer[ia] 4 post Conductus Pascha ⁶¹ et fer[ia] 2 post S. Andrea ⁶² A[anno] 1591.
		Trzy ćwierci łąnu Olpnerowskiego były zdawna P. Zygmunta Cayslera Przysiężnika, po którym żona jego, będąc za Panem starym Simonem Mistrzem a córka za P. Andrzejem Olpnerem, przypadł im w dział <i>Sabbato ante Judica a. 1561</i> , gdzie panu Mistrz Simonowi dostał się za furtką miejską na czele samym tegoż półłanku, po którym na ten czas P. Wojciechowi Białobrzeskemu z małżonką jego successią przypadł. A po P. Olpnerze potomkowie jego pole z rolą i z pasieką (upuściwszy go stukę, przyległą ogrodowi Stanclowskiemu, Ojcom Jezuitom) sprzedali Krzysztofowi Krzysztanowiczowi z Żubrzy, <i>feria II. die St. Valentini a. d. 1605</i> .	Półłanek Olpnerowski, ten zdawna był p. Zygmunta Gazlera przysiężnika. Po niem żona jego poiuł p. Simon mistrz z Brzezina, a córka X. Andrzej Olpner, ci mieli z sobą dział Sabba[tto] an[te] Judica ⁶³ Anno 1561, s którego p. mistrz Simon otrzymał (арк. 173в.) ogród z lasku na samym czele tego półłanku. A ten trzyma teraz p. Woiciech Bratobrzyski, który jego syna córka ma za sobą. Ale p. Olpnera potomkowie pole z rolą y pasieką sprzedali Chrzysztofowi Krzystanowiczowi fer[ia] 2 die S. Valentini ⁶⁴ Anno 1505.
łan ieden Rzeszowskiego leży przy skotniku; przeciwko niemu niemasz osady, tylko przy gościncu leży Królewskim	Półłanek Jana Rzeszowskiego, po którym Jan Radowski, zięć jego, zostawiwszy sobie ogród z łąką za furtką miejską, gdzie tego łąnu czoło było, rolę sprzedał Adamowi Żołnierzycowi, <i>feria II. post St. Francisci a. 1600</i> . Po tym i ogród ojcom Dominikanom sprzedał	Trzy ćwierci łąnów p. Jana Rzeszowskiego miały tyż czoło swoje za fortą tego miasta, to iest ogród z łąku między p. Mistrza Simonowym a oicow dominicanow ogrodami aż wzgóre podle samey cerkwie S. Gierzego. Ale zięć jego p. Radowski sprzedał iuż y poli y rolę Adamowi Żołnierzycowi fer[ia] 2 post S. Francisci ⁶⁵ Anno 1600. A nakoniec y ogród oicow dominikanom, którzy wpuscili go w iedno z dawnym ogrodem albo folwarkiem swoim vcziniwszy zapis nie we Lwowie ale ⁶⁶	
			A tak czwarty tract ma u sobie łąnow ⁶⁷
		A tak po ten łąn Rzeszowskiego zawiera się podle samej	Gdzie się iuż zawarto wszystko Halickie przedmieście, w

⁶¹ 29 травня 1591 р., середа.

⁶² 2 грудня 1591 р., понеділок.

⁶³ 22 травня 1561 р., субота.

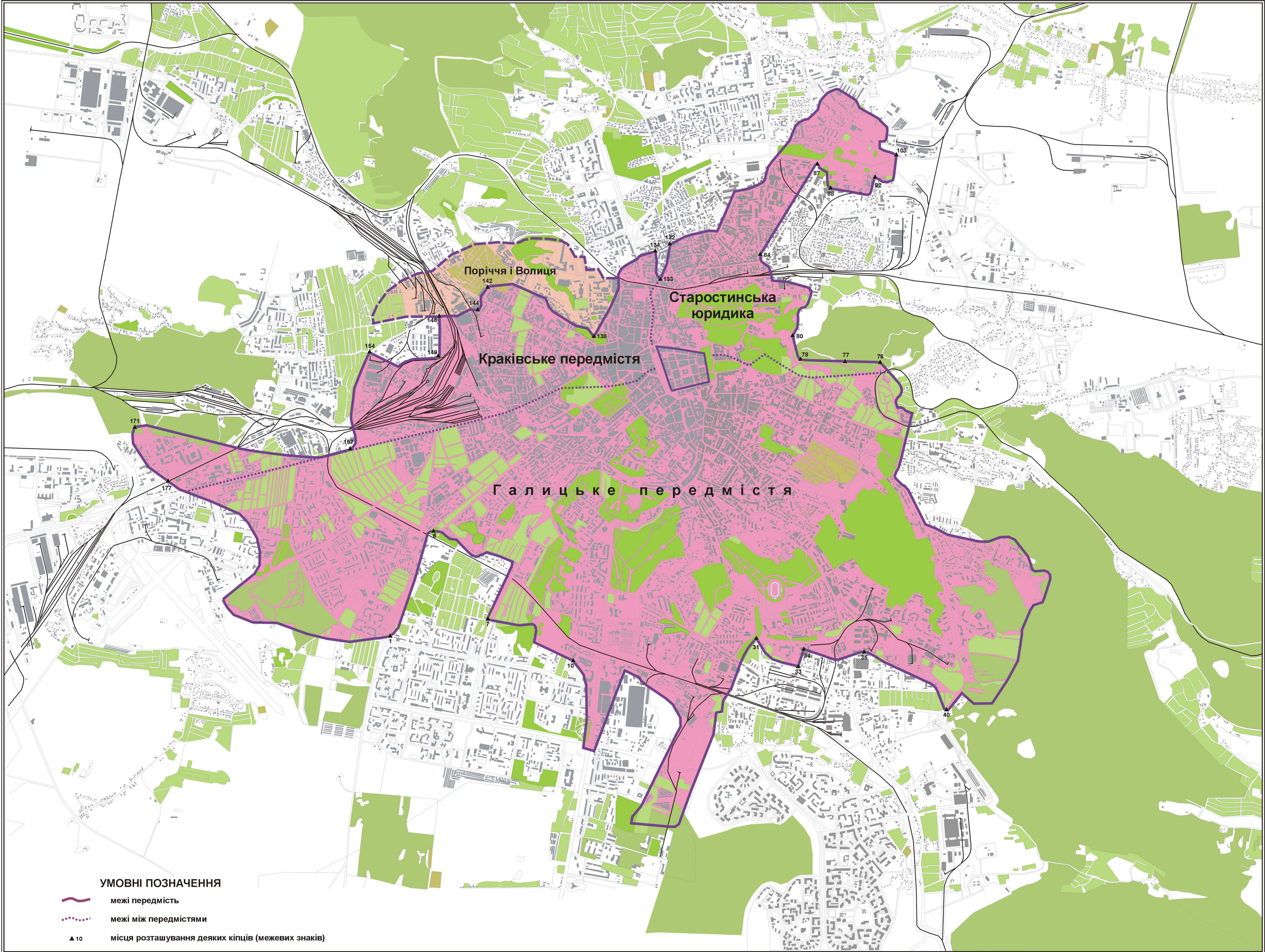
⁶⁴ 2 квітня 1505 р., понеділок.

⁶⁵ 9 жовтня(?) 1600 р., понеділок.

⁶⁶ Так в тексті.

⁶⁷ Так в тексті.

		cerkwi S. Jerzego Halickie przedmieście, mając ten czwarty tract w sobie łąnów Nr. 15.	którym iego wszystkie tracty czynią łąnów summe 46.
--	--	--	---

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- межі передмість
- ⋯ межі між передмістями
- ▲ 10 місця розташування деяких кіпців (межевих знаків)

Схема 1. Межі передмість Львова магдебурзького періоду

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Галицьке передмістя:

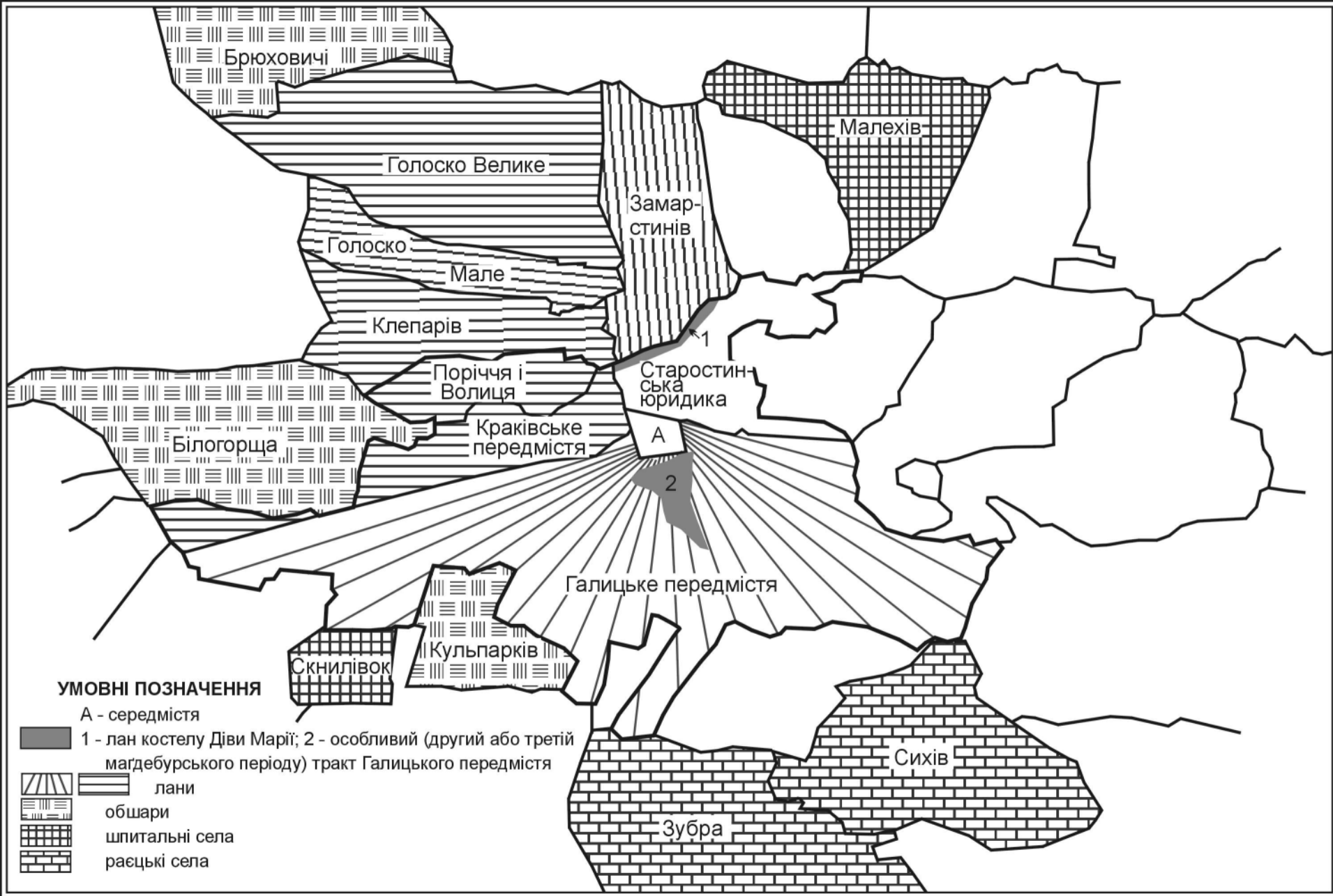
- 1 - Раєцький
- 2 - Мартина Тлустого
- 3 - млин для виготовлення пороху
- 4 - "старий" млин для виготовлення пороху
- 5 - Шумило
- 6 - Вороблячий
- 7 - без назви

Краківське передмістя:

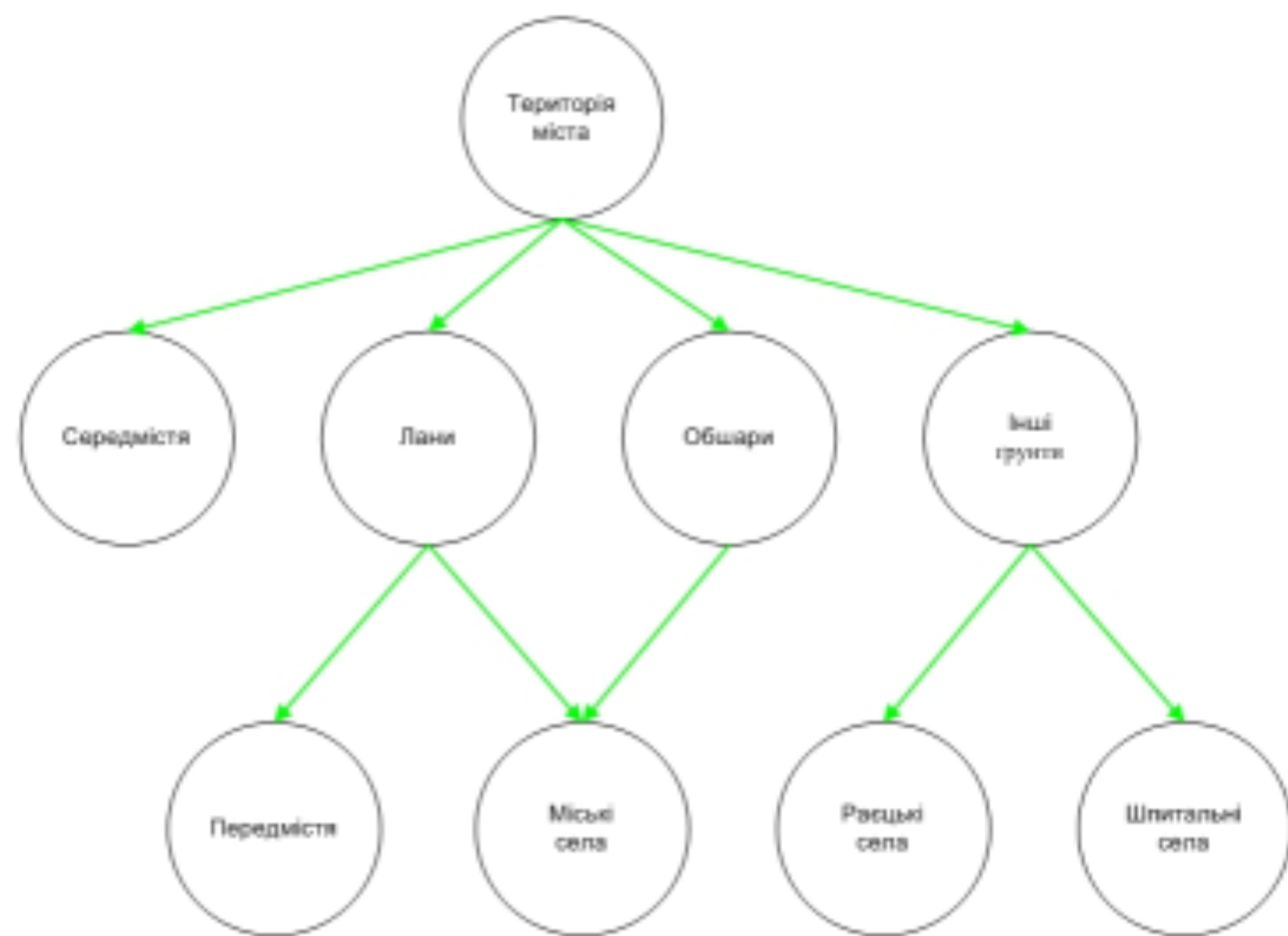
- 8 - Богдана Донаковича
- 9 - Штехера
- 10 - млин на лані Діви Марії

Схема 2. Місця розташування млинів Галицького і Краківського передмість XIII - XVIII ст.

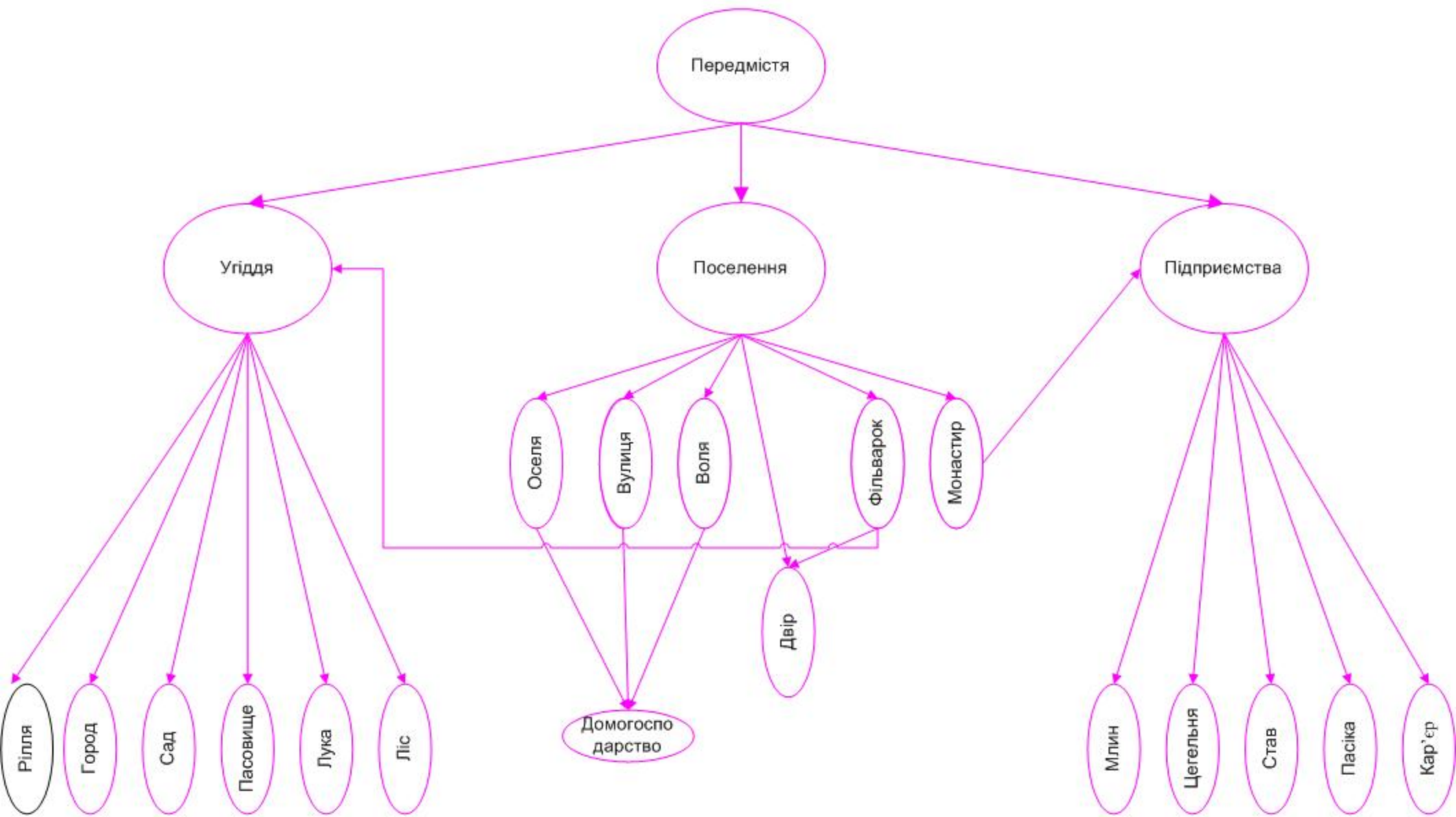

Схема 3. Загальна територія Львова

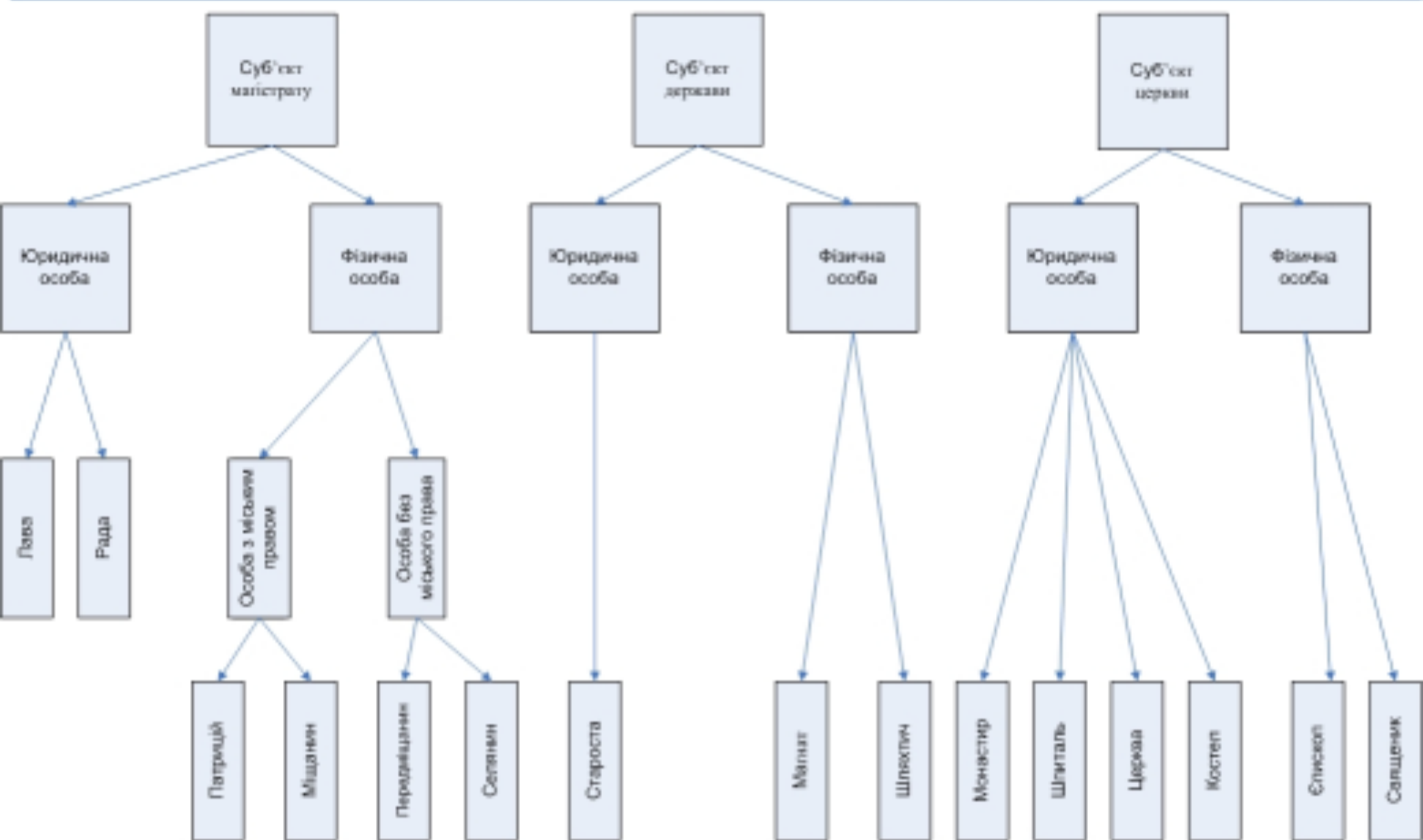

Граф 3.
Ієрархія об'єктів нерухомої власності на львівських передмістях

Граф 4.
Ієрархія суб'єктів нерухомої власності на львівських передмістях

Граф 5.

